

Dr. Hikmet Kıvılcımlı

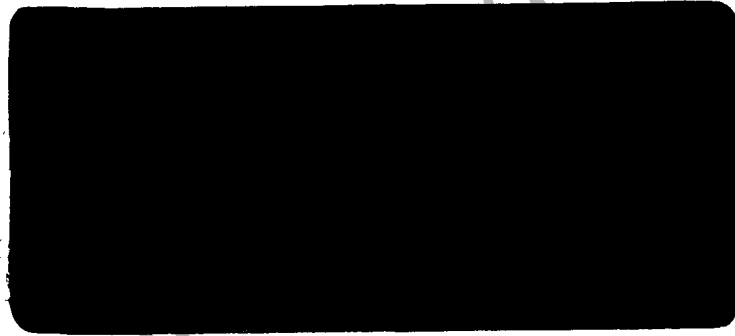
YOL

KİTAP Vd:

İHTİYAT KUVVET:

MİLLİYET (ŞARK)

Arşiv Yayınları

Institut de Paris

I

I

I

Tur 987

Dr. Hikmet Kıvılcımlı

YOL

KİTAP Vd:

**İHTİYAT KUVVET:
MİLLİYET (ŞARK)**

**INSTITUT KURDE DE PARIS
BIBLIOTHÈQUE**

**Arşiv Yayınları
Box 5034 16305 Spånga
Stockholm Sweden**

**INSTITUT KURDE DE PARIS
ENTRÉE N° 2091**

Institut kurde de Paris

INSTITUT KURDE DE PARIS
BIBLIOTHÈQUE

INSTITUT KURDE DE PARIS

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Sunuş	7
GİRİŞ.....	9
Ermenilik	13
USUL ve PLÂN	20
KÜRT MİLLİYETİ	24
Tarihî Vaziyet	24
Kemmiyetçe Kürtlük	30
Keyfiyetçe Kürtlük (Millet olarak)	34
İÇTİMAİ MÜNASEBETLER ve KÖYLÜLÜK	51
Sınıflar	51
Köylülük	62
Amele Sınıfı ve Köylülük	83
MÜSTEMLEKE SİYASETİ	87
Ağalıkla Uzlaşma	88
İktisadî İstismar	105
Siyasî Tazyik	128
AKSÜLÂMELLER	167
İçtimaî Psikoloji	167
Anarşik Aksülâmeller	172
Siyasî Aksülâmeller	176
İsyanlar	185
FIRKA ve ŞARK	197
Notlar	223
Sözlük	229

Institut Kurde de Paris

S U N U Ő

YOL'un "İhtiyat Kuvvet: Milliyet (Şark)" bölümü 1979 Nisanında yayınlandı. Fakat o yayınlanan metin, orijinal metnin çok kötü ve bozuk bir gölgesinden başka bir Şey değildir. Çünkü bu işin sorumluları, kaldıramıyacıkları bir yükün altına girmişler, sonra da "hamamın namusunu kurtarmak" için, milletin eline o bozuk ve yanlışlarla dolu metni vermek durumunda kalmışlardır.

Yeni yazıya aktarma işi, iyi niyetli fakat bu gibi işlerde yetersiz bir kişinin omuzlarına yüklenilmişti. Adamcağız elinden geleni ve gelmiyeni yaptı. Esas sorumlulara düşen, bu ilk kaba metni eski yazı aslıyla iyice karşılaştırıp, gerekli düzeltmeleri sağladıktan sonra, yayına girişmek olmalıydı.

Öyle yapılmadı. Söz konusu kaba metinde, sırf küçük-burjuva sağduyusuyla yanlış olabileceği düşünölen bazı noktalar eski yazı aslıyla sözde karşılaştırılmakla yeti-nildi.

Kitabın yayınlanması üzerinden birkaç ay geçmeden, baştan sona yeniden yapılmış çevirisiyle birlikte, çıkan metnin rezilliği sorumluların suratına çarpıldı. Belki ikinci baskıyla durumu düzeltirler diye beklemenin nasıl bir ham hayal olduğu bugün daha iyi anlaşılıyor.

"İhtiyat Kuvvet: Milliyet (Şark)", Türkiye'deki (yal-nız Türkiye'deki mi ya..) Milliyet meselesine, daha yarım yüzyıl öncesinden Marksist-Leninist çözümler getirmiş bir çalışmadır, ve bu çözümler henüz güncelliğini önemle korumaktadır.

Bu bakımdan, örneğin Kürtçe'ye yapılacak bir çeviri-sinin 1979 Nisanında yayınlanmış metne dayandırılması, ne kadar yanıltıcı sonuçlar verebilir? "Arşiv Yayınları",

orijinal metni, sınırlı ellere de olsa, bir ân önce ulaştırmayı görev bilmiştir.

Dr.H.Kıvılcımlı'nın eseri yazarken yapmış olduğu gazete, kitap vs. alıntılarının hemen tamamı asıllarıyla karşılaştırılarak, okunmalarında karşılaşılan güçlükler giderilmiş; ayrıca, Dr.H.Kıvılcımlı'nın alıntıları yaparken atladığı ya da yanlış aktardığı bazı noktalar düzeltilmiştir.

YOL'un diğer kitaplarında olduğu gibi, genç kuşakların eski metinleri anlamadaki güçlükleri göz önünde bulundurulacak, bu kitapta geçen eski veya yabancı kelime ve deyimlerin karşılıkları da, kitabın sonuna eklenen bir "Sözlük"le verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca gerekli yerlere Notlar düşülmüştür.

Ana metne yalnızca iki noktada müdahale edilmiştir:

1) Elyazması sayfa numaralarını belirtmek üzere: örneğin /143/ gibi.. 2) Tarafımızdan açıklanması gerekli görülen yerlere "Not" numaraları düşmek üzere.. Bu arada okunamayan kelimeler önce birkaç nokta (....) ve Not numarası ile gösterilmiştir.

Metin içindeki yıldızlı dipnotlar orijinal metne aittir. Ayrıca, Dr.H.Kıvılcımlı'nın başka yerlerden yaptığı alıntılarda, metnin içine katmış olduğu kendi sözleri köşeli parantezlerle belirtilmiştir.

Mayıs-Haziran 1980

Fuat Fegan

GİRİŞ

Marks: "Başkalarını ezen halkın kendisi hür olamayacaktır." der. Bugünkü Emperyalizm altında, ileri memleketler proletaryasının başına gelen de budur. Bugün bütün "medenî" sermayedar memleketlerinde Komünizme karşı Sosyalizmi, Sosyal-Demokrasiyi, yâni müstemlekeci soygunla uzlaşmayı tutan halk, aynı zamanda, kendisinin işletilip soyulmasını, yâni müstemlekeler gibi anavatânı da ezen şu köhne bir kabuk haline gelmiş sermayedar münasebetlerini ve burjuvazinin her gün biraz daha cebr ve şiddetli hâkimiyet ve saltanatını kendi başına bir müddet daha belâ etmekten başka bir şey yapmıyor. Müstemleke, yarı-müstemleke, tâbi memleket adını alan başka milletlerden çalınan fazla-kârdan bir kemik parçası olan "halk"lar, - kendi kulluklarını efendiliğe benzeten ve "hizmetçi" kullanan Şark "Miriyo"ları gibi, - köleleşmenin derin çukurunda biraz daha bocalamaktan ileriye geçemiyorlar; çünkü, kullaştırma sisteminin¹ gediklerini kapatmış, yırtıklarını yamamış oluyorlar.

Türkiye'de yabancı ve ezilen bir millet var mıdır? "Tarih İnkılâpçıları"na sorarsanız: Âdem evlâdı içinde bütün medeniyetleri yaratan milletler, tıpkı Âdem'in oğulları gibi, bir asıldandır: Türk! Şimal burnundan Alp dağlarına ve Grönland'dan Antil adalarına kadar bütün dünya Türktür.. Fakat, gözümüz önünde² bu mistik "ideo-imperialisme" şakasını kâfi görerek, işin konkret realitesine bakarsak, epey burjuva ve burjuva münevveri kellesinin kelini kaşım kaşım kaşındıracak bir bambaşkalıkla karşılaşmamak mümkün değildir. Nasıl, dünyadan geçtik, şu mukayyet 10, tahrir'i nüfusça 13½ milyon nüfuslu Türkiyecikte bile mi, başka milletlerde mi var? Bir küçükburjuva cezrîsini afokondan öldürebilecek olan böyle bir ihtimal, kışkırtabileceği her türlü isterik krizlere rağmen, bir ihtimal değil, canlı bir hakikattir. Ve zaten, Çankaya köşkü ile Yıldız sarayı arasında patırtılı ve teatral bir med ve cezirle yalpa vuran son âlemşümül Türkçülük keşf ve nazari-

yeleri, bu hakikatın mânevî iç zenbereklerinden boşandırdığı Hegelyanist, yâni tepesi taklak bir itiraf cezbesinden başka nedir?

Arasına gazetelerde okursunuz. Bir hususî muhabir, Giresun'un ötesindeki halkın Lâz olmayıp Türk bulunduğunu ıspat etmiş olmak için Lâzlığa şöyle bir pat atar: "Esasen mert [aman Fransızlar duymasın!..], cesur, doğuştan zeki, kaabiliyetli, vatanperver, misafirsever olan Lâzların Türklerden yegâne farkları hususî bir lisana mâlik olmalarından ibarettir." (İ.Ferit: "Karadeniz Halkı"; Cumhuriyet, 17-1-933).

Yahut "Dil İnkılâbı"na dair şöyle bir "hük'm'i karakuş" gözünüze çarpar: "Dört Yol'da: Türkçeden başka lisan konuşulmıyacak: Dört Yol, (Hususî) - Kaymakamlık tarafından umumî mahallerde Türkçeden başka herhangi dili konuşanlar hakkında şiddetli tâkibat yapılarak ağır cezalar verileceği tellâllarla ilân edildi." (Son Posta, 23-9-932).

Kimbilir hangi madmazelden yüz bulmıyan bir burjuva züppesinin aşk intikamı kadar farfara ve ömürsüz doğup ölen: "Vatandaş Türkçe konuş!" nâralarını andıran bu kabil şûûn, Türkiye'yi şimalden cenuba, şarktan garba saran şe'niyetlere karşı sıkılmış "va t'en pervers: vatanperver"âne kuburlardan başka bir şey midir?

Fakat biz bunları ve buna benzer vak'aları, aşağı yukarı tek mil Balkanlarda müşterek olan mâhut: "Ekalliyetler" çibani farz ederek geçeceğiz. Mevzuumuz inkılâp sevkülceyş münasebetlerinde mühim bir yayılım açacak olan geniş ve çalışkan mazlum kitlelerdir. Bu vasıfta mazlum yığınlar Türkiye'de var mı? Evet. Ve bu yığınların, herkes anlamasın diye, müphem, esrarlı ve anonim bir adı vardır: "Şark" yahut "Şark vilâyetleri"! Bu öyle karanlık bir tâbirdir ki, Cumhuriyet burjuvazisi, bugün ona, istediği mânayı verir, onu beğendiği biçim ve şekillerde takdim eder ve kimse, ne Kemalizmin ne demek istediğini, ne denilmek istenenin ne olduğunu bir türlü anlayamaz. / 2 /

Fakat biz, ne anonim şirketler Kemalizmiyiz, ne esrara ina-

nan küçükburjuva münevveriyiz. Onun için, bu anonim esrar perdesini kaldırarak altında gizlenen "Meduza başı"nı görmekten kılıımız kımıldamaz. Ve eğer, Lenin'in tâbiriyle (Joli "Marxiste")ler, (yâni: burjuvazinin hoşafına giden "Marksist"ler) olarak kalmak istemiyorsak, bu meseleyi olduğu gibi koymağa, "anonim esrar perdesi" altındaki konkret maddeyi adıyla ve sanıyla çağırmaya mecburuz: Türkiye'deki "Şark" meselesi ve "Şark vilâyetleri" nesnesi bir Milliyet dâvasıdır!

Evet, Türkiye, iç ve dış münasebetlerinde ve siyasetinde olduğu gibi, içeriden ve dışarıdan görünüşünde de "diyalektik" bir ülkedir. Şöyle ki: dışa karşı "tâbi" vaziyetten kurtulamayan sermayedarlık Türkiyesi; içe karşı ceberûtlu, eski tâbiriyle "musaltan ve mufahham" bir "metbû"dur. Meşhur izafiyet nazariyesinin Türkiye'nin içtimaî bünyesindeki tezahürü yadırganmamalı:

1- Türkiye'nin kendisi: su götürmez "Şarkın mazlum milletleri"nden biridir. Buna inanmayan ve bunu bilmiyen kalmamıştır. Fakat;

2- Türkiye kendi içinde: örtbas edilemez bir "Şarkın zâlim milleti"dir. Buna inanan ve bunu bilen ise zannedildiğinden pek azdır.. Daha doğrusu, bu ikinci şıkkı bilenler belki yalnız sinik Kemalizmin kendisi ile, bir de ve bilhassa "arabayı çeken" ve "yükü taşıyan"lardır.

İşin kapatmağa ve "hüsn'ü tefsir"e gelir tarafını kuyruk yalayıcılar bol bol arıyabilirler. Bu, olanın ciddîliğini biraz daha bellileştirmekten başka bir şeye yaramaz. Cihanda Türkiye "Şark" ile "Garb"ı birbirinden ayıran boğaz ve bağlayan köprüdür. Bu vaziyetinden ilham aldığı için mi, nedir, Türkiye içinde bulunduğu emperyalist dünyaya pek benzer. Dünyanın yer yer ikiye bölünüşlerinden biri de, epey mânasız olmakla beraber, "cihet'i erbâ"ya göre bölünüşüdür. Herkesin ağzında dolaşır: yeryüzünde (Şark) ve (Garb) diye iki zıt kutup var. Tâbirce bundan daha az mânasız olmamak üzere, yine bir böyle bölünüş te Türkiye için ağızlarda dolaşır: Şark vilâyetleri, Garb vilâyetleri.. Bu tâbirleri mânasız buluyoruz;

çünkü, Şark ile Garb arasındaki tezat, sanki, içtimai hadise-leri sırf iklim alâmetleriyle izah ediş gibi, bir tarafta güneşin doğması ile öte tarafta batmasından ileri geliyormuş gibi gösteriliyor. Bununla beraber, her zaman için "galat'ı meşhur lûgat'ı fasihten yeğdir". Söze değil öze bakarsak, görüyoruz ki, cihan içinde bir "Şarklı" bir "Garblı"ya nasıl bakarsa, Türkiye içinde de "Şarklı"lık ile "Garblı"lık birbirini aynı gözle görürler. Garblının gözünde Şarklı sadece bir "vahşi"dir; bir Şarklı için ise Garblı bir "düşman"dır.. Bu ne demek? Evvelâ bu şu demektir ki, umumiyetle, Garb ve Şark iki mütecanis mintaka sanılıyor, ve ne Garblı, ne de Şarklı meseleyi sınıfî bakımdan koymuyor; hâlbuki Şarkta da, Garbta da insan yığınları sınıf tezatlı bir cemiyet fertleri olduklarına göre, ayrıca ikiye bölünürler: 1- Hâkim sınıflar; 2- Mahkûm sınıflar... Herhangi bir cemiyette hâkim sınıf hâkim telâkkisini ücra kitlelere kadar yaydığı için, umumiyetle ağızlar da dolaşan ve kafaları kurcalıyan mânalar, basmakalıp ıstılahlardan ibaret kalmaya mahkûm oluyor. Hakikat halde, gerek Şarkın, gerek Garbın hâkim sınıflarıyla hâkim telâkkileri arasındaki zıddiyet, merkantîl bir rekabet, bir: "Sen yemiyessin, ben yiyeyim; senin olmasın, benim olsun" dâvasıdır. Meselenin iç yüzünü böylece açığa vuramıyan Şark ve Garb hâkim sınıfları, gün gibi aydın meseleleri pantomima şekline sokuyorken, kendi aralarında inhisarcı sermayedarlığın suyunca uzlaşma fırsatlarını hiç kaçırmazlar.

Saniyen, bu şu demektir ki, hususiyle: 1- Garbteki mahkûm sınıflar, hâkim sınıfların sistematik propagandaları altında, Şarklı hakkında yalnız bir şeyi öğrenebiliyor: Şarklı vahşidir! Niçin vahşidir, nasıl vahşidir.. yok. 2- Şarktaki mahkûm sınıflar ise, Garbtekilerin tamamıyla aksine, "Garblı"nın ne olduğunu, etiyle, kemiğiyle, derisiyle her gün duyuyor, ve Garblıdan her yediği tekme, dipçik ve süngü onda şu kanaati kökleştiriyor: Garblı düşmandır! Hangi / 3 / Garblı düşmandır, neden düşmandır.. yok. İki taraf ta zannediyor ki, gerek "vahşilik", gerek "düşman"lık, anadan doğma bir huy, tabiî, fıtrî bir zurettir. Tekrar edelim, bunu böyle zannedenler, bilhassa, iki

tarafın da geniş çalışkan, mahkûm sınıflarıdır. Yoksa gerek Şarkın, gerekse Garbın hâkim sınıfları, birbirlerinin ne kadar vahşi, ne derece medenî, ne biçim dost, ne çeşit düşman olduklarını domuz gibi bilip duruyorlardır.

Buraya kadar söylediklerimizin, aynı zamanda hem cihan içindeki, hem de Türkiye içindeki Şark ve Garb, Şarklı ve Garblı için olduğunu ilâveye hacet var mı?

İyi ama, bu (Şark) ve (Garb) kelimeleri altında ne saklanıyor? Cihan içindeki Garb ve Şark bölünüşü, öz sınıf bölünüşünün nasıl bir "istitâlesi", dalı budağı ise, Türkiye'deki Şark ve Garb vilâyetleri bölünüşü de, esas itibarıyla sınıf bölünüşünden doğar. Fakat daha hususî mânası, zâlim milletle mazlum milletin münasebeti oluşundadır... Biz Türkiyemizden ayrılmıyalım. Türkiye'de Şark ve Garb bölünüşü Milliyet bakımından nedir? Daha açık koyalım: "Garb"te hâkim millet Türk olduğuna göre, "Şark"ta hangi milliyetler mahkûmdur?

*

Türkiye'de bugün Şark vilâyetleri denilen yerin ne olduğunu göreceğiz. Bu Şark vilâyetlerinin, evvel ezel, meşhur veya meçhul, her nasıl olursa olsun iki adı vardı: Ermenistan-Kürdistan.. Buralara bizzat Osmanlı imparatorluğu tarafından verilen isimler bunlardı. Bugünün haritasında böyle isimler bulunmamasına rağmen, bu iki isimden anlaşılan, Şark vilâyetlerinde Ermeni ve Kürt milliyetlerinin bulunup bulunmadığını araştırmak lâzım gelecektir. Buracıkta, evvelâ birincisine kısaca bir işaret edelim:

ERMENİLİK: Osmanlı imparatorluğunda, Çarlık Rusyası ile İngiliz emperyalizmi arasında, Orta Asya pazarları üstünde başlayan rekabete kilit ve anahtar noktası, bugünkü Şark vilâyetlerinde bir Ermenistan hükümeti veya muhtariyeti kurup kurmamak meselesi idi. Bu meseleye bir zamanlar "Şark Meselesi" deniyordu. Osmanlı imparatorluğu derebeğ

saltanatı şeklini muhafaza ettiği müddetçe, Şark vilâyetlerinde iki zümre vardı: 1- Kürtlük: Daha ziyade derebeğlik, klân ve aşiret sistemleri içinde, dağınık, lâ-siyasî bir kalabalık şeklinde idi. 2- Ermenilik: Umumiyetle burjuvalaşan ve İstanbul, Trabzon gibi mühim ticaret merkezlerindeki kodaman sermayedar ırkdaşları ile sıkı sıkıya bağlı, İngiliz metâlerini İran yaylâsından İç Asya'ya taşımakla muvazzaf bir küçükburjuva ekseriyeti üzerinde kurulmuş bezirgânlık manzumesi demekti. Emperyalist tezatlara dış kışkırtmaları yüzünden biraz daha şiddetle alevlenen Kürt-Ermeni zıddiyeti, bu iki zümre insanın arasındaki din, dil ve ilh. farklarından ziyade, âdeta bu rejim farkından doğma bir Derebeğ-Burjuva zıddiyeti oldu. İki kutup, Osmanlı Avrupasında geniş mikyasta rol oynayan: Müslüman-Hristiyan (Derebeğ-Burjuva) tezaadı, daha ziyade tarihî ve mevziî şartlar yüzünden Şark vilâyetlerinde, Balkanlardakinin aksine, ikincilerin mağlûbiyeti ile halloldu.

Meşrutiyet burjuvazisi, "Şark Meselesi"nin tedhişi altında, ilk ve büyük tehlike olarak gördüğü Ermeniliğe çullandı. Zaten, Osmanlı saltanatında kalmış milliyetler içinde, Balkanlar bir tarafa bırakılırsa, siyasî şuur ve teşkilâta kavuşmuş en keskin metalimli yığın Ermenilerdi. Meşrutiyet burjuvazisi, birçok sahalarda olduğu gibi, Ermeni milliyetçiliğine karşı da derebeğilikle elele verdi. Elele verdiği derebeğilik, ötedenberi iki ayrı rejim zıddiyetiyle Ermeniliğe karşı tutuşan Kürt derebeğiliği idi. İttihad ve Terakki devlet cihazı illegal bir kararla başa geçti; Kürt derebeğileri milisî teşkilâtlar halinde silâhlandırıldı. Kürtlükle Türklük, Ermenileri, dünyada nâdir görülmüş sinsî bir vahşet içinde katliama uğrattı. Fakat bu katliamdan, Türk Meşrutiyet burjuvazisi kadar ve belki ondan çok daha fazlasıyla istifade edenler Kürt derebeğileri oldu. Ve Kürdistan'da derebeğilik biraz daha rakipsiz, çapul ettiği Ermeni mallarıyla biraz daha şişman oldu. / 4 /

Bugün Ermeni meselesi deyince ne anlıyoruz? Verilen resmî rakamlara inanmak lâzım gelirse, Ermenistan'da 900.000, Türkiye'de 75.000, Suriye'de 150.000 ve Yunanistan'da 35 bin kadar

Ermeni vardır. Bugün Şark vilâyetlerinin "mesâme"leri içinde gizlenip kalmış bir hayli Ermeni ırkından insan var. Fakat, bunlar dinleriyle birlikte dillerini de günden güne kaybediyor ve hâkim Kürt psikolojisi ve tesiri altında Kürtleşiyorlar. Şark vilâyetlerinde şimdi "Mühtedî" sıfatıyla tanınan eski Ermeniler, âdeta hayatlarını kurtaranların bir nevi gönüllü köleliğini unutmak ve unutturmak için, Ermeniliklerini henüz unutmamış olmalarına rağmen, eski hatıralarına karşı bir ölüm sükûtu ile mütehassis olmak mecburiyetindedirler. Birkaç nesil sonra her şeyi unutmâğa mahkûm olan bu "Mühtedî"ler, bugün Şark vilâyetlerinin en yoksul demirbaş marabaları halinde, bugün bile, zaten aralarında daha ziyade bir din farkı bulunan ve ırken, harsen aynı kökten geldikleri, asırlarca aynı tabî ve içtimâî muhitin beraberleri oldukları Kürtlerle kaynaşmış ve Ermeniden ziyade Kürtleşmiş bir haldedir. Onun için, bu "Mühtedî"leri Şark vilâyetlerinin Kürt câmiasından ayırmak oldukça sun'î ve güç olacaktır. Bu artık Kürtleşmiş sayılabilecek olan Ermeniler dışındaki hakikî Ermenilere gelince, yukarıdaki rakamlar, bunlar hakkında kâfi bir fikir verebilir. Umumiyetle Komünizm ve hususiyle Şûralar İnkılâbı, bütün Milliyetler dâvası gibi, Ermenilik meselesini de fiilen halletmiş olmak vaziyetindedir. Bir defa sayıca Ermenilerin dörtte üçünden fazlası (% 77,9) Ermenistan Şûralar Cumhuriyeti vaziyetine girmiştir. Bu suretle cihanda biricik amele ve köylü devleti, Ermenilere yurt meselesini kökünden halletmiş oluyor. Fakat, Cumhuriyet burjuvazisininin Şûralar İnkılâbı'na yalnız bu meselede borçlu olduğu huzur bundan ibaret değildir. Komünizm ve Şûralar İnkılâbı, Emperyalizmi sevindiren, Komünizme ve Türkiye'nin başına belâ olabilecek bir Ermeni meselesini tamamiyle likide etmek yolunda bulunuyor. Bu likidasyonun istikametini, muasır sınıf mücadelesi şöyle taayyün ettiriyor:

A- Komünizmin Rolü: Ermeni milleti mazlum olduğu kadar kahraman bir yığındır. Fakat şüphesiz bu kahramanlık misalleri içinde en büyük yararlığı gösteren, bütün kıymetlerin yaratıcısı olan sınıf, yâni Ermeni çalışkanlarıdır. Ermeni proletaryası da, bütün memleketlerin amele sınıfları gibi, içtimâî is-

tismardan olduğu kadar, millî tazyiklerden de kurtulmuş yaşamak mefkûresini taşımakta haklıdır. Onun için, bütün yeryüzünde bütün millî tazyiklerin manivelâsı, yine ve daima sınıf zulmünün muharrik kuvvetiyle işlediğinden, sınıf şuuruna kavuşan her kitle gibi, Ermeni proletaryası da, bütün zulümlere karşı girişilecek biricik döğüşün sınıf döğüşü olduğunu öğrenmiştir. Komünizm, Ermeni çalışkanlar sınıflarına maddî ve mânevî misalleriyle göstermiş bulunuyor ki, gerek millî, gerek içtimaî kurtuluşta, düşman sınıfların ve Emperyalizmin oyuncağı olmamak için, realist ve âlemşümul bir görüş ufku ve Leninist bir tabya zarurîdir. Bu tabya ile Türk burjuvazisininin Ermeni halkına yaptığı zulmü unutmak mevzubahis bile değil. Fakat Türk burjuvazisinden alınacak en büyük intikamın, Türkiye çalışkan yığınlarıyla ve cihan proletaryası ile elele vererek, başta bizzat Ermeni burjuvazisi gelmek üzere Türkiye sermayedarlığını ve tek mil cihan emperyalizmini tepesi aşağıya getirmek olduğunu unutmamak lâzımdır.

Bu bakımdan, Ermenistan Şûralar Cumhuriyeti dışında kalmış Ermeni çalışkan sınıfları arasında günden güne yerleştiğine her gün yeni ve mânidar misaller görüyoruz. Ermeni proletaryasının bir Pilsudski Lehistanı kurmağa ne kadar düşman oldukları, Emperyalizmin, Ermeni yiğitliğini istismar etmekçin çevirmek istediği manevralar karşısında takındığı tavırlarla ve açtığı kavgalarla besbelli oluyor. Eskiden beri Ermeni siyasî fırkaları iki mühim koldu: 1- Taşnakyanlar (milliyetçi Ermeni teşkilâtı), 2- Hınçakyanlar (sosyal-demokrat Ermeni teşkilâtı).. Cihan inkılâpları devrinde, bütün Sosyal-Demokrat fırkalarında olduğu gibi, Ermeni Sosyal-Demokrasisinde de sağ ve sol ceryanlar elbet olmuştur. Ve bu sayede bugün bir Ermeni komünistliği Ermenistan dışında da kudretini hissettiriyor. Bunun en canlı misallerini, Ermenistan dışında, Ermeniliğin en kalabalık / 5 / ve çokluk, sayıca resmen mevcut Ermenilerin sekizde birinin (% 12,9'unun) bulunduğu Suriye'de görüyoruz. O Suriye'de ki, Ermeni halkı oraya, Türk burjuvazisi ile Kürt derebeğilerinin kılıcından canını kurtarmak için kaçmıştı; orada, Ermeni proletaryası, cihan proletaryasının şuurulu bir cüzz'ü olduğunu gös-

terircesine, sınıf keyfiyetini millî kinin üstünde tutmayı biliyor. Bütün Yakın Şark amele sınıflarına örnek olacak bu sınıf şuuruna, nasılsa burjuva matbuatından sızmış iki haber-cik şahit olsun:

1- Taşnakların Hınçaklara hücumu: "Suriye'den verilen haberlere göre, Beyrut'ta Ezenak isminde çıkan Taşnak Komitesi taraftarı bir gazete, Le Liban isminde diğer bir Ermeni gazetesine aleyhine mühim bir makale yazmıştır. Bu makalenin çıktığı günün akşamı Taşnaklar mezkûr gazete idaresini basmışlar, hurufatı dağıtmışlar ve makineleri tahrip etmişler, mürettiplere, muharrirlere adamakıllı bir dayak atmışlardır." Doğruluk derecesi belli olmıyan bu havadisın sonu şöyle bitiyor: "Le Liban gazetesi Hınçak Komitesine mensup olduğundan bu komiteye mensup Ermeni amele Taşnaklara dış bilemekte imişler." (Cumhuriyet, 2-12-931).

2- Komünistlerin Taşnaklara hücumu: "Ermenistan istiklâlinin 13'üncü yıldönümü münasebetiyle Beyrut'taki Ermenilerden Taşnak cemiyetine mensup olanlarla Komünist Ermeniler arasında karşılıklı nümayişler olmuştur. Taşnakların buldukları klise Komünistler tarafından taşa tutulmuş, arbedede 3 kişi telef olmuştur."

B- Şûralar İnkılâbı'nın Rolü: Ermenistan Cumhuriyeti dışında kalan Ermeniler arasındaki hoşnutsuzluğu Emperyalizm daima kendi tarafına yontan bir nalıncı keseri haline getirmeğe uğraşmış ve uğraşmaktadır. Bilhassa Irak, Suriye ve Türkiye hudutları, Emperyalizmin bu kabil tahrikâtının gerek iktisadî, gerek siyasî çeşitlerine sahnedir. Bu mintakalarda Kürtlük gibi Ermenilik te gâh Suriye, gâh Irak ve gâh Kürt millî hareketlerine karşı Fransız ve İngiliz emperyalizmleri ve onların yerli uşakları tarafından, eski zamanda kale duvarlarını delmeğe yarıyan koçbaşı gibi ikide birde kullanılır. Burjuva matbuatında sık sık şöyle haberlere rastlarız:

"Halep, 21 (Hususî) - Suriye dahilinde bulunan (Deyrzor)-dan son günlerde (Hasiçe) kasabasına gönderilip yerleştirilen

yüzelli kişilik müsellâh bir Ermeni kafilesi kanlı bir isyan çıkarmıştır. Ermeniler kasabanın hükümet konağına hücum ederek Suriye Cumhuriyeti bayrağını indirmişler, sonra "İstiklâl isteriz!" diye bağırmişlar, yaygaralar koparmışlardır. Bu isyana önyak olanların birkaçı tevkif edilmiş, fakat biraz sonra Fransızların tavassut ve müdahalesi üzerine serbest bırakılmışlardır.. ve ilh." (Son Posta, 22-9-32).

Ermeni burjuvazisinin bu kabil nümayişlerden ne beklediği bilinemez. Belki de onun maksadı, Şark vilâyetlerinde ötedenberi içinden tanıdığı iktisadî münasebetler vetiresinde rol oynamak, Kaçakçılık ticaretini manzumeleştirmektir. Mamafih bu nümayişlerden bizim anladığımız şu iki neticedir:

1- Ermeni halkını yok yere Emperyalizmin dama taşı ve saf-rası haline getirmek: Yukarıdaki Hasiç hadisesi, Fransa'nın Türkiye ile Suriye³ karşı oynadığı bir oyundur. Ondan bir sene evvel, Irak hükümeti, Irak Kürtlerine karşı, şimalî Irak'ta (Musul ve Kerkük'te) "bir Hristiyan ekseriyeti vücuda getirmek" (Cumhuriyet, 25-4-931) için "Kürt, Asurî, Ermeni kardeşliği fikri"ni ortaya atarken, hakikat halde Kürt akınına Ermeni seddini siper etmekten başka ne yapıyordu? Yazık ki arada ölenler, hiç şüphesiz Ermeni burjuvaları ve zenginleri değil, yine Ermeni fu-karası ve işçisidir.

2- Kürt hareketine diken olmak: Gördük: Irak hükümeti Barzan Kürtlerinin önüne geçmek için Ermenileri kullanıyordu. Ağrı dağı isyanı sırasında şöyle bir haber görüldü: "Beyrut'tan Adana gazetelerine bildirildiğine göre, Taşnaklar tarafından Romanya, Bulgaristan, Fransa ve Yunanistan'dan giden mümessil-lerin de iştiraki ile Lübnan'ın (Bihamdun) köyünde bir içtimâ yapılmıştır. Bu içtimâda, ezcümle Kürt ihtilâlinin, Ermeni yur-du dâvasına muzır olup olmadığı meselesi ve sair hususat görü-şülmüştür." (Cumhuriyet, 27-9-930).

Bu kısa havadis bize gösteriyor ki, Ağrı hadisesi gibi ne olacağı büsbütün belirsiz ve ikinci derecede bir harekette, Ermeni burjuvazisi, ortada ne fol ve ne de yumurta bulunmamasına rağmen, paçaları sıvıyor. Yarın daha mühim bir harekette, Kürt

ve Ermeni çatışmasının nerelere varabileceği bundan anlaşılmaz mı? Ermeni burjuvazisinin Taşnak cemiyeti / 6 / bu psikoloji ile her gün yeni bir sergüzeşt aramağa ve biraz daha ziyade anarşiye ve nihilizme dökülmeğe doğru gidiyor, ve son zamanlarda Makedonya komitacıları ile de talihini denemeğe varıyor.

Uğurlar olsun. Bizi alâkadar eden Ermeni sermayedarları ve Emperyalizmin uşakları değil, Ermeni fakir halkı, Ermeni proletaryasıdır. Meseleyi bu bakımdan korsak, hiç olmazsa Türkiye'nin bugünkü hudutları içinde sırf bir Ermeni hareketi bir kitle hareketi olmaktan tamamıyla uzaktır. Başka tâbir ile, geniş halk tabakaları içinde derin hareketler uyandıracak bir Ermenilik meselesi Türkiye içinde imkânsızdır. Türkiye'nin dışında ve komşularındaki Ermeniliğe gelince, yukarıda temas ettiğimiz Ermenilik ve Komünizm noktası, Ermeni proletaryası ile burada vermek istediğimiz Şûralar İttihadı'nın rolü, o meseleyi de bellibaşlı bir tabyavevya sevkülceyş dâvası olmaktan çıkarıyor. Sovyetler İttihadı, yıllardan beri bir barınacak yer arıyan mücadelecî Ermeni proletaryasına ve çalışkan halkına kucaklarını açtı ve hür bir yurt sunuyor. Balkanlarda ve Suriye'de Emperyalizmin kancık oyunlarına kurban gitmeğe lâyük olan Ermeni çalışkanlarını Sovyet vatandaşlığına çağırıyor. Bu çağırış müspet ve açıktır. Daha 1931 senesi sonlarında İstanbul'a Ermenistan ticaret komiseri Şahurdikyan bu iş için gelmişti. Gazeteler meseleyi şöyle anlattılar:

Sovyetler mümessili şurada burada "sık sık hudut hadiselerine sebep olan Ermenileri de Ermenistan'a götürmek için teşebbüsatta bulunacaktır. Gerek Suriye, gerekse Yunanistan'da bulunan Ermenilerin Batum'a kadar nakil masraflarını Cemiyet'i Akvam deruhte etmektedir. Sevkedilecek genç Ermeni amelleri Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'da açılmış olan muhtelif fabrikalarda çalışacaklar ve 50 rubleden 300 rubleye kadar ücret alacaklardır." (Cumhuriyet, 8-11-931).

Bu meselede de Kemalizm, cihan proletaryasının ve Bolşevizmin bir daha elini öpsün, der, asıl mevzuumuza geçerez.

USUL VE PLÂN

Şurası muhakkak ki, Milliyet meselesi, Komintern'in olduğundan ziyade Firkamızın en zayıf cephesidir. Halbuki, cihan inkılâpları devrinde, proletarya inkılâbının yarattığı yeni beynelmilel muvazene ile birlikte, geri memleketlerin millî kurtuluş hareketleri, ve bu hareketlerin proletarya inkılâbı ile olan münasebetleri, denilebilir ki, III.cü Enternasyonal'i II.ci'den ayıran en mühim karakteristik noktalardan biridir.

Türkiye'nin kendisi bu millî kurtuluş hareketlerinden bir mühimine sahne oldu. Fakat bu kurtuluş hareketi Kemalist burjuvazinin iktidar ve diktatorası altına girdiği için, sermayedar vasıflarından ve tezatlarından kurtulamadı ve kurtulamazdı da.. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi, Türkiye dış münasebetlerinde mazlum bir millet olmasına rağmen, iç münasebetlerinde zâlim bir millet rolünü oynamaktan geri kalmadı. Bugün Türkiye nüfusunda mühim yekûn tutan iki millî varlık mevcut: Türklük - Kürtlük.. Siyasî ve iktisadî hâkimiyet ve üstünlük Türk burjuvazisinde olduğu için, Kürt halkı mistik ve müphem "Şark vilâyetleri" kelimesi altında, hususî ve konspiratör bir müstemleke, şiddetli bir temsil ve daha doğrusu, bir imhâ siyasetine uğratıldı. Kemalizmin bu müstemlekeci ve imhâkâr siyaseti, birçok tarihî ve siyasî zaruretler yüzünden, beynelmilel muvazene içinde bugüne kadar âdeta bîtaraf bir alâka veya alâkasızlıkla görüldü. Hattâ, belki Emperyalizm, Türkiye'nin bu "Şark meselesi"ne daha büyük bir dikkat göstermeği muhtelif manevralarına uygun buldu. Tarihî ve siyasî sebepler arasında en mühimi, Kemalizmin Şark vilâyetlerinde şimdiye kadar Emperyalizmin oyuncuğu olan derebeğ unsurlarıyla çarpışıyor görünebilmesi sayesinde. Halbuki derebeğiliğin Kürdistan'da ayaklandırdığı veya ayaklandırabilirdiği yığınlar için mevzubahis olan şey, dini âlet etmek veya Emperyalizme / 7 / âlet olmaktan ziyade, iktisadî ve millî tazyike karşı bir aksülâmeldi. Yâni Kürt halkı, zulüm denizine düşen herhangi bir insan gibi, Emper-

yalizm veya Feodalizm yılanına sarılmaktan başka bir şey yapmıyordu. Bu mazlum halkı acıklı vaziyetinde yalnız bırakmak için, onun hususî vaziyetini tetkik ve tespit etmenin zamanı, artık gelmiş ve geçmiş bulunuyor. Çünkü bizzat "Emperyalizme âlet olan" zümreler bile, bu kitleler arasında artık sırf dinî tahrikâtlardan başka usullerle propaganda ve hareket yaratma teşebbüsündedirler. Bu ve buna benzer teşebbüsler karşısında Kemalizmin şimdiye kadar aldığı tavır, şimdiden sonra da tatbik edeceği tedbirler için de örnektir: Kanlı te'dip seferleri - ilân edilmemiş daimî örfi idare - askerî imhâ siyaseti! Kemalizmin "Şark vilâyetleri"ndeki gaalip taktiği budur. Türkiye proletaryası ile onun keşif kolu, bu militarist diktatordan aynı derece bütün ezilenlerin şuurlu kılavuzu olmak mecburiyetindedir. "Şark vilâyetleri" meselesi bir Milliyet meselesi olduğuna göre, meseleyi bu bakımdan araştırmakta, - cihanda yeni inkılâp dalgalarının yakınlığı nispetinde, - geri ve geç kaldığımız muhakkaktır.

Leninizimde Milliyet meselesi usulce, mücerret olmaktan ziyade, konkret bir dâvadır. Lenin, Milliyet meselesini mütalâa ve tetkik edişte tutulacak usulü şöyle tarif eder:

"1) Mücerret prensipler ve düsturlar değil, fakat konkret tarihî vaziyetin ve her şeyden evvel iktisadî vaziyetin vazih açık tahlili; 2) Ezilen sınıfların, işçilerin, istismar edilenlerin menfaatlerini, güdücü sınıfların menfaatlerinden başka bir şey olmıyan millî denilen menfaatlerin umumî telâk-kisinden iyice ayırdetmek lâzımdır. 3) Keza mazlum, tâbi (gayrı-müstakil) ve hukuk müsavatından istifade etmiyen milletleri, ezen, istismar eden, bütün haklara sahip olan milletlerden dikkat ve itina ile ayırdetmek icabeder; bu suretle, arz nüfusunun gayet büyük ekseriyetinin, en zengin, iktisaden en ileri gayet cüz'î bir sermayedar milletleri ekalliyeti tarafından kölelik haline konulmasını, malî sermaye ve emperyalizm devrine has olan köleleştirmeyi maskeleyen deneyen demokratik burjuva yalanına karşı koymak lâzımdır." (Lenin: Tam Eserleri; Tom XXV, s.286)⁴.

Lenin'in bu metodolojik satırları, bize, herhangi bir Milliyet meselesini nasıl koymak lâzım geldiğini kâfi derecede öğretiyor. Buna Leninizmin, yine Milliyet meselesi hakkındaki, öteki prensiplerini de ilâve edersek, Milliyet meselesini araştırırken hangi tutum noktalarından yürüyeceğimiz daha belli olur. Bu noktaları şöylece tespit edebiliriz:

1- Milliyet meselesi mücerret ve mutlak prensiplere göre değil, konkret: a) Tarihî, b) bilhassa İktisadî tahlillerle araştırılır.

2- Milliyet meselesinde hâkim sınıflarla mahkûm sınıfların (işletenlerle işliyenlerin) menfaatleri birbirine karıştırılmamalıdır.

3- Milliyet meselesinde hâkim milletle mahkûm milletin (zâlimlerle mazlumların) menfaatlerini iyice ayırdetmelidir.

4- Milliyet meselesinde demokratik burjuva palavralarını millî kurtuluş hareketinden ayırmak lâzımdır. Yahut, Stalin'in dediği gibi, Milliyet meselesi Reform ile (Teşkilât'ı Esasiye ile) değil, İnkılâpla hallolunabilir.

5- Milliyet meselesi öz itibarıyla bir kitle meselesidir. Yâni: a) Ortada bir millet bulunmalı; b) Mesele: Lenin'in "horoz döğüşü" dediği milliyet "querelle"leri değil, "halkın geniş kitleleri içinde bir aksülâmel kıskırtır" (Lenin: Marksizm Karikatürü, vs.)⁵ olmalı...

6- Milliyet meselesinin, şu söylenenlere göre esasî bir Köylü meselesidir. Burjuva inkılâpları devrinde köylü hareketi demokrasi inkılâbının bir parçası idi. Fakat, bugünkü proletarya inkılâbı devrinde, hâkim millet malî sermayesi, mahkûm milletin bilhassa köylüsünü soyup soğana çevirdiği için, Köylü meselesi, küçükburjuva vasfıyla hâkim millete karşı bir mahkûm millet meselesi ve bu suretle de bir cihan inkılâbı meselesi olmuştur.

7- Milliyet meselesi, bir cihan inkılâbı meselesi olduğuna göre, müspet veya menfi vasfı ancak cihan inkılâbına nispet ve izafetle taayyün eder. / 8 /

Giriş başlangıcımızda umumiyetle açtığımız sualden sonra vardığımız mantıkî netice şu idi: Türkiye'nin içindeki Şark meselesi umumiyetle bir Milliyet meselesidir, hususiyle Kürt milliyeti meselesidir. Mesele böylece durulaştırıldıktan sonra, araştırılacak mevzular aşağı yukarı şunlardır:

- 1- Türkiye'de bir Kürt milliyeti meselesi var mı?
- 2- İctimaî bünyece Kürt milliyeti dâvası öz itibarıyla bir Köylü meselesi midir?
- 3- Kürt köylülüğü Müstemleke tazyiki altında mıdır?
- 4- Kürt milliyeti bu tazyike karşı ne gibi Aksülâmeller gösteriyor? (Bu aksülâmelerde sınıfların rolü?)
- 5- Kürt milliyeti dâvasının Cihan inkılâbı ve Türkiye proletarya inkılâbı ile münasebetleri nelerdir?

KÜRT MİLLİYETİ

TARİHİ VAZİYET

Yunanlı Herodot Kızılırmak'ın alt mecrasının garbına (Kato-Asya) derdi. Romalılar, Fırat hududuna kadar uzanan aynı mıntakayı (Mikro-Asya) adıyla anarlardı. İşte bu (Aşağı) yahut (Küçük) Asya denilen Anadolu'nun ötesi, bugün Şark vilâyetleri dediğimiz yerdir. Gerek Yunan, gerekse Roma medeniyetleri tarafından Anadolu'dan ayrı tutulan bu ülke, Arap-İslâm istilâsına kadar Fars imparatorluğunun elinde kaldı. XIII^c. asır sonlarına doğru Selçukîlerin, XV^c. asır ortasından sonra Timur torunlarının hükmünde yaşadı (Akkoyunlular). Osmanlılar ilk defa Yavuz Sultan Selim devrinde, Acemlerle yapılan Çaldıran muharebesinden sonra, yâni XVI^c. asrın son rubuna doğru⁶, Diyarbekir ötelere kadar Kürdistan'ı ele geçirdiler. Fakat, o bezirgân-derebeğ istilâcılığının içyüzü mâlûm. O zamanki devlet hudutlarının, zapt ve istilânın mânaları, bugünlere nispetle, âdeta metafizik bir müphemlik, izafîlik ve istikrarsızlık içinde idi. Onun için, Osmanlı imparatorluğunun Şark ile Garb (Acem ile Avusturya) arasında bitmez tükenmez zigzagları esnasında, Yavuz'dan çok sonra, daha uzun müddet, tâ Sultan Murat devirlerine kadar, Kürdistan'da Acem derebeğileri ve şatoları hüküm sürdü.

Kürdistan mıntakasının uzak tarihi göz önünden geçerken, şu neticeler belli oluyor:

1- Kürdistan yaylâsı Anadolu'dan ayrı bir ülke olarak kalmıştır: Gerek Yunan medeniyeti, gerek Roma imparatorluğu devrinde bu ayrılık ufak tefek farklarla aynen kaldı. Ondan sonra Bizans ve Acem devletlerinin tabîi hudutları, uzun müddet hep Anadolu yaylâsı ile Kürdistan yaylâsının hudutları oldu. Roma ve ilh. gibi kadîm imparatorlukların daha geç bir

örneğinden başka bir şey olmıyan Osmanlı imparatorluğu içinde, Kürdistan, Anadolu ile bitişikliğine rağmen, Acemlerden Türk- lere geçen yarı-müstakil derebeğlikler halinde sarp bir ada gibi kaldı.

2- Kürdistan yaylâsı dört yol ağzıdır: İslâm Araplığı (yahut Arap bezirgânlığı) Irak'ta Basra ve Kûfe karargâhlarını kurduktan sonra, İran'ı zaptetmek isterken, Kürdistan düğümünü ele geçirmişti. Cevdet Paşa, Muaviye'den kaçan İranlılar "Cekulâ nâm mevkide toplanmışlardı, diyor, ki buradan Fars ve Azerbaycan ve Dağıstan yolları ayrılıyor." Hattâ İranlılar "bir kere dağılır isek fi-mâba'd toplanamayız." (Cevdet Paşa: "Kıyas'ı Enbiya"sı, s.545)⁷ diye 100.000 ölü birakıncaya kadar müdafaada bulunmuşlardır. Fakat Kürdistan Şarka: Hint, Çin, Orta Asya/^{ve Rusya} pazarlarına giden karayollarının başı değildi. O zamanki bilinen Garb, Avrupa dünyasının başlıca Orta yolları olan Ak ve Karadeniz yollarının da iki kolđan (Halep ve Trabzon'dan) uğrağı idi. Zaten Anadolu'dan müstakilliğinin bir mânası da bu idi.

3- Kürdistan yaylâsı her medeniyetin uğrağı oldu: Şarkla Garb arasında, deniz yollarının bilinmediğı devirlerde, bu en büyük köprü rolünü oynıyan mıntaka, bizzarure, bütün istilâcı medeniyetlerin gelip geçtiğı bir kervansaray / 9/ halini aldı. Bunu ispata kalkışmak beyhude zahmettir. Yalnız karakteristik bir misal: Sâbık Müzeler Müdürü Halil Bey "Tarih'i Osmanî Encümeni Mecmuası"nda Amida isimli kitabın bibliyoğrafisini yaparken, Kara Amid = Kara Hamid (Diyarbakir) beldesinin, İslâmiyetten Osmanlılığın eline geçinceye kadar tam 23 hükümet görüp geçirdiğini kaydediyor.

Osmanlı imparatorluğu, bütün öteki imparatorluklar gibi, Kürdistan'ın içtimaî bünyesinde herhangi bir değişiklik değildi. Yine daima pederşahî klân ve aşiret manzarasını muhafaza ediyor. Yalnız, Osmanlı imparatorluğu namına, muayyen yol uğraklarında yarı misafirhane, yarı devlet kılıklı şatolar kuran bazı resmî derebeğler, bu yollardan geçecek bezirgân kervanlarının, etrafındaki aşiretlere karşı emniyetini gözetiyorlardı. Bazen yir-

mi saatlik bir nısf'ı kutrlu çenber içindeki geniş bir ülke (bugünkü beş on Türk vilâyeti) içinde bulunan teknil aşiretler, İmparatorluğun oradaki mümessili derebeğe inkıyad ederdi. Başlarından bir imparatorluk gitmiş, ötekisi gelmiş, bu, yerli aşiretlerin umurunda bile değildi. Onunçin, aşiretler üstünde saltanat sürmek, sureta bir ip canbazlığını becerebilmek demektir. Derebeğ Osmanlılığının son devirlerine doğru, Türk burjuvazisi namına ecnebi sermayedarlığın dayattığı reformlarla yanyana saltanat devletinin temerküzü başladığı ve kuvvetlendiği zamanlarda, Kürdistan'daki klân sisteminin kılı kılmıdamadı. Hattâ bilhassa "Tanzimat'ı Hayriyye" sıralarında küçük derebeğiliklerin "ilga" edilmesi, Kürdistan aşiretleri için bir felâketten ziyade bir nimet olmuştu. Tam merkeziyetli bir devlet şebekesi kuruluncaya kadar aşiretler daha başı boş ve serbest kalmışlardı.

Meşrutiyet burjuvazisinin sahnede görünüşü, Kürdistan aşiret uluları, ağa ve beylerinin ekmeğine yağ değil kaymak sürmüştü. Söylediğimiz gibi, Kürdistan'da millî uyanışı, iç inkişaf ve dış kışkırtmalarla büyüyen Ermeniliğin, tarihte nâdir görülür büyük bir mikyasta çapul edilmesi, bir san'atları da çapul olan Ağa, Bey ve Uluları biraz daha tombullaştırmak ve kuvvetlendirmekten başka bir netice vermedi. Tarihin ters cilvelerinden biri de Kürdistan yaylâlarında gerçekleşti: Yalnız iktisadî temel üst katlara tesir etmez; üst katlar da, hattâ aynı derecede iktisadî temele tesir ederler. Siyasî hâkimiyeti elinde tutan Türk burjuvazisi iktisaden geri bir klân sistemi (Kürt aşiret ve beğleri) ile elele vererek iktisadî daha yüksek bir inkişafı temsil eden Ermeniliğin hemen hemen Türkiye'deki kökünü kazıyabilmişti. Türk burjuvazisi birdenbire, koca Kürdistan'da sırf Kürtlükle karşı karşıya kalıvermişti.. Bereket versin, Osmanlı çorbasına henüz şalgamından turpuna kadar her nesne karıştırılabiliyordu. Zaten, Türklük bile, daha ancak Kürdistan'ın merkezinden gelmiş bir Kürt memurzâdesinin (Ziya Gökalp'in) derleyip toparlamağa kalkıştığı ve Dürkhaym'dan salçaladığı bir Tesanütçülük perdesi altında Türkçülük fikriyatına yeni uyanıyordu. Galiba olan

basit bir değiş tokuş idi: Türklük Kürtlüğe maddeten şişman-
lamak imkânlarını (Ermeni çapulunu ve katliamını) bağırlıyor
idi; buna karşılık olarak Kürtlük te Türklüğe mânen kabarmak
fikriyatını (Ziya Gökalp Türkçülüğünü) sunuyordu.

Mütareke ile birlikte, Osmanlı imparatorluğunun şar'ın-
dan inmeğe bir türlü razı olamıyan Meşrutiyet burjuvazisi
mümessilleri, hattâ Hânedan mümessillerinden daha kötü bir
âkibetle olmamışa döner ve Cumhuriyet burjuvazisi cihan pro-
letarya inkılâbından aldığı hızla yeni yeni sahneye çıkarken,
Bolşevik inkılâbının sınırlarında birkaç bekçi köpeği dikmek
istiyen Emperyalizm, mahut beyaz Ermenistan ve beyaz Gürcistan
gibi, bir de beyaz Kürdistan kurmak emelinde idi. Esasen o
zamanki Türkiye'nin belli başlı merkezlerinde, Kürt münevver-
leri tarafından zayıf ve "anodin" bir Kürtlük ceryanı ve teş-
kilâtı baş göstermişti. Kürtlük ceryanı, daha bu ilk taze
uyaniş durumunda iken, cihanşümul görüş yokluğuna, yahut
içtimaî bünyenin sikletine kurban gitti:

1- Cihanşümul görüş yokluğuna kurban gitti: Çünkü, Türki-
ye'de kısaca "Mütareke yılları" denilen devir, cihanda açılan
proletarya inkılâpları devrinin en dalgalı ve fırtınalı bir
merhalesi idi. Cihan mikyasında bir görüş ufkuna sahip ola-
bilen, hattâ cihana bile hacet yok, burnumuzun dibinde, Çarlığı
deviren Bolşevik ülkelerinde olan biteni ne kadar az /10/
olursa olsun fark eden herhangi bir siyasî ceryan, çarçabuk
görüp anlıyabilirdi ki, bütün cihanda rol oynayan en büyük kuv-
vet cihan amele sınıfının fikriyatı, Komünizm ve Bolşevizmdir.
Yeryüzünde herhangi bir geri memleketin millî kurtuluşu, ancak
ve ancak bu büyük kuvvetle elele verdiği zaman cidden ve de-
vamlı surette tutunabilir, müspet bir rol oynayabilir. Şu
halde, eğer mevzubahis olan, bir Kürt millî kurtuluş hareketi
idiyse, bu hareketin biricik şaşmaz yolu vardı: Komünizmle
elele vermek, bilhassa yakın Şûralar İnkılâbı'ndan hız ve yön
almak.. Yeni doğmuş Kürt milliyetçiliği bunu yapamadı. Hal-
buki Türk burjuvazisi bunu yaptı.

2- İçtimaî bünyenin ve mâzinin sikleti altında ezildi kaldı: Kürdistan'da hâkim ve gaalip içtimaî bünye Semiyeye (Klân) ve Aşiret ululuğu ve beyliği sistemi idi. Bu sistem istikbali değil, mâziyi özliyebilirdi. O zaman mâziye dört elle sarılmış: a) Türkiye'de Saltanat, b) Cihanda Emperyalizm vardı. Onunçin Kürdistan'daki gaalip vasıf bu millî ve beynelmilel katmerli irticain peşinden sürüklenmeğe mecbur kaldı. Marksizmin temelli prensibi bir daha teyyüd ediyor: Varlık düşüncüyü tasayyün ettiriyordu. Eğer birinci şıktaki görüş ufkuna (Düşünce), ikinci şıktaki Kürdistan'ın içtimaî bünyesine (Varlık) dersek, o düşünce kıtlığını bu varlık tazyikinden başka hiç bir şey izah edemez. Onunçin biz o zamanki Kürtlük ceryanının mümessillerini budalalıkla, kafasızlıkla itham edecek kadar hayalperest olamayız. O buhranlı devrede, bütün zırhlılarına, fiyakalı taburlarına, gayet camgöz ve paralı casus ve hafiyelerine rağmen, Emperyalizm, ölüm titreyişleri geçiren şaşkın bir canavar haline dönmüştü. Onun Kürtlüğe, Ermeniliğe ve ilh.a o sırada gülümser görünüşü bile, ölüm devrindeki bir tetanoslunun "rire hyppocratique = dıhk'i ipokratî"-sinden, ipokratvarî sırtıtışından başka bir şey değildi. Bu sırtıtış, ondan medet umanları pençesine geçirmek istiyen bir vahşi hayvanın hilekâr çehre oyunundan farksızdı. O zamanki Kürt milliyetçiliği bunu göremedi. Fakat, onun görüş ufkunu bu kadar daraltan şey, zekâsızlığı ve kaabiliyetsizliği değil, içinden doğduğu ve mümessili olmak istediği Kürdistan'ın içtimaî bünyesinin ruhuna yaptığı tazyikti.

O zamanki Kürt milliyetçiliği, tarihî vaziyeti yüzünden, kendisine hâlâ derebeğileri lider yaptı; hâlâ bir iskeletten farksız olan Sultanla kompromi yaptı; hâlâ anavatanda patlıyan amele hareketi önünde vahşi hayvanlara mahsus bir panik halet'i ruhiyesine düşmüş Emperyalizmden medet umdu. Anadolu'da daha bir tepreşme ve toplama başlangıcı sezilmek üzere iken, Bedirhanîlerden (Kâmran-Celâdet-Cemil), Halife'nin konspirasyonuna dayanarak, İngiliz binbaşı Nowil ile birlikte, yanlarına aldıkları onbeş Kürt atlısına yaslanarak "Malatya'ya harben gir-

dikleri zaman Kürt bayrağı" çekmeğe kalkışıyorlardı (Gazi'nin Nutku)⁸. Kürt milliyetçileri, mazlum Kürt (Miriyo)larının içine girerek, Kürt köylülüğünü barut gibi ihtilâlcileştirecek inkılâp şîârları ve teşkilâtları yaratacak ve Anadolu köylülüğünün millî kurtuluşuyla müsavî haklı ve müşterek anti-emperyalist cephele bir müttefik gibi kardeşleşecek yerde, Sultanın ve musallat Emperyalizmin, Anadolu'da yeni beliren millî harekete karşı âleti olmak tehlikesine düştü. Malatya'da İngiliz binbaşısı ve 15 Kürt atlısı ile Bedirhanîleri karşılayan Mutasarrıf Bedirhanî Halil ile Harput Vâlisi Gaalip idaresinde Sivas Kongresi'ni bozmağa kalkışmak, ne yaptığını bilmemek, o zamanki tabyaya göre dosta kılıç çekip düşmanın kucağına düşmek idi.

Kürtçüleri ölüm darbesiyle vuran âmillerin başında şu iki sebep gelir: 1- Kürtçüler, millî kurtuluş ve istiklâl hareketinin öz itibarıyla bir geniş çalışkan köylülerin meselesi olduğunu bilememek, yâni âfakî olarak kitleden kopmak.. Halbuki, o müraî Cumhuriyet burjuvazisi, küll'ü ayıbı ile beraber, hiç olmazsa palavra da ve sahtekârca da olsa, bir: / 11 / "Memleketin efendisi köylüdür" ikiyüzlülüğü ile Türk köylülüğünü aldatmak silâhını kullanmıştı ve hâlâ bile bunu kullanıyor. 2- Enfüsî olarak Kürtçülüğün belini ortasından balta ile kıran ikinci mühim âmil, onun teşkilâtta da derebeğ artıklarına dayanması, ağa ve bey şeflerle ve kadrolarla iş görmeğe kalkışmasıdır. Halbuki bir Kürt münevverliği ve köylülüğü bloku pekâlâ mümkün olabilirdi.

Bu âfakî ve enfüsî sebepler yüzünden, İstanbul'dan Mardin yolu ile gelen ve 13'üncü Diyarbekir Kolordusunun bir Süvari Alayına rağmen vukuatsızca Malatya'ya karşılanarak giren Bedirhanîler, üç buçuk zâbitin teşkilâtlı müdahalesi önünde çil yavrusuna döndüler. 11 Eylül'den sonra, Erzurum Kongresi'ne bunlarla uzlaşmanın daha doğru olacağını söyleyen askerî teşkilâtın Malatya cüzz'üne, Mustafa Kemal şu telgrafı çekiyordu: Urfa ve civarında İngiliz kuvvetleri azlıktır. "Kürtlerin de içtimâa muvaffak olsalar bile kuvve'i askeriye karşısında ne dereceye kadar muvaffak olacaklarını takdir buyurursunuz."

(Gazi'nin Nutku)... Başka tâbirle, Cumhuriyet burjuvazisi Kürt ağa ve beylerinin "içtimâa muvaffak" olabileceklerini bile tahmin etmiyordu. Ve filhakika da öyle oldu.

Hemen hemen aynı tarihlerde, taşra burjuvazisi namına Mustafa Kemal Paşa, İstanbul burjuvazisi namına Bahriye Nâzırı Salih Paşa, imzaladıkları 11 Eylül 1335 (919) tarihli ikinci Protokolda, makam'ı saltanat ve hilâfet hakkında bir sürü teminattan sonra, şu satırları da imzalıyorlardı: "Kürtlerin istiklâli maksad'ı zâhirîsi altında yapılmakta olan tezviratın önüne geçmek hususu tensip edildi." (Gazi'nin Nutku, s.146).

Artık ondan sonra, doğru veya yanlış, haklı veya haksız, her Kürt hareketinin alınına meşhur damgalar basıldı durdu: 1- İrticâdır, 2- Ecnebi parası iledir... O zamanki vaziyeti tahlil eden bir Mebus, Sakarya'dan sonra Fransızlarla Cenup anlaşması biterken, Zâlim Çavuş isminde birinin Koçgiri taraflarındaki "talanını" böyle izah eder ve anlatır: "Alişar nâm haydutlar", "Divrik, Zefahiye, Kuruçay, Kemaç civarını birleştirerek muhtariyet verilmesi için telgraflar çekmişti... Ecnebi parası ve parmağı bu oyunu oynuyordu." (Edirne Mebusu Şeref: "Birinci Millet Meclisi"; Milliyet, 3-1-32).

KEMMİYETÇE KÜRTLÜK

Türkiye Cumhuriyetinde, Anadolu'dan ve şimalî Karadeniz kıyılarından hariç bir "Şark vilâyetleri" mefhumu ve vak'ası var. Onyeddi vilâyet sınırını içine alan bu mıntaka, tesadüfî Allah saymıyanlar için, herhalde bir kapris eseri olarak böyle bir isim takınmış sayılamaz. Bu mıntaka, bir coğrafya bölüğünden ve kıtasından ibaret te değildir. Çünkü Kemalizm, gûya umumî bir Kanun kisvesi altında teşkil ettiği Umumî Müfettişlikler oyununu, yalnız bu mıntakanın başına, "Birinci Müfettişlik" adıyla oynadı. Ve herkesten iyi Kemalizm bilir ki, bu öyle kuru bir merkezîyet, bazı umumî işlerde halkın işlerini kolaylaştırmak ve ilh. yâveleri gibi, bir burjuva devleti için

beyhude masraflı olacak bir külfetten ileri gelmez. Birinci Müfettişlik, Kürdistan halkının başı ucunda asılmış bir Demokles'in Kılıncı, bir ilân edilmemiş kelbî idare'i örfiyye, bir en yırtıcı ebedî terördür. Bu vasıflar göz önünde tutulduktan sonra, bütün bu mıntakanın evvelâ bir ayırdedilişi, sonra militarist bir zulüm sistemiyle idare olunuşu, Kemalizm'in keyfi, yahut babasının hayrı için yapılmış veya yapılmakta olmadığı kolay anlaşılır.

Şark vilâyetleri mıntakasının asıl adı: Kürdistan'dır. Ve bunun böyle olduğunu anlamak için, hattâ Şark vilâyetlerinin içlerine doğru Başvekilvârî bir seyahat yapmağa bile pek hacet yoktur. Türkiye Cumhuriyeti atlasını açınız. Şöyle kasaba isimlerine bir göz gezdiriveriniz. "Dil İnkılâbı"nın, bu isimleri Türkçeleştirmek hususundaki bütün gayretlerine rağmen, büyük ekseriyetinin, sizin - yâni bî-Kürtlerin - anlayamayacağınız bir dilden olduğunu belki de hayretle görürsünüz: Hakkâri-Van-Bitlis-Siirt-Mardin-Harpur-Urfa-Malatya-Sivas ve ilh.. Sırf vilâyet adları olan bu kelimelerin /12/ Türkçe ile bir alâkası var mı? Gerçi belli olmaz, bakarsınız, bir "Tarih İnkılâpçısı" çıkar, bize (Atena)nın (At-ana) olduğunu öğrettiği gibi, meselâ: Malatya'nın, Türkçe (mal-at-ye) kelimelerinden; Mardin'in (mert: erkek + in'den: erkeğin oturduğu mağara) sözlerinden; bilmem Siirt'in (seyirtmek: acele koşmak) lâfından; yok Bitlis'in (bitli İsâ) palavrasından geldiğini ve daha kim bilir neleri Türkçeleştirir. Esasen vilâyet isimleri mâzinin birer yadigârı da sayılabilir. Fakat bir memleketin hangi kavme ait olduğunu gösterecek asıl isimler, küçük kasabacık ve köy adlarıdır. Biz lâlettayn bir misal olmak üzere, Başvekil İsmet Paşa'nın Büyük Millet Meclisi'nde temsil ettiği "intihap dairesi"ni ve Şark vilâyetlerinin en garp vilâyetini, yâni Malatya'yı alalım ve onun da köy isimlerini değil de, daha ikinci derecede olan kaza ve nahiye adlarını, resmî Devlet Yıllığı'nda görelim. Malatya vilâyetinin sekiz kazası ve nahiye merkezleri şunlardır: 1- Malatya merkezinin: Porga, İspendere, Tahir, Kuzene, Kal'e; 2- Arga kazasının: Sürgü, Levent, Guracık; 3- Arapkir kazasının: Şötik, Mot-

mur; 4- Pütürge'nin: Keferdiz, Merdis, Tahsis, Sinan; 5- Eğir kazasının: İliç [sakin Lenin'in menşei olmasın?], İnçeti, Ağın, Paşkeli; 6- Kâhta kazasının: Tokaris, Merdis, Alut, Sincik (Bre-mişe); 7- Adıyaman: Samsat, Kuyucak, Karıcık, Çalgan, Tut; 8- Hekimhan: Hasan Çelebi, Gelengeç..

Şu halde, Cumhuriyet burjuvazisinin "Şark vilâyetleri" dediği Kürdistan'ın, bugünkü Türkiye hudutları içinde mevkii, tuttuğu yeri nedir? 1928 ve 1929 tarihli T.C. Devlet Yıllığı'na göre, Türkiye'nin "kayıtlı umumî nüfusu": 10.915.909 kişi; Türkiye'nin umumî mesaha'i sathiyesi: 762.730 kilometre murab-baıdır. Onyedı Şark vilâyetinin (Erzincan, Erzurum, Elâziz, Urfa, Beyazıt, Bitlis, Hakkâri, Diyarbakır, Siirt, Şebinkara-hisar, Gazıayntap, Kars, Gümüşhane, Mardin, Maraş, Malatya, Van) zikredilen Devlet Yıllığı'nca nüfusu: 2.738.267 kişi ve mesaha'i sathiyesi (251.131) kilometre murabbaıdır. Yâni, Şark vilâyetleri, Türkiye Cumhuriyetinin nüfusça % 24,7'si, arazice % 32,8'i nispetindedir. Yuvarlak hesap söylenecek olursa, Tür-kiye Cumhuriyetince yarı-resmî şekilde hudutları çizilen Kür-distan, bugünkü Türkiye'nin nüfusça (1/4) dördte biri, arazice (1/3) üçte biri demektir.

Fakat bu nispetler, şüphesiz Türkiye içinde Kürt ekseriye-tini teşkil eden vilâyetler için böyledir. Yoksa, Kürt halkı-nın bulunduğu mintakalar bu onyedı vilâyetin sınırlarından bir hayli daha geniştir. Garpta Sivas ve Adana, şimalde Ardahan ve Artvin vilâyetleri hudutlarını aşar. Yukarıda, Zâlim Çavuş'-un "talan" ettiği Alişarlıların muhtariyet istedikleri mintaka-lar, kısmen Sivas vilâyetine dahildir. Şark taraflarında seya-hat eden bir Kürt düşmanı, Beyazıt ve Ağrı dağı mintakalarındaki Kürtlerin salgınından bahsederken şunları yazıyor: "Fakat dere-beyliklere zaaf düşmesi ve sonra da ilga edilmesi neticesi ola-rak Dicle menbalarında seyyar bir hayat geçiren bu Kürtler bura-ları istilâ ile memleketi çekirge hücumuna uğramış bir tarla gibi harap etmişlerdir! Ve harabiyet pek derindir, pek acıklı olarak devam etmektedir. Kürtler buralarda kalmamışlar... Yavaş yavaş daha şimale, Kafkasya'ya da sokulmuşlardır. Gür-cistan hududunda, Ardahan'ın otlaklarında. hattâ (Yalnız Çam)

geçidinde [Artvin vilâyeti] bile bunları aynı vahşi hissiyatla, kaba ahlâkla, aynı cemiyet teşkilâtıyla görmekteyiz." (Yusuf Mazhar: "Ararat Eteklerinde"; Cumhuriyet, 19-7-930).

Fakat, Kürtlük deyince, onu sırf Türkiye hudutları içine sığdırmak kâfi değil..

Eski Dünya'da, bugün Şark ve Garb diye bir tasnif nasıl mümkünse, tıpkı öyle iki Balkanlar vardır: 1- Garb Balkanları, 2- Şark Balkanları.. Garb Balkanlarını bilmiyenimiz yok: alelûmum Balkanlar dediğimiz Avrupa kısmı. Fakat "Asya Balkanları" veya "Şark Balkanları" diye henüz adı konulmamış bir "Balkanlar" var ki, onun herkesçe /13/ muayyen ve malûm bir tek ismi yok; muz gibi, yiyenin niyetine göre çasını değiştiren, birçok isimleri var. Bu Balkanlar bugünkü Kürdistan'ın hudutları üstündedir. Avrupa Balkanları gibi Asya Balkanlarının da, büyük ve tarihî geçitliği yüzünden: Kürt, Ermeni, Arap, Süryani, ve ilh. gibi birçok ırk ve kavimler karmakarışık, içli dışlı, sellemehüsselâm bulunurlar. Avrupa Balkanları gibi Asya Balkanlarında da, bu Arap saçı haline gelmiş ırklar ve milletler ikide birde çatışırlar, şu veya bu ecnebi devletin nâm ve hesabına komitacılar yetiştirirler. Bir farkla ki, Asya Balkanlarında Şarklılık hâkimdir, "Asyalılık mührü" bütün şiddetiyle hüküm sürer.

İşte Kürtlük deyince bu Asya Balkanlılığı içinde, oldukça mütecanis bir ırk ve geçim vahdeti temsil eden bir nüfus anlaşılır. Kürt deyince, yalnız Türkiye hudutları içinde bulunanlar hatırlanmamalı. Garbî İran'da, şimalî Irak'ta ve hattâ Suriye'de de Kürtler mevcuttur. Kürtlerin Kafkaslara kadar çıktığını yukarıda geçen bir fıkrada görmüştük. Ağrı isyanı Türkiye'ye karşı, İran Kürtleri içinde hazırlandı. Ağrı isyanından birkaç ay sonra, başta Barzan şeyhi olmak üzere, Irak hükümetine karşı kışkırtılan Kürt hareketi Irak'ta patlamış ve senelerce sürmüştü.

KEYFİYETÇE KÜRTLÜK (MİLLET OLARAK)

Kemmiyetine, miktar ve sayısına kısaca işaret ettiğimiz Kürtlük keyfiyetçe ne haldedir? Başka tâbirle, millet olarak bir Kürtlük var mıdır? Bunu araştırmak için, önce Millet denilen realitenin: 1- Tarihî, 2- İstikrarlı bir vak'a olduğunu hatırlamak lâzımdır. Sırasıyla soralım:

1- Kürtlük istikrarlı bir varlık mıdır? Evet. Kürdistan denilen mintakanın asırlardan beri tanınmış içtimaî hususiyeti, ve bu mintakalarda oturan insan kümelerinin içinde belki en eski bir kavim olarak ("Tarih İnkılâpçıları" duymasın!) Kürtlerin bulunuşu, bugün bir vak'a olan Kürtlük câmiasında su götürmez bir istikrarın mevcut olduğunu, Kürtlüğün bir fâtih peşinde toplaşmış gelgeç bir kalabalık olmadığını, belki şimdiki de dahil olmak üzere, şimdiye kadar üstünden sel gibi aşp geçen bin bir fâtihe rağmen bir mevcudiyet olarak kaldığını ispata kâfidir.

2- Kürtlük tarihî bir vak'a mıdır? Buna da evet. Filhakkâ Kürt kavmi ve Kürt aşiretleri câmiası asırlardan beri mevcut oluşuna rağmen, müstakil bir Kürtlük, bir Kürt milliyeti dâvası, ancak cihan proletarya inkılâpları devrine karşılık gelen, Şarkın mazlum milletlerindeki millî uyanış tarihinden evvel ciddî surette başlamış değildi. Osmanlı imparatorluğunda derebeğ sistemi gaalip geldiği müddetçe Kürdistan içlerinde Kürtlük ceryanı değil, aşiret gayreti hâkimdi. "Müstakil Kürdistan" sözü, Kürtlüğün millet olarak bir başka millete karşı konuluşu, ancak yakın dünün ve bugünün meselesidir. Tarihte Kürtlük vak'asından bahsederken, bu böylece bilindikten sonra, mahut "ırk" prejüjesini de unutmıyalım. Türk burjuvazisi, o müstesna "Tarih İnkılâpçılığı" hızıyla bütün "medenî" milletlerin Türk olduğunu ispat ederken, "vahşi" Kürtlerin de "ırken", "an'asl" Türk olduklarını, yahut ta "halisüddem" Türkleri Kürtleştirdiklerini ileri sürmekten geri kalmıyor. Zikri geçen yazıcı bu noktaya şöyle temas eder:

"Yanımda münevver ve mütefekkir geçinen bir zat vardı... Hane sahibinin ahval ve âdatını görerek: - Azerî Türkler burada Kürtlerin üzerinde ne derin tesirler yapıyorlar... Bak şu ada-

ma!.. Bir Kürtten ziyade Türkü andırıyor... demişti. Zavallı gafile hadiseyi tersinden görmesi lâzım geldiğini anlatamadım.. Çünkü o bir Türkün Kürtleşebileceğini havsalasına sığdıramıyordu. Fakat hakikat böyle idi ve böyledir de..." (Yusuf Mazhar: "Ararat Eteklerinde"; Cumhuriyet, 19-7-930).

Tabii ciddî bir mevzuda "Kürtleşmiş" olanların hangi "ırk"-tan olduklarını anlamak için "kan muayenesi" usullerine başvurmak ancak Kemalist milliyetçiliğin, o da nalıncı keseri kabilinden, harcıdır. Halbuki bir böyle metodun mantıkî neticesini Anadolu Türklerine de tatbika kalkışmak gibi, Kemalizm için tehlikeli, bizim için beyhude bir ihtimal de vardır. O zaman kimlerin kanlarında nelerin bulunduğunu "Allah bilir"di. Fakat Millet'in tarihî ve içtimaî bir mefhum, Irkin ise tabii ve muhitî bir keyfiyet olduğunu bilenler için, bu üzüntü ve yapmacıkların mânası yoktur. / 14 / Onunçin biz, insanların "Kürtleşmiş" veya "Türkleşmiş" olduklarına değil, bugün içtimaîyyen "Kürt" mü, "Türk" mü tanındığı ile iktifa edeceğiz.

Bu iki ana hat çizildikten sonra, Milliyet meselesinin hususiyetlerini de arıyalım. Millet deyince konkret olarak nasıl bir câmia hatıra gelir? 1- Yurt birliği; 2- Öz dil birliği; 3- Hars birliği; 4- İktisat birliğini.. küll halinde temsil eden bir câmia... Kürtlük böyle bir câmia mıdır? Bakalım:

I- YURT BİRLİĞİ: Yukarıda geçen mülâhazalardan sonra, Kürtlerin asırlarca müddet, Anadolu'dan coğrafya bakımından müstakil, hususî cihan yollarının geçit ve uğrağı olmuş, iklim ve tabiatça az çok mütecanis bir yurt içinde, bir arada yaşamış bir câmia olduklarını ispata hacet kalmaz.

II- ÖZ DİL BİRLİĞİ: Kürtçe, Türkçe ile, hattâ taban tabana zıt bir dildir. Fakat acaba, bütün Kürtlerce konuşulan biricik bir dil var mı? Burada şu iki noktayı unutmamak lâzım:

1- Öz dil birliği: Millî bir birlikten bahsederken mutlak, istisnasız dil birliği değil, öz dil birliği mürad edilir. Bugün Kürdistan'ın bazı vilâyet merkezlerinde iktisadî menfaatleri Türk burjuvazisi ile az çok uzlaşabilen bazı Kürt burjuvalarıyla Kürt münevverleri arasında, Kürtçeden kozmopolit bir

tiksiniş vardır. Bu hal, hâlâ bugün bile Türkiye'nin hars merkezinde yaşıyan monşerleşmiş Türk burjuvalarında görüldenden farksızdır. Frenkçe veya frenkleştirilmiş Türkçe konuşmayı bir üstünlük sayan Türk burjuvaları, bir Anadolu Türklüğünün varlığını nasıl inkâr etmezse; tıpkı öylece, Şark vilâyetlerinin Türkleşmiş gözüken kocaman Kürt tüccar, müteahhit ve memurları da, biricik bir Kürt dilinin varlığını yok edemez. Esasen millet dili olarak dil birliği denince, geniş halk tabakalarının konuştuğu ana dili, öz dil hatıra gelir ki, Şark vilâyetleri denilen Kürdistan'ın halk dili böyle bir dildir.

2- Şive farkları: Kürdistan'ın eski medeniyetlere uğrak bir dörtyol ağzı oluşu, çok eski zamanlardan beri, burada, ana hatlarında müşterek/^{biricik} bir dil doğmasına ve yaşamasına imkân vermiştir. Fakat, içtimaî bünyenin hâlâ bugün bile yarı-Klân, yarı-Derebeğ vasfında kalışı, muhtelif semt ve zümrelerin Kürtçeleri arasında bazı farkların bulunmasını icabettiriyor. Lâkin bu farkları haddinden fazla büyütmemeli. Hele, Türkiye gibi, mühim bir ekalliyetin en ufak hars varlığına bile tahammül edilemeyen bir memleketin, en belirsiz siyasî hareket affedilmez bir cinayet sayılan bir kesiminde, bu farkları pek tabîî bulmak lâzımdır. Bununla beraber, muhtelif şiveler arasındaki farklar, herhangi bir Şark milleti içinde bulunabilecek farklardan daha büyük değildir. Yerinde tetkik yapmış olan yoldaşlarımızın verdikleri malûmata göre, Kürdistan'da ve Kürtler arasında, âdeta birbirinden farklı iki dil gibi sayılan iki şive var: 1) Asıl Kürtçe, 2) Zazaca.. Halbuki bu şiveler arasındaki belli başlı farklar şu üç çeşit nüanstan ibarettir:

a) İkinci derece harflerin değişişisi: Meselâ bazı kelimelerin asıl Kürtçesinde (d)-(g)-(p)-(m) harfleri Zazacasında sırasıyla (l)-(b)-(c)-(n) gibi harflere istihale ediyor. Yahut asıl Kürtçe denilen şivedeki (e)-(ı),(e) sesli harfleri Zazacada (a)-(ov),(oy) seslilerine dönüyor. Bugünkü Türkçe, muhtelif vilâyet ve semtlerde bu kadarcık değişikliklere uğramaz mı? Meselâ bir (buğday) kelimesini alalım. Bu kelime Anadolu'nun muhtelif mantakalarında, yalnız herkesin bildiği şu şekillere girer: buğda - buğdey - buydey - boğday - bugday - bûdey -

bütyde ve ilh.. (ğ) harfi sert (g) veya (y) harfine dönüyor, yahut büsbütün kalkıyor; (y) harfi olmamışa dönüyor. Sesli-lerden (u) harfi (û), (o), (ü); (a) harfi (e) oluyor.. Fakat, bütün bu değişiklikler, Türkiye'de bir Türk milleti bulunmadığını gösterebilir mi?

b) Eklemelerin değişmesi: Meselâ asıl Kürtçede (ım), (dım) ile biten kelimeler Zazacada (î) ve (e) eklemeleriyle nihayetleniyor. İstanbul şivesindeki (geliyorum), Anadolu'da^{ya} aradan (ru) kaldırılarak (geliyom), yahut ta büsbütün acaip ilâvelerle (gelipdurum), (gelippatırım) biçimlerine girmez mi? /15 /

c) Başka dillerden gelme: Kürtçede en ziyade Acemce olmak üzere, garba doğru gittikçe artan tek tük Türkçe ve cenuba doğru indikçe Türkçeden az fazlaca olmak üzere Arapça kelimelere rastlanılır. Fakat ecnebi kelimelerin envayıyla dopdolu olan Türkçe bu cihetten Kürtçeyi geride bile bırakır. Yalnız burada bir cihet hatıra gelir: Tarihî menşelerine bakılırsa, Kürtler, eski Farslı müstevlilerin, Kürdistan yerlileri ile tesalübünden doğma sayılır. Bu itibarla Kürtçede Acemcenin büyük ve derin nüfuzu olabilir. Fakat fiillerinin bünyesine bakılacak olursa, Kürtçe köklerini ayrı bir dil saymak icabeder. Her ne olursa olsun, hattâ Kürtçenin Farsîceden çıkma bir dal budak olduğu kabul edilse bile, bugünkü Kürtçe ayrı bir vahdettir. Ve nasıl Azerî lehçesiyle Osmanlı Türkçesi bugün Azerbaycan ve Türkiye gibi iki başka millet yurdunun realitesine mâni değilse; tıpkı öylece, ailevî bağları uzanan bir Kürtçe de, müstakil bir millet dili olmaktan geri kalamaz.

III- HARS BİRLİĞİ: Kürtlerin kendilerine has bir zihniyeti, bir "millî ruh"u var mı? Kürtleri yakından tanıyan yoldaşlarımız, bize, geri mahiyette de olsa, Kürtlerde kuvvetli bir seciye hususiyeti bulunduğunu nakletmişler ve Kürtleri her tanıyan için bunu teslim etmek imkânı bulunduğunu söylemişlerdi. Hakikaten Kürdistan'ın her tarafında Kürtlüğe has müşterek vasıfların bulunduğunu, o kadar ki bu vasıfların burjuvazinin bile ödünü patlatacak kadar çok sağlam ve sarsılmaz olduğunu, bizzat burjuva yazıcıları da sıkıntıdan terliye terliye anlatırlar.

"Şark vilâyetleri"ndeki epey orijinal tetkiklerinde yegâne olan Yusuf Mazhar, anlatıyor:

"Kafkasya'dan hicret etmiş Dağıstanlı Türkleri buralara iskân etmişler... Bunlardan Diyâdin civarında (Taşlı Çay) köyü etrafına yerleştirilen üç dört bin kişi Kürtlerin taaddilerinden masun kalabilmek için hemen bir (aşiret) teşkiliyle onların birçok âdetlerini aynen kabul ve tâkip etmek sayesinde dört taraflarını saran bu iptidai insanlar arasında mevcudiyetlerini zorla ve kısmen muhafaza edebilmişlerdir. Dağıstanlıların reisi olan Murat Beyle görüşmüştüm. Bunların kendi emellerinin sevkine tâbi olarak geçirdikleri sakin hayata ve az çok bedîf hislere karşı Kürtlerin nasıl adavet beslediklerini bu adamın dilinden dinlemelidir? [İstifhamı biz koymadık..] Bu tasallutlar Dağıstanlıları gereği gibi değiştirmiştir.

"Diğer Dağıstanlılar iskân oldukları başka mıntakalarda, böyle teşekküller ile kendilerini müdafaa edemediklerinden tamamıyla Kürtlere mağlûp olmuşlar, kaynaşmışlar, âdeta temessül etmişlerdir. Bu (fenomen)in vukuunu her yerde görüp duruyoruz.

"Hattâ (Erzincan) gibi kuvvetli Türk muhitinde [Bakın o "kuvvetli Türk muhiti"ne..] vilâyet merkezinin geceleri ziyaları görünecek kadar yakınında bir köy ahali Kürtlerin tasallutundan, taaddisinden kurtulabilmek için (Kürt) olmaktan başka çare bulamamışlardır. Bu hadise 20-30 sene evvel tamamlanmıştır... Bunu Erzincan'da bilenler hâlâ vardır; eğer sorarsanız size (Mecidiye) köyünün, (Geçit) köyünü Kürtleştirdiğini söylerler...

"Şimdi isyan vuku bulan mıntakalarda köyler (Gümüş Tepe), (Beyazıt Ağa), (Kızıl Kaya), (Karabulak) ilh.. hattâ âsilerin rüesasından (Kör Yusuf)un oturduğu (Soluk Su) gibi Türk isimlerini taşıdıkları halde buralarda bir tek Türk kalmamıştır." (z.y.; Cumhuriyet, 18-7-930).

Gerçi bu itiraflarda, istihsal kuvvetlerinin gayet geri olduğu bir mıntakada, insan kümelerinin nasıl çarçabuk daha iptidai teşkilât şekillerine döndükleri de var. Fakat, dikkat

edilirse, bu şekil-değiştirme, sırf/^{bir} içtimaf bünye değiştiriş-ten ibaret kalmıyor. Kürtlerin yalnız yaşayış tarzına uyulmuyor. Aynızamanda, olduğu gibi Kürt dilini ve harsını benimseyiş ve Kürtleşmiş kendini gösteriyor. Bu misaller, Kürt harsının ve zihniyetinin, oradaki yaşayış tarzlarının da⁹ yardımı ile ne kadar müessir olduğunu kâfi derecede anlatır. Ve bu zihniyet bütün Kürdistan içinde, az çok nüans farkları ile beraber, müşterek ve umumîdir...

Türk burjuvazisi Kürtlüğe karşı iki çeşit tedbir kullanıyor: 1- İskân siyaseti; 2- Tehcir siyaseti.. Rum ve Ermeni ekalliyetleri üstünde denenen ve Türk /16/ burjuvazisinin epey istediği gibi dönen bu siyaset, Kürtlüğe karşı tutunabilecek mi? Yâni Kemalist burjuvazi Türkiye'nin üçte birine varan Kürtlüğü ortadan kaldıracabilecek mi? Birinci tedbir, yâni İskânla, bütün himayelere rağmen aksi neticeler elde edildiğini burjuvazi bizden iyi bilir. Şark vilâyetlerinde iskân edilen muhacirler, hattâ vilâyet merkezlerine en yakın olan köylerde bile, ya Kürtleşip kayboluyor, yahut geldiği yere kaçmağa mecbur oluyor. Tehcir ve İmha usullerine gelince: Evvelâ, memleketin üçte birini bir taraftan öbür tarafa kaldırıp atmak ne mümkündür, ne de burjuvazinin beklediğini verir. Sâniyen, uluorta imhacılık, bilhassa şu hars bahsini alâkadar eden mühim neticeler vermektedir. Kürt halkının cidden nesli boldur. Verdiği kurbanlar, ezen Türklüğe karşı ezilen bir Kürtlük var olduğu kanaatini tekml Kürdistan halkı içinde umumîleştirmek, yaymak ve derinleştirmekten başka hiç bir mahsûl vermiyor.

Şu halde, Türk burjuvazisinin hâkimiyet ve tazyikinin müddet ve şiddeti ile mebsuten mütenasip olarak Kürtlük zihniyeti ve harsı genişliyecek ve mütecanisleşecektir. Kürdistan halkının öyle bir "Kürt kafası" deyişi vardır ki, bu kafa ezildikçe büyüyen ve kesildikçe çoğalan masal devlerinin başlarına benziyor.

IV- İKTİSAT BİRLİĞİ: Tarihi millet realitesinin teşekkülü demek, mahsus mânasıyle bir memlekette sermayedarlığın

zuhuru demektir. Fakat bugün biz o çorak kablessermayedar dünyasında değil, Emperyalizm devresindeyiz. Emperyalizm ise, değil kablessermayedarlık, değil sermayedarlık, sermayedarlığın da "çürüyüp dağılma" ve ölüm safhasıdır. Emperyalizmin bu hususiyetinin bir ifadesi de, sermayedar münasebetleri çerçevesine sığmıyacak kadar geniş ve âlemşümül bir iktisadî ağın teknil yeryüzünü sarmış olmasındadır. Şu halde, daha meselenin müşahhas içine girmeden önce, - ayda veya bir başka yıldızda bulunmadığına göre, - Kürdistan'ın da yeryüzünde olduğunu, yâni biricik cihan sermayedarlık iktisadiyatı içinde sayılabileceğini kabul etmek gerekir.

Meseleyi umumîlikten ve mücerretlikten çekip çıkarırsak, bir memlekette Milliyet münasebetlerinin doğması, Pazar münasebetlerinin o memleket mikyasında genişliyerek gelgeçlikten ve arızîlikten kurtulması mânasına gelir. Kürdistan'da gaalip istihsal tarzı henüz pederşahî, kapalı ekonomi olmaktan kurtulmuş değildir. Fakat, bütün geri memleketlerde müşterek olan bu vasıf, Kürdistan mikyasında geniş ve oldukça devamlı Pazar münasebetlerinin doğmuş olmasını reddetmez. Onunçin, bir böyle Pazar münasebetlerinin mevcut olup olmadığını değil, - çünkü vardır, - fakat Kürdistan'a has, yâni Türkiye'den az çok müstakil bir Pazar münasebetlerinin bulunup bulunmadığını tespit etmek kâfidir. Kürdistan'ın kendine has ve müstakil Pazar münasebetleriyle Anadolu'dan ayrı kalışını bize açıkça gösterecek olan iki su götürmez vak'a var: 1- Kaçakçılık; 2- Gümüş para..

1- Kaçakçılık: Cenup hudutlarındaki bitmez tükenmez çapul sahneleri; cenup hudutlarına Türkiye'den kaçan Ermenilerin yerleştirilmesi; cenup hudutlarına yakın Hoybon Kürt İstiklâl Cemiyeti'nin karargâh kurması; cenup hudutlarının bir kaçakçı karakolları zinciri ile kuşakvârî kuşatılması.. işte dört vak'a ki, Kemalist burjuvazi için tarifî gayet kolay bir mesele: Vatan hıyaneti!

Fakat, biz biliyoruz ki, bir şeye sövmekle, o şey izah

edilmiş olmaz. Haydi, 250-300 kişilik çetelerle ikide birde Urfa ovalarınının davarını, devesini sürü sürü "Hat altına"¹⁰ götüren "çapul sahneleri"ni, alelûmum kaçakçılığa zemin hazırlayan keşif kolu taarruzları sayalım. Fakat öteki mânevî tezahüratı, "Ermeni yurdu"nu, "Kürt istiklâli"ni nereye bağlayacağız? Ya bu müthiş ve sistematik kaçakçılığın kendisi niçin? Hiç şüphesiz, bütün bu sorguların topuna birden cevap verecek olan şey: "Her yerde hazır ve nâzır"; "alîm, semî", basîr"; "lâşerike leh ve lâ nazîre leh" olan Pazar "celle celâlüh" hazretleridir¹¹. Emperyalizme Nusaybin hattını bıraktırmıyan Pazar; Ermeni ve Kürt tahrikâtçılarına hudut boyunda meteriz aldirtan Pazar; Erzurum'dan ve Erzincan'dan kalkıp Gaziyantap'ta kredi ile kaçak alış / 17 / verişine gelenlerin kıblesi ve câzibesini Pazar! Bu Pazar, Kürdistan pazarıdır, ve Kürdistan pazarı bu Pazardır.

Kaçakçılığın en büyük sebebi kim ve nedir? 1- Kemalizm, 2- Kürdistan pazarı..

1- Kemalizm: Evet, şaşılacak bir şey yok, kaçakçılığı en çok kovalıyan gibi, en büyük dâvet eden de Kemalizmin tâ kendisidir. Cumhuriyet burjuvazisininin tezatları bir değil.. İç pazarı inhisarcı ve tefeci sermayenin kurbanlık koyumu haline getiren ve bu müthiş buhran yıllarında, dünyanın hiç bir yerinde görülmedik derecede yüksek inhisarcı fiyatları halka dayatarak/ateş ^{hayatı} pahasına çeviren Kemalizm, kaçakçılığa en büyük yemi hazırlıyan bir sistemdir. Netekim bunu bir komünist değil, bizzat malî sermaye nâşir'i efkârının en sonturlu baş-makalesi de itiraf eder:

"Öyle yapılmalı ki, der, o kadar vâsî ve o kadar az mangalarla tahdit edilmiş olan bir ülkede, bir hududun iki tarafındaki ahali fiyatça gayet başka başka hayat şartlarına tâbi olmamalıdır. Yâni itibarî şimendüfer hattının ayırdığı aynı sahra üzerinde kurulmuş iki köy, meselâ şekeri, biri okkası 20 kuruşa, ötekisi 70 kuruşa yemeğe mecbur olmalıdır. [Yâni Kemalizm Türkiye'de hâkim "olmamalıdır" gibi bir şey..] Yoksa, ne yapılırsa yapılsın, kaçakçılık te'dip

edilmek nedir bilmez kalacaktır." (Milliyet, 10-12-931).

2- Kürdistan Pazarı: Tabii, Türkiye'nin bütün hudutlarının "iki tarafındaki ahali fiyatça gayet başka başka hayat şartlarına tâbi"dir. Halbuki kaçak ticaretin normal alışveriş derecesine girdiği Şark vilâyetlerinde buna sebep sadece bir tek değildir. Bellibaşlı sebeplerin önünde, burjuvazinin "o kadar vâsî, o kadar az mangalarla tahdit edilmiş" deyişinden de anlaşılacağı vechile, Kürdistan pazarının, İç Anadolu'dan ziyade, tabii ve tarihî sebeplerle Suriye'ye bağlı oluşu gelir. Faraza: a) Trablus → Nizip → Besni → Malatya; b) Serap Pınarı → Suruş → Urfa → Siverek → Elâziz; c) Resûlayn → Viranşehir → Diyarbakir → Osmaniye → Palu → Kiğı → Erzincan.. ve ilh. yollarıyla tâ Karadeniz yaylâlarına*, (belki oradan İstanbul'a) ve Erzurum, Kars yaylâlarına, Van gölünün ötelere kadar sistematikman işliyen kaçakçılık, kervanlarını, asırlardan beri geçtikleri yerlerden geçirmekten başka bir şey yapmıyor. Cumhuriyet burjuvazisi, Fevzipaşa-Diyarbakir hattı ile, Ergani Bakır Madeni Şirketini sevindirdiği kadar, kaçakçılığı da yerindirmek ve bütün ordularının "te'dip sefer"lerine, seyyar, sâbit jandarma ve it sürüsü gibi milis kıtalarının imha terörüne rağmen henüz yabancı ve uzağı kaldığı Kürdistan pazarını fethetmek istiyor. "Kaçakçılar" tefrikasının yazıcısı

*) "Diğer taraftan Suriye'den Ayıntaplıların ve sairinin çok fazla miktarda kaçak eşya ithali, gümrüklü malın satışını tamamen durdurmuştur. Bu vaziyet karşısında mevkiî sarsılan tüccar şaşkın bir hale gelmiştir. Kaçakçılık o kadar çoğalmıştır ki, burası âdeta bir transit merkezi halini almıştır. Halep'ten getirilen mallar, Sivas, Zile, Tokat, Merzifon, Niksar kaçakçıları tarafından o havaliye ve Samsun ve Erzurum'a kadar götürülmektedir. Kaçakçılık yüzünden Halep'e kaçakçılar tarafından her gün binlerce altın aşırılıyor. Buna mukabil ihracat yapılamıyor." (Ali Nihat: "Elbistan'da Vaziyet'i İktisadiye"; Cumh., 22-11-930).

diyor: "Fakat Türk demiryolu, son bir sene zarfında Cerablus kaçakçılığına oldukça bir ket vurmıştır. Cerablus, Nizip-Besni yolu ile en çok kaçağını Malatya'ya sokardı. Malatya demiryolu Malatya pazarında kaçağı tahdit etti. Şarka giden demiryolları, kaçakçılığa, fesatçılığa karşı çekilmiş bir kılınçtır." (Nâşit Hakkı: "Kaçakçılar"; Milliyet, 24-12-931).

Bu kılınç, Kürdistan pazarının an'anevî ve tabiî bağlarını ne dereceye kadar kesip atacaktır? Bunu zaman gösterecektir. Hattâ gösteriyor bile. Hususî kaçakçılık mahkemelerine, gümrük ordularına rağmen, burjuva matbuatında, şanlı bir zafer gibi, bir haftada falan yerde şu kadar kaçak eşya müsadere edildiği, "Kervanın yürüdüğü"nü gösteriyor*. Niçin? Çünkü, biz, içtimaî cihetlerin tabiata galebe çalacağına inananlardanız; fakat, hele şu anarşik sermayedar nizamında insan iradelerini oyuncak haline getiren Pazar münasebetleri, hele Kürdistan gibi asırdîde an'anelerine tabiî kolaylıkları temel yapmış bir mıntakada, zannedildiğinden fazla hükmünü sürdürecektir. Sonra, demiryolunun çektiği sun'î kılıç ne kadar

*) "Cenupta yakalanan kaçakçılar ve kaçak eşya

"Ankara 8 (A.A.) -- Bu ayın ilk haftası içinde gümrük muhafaza kıt'aları tarafından cenup hududumuzda 40 kaçak vak'ası tâkip edilmiş ve 4 yaralı, 43 kaçakçı yakalanmıştır.

"Bu vak'alarda beş bin kiloya yakın kaçak gümrük eşyası ve otuz bin adet sigara kâğıdı, üç silâh, otuz dört kilo esrar, kırk hayvan elde edilmiştir." (9-2-33).

"Fevzipaşa'da yakalanan kaçak eşya

"Fevzipaşa 24 - Halep'ten kaçak eşya ile gelmekte olan 20-25 kişilik bir kafile hudutta muhafızlarla müsademeye tutuşmuşlar ve eşyaları bırakıp kaçmışlardır. İçlerinden bir tanesi yakalanmıştır. Burada mağazalarında kaçak eşya bulunduran iki tâcir hapse mahkûm olmuştur. (-3-33).

halis çelikten olursa olsun, acaba Şark vilâyetlerine, meselâ Bursa ipeğini hiç bir zaman kaçak sun'f ipeğin iki misli fiyatına olsun taşıyıp getirebilecek midir? Hayır.

Şark vilâyetleri veya Kürdistan etrafında kopan iktisadî ve siyasî fırtınalarda Emperyalizmin hiç mi rolü yoktur? Bilâkis pek büyük rolü vardır. Şüphesiz o kadar ucuza sürülen metâlar onun sürprodüksiyonudur. Hattâ Emperyalizm yalnız stoklarını boşaltmakla da kalmıyor. Kaçak ticaretinin merkezlerinde sanayi teşebbüsleri bile yükseltiyor. Faraza Antakya ve İskenderun'da onbinlerce Ermeninin yerleştiklerini /18 / ve yer yer mamûr kasabacıklar kurduklarını anlatan "Kaçakçılar" muharriri, "Buralar hududa uzaktır, diyor. Fakat kaçak malı işliyen tezgâhlar buralara dolmuştur." (N.H.; Milliyet, 18-12-931). Bol bol yetiştirilen metâların kaçak depolarını, hudut boyundaki askerî garnizonlar arkasında emniyet altına alan Emperyalizmdir. Cenup şimendüferlerine harıl harıl kaçak mal taşıtarak zenginleşen Emperyalizmdir.¹², Türk mallarına gayet ağır gümrükler ve nakliye tarifeleri basarak, kıtlık çeken Suriye'ye Türk buğdayı yerine, Amerikan buğdayı yedirten yine Emperyalizmdir. Misallerini hep burjuvazi versin:

"Cenup treni, kaçak taşıyan, kaçak ticaretinden kazanan bir hat oluyor." (N.H.; Milliyet, 24-12-931).

"Serappınarı istasyonunun meydanı, yüzlerce buğday çuvaları ile dolu idi; Suriye buğdaya, ekmeğe muhtaçtı. Fransız idaresindeki cenup demiryolunun Türk ziraat mahsûlünü çok pahalıya taşıyan tarifesi, gümrüklere konan ağır rüsum, Türk malını Suriye'ye sokmamak için bir duvar örmüştür. Oradaki komisyoncular bu acı vaziyetten teessürle bahsettiler. Suriye ekmeğini tâ Amerika'dan getiriyor, fakat komşu malını yiyemiyordu." (N.H.; keza).

Fakat Emperyalizm, daima emperyalizmdir. Onun kâinattaki hedefi, legal illegal çapuldur. Şu halde, bu yanıp yakılmalar niye? Burada ibretle görülecek olan mesele Emperyalizmin talanı değil, - onu bilmiyen yok, - bu talanın Kürdistan hudutlarında niçin bu kadar müsait zemin bulduğudur. Bu niçinin

iki sebebi var:

a) Mânevî (siyasî) sebep: Türkiye'de umumiyetle sermayedar nizamı ve hususiyle bu nizamın Kürdistan'daki tazyiki, kaçakçılığın ideolojik ve psikolojik haklı çıkarılışını icabettirir. Filhakika Türkiye'de nizam sermayedarlık olunca, Kürdistanlıların da, Garp vilâyetleri burjuvaları gibi fazla kâr peşinde koşmasında "ayıp" veya "günah" aranabilir mi? Sonra, Kürdistan'da her gün çeşitli ve kanunsuz, - evet, burjuva kanunlarının bile legalitesi dışında, - soygundan ve çapuldan başka yaptığı hiç bir şey yokken, bu ezilen mıntaka nüfusunda Cumhuriyet burjuvazisinin menfaatlerine balta vurmak hırs ve arzusu nasıl silinebilir? "Vatan hıyaneti" güzel.. Fakat bu "Garp vilâyetleri" burjuvalarının mâlikânesi demek olan "Vatan"da, umumiyetle "Şark vilâyetleri"nin teb'a ve kul yerine konulmaktan ve hakaret görmekten başka ne mevki ve menfaati vardır? Onunçin, "Kaçakçılar" yazıcısında okuyoruz:

"Fakat, bugün Ermeni Resûlayını, kaçak kullanmayı bir vatan hıyaneti telâkki etmiyenlerin yüzünden, büyüdü, büyüdü. Bu kaçakçı ocağı da, bugün 350 dükkânlı, şöyle böyle iki yüz evli bir çöl kasabası oldu." (N.H.: keza; Milliyet, 25-12-931).

Filhakika, yazıcı burada, bilerek bilmiyerek, Kürdistan halkındaki, Şark vilâyetlerinin kafasında ve yüreğindeki fikriyatı ve ruhiyatı okumuş oluyor: bir Şark vilâyetli, "kaçak kullanmayı bir vatan hıyaneti değil", belki bir intikam borcu, bir üç alma farzediyor. Netekim, yakalanmış bir kaçakçı hakkında şu satırlar çizistiiriliyor:

"Sattığı malın yüzde ellisini ödeyerek hâin Halil'den almıştı. Korkusu yoktu. Gene dönse kendisine kredi açarlardı, fakat bu sefer nasılsa tutulmuştu. Kaçakçılık şanına, kaçakçılık şerefine leke sürülmüştü." (keza).

Yâni, Şark vilâyetli kaçakçılığı bir "ihânet değil", "şan" ve "şeref" sayıyor. Artık bol bol dua edebiliriz:

"Viranşehirli kaçakçı, bütün memleketi viran etmek için her seferinde kırk altın, elli altın çalarak vatanına hıya-

net ediyor, bunu ne günah, ne ayıp saymıyordu. [Makyavelist siyasetin nerelerinde emekliyor bu küçükburjuvacık?..] Biz önce bununla, bu fikirle mücadele edeceğiz..." (N.H.: keza).

Halbuki tamam bir burjuvazinin, hele Kemalist burjuvazinin asla "mücadele" edemeyeceği, istese bile daima şapa oturacağı şey, tam bu "fikir" değil midir?

b) Maddî (iktisadî) sebep: Hep yukarıdan başlıyoruz: evvelâ mânevî ve siyasî sebepten bahsettik. Bu dedüktif bir üslûp.. Yoksa, zaten böyle sebeplerden bahsediş bile, onları izah edecek tarihî maddeci temellerin bulunduğunu göstermekten başka bir şey ifade etmez. / 19 / Şark vilâyetlerinde niçin böyle bir "hıyanet'i vataniye" hareketini "şan" ve "şeref" bilen ideoloji ve psikoloji yayılmıştır? Bu, boğazı sıkılan bir insanın halet'i ruhiyesi olduğu kadar, göbek bağı kesilmiş bir çocuğun teprenişine de benzer. Bu ruhî haletin bir derin âmili de, Şark vilâyetlerinin müstakil Kürdistan pazarı oluşundadır. Bunu bize burjuva diliyle söyleyecek, biri Kürdistan'ın en garp, ötekisi en şark mıntakalarına ait iki misal:

Garpten misal: "Elbistan'da Vaziyet'i İktisadiye: Memleketimizin vaziyet'i iktisadiyesinin almış olduğu acıklı halini arz etmek isterim: Elbistan [Şark vilâyetlerinin en garbı olan Maraş'ın en şimal noktası] hububatı bol ve Suriye'ye yapağı, davar, döşeme tâbir edilen kilim ve birçok mevadd'ı iptidaiye sevk ve ihraç eden, oldukça mühim bir kasabadır. Burası evvelce bilûmum ithalâtını Halep'ten celb ederdi. Harb'ı Umumî'den sonra İstanbul ve Mersin'den celbetmeğe başlamıştır." (Ali Nihat: "Elbistan'da..."; Cumhuriyet, 22-11-930).

Şarktan misal: "Eskiden İskenderun, tâ Van'a kadar Şarkın iskelesiydi. Bugün demiryolu ile Malatya'ya bağlı olan Mersin ona rekabet ediyor; fakat İskenderun bugün bizim için kaçak limanıdır." (Naşit Hakkı: "Hudut Boyunca Kaçakçılık"; Milliyet, 18-12-931).

Bu iki misal, bize Kürdistan pazarının, hâlâ, Anadolu'dan ayrı mahreçli bir vahdeti temsil ettiğini göstermez mi?

Yunus Nadi efendi, Emperyalizmden hudut ahbablığı ve "hüsnüniyeti" gördük mü diye sorduğu bir başmakalesinde: "Şimdiye kadar hayır, diyor. Mandater Fransa ile akdolunan mukavelelerde sarahatle kayd ve taahhüt edilmiş olmasına rağmen hayır. Bilâkis, kaçakçılığın ve emniyetsizliğin resmî ellerle teşvik ediliyor gibi olduğunu farz ettirecek bir vaziyet muvacehesinde bulunmaktan kurtulamadık ve kurtulamıyoruz." Fakat daha aşağıda, Emperyalizmin niçin bu "teşvik"lerinde muvaffak olduğunu, farkında olmadan ağzından kaçırıyor: "Türkiye'den çıkıp gitmiş olan Ermeni mültecilerini Türk hudutları boyunca sıralamaktaki maksadı her şeyden evvel dostane telâkki etmeğe imkân var mıdır?" ("Cenup hududumuzun arkasında neler oluyor?"; Cumhuriyet, 18-12-931).

Yâni, Emperyalizm, kaçakçı karakollarını "Türk hudutları boyunca sıralamak" için, herşeyden evvel, mevcut maddî vaziyetten ve unsurlardan istifade ediyor. Filhakika, dikkat edilecek olursa, bütün kaçakçılık sistemi, hep Kürdistan'ın eski kurtları tarafından güdüdür. Misaller:

"Süryani Mardinli [Şark vilâyetli] Yorgi, buranın ["Meydan'ı Ekber'in] baş kaçakçısıdır. Halep'teki garnizonun müteahhidi diye tanınır. İstihbarat işleriyle de çokça alâkadardır, derler." (N.H.: "Kaçakçılar"; Milliyet, 18-12-931). Yâni, eski Kürdistanlı, şimdi Kürdistan hudutlarında kaçakçılık ederken, hem müteahhitlik, hem casusluk şeklinde Emperyalizmle de eleledir.

"Arappınarı, haftada on beş vagon kaçak sarfeder. Bu kârlı sürüm noktasını, önce (çuvalyırktan Ohanis Taşçıyan) keşfetmiştir. Bu Suruç'da [yâni Urfa Şark vilâyetinde] doğma Ermeni eski tanışıklıklardan, dayandığı çete sermayesinden istifade ederek.. ve ilh..." (N.H.: keza; Milliyet, 24-12-31).

"Telhacı, Arslantaşı, Serappınarı'nın talî depolarıdır. Telhacı'da Melek Ahmet ve Hâin Bozan, Arslantaşı'nda Hırço bu Ermenilerin vasıtasıdır. Bunlar, bizim topraklarımızdaki akrabaları vasıtasıyla çokça kaçak sokmuşlardır." (keza).

"Türkiye haritası içinde adamca yaşamağa mecbur tutulan babaları İbrahim Paşa denen meşhur şakînin [demek Paşadan da meşhur şakî yetiştirmiş!] devrini Cumhuriyet zamanında yaşatmasına müsaade edilmeyen (Millî) aşireti sergerdelerinden Halil ve avanesi buradaki Ermeni kaçakçılarıyla elele ve başbaşadır." (Keza; Milliyet, 25-12-931).

"Mardinli Şeyhülbürüz, Viranşehirli Agop oğlu Şükrü, Viranşehirli Mirço, tenekeci Boğos, Mardinli (İş), Liceli Haço, Halepli Ebu Ahmo buranın en mâruf kaçakçısıdır [burası tâ Erzincan'a kadar mal süren Resulâyn]." (keza). Bir Halepliden maldası Kürdistanlı..

"Akçakale'nin hâkimi; baş kaçakçı Ekber Ekbeyan'dır. Büyük sermaye, geniş kredi bunun elindedir." "Akçakale, Urfa'dan [Şark vilâyetinden] kaçan Ermenilerin, çetecilerin, Suriye'nin dört bir tarafından toplanan Taşnak döküntülerinin makarrıdır." (N.H.: keza; Milliyet, 27-12-931). / 20/

Emperyalizmin siyaseten durur görüldüğü günlerde iktisaden ve sistematikman kullandığı maddî imkânlar: 1- Müstakil Kürdistan pazarı; 2- Bu pazarın eski müessirleridir.. Bizim bu enteresan manzaradan çıkaracağımız netice, ne Kemalizmin nasıl bir kapanda kuyruğunun kıstırılmış olduğu, ne Emperyalizmin İskenderun ve Antakya'yı elinden bırakmamakla Cumhuriyet burjuvazisine oynadığı oyun ve aradaki kördöğüşü değil, sadece şu mevzuumuzu alâkadar eden vak'adır: Şark vilâyetleri ekonomikman müstakil bir pazardır. Yahut, Türkiye'den ziyade ve Anadolu'dan fazla Suriye ile bağlıdır. Bu pazarı istismar eden Emperyalizm, hattâ gelin alayı şeklinde mahfelerle* kaçak eşya sokmanın hünerini, yâni mahallî şerait ve münasebet-

*) "Urfa'yı iyi tanıyan bu hâinler buranın büyük servetini emmek için her tertibi, her hileyi düşünmüşlerdir;

"Birkaç ay evvel, Urfa'nın Haran kapısı önünde bir gelin alayı görülür. Telli pullu bir deve, üzerinde bir mahfe, etrafta kalabalık.

"Bu muazzam gelin alayı merasimle Urfa'ya girerken, bir

lerinin ıcağını cıcağını bilen Kürdistan pazarının eski âmillerini kullanıyor.

2- Gümüş Para: Kaçakçılık denilen perdenin arkasında nasıl Kürdistan'ın iktisat birliğini temsil eden bir müstakil Pazar münasebetleri aksülâmeli gizli ise, Gümüş para tekerleklerinin üstünde yürüyen de, Şark vilâyetlerinin kendine has Mübadele münasebetleridir. Gerçi bu Gümüş para realitesi, biraz da pederşahî ekonominin kapalı ve defineci vasfıyla alâkadardır. Fakat esasında Şark vilâyetlerinin Gümüş parası, Şark vilâyetlerinin Kaçakçılığından kıl kadar ayırdedilemez. (Kaçakçılık + Gümüş Para = Şark Pazarı) üçüzdü, Kürdistan'ın iktisadî dininin "Teslis"inden başka bir şey değildir. Şu halde, Gümüş para vak'asına değerken, bu "vahdet"i temsil eden "Teslis" müsellesinin bir köşesine dokunmuş olmaktan başka bir şey yapmıyoruz. Müstakil Şark pazarı mücerret "Ruh", "Ruh'ül Kudüs" ise, Gümüş para onun müşahhas "Oğlu", Kaçakçılık ta bu Oğulun şu fanî dünyadaki doğuşudur. Onunçin, kim ki Kaçakçılık der, Gümüş para der ve Şark pazarı der. Elbistan'ın kaçak ve Suriye'ye sürümsüzlük yüzünden "almış olduğu acıklı hal"inden bahse başlayan, hemen Gümüş parayı söyler: "Elyevm burada diğer cenup vilâyetlerimizde olduğu gibi madenî para tedavül eylemektedir." (Ali Nihat: keza; 22-11-930).

Kürdistan pazarı, âdeta tabii bir aksülâmelle, Kemalizm-in Allahını, Cumhuriyet parasını, hudutlarından içeri uğratmıyor ve hattâ hudutları dışında bile kovalıyor. Şu sermaye-

zabıta memurunun gözüne cenuptaki Ermenilerle çok teması olan bir kaçakçı uşağı da çarpar. Polis, aralarına sokulur, mahfeyi tetkike başlar, kaçakçılar yakalanacaklarını anlayınca, her biri bir tarafa kaçarlar.

"Gelin ve devesi ortada kalır. Başiboş çöle dönen deveyi yakalarlar. Bir de ne görstünler:

"Allayıp pullayıp memlekete soktukları gelin; kaçak ot ipek, kaçak bez, kaçak lavanta, kaçak boncuktan başka bir şey değilmiş..." (N.H.: Kaçakçılar; Milliyet, 27-12-931).

dar nizamının¹³ lerine bakın ki: Kâinatın Türklüğünü ispata kalkışan ve sonra Türklüğü, karşiki dağlarla birlikte, yarattığına inanan Kemalizm, memleketin yarısında hâlâ Sultanların tuğralarıyla süslü Kuruş ve Mecidiye'nin tanınmasını, on senelik atıp tutmasına rağmen, bugün görmezlikten gelmekten başka türlüünü yapamıyor. Kürdistan içinde Cumhuriyet burjuvazisinin ve onun bekçisi Kemalizmin nasıl bir "ecnebi" sayıldığını, en sâdik kulu itiraf etsin:

"Malûmdur ki hudutlarımızda ve umumiyetle Şarkî Anadolu havalisinde altın, mecdiye ve bunların aksâmı tedavül ediyor. Evrak'ı nakdiyemizin adına buralarda Not diyorlar ve tıpkı ecnebi dövizi gibi yabancı ve hususî bir muameleye tâbi tutuluyor. Bütün alışverişler madenî para üzerinden oluyor." (Siirt Mebusu Mahmut: Milliyet, 18-II-932).

İÇTİMAİ MÜNASEBETLER VE KÖYLÜLÜK

SINIFLAR

Şark vilâyetlerinin "namuslu" bir istatistiğini bulmak hayaldir. Mamafih burjuva matbuatının verdiği rakamlara göre (Milliyet, 7-1-931); son tahrir'i nüfusça, Şark vilâyetlerinde 2.673.478 kişiden 1.798.888'ine "Mesleksizler veya Mesleği meçhul olanlar" deniliyor. Şark vilâyetleri nüfusunun % 67,60'ını (yâni 2/3'sinden fazlasını) teşkil eden bu makule içinde, hiç şüphesiz bütün mevcut sınıfların aşıntı ve döküntülerinden tortulaşmış "declassè"ler mühim bir yekûn tutar. Bunlar arasında çeri çobanlıktan artmış, serserileşmeğe kadar varmış, yarı dilenci, yarı lümpen unsurlar ekseriyeti tutar. İş Bankası'nın idare heyeti reisi, Trabzon-İran transit şosesinden bahsederken, o Kemalist "Halkçı" demagoklarına has olan "suret'i haktan görünüşü" ile, "Şark vilâyetleri" halkını şöyle tasvir ediyordu: / 21 / "Bu yol, öyle bir mntakadan geçecek ki, onun halkı bugün işsiz, güçsüz ve muztarip, mukadderatına intizar vaziyetinde bulunuyor." (Milliyet, 24-2-932). İşte "Şark vilâyetleri" nüfusunun bu üçte ikisinden fazlasını teşkil edenlerin içinde çoğu (biz diyelim nüfusun yarısına yakını, siz deyin yarısından fazlası) bu "işsiz, güçsüz ve muztarip, mukadderatına intizar vaziyetinde" olan insanlardır.

Bir ihtilâl kıyametinde müspet rolü kadar ve belki daha ziyade menfi rolü ağır basabilecek olan; ve sanayi işsizlerinden farkı iptidaîliği, tam "lümpen proletarya"dan ise, ekseriyetinin şehirde değil de, kırlarda dağınık bulunmasıyle ayırdedilebilecek bulunan bu zümreye bu kadcılık işaret etmekle iktifa edeceğiz. Bu, sırf "işsiz, güçsüz ve muztarip" insanlık, şüphesiz, içtimai kökleri asla derinleştirilmemiş olan mahallî ayaklanışlarda ve isyanlarda, gayesiz ve disip-

linsiz bırakıldıkları nispette, bozguncu rolünü oynamıştır. Elle tutulur gayeli ve demir disiplinli bir içtimaî inkılâpta bile, bu zümreler, dağınık köylüden çok daha güdülmesi güç, bir anarşi unsuru olabilir.

Biz, Şark vilâyetlerinin istihsal vetiresi içinde aktif rol oynayan unsurlara gelelim. Yine burjuvazinin verdiği rakamlara göre, bir "meslek" sahibi gösterilen zümrelerin yekünü 873.673 kişi olarak gösterilir. Öz nüfusu teşkil edenleri bunlar sayacak olursak, bu yekün içindeki sınıf ve zümre bölünüşleri şöyle ayrılıyor:

1- " <u>Ziraatçiler</u> ":.....	753.406
2- " <u>Sanayi erbabı</u> ":.....	37.453
3- " <u>Ticaretle meşgul</u> " olanlar:....	33.404
4- " <u>Muhtelif meslek erbabı</u> ":.....	25.228
5- " <u>Serbest meslek erbabı</u> ":.....	6.689
6- " <u>P.T.T.'ciler</u> ":.....	7.646
7- " <u>Memurlar</u> ":.....	9.847
8- " <u>Hâkimler</u> ":.....	917

Bu rakamlar, sınıf münasebetleri bakımından tasnif edilecek olursa, şu neticeler elde edilir: 1- Köylülük; 2- Öteki sınıf ve zümreler.. Ve bu iki cephenin karşılaşmasında, Köylülüğün (Ziraatçiler) âdeta yekpâre ve yüce bir kitle halinde yükseldiği ve tekmil nüfusun % 86,24'ünü kapladığı anlaşılır. Şark vilâyetlerinin onda dokuzuna yaklaşan bu büyük yığın mütaleasını biraz daha aşağıya bırakarak, burada, ona "karşı" koyduğumuz "Öteki sınıf ve zümreler"e bakalım. Bunlar içinde başlıca şu zümreler var: 1- Şehir ve kasaba küçükburjuvaları; 2- Tefeci-ticaret sermayedarları; 3- Münevverler; 4- Devlet memurları..

Bunların Türk burjuvazisi ile münasebetlerine göre kısaca bölünüşlerini yapalım:

I- Şehir küçükburjuvaları: Bunları "Sanayi", "Ticaret" ve "Muhtelif meslek" erbabı denilenler arasında aramak lâzımdır.

Sanayi erbabı nüfusun % 4,28'i, Ticaret erbabı % 3,82 ve Muhtelif meslek erbabı % 2,88'i olarak gösteriliyor. Biliyoruz ki, Şark vilâyetlerinde tam sermayedar sanayi denilecek bir şey henüz inkişaf etmiş değildir. Şu halde, istatistikte "Sanayi erbabı" diye gösterilen sınıf, sırf ve tamamıyla "Zanaatkârlar" dediğimiz küçükburjuvalardır. Ticaretle meşgul olanlar, yukarıdaki sayısına göre % 3,82'dir. Fakat bunlar, küçükburjuva ve sermayedarlardan ziyade, âdeta kablessermayedar iktisadiyatın Bezirgân münasebetlerini temsil eden, ve tabii iktisadiyatın etrafında birikmiş, onu kurt gibi kemiren küçük tâcirler, çerçiler, ufak dükkâncılardan ibarettirler. Bunların % 3,82'den % 2'si şehir küçükburjuvaları sırasına girebilir. Muhtelif meslek erbabından da hiç olmazsa % 2,88'den % 1'inin bu şehir küçükburjuvalığı kategorisine girdiğini kabul edecek olursak, şehir küçükburjuvalarının nüfusa nispeti % 7 1/4'ü bulur. / 22/ Demek Şark vilâyetlerinde, Köylülükten maddaki sınıf ve zümreler yekününün yarısından hayli fazlası, bu şehir küçükburjuvalarıdır. Bunların Türk burjuvazisi ile, alelûmum mazlum sınıflar arasında sallanacağı malûm. Fakat, Türk burjuvazisine karşı, bu Şark vilâyetleri şehir küçükburjuvalarının dostluğu ve düşmanlığı şöyle terazilenebilir:

1- Türk burjuvazisiyle menfaat beraberliği: Derebeğlik aşındıkça ve iflâs ettikçe, Şehir küçükburjuvazisinin, velev sakametli de olsa, bir müşterisi elden gidiyor demektir. Fakat Türk burjuvazisinin genişliyen Devlet sistemi, Şark vilâyetleri Şehir küçükburjuvalarına: kalabalık bir asker, jandarma ve memur müşterileri kazandırıyor. Hem de bu yeni müşteriler, herhalde derebeğler kadar "az müteber" ödeyici değildir.

2- Türk burjuvazisiyle menfaat tezdadı: Türkiye'de sermayedar sanayii Garp vilâyetlerine inhisar ettirilmekte devam ediyor. Garpte sanayi inkişafı, Şark şehir küçükburjuvalarına, hele küçük zanaatkârlara ekmek bırakamaz. Bütün sermayedar memleketlerinde Orta sınıfların başına gelen budur. Fakat, Şark vilâyetlerindeki şehir küçükburjuvalarının başına gelen, bu normal inkişaf âkibetinden daha betterdir. Çünkü

sermayedar inkişafının ilerlediği memleketlerde, aşınan ve dökülen Şehir küçükburjuvaları için, inkişaf eden yeni ve ileri sanayide, mutlak olmasa bile, izafî nispetler dahilinde bir iş gücü bulmak mümkündür. Halbuki, Şark vilâyetliler için bu imkân iki cihetten mahduttur:

a) Bir defa Türkiye'de inkişaf edecek sanayi, burjuvazinin yordamınca ve memleketin yayılımıncadır. Sanayice bu kadar geriliğine rağmen, daha bugünden, birçok istihlal şubelerinde burjuvazi yeni fabrikalar açılmama^{sl} metalibini ileri sürmeğe başlamıştır. Şu halde, Türkiye mikyasında geniş bir iş kuvveti talebi, bütün aşınan Orta sınıfların arzını kapatacak kadar olamıyor.

b) Ondan sonra, umumiyetle Türkiye için bu kifayetsizlik muhakkak iken, mesele hususiyle Şark vilâyetlerine tatbik edilirse, kifayetsizliğin yokluk derecesine doğru düştüğü kolay anlaşılır. Çünkü burjuvazi, Şark vilâyetlerinde, bir Kürt proletaryası yaratmamak için olduğu kadar, Garp sanayiini tehlikeli bir rakiple boğuşturmamak için de, oralarda da umumiyetle sınaî inkişafı, - tek tük malî sermaye icapları bir tarafa bırakılırsa, - âdeta sistematikman men ediyor.

c) Nihayet burjuva devletinin iktisadî, malî ve siyasî zulmü bu tabakaları büsbütün tedirgin eder.

Şu halde, Şark vilâyetleri şehir küçükburjuvalarının âkibeti ne olabilir? Başta sınıfından olmak (deklâselik) gelmek üzere, bhusus proleterleşmekten ziyade köylüleşmeğe doğru bir ric'at.. Onunçin, iktisaden bile Şehir küçükburjuvaları, köyleri saran velev demokratik bir inkılâp hızına, - bu hız onun dükkâncılığını talan etmeğe varmadıkça, - karşı komaz; belki hız muvaffak olduğu nispette, inkılâbın senden benden gürültücü ve antuzyazma taraftarı olur. Onunçin, Şehir küçükburjuvaları, Şehir burjuvalarından ziyade, zaten organikman içli dışlı buldukları Şark köylülüğüne bağlı ve mütemayildirler.

II- Münevverler: Daha ziyade "Muhtelif meslek erbabı" ile "Memurlar" ve "Serbest meslek erbabı" arasında aranmalıdır.

Evvelâ, Serbest meslek erbabının yüzde doksanı ve belki daha ziyadesi, Memurların da hiç olmazsa yüzde yetmiş beşi yerli Münevverlerdir. Muhtelif meslek erbabının da yine en aşağı, Şehir küçükburjuvalarından maddaki % 1,88'inden % 1,5'i de Şark vilâyeti münevverlerinden sayılabilir. Şu tahminlere göre: Serbest meslek % 0,68 + Muhtelif meslek % 1,5 + Memur % 1,59 = % 3,77.. Yâni, meslek sahibi Şark vilâyetliler içinde % 3-3½ kadar bir Münevver yekünü bulmak mümkündür...

Bu Münevverler içinde, şüphe yok ki, hattâ mutlak ekseriyeti bile tam bir Orta tahsil görmüş sayılamazlar. Onunçin, bilgi /23/ ufukları, belki bir Şehir küçükburjuvasınıninki kadar bile geniştir pek denemez. Ne çare ki bunlar, bilhassa memurluk gibi ve buna benzer vaziyetlere, - koyunun bulunmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi rütbesi verilmesi kabilinden, - bir geçtiler miydi, çarçabuk, kendilerini, etraflarını saran geniş halk tabakalarından yüksek görmeğe özenirler. Geçim tarzları, bir sanayi amelesinininki kadar bile olmadığı halde, halkın sırtında geçindikleri şuurlarına aksederekten, onları birer "kabaramazsın kel Fatma", birer "le dindon vaniteaux" haline getirir.

Şark vilâyetleri münevverlerini, Türk burjuvazisinin zafer arabasına bağlayan âmiller şu iki kadegoride toplanabilir:

1- Mânevî bağlar: Bütün bu Münevverler, istisnasızcasına Türk mekteplerinde tahsil görürler. Çünkü Türk burjuvazisi, Kürtlük ekalliyetinin hars ihtiyacını değil, varlığını bile, "yemin billâh" ile inkâr eder. Türk harsının mutlak tesiri altında yetişen bu münevverler içinde, Kürtlüğü "Garp" burjuvaları gibi bir "Vahşilik" görmek modadır. Şarklı münevverlerden, hele Yüksek tahsil görmüşleri ile büyük şehirlerde oturanları arasında, Kürtlüğünü hiç olmazsa açıkça kabul edenleri parmakla gösterilebilir. Onunçin, görünüşte olsun, bu münevverler içinde ekseriyete yakın bir nispeti, "Türkleşmiş" gözüktürler.

2- Maddî bağlar: İktisaden bu Münevverler, çalışkan Kürt

köylülüğünün Kemalist burjuvazi tarafından çapulunda hazır bulunur ve vasıta olurlar. "Bal tutan parmağını yalar". Değil Şark vilâyetlerinde, Garp vilâyetlerinde bile, "Sacro-saint: Mukaddes ve mübarek" burjuva müesseselerinin en ufak tenkidini suç gözüyle gören ve mes'uliyet kelimesinin sırf malî sermayeye karşı tanındığı ve halk için Dudu kuşundan daha meçhul bulunduğu Türkiye'de, Kemalizm arslanının parçaladığı Kürt köylülüğü ve fakir halkı vücudundan dökülen kırık kırsıklar, Kürt münevver tilkilerinin de karnını doyurmağa yarar.

Mamafih, bu umumî karakteristiğe rağmen, mütecanis olmıyan Kürt münevverliğini şu iki makuleye ayırmak icabeder:

a) Üst zümre münevverleri: Bunlar, ya Serbest meslekler (bilhassa Doktorluk ve Avukatlık) gibi menfaatleri burjuvazinininkiyle sıkı sıkıya bağlı ve zaten ancak "hali vakti yerinde" olan sınıf ve zümreler içinden ancak çıkabilmiş zümrelerdirler; yahut ta, bizzat Derebeğlik ve Tefeci sermayenin kasaba ve şehirlerde Mahallî İdarelerde mümessilliğini ve halka karşı müdafiliğini yapan, mühim mevkileri tutmuş yarım yamalak münevverlerdir. Bunların kahir ekseriyeti, (corrompu: satın alınmış bozuk) unsurlar, siyaseten ve iktisaden "tok" mahlûklardır. Oksford Üniversitesinde yetişmiş bir Hintli, Entelicens Servis'in bayrağı altına sığınan bir Gandist, bu yüksek tabaka Kürt münevverlerinin fikriyat ve ruhiyatına akrabadır. İsterlerse, suratlarına dilini pek az bildikleri Kürtlük yerine, harsıyla yetiştikleri Türklüğün maskesini geçirirler, ve ağalarının yahut efendilerinin bir işaretiyle Mustafa Kemal'den ziyade Kemalist geçinirler; vatan ve millet namına falan hadiseyi yürekleri parçalıyan telgraflarla tel'in de ederler. Bunlarda Şark vilâyetlilik namına kalan şey, hemen hemen bir Garplı kadar olamamağa boynunu teslim etmiş, Şarkın "aşağı"lığını tevekkülle kabul eylemiş karanlık bir tevazu, korkak bir singinlik ve şahsiyetsizlikten ibarettir. Gayeleri mümkün mertebe kabarmaktır. Bereket versin ki, bu zümre, keyfiyeti derecesinde

kemmiyetçe büyük değildir*.

b) Alt zümre münevverleri: Bunlar daha ziyade halk içinden, orta halli köylülerden yahut deklâse küçük asillerden gelirler. Bunların "alt zümre" oluşları, Münevverlik derecelerinden ziyade, Kürdistan'ın alt tabakalarına yakınlıkları itibariyledir. Yoksa, alt zümre münevverleri içinde, mutlaka "üst zümre" münevverlerinden daha az bilgili, daha dar görüşü ufuklu insanlar vardır mânasına gelmez. Alt zümre münevverler, üst zümrenin "açıkça" söyleyemediğini söyler: Türklüğü üstüne almaz, Kürtlüğünü açıkça söyler. Bunlardan, Kürde karşı en berbat müstemleke zihniyetini tatbik edenler vardır. Fakat, hattâ onlarda bile, bu tatbikatın haksızlığına, yanlışlığına /24/ ait için için bir kanaat vardır. Yalnız bu ka-

*) İstanbul Halkevi'nde "Maraş'ın kurtuluş günü!" kutlanıyor. "Merasimde Gaziantep kahramanı Kılıç Ali bey coşkun bir nutuk" söylüyor. Bu nutkun "coşkun" denilen tarafı, muhakkak şu melodramatik "Gazi'nin Allahlaştırılması" olacaktır:

" - O kimdir? "O... kâfidir... bu..."

"Onu bilmiyen yoktur. Ona tarihlerin üstünde insanlara insanca yaşamak zaferi derim, O, Gazi demektir."

Fakat, bizi, "müthiş bir alkış tufanı içinde" söylenen bu "Alicengiz oyunu"ndan ziyade, arada sessiz sedasız geçirtilen ve gürültüye kaynayan, Şark vilâyetleri münevverliğinin Kemalizmle münasebetlerine dair, bizzat bir Kemalist meddahın ağzından çıkmış iki başka satırcık daha alâkadar etti. O (eski Müslümanlar Allaha "Hû" diyorlardı, yâni "O"; Kemalistlerin mistisizminde "O" Gazi'dir), Kılıç'ı ile beraber Maraş'a gittiği zaman birşeyler görememiş olacak ki, bizim "kahraman" Kılıç'ın nutkundan:

"Son seyahati esnasında Maraş'ta azlığı dikkatleri celb eden bir yeni gençlik gördüğünü ve üzüldüğünü" öğreniyoruz. (Giyme içindeki sözler aynen: Cumhuriyet, 12-II-1933).

naatini açığa vuramaz. Zaten vursa bile: evvelâ, olan biteni izah edebilmekçin elinde hiç bir muayyen müspet ölçü yoktur; sâniyen, bu olanların çekinilmezliğini, o Şark mukadderatçılığı ile felsefeleştirmiştir. Bu felsefe, alt zümre münevverini, bir kâbus gibi sarmış, harp cephesinin boğucu gazları gibi ezmiş ve sersemletmiş bulunuyor. Üst zümre münevveri silik ve kalp bir mangır gibi şahsiyetsizdir. Alt zümre münevveri, aman vermez bir sel baskınına kapılmış insanlar gibi, sarılıp tutunacak bir saman çöpü bulamaz; bazen can havliyle, "şahsını" kurtarmakçin yanındaki, felâket arkadaşlarının boğazına, fakat pek te istiye istiye olmıyarak, sarılır; için için kaynayan hoşnutsuzluklarını boşaltacak yer bulamaz.

Bu iki kutup arasındaki fark neden? Buna yukarıda da işaret ettik:

1- Üst zümre münevveri: Türk burjuvazisinin çapulunda yaptığı omuzdaşlığını mükâfatlandırır. Kemalist sistem sayesinde, konspiratör bir vurgunculukla, yavaş yavaş evvelâ az çok para sahibi olur. Sonra bu parasıyla Kemalizm külliyetinin bir cüzz'ü olan Tefeci sermayedar haline gelir. Tefeci sermayedarlıktan Arazi sahipliğine geçmek, üst zümre münevveri için yer yüzünün biricik mefkûresidir. Şu halde bu zümre, kendiliğinden, aşağı halk tabakalarına değil, üst tabakalara ve Kürdistan'ın burjuva unsurlarına yakındır. "Gözü yukarıda"dır.

2- Alt zümre münevveri: Umumiyetle, yapılan resmî "brigandage" ve "yağma Hasan'ın böreği"nden aldığı ufak payla, maaşının veya kazancının kifayetsizliğini ve açığını ancak kapatabilir. Onun için "yükselmek", Tefeci veya Arazi sahibi olmak uzak bir seraptır. O seraba kavuşmak istemez değil, ama kavuşamayacağını da bilmez değil.. Hattâ, fakir Kürt halkının soyuluşunda ufak bir aksaklık, onu, gösterişli icraata bayılan Kemalizmin, "gûya suiistimal mücadelesi"ne yem dahi edebilir. Onunçin, alt zümre münevveri, burjuva unsurlarından ziyade, fakir halka yakındır. Yalnız, Kemalizmin halkla kendi arasına gerdiği sun'î¹⁴ "Sedd'i Çin"ini kendiliğinden atlıyabilecek mânevî hamlesi henüz yoktur. Gözleri aşağıda, başı düşüktür.

Bu iki zümrenin sınırlarında dolaşan, iki tipin melezi, "geçit unsurları" bulunduğunu ilâveye hacet var mı?

"Şark vilâyetleri" münevverliğinin, sayıca azlığına rağmen, mühimliği neresindedir? Cumhuriyet burjuvazisinin yerli halkı eziş ve soyuşunda, maddî mânevî ara vasıtası ve âlet oluşunda.. Hiç unutmamalı ki, Kemalizm, Şark vilâyetlerinde siyasî teşkilâtını bu münevverleri avlıyabildiği nispette kuvvetlendirir ve mânevî nüfuzunu, aynı zümrelerle propaganda eder. Şu halde, Kemalizmin Şarktaki temeli iki direğe dayanıyorsa, direğin birisi bu münevverliktir; Cumhuriyet burjuvazisi Şarkta iki bacakla yürüyorsa, bacağın birisi bu münevverliktir.

III- Burjuvalar: Şark vilâyetlerinde burjuva unsurları var mı? Bu unsurların zümreleri nelerdir? Şark vilâyetlerinde klâsik mânasıyla "burjuva"dan ziyade, "burjuvalaşan" unsurlar içinde gaalip tip: Ticaret sermayedarı ile Tefeci sermayedarı'dır. Bu iki başlıca makuleden sonra gelenler, Malî sermayedarlar ve en belli belirsiz olanlar da Sanayi sermayedarları'dır. Sanayi sermayesi, burada hâlâ sermayedarlığın koza devrinde, El-imalâthanesi safhasındadır. Banka sermayesi, Garpteki rolüne Şarkta da girişmek üzeredir. Geç gelmesine rağmen, mahallin bütün sivrilmiş sermayedarlarını biricik Malî Sermaye kampı'nda derlemek ve Türk burjuvazisinin kasalarıyla bağliyerek, İş ve Devlet bankalarının peyki haline getirmek teşebbüsündedir. Burjuva unsurların nispeti % 1-1½'lardadır.

Şark vilâyetlerinin burjuvalaşma vetiresine uyan unsurlar başlıca şu üç kökten gelir: 1- Ağalardan; 2- Tâcirlerden; 3- Münevverlerden.. / 27 /¹⁵

1- Münevverlerden: Nasıl geldiğini bahsinde kaydettik. Bunlar Müteahhitlikten, Umumî hizmetler denilen şekle kadar çeşitlidirler.

2- Ağalardan geliş: Ağa deyince, ekseriyetle derebeğ ve derebeğ artığı arazi ve emlâk sahipleri ile pek çok az ve seyrek olarak ta bazı kalın ve müreffeh köylüleri müradediyoruz.

Bunlar, kısmen kendiliklerinden ve kısmen Kemalizmin idarî ve siyasî tedbirleriyle, yavaş yavaş ölü define halinde kalan topraklarını, yine kısmen çin çin öten ve gönüller çelen çil akçaya çeviriyor ve akçaları işletmenin sermayedarca yollarını, bazen aramadan bile, buluyorlar. Daha ziyade iradçı sermayedarlığa temayül ediyorlar. Ziraat burjuvaları¹⁶ .

3- Tâcirler: bu zümreye: a) İşi küçükten büyüten bezirgânlar, manifaturacılar ve ilh.. azmanları, bir kelime ile bilhassa Tâcirler; b) Katırcılar (büyük veya küçük bir nevi ticaret ker-vancıları); c) Kaçakçı tüccarlar.. girer.

Bu üç grupta burjuvalaşan unsurları, münasebet ve alâkalarına göre, halkla Kemalizm arasında dizersek, Kemalizme en yakın olanların başında Münevverlikten gelme burjuvalar, sonra Ağalık-tan gelmeler, en sonra da üçüncü zümredir. Üçüncü zümre içinde de, gene Kemalizmle en ziyade tezat halinde olanlar, tersine hizadakiler; yâni aşağıdan yukarıya evvelâ Kaçakçılar, sonra Katırcılar, nihayet bilhassa Tâcirlerdir.

Kategori itibarıyla tarifleri şu olan Şark vilâyetlerinin burjuvalaşmış unsurları içinde, yukarıdaki stratejik tasnif, daha ziyade ufkîliğine bir bölümdür. Halbuki sırf böyle bir tasnif te yetmez. Ayrıca şakulîliğine de bir tasnif yapmak lâzımdır. Yâni aşağıdan yukarıya doğru da tabakaları ayırdetmek icabeder. Başka tâbirle, bu üç makule içinde ufak sermayedarlarla daha kalın ve kodamanları aynı menfaat ve düşünceli değildirler. Umumî kaide olarak denilebilir ki, burjuvalaşan unsurlar içinde daha büyük olan sermayeliler, daha küçük olan sermayelilerden ziyade Türk burjuvazisi ile emek-birliği ve istismar beraberliği kurmuşlardır.

1- Burjuvalaşmış münevverler, eskiden beri bağlı oldukları Kemalist devlet cihazıyla içli dışlıdır. Onunçin, Türk burjuvazisiyle hemen de sızıltısız bir klik halinde bulunur. Hentüz Türk burjuvazisiyle ciddi bir ihtilâf meselesi yok gibi.

2- Burjuvalaşmış ağaların Kemalizmle bir mâziden, bir de istikbalde olmak üzere iki mız noktası vardır. Bu kategori hoş-

nutsuzdur, çünkü: a) Mâzideki ve aslındaki sınıfın izlerini psikolojisinde taşır. b) Halde ve istikbalde, Kemalist burjuvazinin sinir manzumesi demek olan Malî Sermaye şebekesini büyüttükçe, bu zümrenin epeyce bir kısmına karşı, Tefeci sermaye ile başlamış olan tezat cinsinden çatışmalara uğrıyacaktır. Bu zümreden iradçı olmıyan ve ziraat sermayedarı olmak istidadını gösterenlere karşı ise, Türk burjuvazisinin çoktan itimadı kalkmıştır. Şark vilâyetlerinde ziraatin makineleşmesi değil, terakkisi bile Kemalizme dokunuyor. Onunçin, oraldaki traktör işletme teşebbüsleri, daima, sözle verilen vaadlere rağmen, kırtasiyecî fiiliyat içinde boğuntuya getiriyor ve sadâkati su götürmez unsurlar buluncaya kadar Nümune Çiftliğinden ileriye geçemiyor. Bu yüzden, bu zümre burjuvlaşmış Şark vilâyetliler içindeki aksülâmeller, "millî" denilen öz burjuva temayülünden ziyade, "irticaî" denilen geriye hasret mahiyette kalıyor.

3- Üçüncü makulenin üç çeşidi içinde, Kürdistan tarihî ve iktisadî şartları bakımından en ortodoksu, burjuva mümessili Katırcılar oluyor. Bunlar kaçakçılıkla da bulaşır, bilhassa tâcirlik te yaparlar. Fakat içlerinde, Kemalizmin mütemedi olan mebuslardan, en hoyrat "pirat"lara kadar gayet farklı, fakat Kürdistan burjuvazisinin bütün hususiyetlerini temsil eden tipler yetişir. /28/

Kürdistan'ın iç köylerine doğru dal budak salan değiş-tokuş münasebetlerinin mümessilleri, bilhassa bu üçüncü makule Tâcirlerdir. Mamafih, bunlar, iç köylerde henüz müstakil bir kuvvet şeklinde gözüküyorlar. Bilhassa aşiretler arasında ticaret yapabilmekçin, ya aşiret başları ile tanış, yahut ta oranın yerlisi olmak lâzımdır. Talandan kurtulabilmek ve sertestçe ticaret yapabilmek için klâsik şart, Ağanın akrabası olmaktır. Yoksa doğrudan doğruya aşiret içine girmek bir sergüzeşt olur. Ağa, zaten, sorulursa mal satmaz. Fakat, perakende mal satmaz; yoksa senelik mahsûlünün fazlasını toptan satışa çıkarmaz değil. Bu satışlar gibi, alel-ümum şehirle köy arasındaki mübadele, bhusus aşiretlerin esas içtimaî bünyeyi teşkil ettikleri mntakalarda, - ki bu mnta-

kalar Kürdistan'ın büyük bir kısmını tutar, - hep Ağa ile içli dışlı, hısım akraba olmuş Tâcirler tarafından yapılır. O zaman Ağanın adamları, aynı zamanda Tâcirin muhafızları olur.

Bu Tâcirlerin ekseriyeti, oldukça sermaye biriktirebilirlerse, toprağa dönerler. Köy tefecisi, istihsal kuvvetlerini az çok inkişaf ettirmiş arazi sahibi ve ziraat sermayedarlığının rüşeymi olur, bazen de ağalaşmağa kadar kararlar. Bunlar Türk burjuvazisinden ziyade Kürt köylülüğüne ve Garp vilâyetleri pazarından ziyade Suriye pazarına tâbidirler. Ürfi idarede, Ağaları gölgede bırakmak ve ağır iktisadî ve malî tazyiklerle bütün varlarına Baçtan ziyade ortak çıkmak suretiyle, iktisaden ve siyaseten zulmüne uğradıkları Kemalizme candan düşmandırlar. Bununla beraber, derebeğ artığı münasebetlerle de daha dost sayılamazlar. Onunçin "ehven'i şer" üzredirler.

KÖYLÜLÜK

Bu, yukarıda nispetleri, Şark vilâyetleri nüfusunun onda birini bulan sınıf ve zümrelerden sonra, Şark vilâyetlerinde koskoca bir "Köylülük" kitlesi var demiştik. Bu büyük yığın içinde farklılaşma temayülü ne olursa olsun, hâkim münasebetler henüz klân ve derebeğ münasebetleri olduğu için, Köylülük deyince, burjuvazinin "Ziraatçi" dediği kelimenin altında gizlenen Bey ve Ağalığı bir tarafa bırakınca, geri kalan tek mil toprak müstahsillerini göz önüne getirmek mümkündür.

Malûm, derebeğlik Osmanlı imparatorluğunda Tanzimat'ı Hayriyye'den beri resmen "mülga"dır. Fakat bu "ilga" ancak derebeğiliğin kendi kendine "lâğv" edilecek haline geldiği, zayıfladığı yerler için ve merkezî derebeğiliknamına yapılmıştı. Kürdistan derebeğiliği olduğu gibi kalmıştı. Netekim ancak Gülhane Hümayûnu'ndan çok sonra, XIX^c asrın ikinci yarısına geçildikten sonra, (1272-1855'te), eski "Kesim", yâni derebeğ aidatı yerine, daha merkezîyetli sayılan "Âşar" konulabilmişti ki, bu şekil de, tabiî iktisadiyatı "tekeçrür" ettirme nizamından başka birşey değildi.

Cumhuriyet burjuvazisi de, "yaşı benzemesin" dedeleri gibi, yâni Tanzimatçı burjuvazi gibi, derebeğiliği bir daha "ilga" etti. Fakat, iktisadî realiteler, o Büyük Millet Meclisi duvarlarından geçmiyen ferman okumalarla değil, ancak geniş kitlelerin kollektif hamleleriyle müteessir olabildiğine, ve Kemalist burjuvazi ise herhangi bir kitle hareketinden evel ezel ödü patlar bir nesne bulunduğuna göre, bu seferki "ilga" da, İsmet Paşa'nın sık sık müracaat ettiği "zaman" hazretlerinin keyfine bırakıldı. Başka tâbirle, Şapka "inkılâbı", Dil "inkılâbı", Din "inkılâbı", Tarih "inkılâbı".. diye bütün burjuva Reformlarını davul zurna ile ilân ederek "efkâr'ı umumiye"yi boşlamamayı güden Kemalizm, burnu dibinde, memleketin üçte birini (ve belki yarısından fazlasını) ahtapot gibi sarmış derebeğ ve artıkları münasebetlerini gençliğe ve kitlelere hedef göstererek demokratik burjuva inkılâbının en zarurî icaplarını olsun başarmayı, tehlikeli bir oyun bildi. / 29 /

İşte onunçin, tam sermayedar inkişafında, gayet farklılaşmış muhtelif zümre ve makulelere, tâ ziraat burjuvazisinden, ziraat proletaryasına kadar zıt kutuplar arasında sıralanan tabakalara bölünen Köylülük; Şark vilâyetlerinin yarı-Derebeğ, yarı-Klân hâkim sistemi içinde, henüz bir çok tabakaların tohum halindeki amalgaması gibi, henüz yeknesak ve sırf yekpâre görülen bir yağın manzarasını kaybetmemiştir. Fakat, bhusus burjuvazinin "Ziraatçı" diye andığı, bu % 86,24 nispeti içindeki bütün insanların bir makastan çıkma menfaatli, biricik bir hamur teşkil ettikleri sanılmamalı. Bilâkis köy nüfusu denince, bunu da ikiye bölmek lâzımdır: 1- Umumiyetle Bey ve Ağa denilen hâkim sınıf; 2- Mahkûm köylülük..

Ancak böyle bir ikiye parçalanıştan sonradır ki, iki belli başlı sınıf gözümüze çarpar. Ve o zaman, Köylülük deyince, ufak tefek farklılıklara rağmen, hâkim Beyliğe ve Ağalığa karşı, umumî menfaatleri müşterek biricik bir Köylülük sınıfı gün gibi aydın ve belli olur. Bu iki sınıfı ayrı ayrı tetkik ederken, aynızamanda, her ikisinin karşılıklı münasebetlerine de değelim:

I- BEYLİK ve AĞALIK (AŞİRET): Kürdistan'ın içtimâî bünyesindeki hâkim sistem, Ortaçağa has ve "efradını câmi, ağyarını mâni" bir "Derebeğilik: Féodalisme" sayılamaz. Ezberden hüküm verileceğine, olana yakından bakılacak olursa, tâ Urfa, Malatya'dan Erzurum, Van ve Erzincan'a kadar uzanan mıntakalarda "Aşiret" manzumesinin gaalip olduğu görülür. Derebeğlik Kürdistan tarihinde de yer tutmuştur. Fakat, orada derebeğliği temsil eden, ancak eski Türk ve İran hâkimiyetleri olmuştur. O hâkimiyetler zamanında, Kürdistan'ın belli başlı tümsekleri ve kervan uğrakları üstünde kurulmuş karalı beyazlı yalçın kaleler türemiştir. Fakat bu derebeğlikler, aşiretlerin bünyesine kendi damgalarını tamamıyla basmaksızın, aşiretlerin üstünde, âdeta zeytinyağının su üstünde kalışı gibi, kalmışlardır. Yağ dökülür veya yanar yanmaz, eski saltanatların kandili sönmüş, fakat kandilin dibindeki su olduğu gibi kalmıştır, denilebilir. Fakat, uzun yıllar ve belki asırlarca yan yana ve alt alta, üst üste yaşamış olan ortodoks Derebeğ sistemi ile Aşiret sistemi aralarında hiç bir münasebet veya mübadele olmamıştır demek, tecridin civıttırılması olur. Kandilin içinde yanan zeytinyağı bittikten sonraki su, kandile yağ konmadan evvelki suya nasıl hiç benzemezse, ve yanan yağdan sonra birçok kirli ve zehirli lekeler ve mundarlıklar yadigâr kalmışsa; tıpkı öylece, Kürdistan aşiret sistemi de, gelmiş geçmiş derebeğliklerden bir sıra artıklar ile rengini, saflığını kaybetmiştir. Aşiretin, aşiretliğini kaybettiren bir cihet te, sermayedarlıkta ve sermayedarlığın da son safhasında bulunuşundadır. Onunçin, Beylik ve Ağalık kelimeleri altında tarif edilen Aşiret sistemi, bugünkü Kürdistan'da, içtimâî uzviyetin hücreci demek olan "Klân = Semiyye" şeklinin derebeğleşmiş ve burjuva nizamındaki örneğidir. Onunçin, bu sisteme, tâbir câizse, "Feodalo-klân = Derebeğce Semiyye" demek daha doğru olur.

Aşiretin iktisadî temeli, yer yer ufak tefek değişiklikler gösterir. Özü tabiî ekonomi kalmak suretiyle, Aşirette, çobanlıktan kervan ticaretçiliğine kadar, âdeta tabiî bir tekâmül vetiresinin basamak basamak merhalelerine rastgelinir.

Aşiretler arasında köylülüğün ağalara, ağaların beylere tâbi oluşu gibi bir hiyerarşi (mertebeler zinciri) vardır. Fakat, bu hiyerarşi bağı hiç te derebeğlikteki kadar kuvvetli ve devamlı değildir. Meselâ Dersim'den Ararat'lara kadar uzanan ve ne ismi, ne cismi bugün tanınmıyan bazı kabile taslaklarına bağlı Şâdî, İzol, Harran, Hayderan, Demenan, Âlân, Haryan gibi aşiretler var. Bunlardan bazılarının arasındaki şahsî hısımlık akrabalık gibi bağlar bir tarafa /30/ bırakılırsa, - çünkü burada kadın alınır satılır bir nesne sayıldığından, başka aşiretten kadın alan davar almış kabilindedir! - hemen her aşiret, hattâ bazı yerlilerin tâbirince, "mutlak surette hür"dür. Aşiretlerin iktisadî faaliyetleri dedik, öz itibarıyla, gayet iptidai, bir kara saban bozuntusuyla ziraattir. Hattâ pek çok iç köylerde hâlâ kadîm Kölelik devrinin el değirmenleri hüküm sürer. İşte, bize, tabii iktisadiyatın aile işbölümüne ufak bir misalle başlayan kısa bir manzara:

"Bir konağın önündeki çardağın ilerisinde [yazan: Çaldıran'dan taş ormanı "Gireler" in kıyısında Hayderanlar aşiretinin merkezi Soluksu köyünde misafirdir] üç kadın vardı ki, birisi hamur yoğuruyor, ikincisi bunu kalın bir yufka yapıyor, üçüncüsü de yufkayı altında ateş yanan bir saç üzerinde pişiriyor. Yufkanın hamuru darı ve arpa halitasının düz taş altında el ile ezilmesinden hasıl olan bir un ile yapılmış idi ki, bu haliyle bir kepek peltesine benziyordu. (Bu Kürtler zahireyi değirmende öğütmeyi bilmezler)." (Yusuf Mazhar: "Ararat Eteklerinde"; Cumhuriyet, 20-7-930).

İstihsal kuvvetlerinin bu derece iptidai olduğu yerlerde barınacak binalar, umumiyetle Çöl Karmitîlerinin kulübelerinden farksız, bir çamur tümseği, Kürtlerin giydikleri kavuk külâhlara benzer yuvarlak veya damlı kulübelere ibarettir; ve iç teşkilâtları yeraltı deliklerinden teşekkül eder. Aynı seyyah-memur bir aşiret reisinin "Konak"ını şöyle tasvir eder:

"Bu (Konak) medenî yerlerde içine hayvan bile bağlanılmıyacak kadar karanlık, râtıb, havasız bir yer altı idi. Eğer Hayderanlar aşiretinden bir Kürde İstanbul sokağında rastgelip

te sorarsanız, Soluksu'daki Hayderanlı aşireti reisinin bu Konağını, (Karnak) sarayı gibi tavsif ederek kendisine yalandan ibaret bir gurur yapar." (Y.M.: keza).

Aşiretin geçim nüvesi budur. Fakat bu bir "vasatî"dir. Aşiret geçiminin iki ucundan biri Çobanlıkta, ötekisi Bezirgânlıktadır. Sürmeli Çukur'da dolaşan Yusuf Mazhar bize Çobanlık tarzının hâkim bulunduğu yerlerden birini gösteriyor:

"Buralar kadîmen çok mamûr imiş... Fakat şimdi ekserisi aşiret beylerinin ve beylere istinad eden köy ağalarının malı olan koyun sürülerinden ibaret bir servete mâliktir ki, bunlar sahanın beslemeğe ve yetiştirmeğe müsait olduğu miktarın pek dünüdadır." (Y.M.: keza; Cumhuriyet, 22-7-930).

Marks, Sermaye'sinde, ilk mübadelenin göçebe kabileler arasında ve toplu bir şekilde başladığını söyler. Kürdistan'ın kışın Suriye ve Irak'a, yazın Erzurum yaylâlarına doğru inip çıkan çoban ve göçebe aşiretleri, buranın ücra köşelerindeki mübadelelerde mühim âmildirler. Kemalizm bile, bunlara mütema-diyen Cenuba mal satmalarını ve oradan para getirmelerini tavsiye ederek, o yoldan döviz bekler. Bir nevi kervan bezirgânlığı yapan bu göçebe aşiretler, şüphesiz kollektif alış veriş mümessilidirler, ve kaçakçılıkta büyük bir rol oynarlar. Bu bakımdan Kemalist burjuvazi ile, âdeta her gün silâhlı mücadele vaziyetinde kalırlar. Birbirlerini yemeleri, Kemalizmi rahat bırakmalarına vesile olur.

Bir böyle ekonomi üstünde kurulacak içtimaî teşkilâtın şekli malûm. Cemiyet iktisadiyatı Çobanlıktan Ziraate geçerken, cemiyetin vasfı da artık İptidaî Komünizme veda eder; Anaşah (Matriyarkal)lığın mâsum ve yumuşak insan münasebetleri, Babaşah (Patriyarkal) devrinin zorbalığına ve ilk sınıflı cemiyetin diktatörlüğüne istihale eder. Bu devrede, Ulu (Babaşah) hep ve ruh; öteki fertler, hiç veya madde! haline gelir. İşte Kürdistan aşiret'lerindeki Ağanın vasfı, bir Derebeğinden ziyade bu Babaşah ve Ulu egoizmine yakındır. Yusuf Mazhar uğradığı yerlerde gördüğü Babaşah (Patriyark)ları şöyle anlatır:

"Aşiret reisleri bunların bütün kudret muhassalasıdır... Şimal havalisinde Kürt ferdî kazanç sahibidir, fakat kazandığı reisin emrindedir. Bu sebeple reisler aşirette (muhzzi kuvvet), (muhizzi nüfus [nüfuz olacak]) turlar... Reislerin bu kuvveti bazı ahvalde - aşiretin mühim ve (siyasî) işlerinin para ile görülmesini de temine kifayet eyliyor. [Netekim burjuvazi bunu epey kullanıyor]. Aşirette ferdî hak yalnız beydedir. / 31 / Diğer efradın hakkı beyin nefisinden nebean eder." (Yusuf Mazhar: keza; Cumhuriyet, 19-7-930).

Onun için, Ağanın evi, hattâ köyü, Patriyarkın türbesi kadar mukaddestir. Yukarıda bir "Konak" tasvir edilmişti: "Burası Kör Hüseyin Paşa'nın biraderzâdesi Yusuf Beyin evi ve Hayderanlı aşiretinin (Ocağı) imiş. Hayderanlı aşiretine mensup Kürtlerin nezdinde bu köye ve (Konağa) büyük bir hürmet beslenilirmiş." (Yusuf Mazhar: keza; Cumhuriyet, 20-7-930). Hemen bütün dâvalarda, bu âyar bir reisin hüküm sahibi olması tabiî değil midir? Halbuki burjuva muharriri bu neticeyi görünce şaşakalıyor:

"Hayret edilecek, diyor, - yahut esbabı arız ve amik tetkik olunacak, - hal, bir köylünün uğradığı bir tecavüzden dolayı aşiret reisine müracaat etmesidir... Katl derecesine varmayan hadiseler hükümetin ittılal haricinde bırakılır... Bazen katl hadiselerinden bile hükümet haberdar olamaz." (Y.M.: keza; Cumhuriyet, 22-7-930).

Bu metinden de anlaşılacağı gibi, hattâ "katl hadisesi"-nin bile hükümete aksetmesi için, vak'a fâillerinin başka bir aşirete kaçması lâzımdır. Yoksa, aynı aşiret içinde hükümete yer verilmez.

Bu iktisadî ve içtimaî "havayı nesîmî" içinde yaşayan halkta şâyi' bir Ulu, yahut - Kürdistan halkının ağzından, Türk matbuatının "müncî" mukabili olarak hiç düşmiyen, - "Sa-hip" lüzumu fikri kendiliğinden anlaşılır. Zikri geçen gezginci-yazar, kendisini düşman aşiret hududundan geçiren Ağanın silâhlı adamlarından biriyle konuşuyor. Bu adam Celâlî¹⁷ mültecisi imiş:

"Bugün, diye devam ediyor muharrir, en büyük endişesi iki aşiretin barışması takdirinde kendisini eski aşiretinin intikamına terk edecekleri teşkil ediyordu. Ben dedim ki: - Bu kadar korkuyorsun, daha uzaklara git... İnsan çalıştıktan sonra her yerde yaşayabilir... İstersen seni Hasankale'ye göndereyim... Orada bundan çok çalışmadan bundan iyi geçinirsin, gönül rahatın da olur.

"Kürt delikanlısı söylediğim sözü kafasının içinde bir müddet evirip çevirdikten sonra "geçirdiği hayattan ayrılamıyacağı" anlattı. Türkçeyi iyi söyleyen birisi: - Beyefendi.. Biz oralarda yapamayız. Bizim Beyimiz olmazsa halimizi kim sorar? Bize kim sahip olur? Elimizden kazâ çıkarsa bizi kim arkalar? dedi." (Y.M.: keza; Cumhuriyet, 20-7-930).

Burjuva matbuatının bütün maaşlı burjuva ve küçükburjuvacıklarının Mustafa Kemal hakkında, başka kelimelerle de olsa, buna benzer serenadları yapanlarından ayrı gayrı olmıyan muharrircik, Kürt delikanlısının bu içtimaiyyen tabiî ideoloji ve psikolojisini şöyle tefsir ediyor: "Bunlarda istiklâl ve hürriyet hisleri temelinden mefkud ve ruhları izzetinefisten mütecerrittir." (keza).

Kürdistan aşiretlerinin Babaşahça (Patriyarkal) bünyesini belli eden örf ve âdetlere karakteristik bir misal de, Kadının mevkiidir:

Bir kızı seven oğlanın babası, kızın ailesine bir kişi gönderir. Söz alırsa, bu sefer yine oğlan tarafından birkaç kişi giderek kızın babası ile pazarlığa girer. Fukaralar için 1.000, orta-halliler için 5.000, ağalar takımı için ise 15.000 kuruş (gümüş) para kadar bir "Kalınt" (yâni "Başlık") kesilir. Sonra bir yemeni veya bir Lira¹⁸ vs. gibi bir "Dilbağı" (Nişan) bağlandı mıydı, artık kız satılmıştır: "Kıza kimse karışamaz". Düğün hazırlığı bitince, oğlanın babası "mum dağıtır". Atlılar gider, kızı alır getirirler. (Arada söylemiş olalım ki, burada asıl nikâh "Seyid"lerin yaptığıdır. Hükümete mâhut kelimesiyle bir "muhbir'i sâdık" "düşman" tarafından "ihbar" edilmezse, evlânenin tescili mescili yoktur).

Böylece satılan kızın yeni sahibi kocasıdır. Koca satın aldığı karısını öldürmek te dahil olmak üzere, öldürmeğe kadar cezalandırmakta haklıdır. "Kimse karışamaz". Yalnız kızı öldürdüğü zaman, babasına "Kızın kanını" öder (yâni bir miktar para veya birkaç dönüm toprak verir) ve mesele kapanır gider./32/

Ortaçağ Avrupasında iki çeşit derebeğlik vardı: 1- Fânî, 2- Ruhânî.. Kürdistan'daki ağalık için de böyle bir tasnif yapmak mümkündür: 1- Seyidlik ve Şeyhlik (ruhânî); 2- Asıl Ağalık (fânî)..

"Seyid" (Türkçesi "Efendi", "Sahip")ler, mahsus tâbiriyle "Din hâdimleri"dir. Ve Ağalığa nazaran istiklâlleri tamdır. Bunların bir âdeta Avrupa'daki "Moine: Keşiş"lere karşılık gelen "Tâlib"leri, yâni bir nevi "Ruhânî muhafız"ları, bir de "Mürid"leri vardır. Bu Müridler ağadan, halktan ve kerkesten olabilir; Seyid'in bir nevi ümmeti veya teb'asıdırlar. Seyidler mezhepçe (İmam Câfer)i Muhammed'den üstün tutan bir nevi Bektaşî Babalarıdırlar. Hattâ evvelce Seyid kabilelerinden en büyük (Seyid Sabun) birkaç senede bir kere "Niyaz" (bir nevi ruhânî Baç) götürürlermiş¹⁹. Bunlar namaz kıldırılmaz. Namazı "Türklere ait" bir mesele sayarlar. Bugün Şark vilâyetlerinde tanınan yalnız üç Seyid kabilesi vardır, ki bunlar da silsile'i merâtiplerine göre: Seyid Sabun - Baba Mansur - Kurêşan.. dir. Hiyerarşi küçüğün büyüğüne "Niyaz" (din Cizyesi) verişiyle maddeleşir. Seyidlik, aşiret klânının kapalı kastlığını fikriyatlaştıran ve dinleştiren teşkilâttir. Faraza Seyid ancak Seyidle evlenebilir. Kürtle, Tâlibi ile evlenemez. Fakat Seyidin Tâlibi de başka dinden adamla evlenemez. (Hele Ermeni ile evlenirse Tel'in, Aforoz edilir).

İşte, âdeta bir nevi ağalık üstüne ağalık demek olan Seyidlik ile asıl dünyevî ve fânî Ağalık arasında, iktisadî ve siyasî nüfuz bakımından bir rekabet kolayca alevlenebilirdi. O zamana kadar pusuda yatan bu rekabet, Şeyh Said isyanı ile birlikte epey enteresan bir şekil aldı. We bir zamanlar Meşrutiyet burjuvazisi ile elele vererek Ermeniliği ekspropriye eden Kürdistan ağaları, Şeyh Said isyanında da, ezeli cibilli-

yetleri iktizası, Cumhuriyet burjuvazisi ile birleşerek Seyidliği ekspropriye etmeğe teşebbüs ettiler. Görünüşte Zazalara karşı Dersim Kürtleri çıkıyordu. Fakat işin daha derinliğinde bu maddî Ağalık ile mânevî Ağalığın çarpışması da gizli idi. Kemalizm, din nass'ları şeklinde Türklüğe düşmanlık an'anesini devam ettiren Seyidliği ve Tekkeleri bu suretle "yasak" etmişti.

Bu yasağın, bütün burjuva yasakları gibi, içyüzünü araştırmak uzun sürer. Yalnız şurası unutulmamalı ki, bugün Seyidlik sadece kendi janrında yarım-illegaliteye geçmiş olmaktan başka türlü müteessir gözüküyor. İç Kürt köylerinde bütün merasimi ve teşkilâtıyla olduğu gibi yaşıyor. Yukarıda söylediğimiz Seyid kabileleri, Seyid kabileleridirler. Yalnız, evvelce olduğu gibi, şimdi Bektaş'ı Veli'ye "Niyaz" götürülüyor. O kadar.. Hâlâ tâ Kars'a ve Gula'ya kadar "Devre" giden Seyidler vardır. Hattâ bunlar arasında hükümetin eline nasılsa düşmüş bazıları, yolda tekrar kaçırılacak kadar nüfuzla bile yaşarlar.

II- KÖYLÜLÜK: Burada Kürdistan nüfusunun hiç şüphesiz onda sekizini teşkil eden büyük yığına doğrudan doğruya temas ediyoruz. Fakat Köylülük deyince, onun Ağalıkla münasebetini esas biliyoruz. Tezimiz de bu..

Kürdistan köylülüğü deyince, başlıca dört tip gözönüne gelir: 1- Doğrudan doğruya Ağa idaresindeki köyler; 2- Serbest (Muhtarla idare edilen) köyler; 3- "Ameliye"ler; 4- İskân edilen köylüler..

1- İskân edilmiş köylüler: Türk burjuvazisinin, bilhassa vilâyet merkezlerine, - yâni Devlet nüfuzunun az çok duyulduğu, - / 33/ yakın yerlere, bhusus kadîm Osmanlı Avrupasından ayartarak, yahut Mübadele şeklinde zorla yerinden yurdundan ederek sürüklediği ve buralarda iskân ederek aklınca Türk kültürünü yayma vasıtası yapmak istediği Türk köylü kolonileri var. Bunlar tipik orta köylüdürler. Fakat, evvelâ, iskân edildikleri köylerin müşterek şikâyetleri; sâniyen, Kemalizm kanunlarının malûm elâstikiyeti yüzünden, bunlara vaadedilen muafiyet yılları çok kereler sakatlanır. Onunçin, bu unsurlar, zaten ekalliyet

teşkil ettikleri bu mıntakalarda, imtiyazlı ve yabancı vaziyetlerinin muhitlerinde uyandırdığı düşmanlığın da katılmasıyla, iktisaden tutunmağa vakit bulamadan, bir nevi "harcanırlar". Esasen Kürtlüğün ve muhitteki tabii ve içtimai şartların müthiş temessül tesiri bu Türk kolonilerini çarçabuk ufaltır. Ve en sonunda, ya ortadan bir vahdet olarak kaldırır, yahut aşiretleştirerek yine Kürtleştirir. Yusuf Mazhar Sürmeli Çukur'u tasvir ederken diyor:

"Köyler seyrek ve harap, nüfus azdır... Köylerin ahalişi Kürtleşmiş Azerî Türklerdir. Ve her köy bir aşirete nispet ve mensubiyet sayesinde o aşiretin taaddiyatından ve diğer aşiretlerin de tasallutundan masun kalır." (Y.M.: z.y.; Cumhuriyet, 22-7-930).

Bu bakımdan, Şark vilâyetlerinin bu tip köylülüğü, Türk burjuvazisi için bir mesnet olmaktan uzaktır. Pek yeni iskân edildikleri bazı mahallerde, olsa olsa, Şeyh Said isyanında nümunelerine rastgelindiği gibi, bu unsurlar Kürtlerle birlikte silâh depolarını yağma ederek küçük mülklerinde vukuatı beklemekten ve nâdir ihtimallerle de, bozguna uğrıyan Türk hükûmetine izafî birer ric'at noktası teşkil eylemekten başka rol oynıyamazlar.

2- "Ameliye"ler: "Şark vilâyetleri"nin köy iktisadiyatı çehresine damgasını vuran en orijinal ve herhangi bir içtimai altüstlükte mühim bir ihtiyat kuvveti teşkil edecek olan zümre bu Türkçedeki amele kelimesinin mukabili olan "Ameliye"ler yığınıdır. Bunlar, belki, yukarıda zikri geçen serseridilenci, köy lümpenleri kadar yoksul ve ihtilâlcî ruhludurlar ve köy lümpenlerinden farkları, müstahsil ve yaratıcılıklarını inanılmaz bir dayanıklılıkla muhafaza etmiş olmalarındadır. "Ameliye"ler, ya hiç toprağı olmıyan, yahut ta devede kulak kabilinden, hiç bir zaman ne kendisini, ne de hele ailesini geçindiremeyecek kadar bir ufak toprağı olan; onunçin, bir nevi ziraat ameleliği ile geçimini temin eden köy müstahsilleridirler. Ameliyeler, dünyanın en yoksul insanı ve Kürdistan paryası mevkiindedirler. Bunların sayısı, hele ziraat

mevsimlerinde, Kürdistan müstahsil köylüsünün yarısı veya yarısından fazlası nispetinde büyüktür. Çünkü, gerek küçük ekinci vaziyetinde, fakat Ağalığa tâbi olan, yahut doğrudan doğruya Beyin toprağında "Maraba: Miriyvo" sıfatıyla işliyen her köylünün yanında: ya dâimî, hattâ bazen kayd'ı hayat şartıyla, âdeta çiftlik uşağı, ter oğlanı gibi; yahut ta muvakkat, yâni bir mevsimlik, birden çok fazla sayıda böyle "Ameliye"ler çalışır. Köylü bahsinde²⁰ de işaret ettiğimiz bu unsurlar, bilhassa Kürdistan'ın en kalabalık zümreleridir.

Ziraat amelelerinden farkları: İş kuvvetlerini henüz sermayedarlara değil, Ağanın yarı-toprakbent, yarı-kiracısı olan "Miriyvo"ya satmalarıdır.

Maraba'dan farkı: Yalnız toprak yokluğunda değil, en ufak bir istihlal vasıtası da bulunmayışındadır.

Bununla beraber, "Miriyvo" ve asıl Ziraat amelesi ile Kürdistan'ın "Ameliye"leri, ırgatları, "hizmetkâr"ları arasındaki fark bu kadar bile keskince konamaz. Çünkü, bazen "Ameliye"lik yapanın da, dediğimiz gibi, "öldürmeyip süründüren" bir toprak parçacığı şeklen bulunabilir. Sonra, "Miriyvo" demek, mutlaka toprağı olmadığı halde öküz, saban gibi istihlal vasıtası bulunan köy müstahsili demek te değildir. Çünkü, öyle "Miriyvo"lar vardır ki, ne toprağı, ne âleti ve ne de öküzü yoktur. Bütün bunları "Ağa"sından veya "Bey"inden alır ve mahsûlün de şeklen üçte ikisini mal sahibine verir. Bu gibileri iç Kürdistan'da "Miriyvo"ların ekseriyetini teşkil ederler. Bunları hangi zümreye koymalı? Tam Toprakbent mi, yoksa menkul istihlal vasıtalı Maraba mı, yahut / 34/ "Ameliye" mi saymalı? Bunların "Vilâyat'ı Şarkıye" bakımından müşterek hususiyetleri, aşiretin babaşah münasebetlerinden, müzmin ve uzun bir farklılaşma vetiresiyle tedricî istihaleye uğriyarak çıka gelen ve müşterek Klân mülkiyetinin parçalanması ile doğan tezatlara bağlı oluşlarındadır.

Bu iki zümre köylülükten sonra, Kürdistan'da iki çeşit köyler var demiştik: 1- Ağanın idaresindeki köyler; 2- Serbest köyler.. Fakat Ağanın idaresindeki köyler de ayrıca iki çeşittir: a) Ağanın köyü, b) Ağa idaresindeki köy.. Başka tâbirle, üç çeşit köy var: 1- Ağanın köyü: Ağanın bâ-tapu mülküdür; 2- Ağanın idaresindeki köy: Sözde toprağı ekenlere ait olan, fakat derebeğin patentası altında bulunan köy; 3- Serbest köy: yâni Muhtarla idare edilen ve gûya Ağanın karışmadığı köy...

Hakikat halde bu üç çeşit köy de/^{bugün} fiilen Kürdistan Ağa-Beylerinin emrindedir. Ya aradaki fark nedir?

Bunu anlamak için kadîm ekonomi şekillerinden sermayedar iktisadiyatına doğru başlayan temayüllerin köylerde hasıl ettiği neticeleri hatırlamak kâfidir. Bu neticeleri göz önünde canlandırmak için şu iki vetireyi tekrarlıyalım:

1- Derebeğlikte: Avrupa derebeğiliği, toprakbent köylüyü istismar ederken yeni usullere başvurmuştu. Derebeğlik görmüş ve anlamıştı ki, köylü toprakbent olarak çalıştığı toprakta fazla yaratıcılığa ehemmiyet vermiyor ve kendinin olmıyan toprağın tükenişini lâkaydi ile karşılıyor. Halbuki bu köylüde, velev ki illüzyon kabilinden olsun, bir şeye ve bir toprağa sahip oluş hissi uyandırıldı mı, köylünün çalışma gayreti ve istihsal kaabiliyeti evvelkinden çok fazla artıyor. O zaman (XI^c. asırdan sonra) derebeğliklerin yanında "Censive" denilen, yâni Haraç ve Cizye veren "Commune"ler doğmaya başlıyor. Kömünler, yahut "Köy"ler: 1- Bir asil tarafından birtakım sousesuzlara verilmiş tasarruf sahalarıdır; 2- Bu sahalarda oturanlar derebeğin şahsından ziyade makamına bir "Cens": Cizye veya Haraç verirler. Derebeğler bu alışverişte kârlı idiler; çünkü, haraçgüzar köylüler eskisinin iki misli çalışmaya başlamışlardı. Halbuki, eskisinden pek fazla bir farkla yaşamadıkları halde, derebeğine daha çok haraç verebiliyorlardı; çünkü bütün munzam-mahsûlleri daima derebeğe aitti.

2- Klânın dağılması: Bilhassa Marks tarafından, İngiltere'-de sermaye birikişi esnasındaki köy hadiselerinin tespit edilen şekillerinde buna dair pek çok misaller gösterilmiştir. İnhi-

lâle başlıyan Klânın, o zamana kadar müşterek olan mülkiyeti müşterekliğini kaybetmeğe başlar. Fakat bu kaybediş Senyörlerin lehinde olur. Klânın lâlettayn fertlerinin o zamana kadar tanınmış bir şahsî mülkleri bulunmadığı için, Klân kodamanları fırsatı kaçırmazlar. Arazilerinin hudutlarındaki ufak mülkceğizleri de, birer birer, çitle ördürerek, kendi sınırları içine alırlar. Buna mâni olmanın ne imkânı, ne de neticesi vardır. Ve eski Klân Uluları yeni Landlordlar haline gelir.

İşte, bugünkü Kürdistan köylülüğü içinde olan biteni kavramak için, bu iki vetireyi bir ânda tasavvur etmek lâzımdır. Bugünkü Kürdistan, aşağı yukarı, bu iki çeşit vetirenin aynı zamanda, sarmaş dolaş olarak hüküm sürdüğü bir sahadır. Kürdistan içtimaî bünyesinin bu hususiyetini bildikten sonra, artık ora köylülüğünün ve köylerinin vasfı daha kolay anlaşılır:

I- Ağanın köyü: Aşiretin müşterek topraklarının, aşiret kodamanları tarafından şahsen benimsenişi ve zorla gaspedilişidir. Köylü bahsinde, bir Ağanın hangi usullerle köylünün topraklarını zaptettiğini, bizzat burjuva yazıcılarından okumuştuk. Bugün Ağa zulmüyle kıvranan birçok "Miriyo"ların ağzından dinlersiniz: Şu kadar yıl evvel, falan mezra babalarının ve falan komşularının mülkü imiş.. Kürdistan ağalığı, hâlâ bugün bile, Kemalist burjuvazi ile elele vermiş, - bazı köylü toprak dağıtma palavralarına rağmen, - Ağa ve Bey mülkiyetini temerküz ettirmek faaliyetindedir. Arazisini elde edemediğini bir başkasına vurdurur, malını alır; vuran da dağa çıkar. Mahkeme²¹. Buradaki köylü artık Ağanın toprakbendi demektir. Gerçi toprağa demirbaşlanmış bugün "kanunen" "mülga"dır. Fakat "içtimaiyyen" değil.. Yukarıda Yusuf Mazhar'la "sahip"siz olamıyan Kürt delikanlısının muhaveresi bu "Aşiret-bentlik"e bir misaldir. / 35/

II- Ağanın idaresindeki köyler: Yâni, bütün idarî salâhiyetleri ve icra kudretleri Ağanın elinde temerküz etmiş olan, Ağaya doğrudan doğruya tâbi köyler.. Bunlar, âdeta, Avrupa'da XI^c asırdan sonra beliren "Commune" ile Ağanın mülkiyeti arasında bir intikal tipidir. Yâni tam "Komün sansitiv" bile değildir.

Çünkü köylünün şahıs mülkiyeti bile henüz formelman olsun tam sayılamaz. Yâni hem ferdin tasarrufu var, hem de eski Klânın müşterek mülkiyeti tanınır. Bu şekle yukarıda zikri geçen gezginci-memur da rastlıyor, ve onu şöyle karakterize ediyor:

"Cenupta olduğu gibi buralarda köylüler beylerin hesabına çalışmazlar... Herkesin kendisine mahsus çifti, çubuğu, hayvanı, arazisi vardır... [Biraz da lâhana turşusuna buyurun:] Buralarda Kürtleşme hadisesi [Yazıcıya göre Klân sistemi demek Kürtlük demektir!] halkı ferdî tasarruf seciyesinden tecrit edecek kadar eski değildir ve iktisadî âmiller bu hadisede doğrudan doğruya müessir olmamışlardır. [El mânâ fî batn el şâir..] ... Fakat herkesin ferdî olarak hâiz bulunduğu tasarruf hakkının aşiret reisine zımnî bir surette aidiyeti vardır... Aşiret reisi an'ane ile muayyen hatlar dairesinde ve ekseriya her şahsın tahammül edebileceğini bildiği bir derecede bu hakka iştirak eder... Fakat iştirak şekli dolambaçlı ve bazen gaddarane bir desiseden ibarettir. Ve şahsın tahammül derecesi de son haddir. Bu sebeple köylüler pek fakirdir..." (Yusuf Mazhar: z.y.; Cumhuriyet, 22-7-930).

III- Serbest köyler: Tekrarlamağa hacet yok ki, bunlar adı "serbest köy"dür. Sanı "la commune censitive"nin aşağı yukarı kendisidir. Ondan farkı, Ortaçağ Komünlerinin ortodoks derebeğ münasebetleri içinde, bizim "Serbest köy"ümüzün ise cihan sermayedarlığının Emperyalizm merhalesinde bulunuşundadır. Serbest köylerde mülkiyet daha ziyade şahsa mal olmuş vaziyetindedir. Köyün idaresi de, formelman burjuva nizamını hoşnut kılacak şekildedir. Muhtarla idare olunur. Fakat bu görüntüyle böbürlenecek kadar Kemalist olmağa vak'anın tahammülü yoktur: Ağalığın da kendine göre, Kemalizm kadar bir "elâstikiyet"i vardır. Kemalizmin arasına yaptığı intihap komedyaları kadar Ağanın da demokrasi tulûatında aktörlük yapamayacağını sanmayın. Âdet yerini bulsun diye, herkesle beraber, Kemalizmin şu "Serbest köy"lerinin de bir Muhtar ve bir de İdare Heyeti seçilir. Fakat seçilen Muhtar ve Heyet, Ağanın adamlarından başkası olamaz. Bu tarz, Ağanın da arayıp bulamadığıdır. Kürdistan köy-

lüsünü dinlerseniz, size Ağaların, uzak köyleri, kendiliklerinden serbest bıraktıklarını anlatırlar. Filhakika Ağanın bu tarzdan kaybettiği şey pek azdır, fakat kazandığı o kadar az değildir. Çünkü bir defa haraç vermiyen köylü yoktur. Haraç aldıktan sonra ise, köylünün serbest, yâni daha çok çalışır olması daha kârlı bir iştir. Ondan sonra, Ağa, Kemalizmle ve kısmen çalışkan köylülükle (çalışkan köylülükle "kısmen"; çünkü, manevranın içyüzünü bilmiyecek köylü yok gibidir) kendi arasına "imperméable" bir perde germiştir. Köyde olan biten Ağanın direktifi altındadır. Fakat bu olan bitenden Ağa için bir "mes'uliyet" tarafı ortada bulunamaz. Böylece Ağa ezeli devekuşu masalını oynar.

İşte Kürdistan köylüleri bu sistem altında yaşar. Bu köylerde yaşayan, yahut zulüm gören köylüler: ya ilkin işaret ettiğimiz "Ameliye"ler; ya yarattığı mahsûlün üçte ikisini Ağaya ve yarısını Kemalist devlete veren "Miriyo"lar; yahut ta adı serbest, haraç veren, vergi veren, vermezse Ağanın ve jandarmalı Tahsildarın talanına uğrıyan "serbest", "hür" köylüler.. dir. Bu üç tipin arasında, tâbir câizse, "kıl kadar fark yoktur". Çünkü, bugün hür köylü olanın, yarın "Miriyo"laşması ve öbür gün "Ameliye" haline gelmesi, Kemalizm sayesinde, kanunlaşmış, yahut mâhut / 36 / demagojinin mahsus tâbiriyle "tedvin edilmiş" bulunur.

Kürdistan köylülüğünün, burada, daha ziyade Ağalıkla olan münasebetlerinin mecmu heyetine dokunuyoruz. Fakat, Kürdistan ağalığı ile Kemalizmi birbirinden ayırmak ne kadar müşkül!.. Kürdistan'da bugün, Ağalığın köylülük üzerinde yaptıklarını birer birer saymak ve her sayışta ve olanda Kemalizmin elini ve boyunu posunu görmemek imkânsızdır. Garpte olduğu gibi, Şarkta da, Kemalizm ile Ağalık biricik soygun dünyasının, - arz küresinde olduğu gibi, - iki zıt kutbu halinde kenetlenmiş bulunur. Evet, sermayedarlıkla derebeğ-klân sistemi birbirinin taban tabana zıddı olabilir. Fakat bugünkü emperyalist cihan içinde, zıtların cem' oluşu âdeta diyalektik bir zaruret'i kaide hükümüne gelmemiş midir? Onunçin, Ağalığın daha hususî ve "üst-bünyece:

superstructurel" vasıflarını daha aşağıdaki mahsus bahsine bırakarak, burada, Ağalığın ve Aşiret sisteminin Kürdistan köylülüğü üzerindeki klâsik iktisadî tazyikine son bir işaretle edelim.

Haraç ve Cizye'den bahsettiğimizi anlamak için kerrata hacet yok. Kürdistan köylülüğünden, - Kemalist burjuvazi değil, - Ağalık ve Beylik kaç türlü Haraç ve Cizye alır? Kaç türlü Ağalık varsa, o kadar türlü.. Kaç türlü Ağalık vardı? İki türlü:

I- Ruhânî Ağalık (Seyidlik)="Niyaz": Burjuvazi Din'in dünya ile olan alâkasını epey "subtilise et sublime" eder; ve Türkçedeki malûm tâbiriyle bu "sublime"yi tam "tatlı sülûmen: sublime doux" haline getirdikten sonra, ilâhî tevekküle susayanlara sunar. Feodal dinin bu kadar incelmeye ve maskelenmeye ihtiyacı yoktur. Gerçi o biraz Frenklerin "melodrame", bizim Ortaoyunu dedikleri kılık kıyafette sahneye çıkar. Ama, hiç olmazsa, Türkçe Ezan kabilinden "inkılâpçı" (dram: fâcia)-lara da kalkışmaz. İstedliğini, mistik bir şaklabanlıkla açıkça ister; alacağını aldıktan sonra, sermayedar iktisadiyatının sivrisinekten yağ çıkartan "zâit-kıymet" aşırısına mukabil, Bezirgânlığın muadil kanununa uyaraktan, aldığı karşılık, "hiç bir şey" de olsa, bâri "zan" edilen "bir şey" verir. Kürdistan'ımızın Seyidleri işte bu ikinci makule dindaşlardandırlar. Kürdistan Seyidi, Kemalist tahsildarlar gibi her ay başında değil, senede bir defacık; ve makineli tüfek taşıyan jandarma ile değil, dağarcığını taşıyan eşekçeğizi ile birlikte "Devr"e çıkar. Ettiği "niyaz", aldığı "Niyaz"dır; ve türbesinde "çırağ" yaktığı için, Ahiretini aydınlatmak isteyenlerden "Çıralık" derler, toplar. Ruhânî ağalarımızın Ahiret ticaretinde bir aldıkları, bir de sattıkları var:

Aldıkları = Çıralık ve Niyaz: Seyid "Tâlib"leri Seyidlerini görmeğe gelirler. Seyid ve eşeği ile karşılaşınca, Seyidin önünde "rükû" a varırlar ve eşeğini öperler. Seyid dualı bir "Gülbang"dır çeker. Seyidin ayağını öpen bahşişini önüne bırakır: bu alınan "Niyaz"dır. "Çıralık" bir "âyin" ile top-

lanır. Merasim Cuma geceleri olur. Seyid "Mürid"inin evinde 3 telden bir tamburayı eline alır. Köylüleri önünde diz çöker yer yer. "Şeriat yolu"ndan vaiz eder. Bu yol kara kaplı "Buyruk"ta yazılıdır. Sonra tabiî gelsin Çıralık çeyrek ve medicileri...

Verdikleri = Cennet: Gördünüz mü, bir kere.. Öyle, burjuva dininde olduğu gibi septik bir Cennet değil; konkret, şu kadar gümüş kuruşluk bir Cennet.. Artık Cennetin anahtarı (yâni gümüş kuruş), günahkâr müridin işlediği suçun derecesince pahalıdır.

Tabiî, bütün "ruhânî" sistemler gibi, Seyidlik "ruhânî" alışverişi de, bundan ibaret kalamaz. Doğdun, öldün, hastalandın, sağaldın, evlendin, boşandın.. Seyid efendinin "nefes"i seninledir. Şark vilâyetlilerin "mânevî tazyik" dedikleri bu Ahiret soygunu, elhasıl, şu maddî dünyanın en ilişilmez noktalarını bile "Meryem Ana"nın bikrine döndürür. Yalnız, Meryem'in kızlığına dokunan amcası hazretleri testereli bir "mücazat"a uğradığı halde, Seyidlerimiz her mârifeti "Allah kerim", "Mecidiye" ile ödenir./37/ Meselâ, hiç kimse "Şeyh" veya "Seyid"den izin almadıkça evlenemez.. Arazide "söz" onundur...

Kemalizm Seyidlikle mücadele ediyor mu? Elbette.. Hattâ halka Cennet satıyor, gizli Âyin yapıyor, mânevî tazyikini artırıyor diye, Şeyh veya Seyid aleyhinde "ihbar"da bulunan rakiplerini, "cürüm sâbit olamadığından", "ihbar'ı vâkî"yi yapanları "müfteri" sıfatıyla "pençe'i adâlete" teslim eyliyerekten...

Bilmem bizim Darülfünûn "pire-fesörleri, yahut pire-sörfe-leri" mâhut "yat" borusu çalan allâmelikleri vezninde bir "Kürdistanîyat" icat edebilmiş ve orada buna benzer misalleri "küll halinde" ve "arîz ve amîk" tetkik etmişler midir.. Yalnız, şu tarihî maddeciliğin dayattığı iktisadî muayyeniyetçiliğe bakın ki, tıpkı Ortaçağ derebeğliğinin Ruhânîleri gibi, bizim Seyidler de, Şeyh Said isyanından evvelisine kadar, bir nevi Aforoz: "Tel'in" bile tatbik ederlermiş.. Ve aforoz edilenin Seyidi kendisine yanaşamaz, kapısı önüne taş diker ve halktan da kimse oraya yaklaşamaz olurmuş. "Mel'un" din harici sayıldığına göre, ölünce

"Müslüman" mezarlığına kabul edilmez ve bu hal 15-18-28 sene sürermiş...

Gam yemeyin, mel'unluğunuza; "şu kadar" parayı bulabilen birisine, "Buyruk"tan bu işin kurtuluş "yolunu çıkarırlar" imiş...

II- Fânî Ağalık (Beylik) = Haraç: İster tâbi, isterse serbest olsun, Haraç vermiyen köylü yoktur. Haraç ya aynî olur, yahut ta nakdî.. Aynî vergide, meselâ Ağa bir köye gider. Ahaliyi toplar. Hepsine, hususî takdir ve kanaatine göre bir keçi, bir öküz, yatak, ve ilh. gibi keser biçer ve alır. Nakdî vergi de adamına göre 200'den 700'e kadar "madenî" (gümüş) kuruş kadardır.. Ağanın en az aldığı Haraç 10-50-100 gümüş kuruştur. Pek alamadığı derecede fakir olanlar da var. [Kemalizmden farkı: Kemalist burjuvazi milyonerden de, hasırı olmıyan Kürt paryasından da aynı Yol vergisini alır.. Sermayedar adâlet ve müsavatı, derebeğ Baçları ile böyle boy ölçüşür..]

Haraç senede en çok üç defa alınır. Ve Beyin hükmüne [Tahsildarın hükmü "misillü"..] temyiz ve nakz yoktur.

Ağalar, 1933'te Türkçeye çevrilen "Hükümdar"ı ömürllerinde ellerine almamış oldukları halde, içtimaiyyen-fitrî istidatlarıyla en mükemmel Makyavelizm pratisyenidirler:

"Bu sebeple köylüler pek fakirdir.. Bu fakr'ın neticesi köylüleri Beylere ve Ağalara bütün bütün münkad kılmak oluyor... Beyin hesabına köylü şekavet eder, ve aşiret münazaalarında onun emriyle hayatını feda eder. Hükümete karşı Bey namına yalan söyler ve itaat etmemeğe çalışır..." (Yusuf Mazhar: keza; Cumhuriyet, 22-7-930).

*

Derebeğ-Klân ağalık ve beyliğinin geniş sahası içinde, mâzinin bu taşınmaz yüküyle yanyana: Kemalizmin malî ve siyasî boyunduruğu + Pazar münasebetlerinin kemirici tahribatı + bu münasebetlerin oldukça inkişaf ettiği yerlerde Tefeci sermayenin

çapulu, ve ilh.. hususî bahislerinde tetkike değer ve Köylülüğü inleyen ayrı zulüm şartlarıdır. Bu bahsi kapatmazdan önce, biz, biri Şark vilâyetleri köylülüğüne has, ötekisi tekmlil Türkiye köylülüğünde müşterek olan iki küçük noktaya kısa işaret ederek, Kemalizmin tesirini mahsus bahsine bırakacağız:

1- Kürdistan'a has Pazar münasebetlerine: bir misal: Kürdistan'ın tedavül vasıtası Gümüş paradır. Bugün cihanda en istikrarsız ve dalavereli para demek olan Gümüş paranın bir adı da: Müstemleke parası olmak gerektir. Gümüş para oyunu ile Türk ve Kürt burjuvazilerinin Kürdistan köylülüğüne ne çorap ördüklerini anlamakçin, son buhran seneleri zarfında Gümüş paranın "Not" para ile olan muadelesindeki inip çıkmaları hatırlamak lâzımdır. Bir defa umumî kaide olarak, Köylünün mahsûllerini sattığı mevsimlerde Gümüş paranın fiyatı dörtte bir nispetinde kadar düşer²². Ve bilâkis, Köylü devlet borçlarını, vergileri ödiyeceği tarihlerde, bu meselelerin kurtluğunda barometre haline gelen mahallî tüccarların şaşılacak hassasiyetleri ve manevraları sayesinde, derhal "Not" çıkar ve Gümüş para bir çeyrek derecesinde /38/ alçalır. Bu suretle, Kürdistan köylülüğü, elindeki paranın alım kaabiliyeti yarı yarıya düştüğü halde, her şeyin tam muadelet üzere ceryan ettiğine kanar; ve bu kârlı köy "agoitage"ında yağlanan daima şehir burjuvalarıdır. Mamafih bu yarı yarıya ziyan, Kambiyo piyasasında döviz bulabilenler içindir. İç köylerde, Kürdistan köylüsünün varı Tahsildarın insafına bağlıdır. Şark vilâyetlerinde bir "Not" (kâğıt Lira) 28-30 Gümüş kuruş ederken, köylü Tahsildara bir Liralık vergisini 3 Mecidiyeden (yâni 60 Gümüş kuruştan) hesaplıyarak verir. O zaman köylünün aldanişı % 25 veya 50 iken % 100'ü bulur, çıkar. Kaçakçılık ve onunla mücadelenin doğurduğu zigzaglar kabinden öteki inip çıkmalar ayrı bahisler.

Bu çeşit hususî zigzaglardan sonra, Gümüş paranın bir de umumî münhanisi gelir. Son cihan buhranının ilk 1930 yılı ile 1932 yılındaki Not ve Gümüş paraların teadülünü, ve muhtelif mahsûllerin de bu nispetlerle mukayesesini göz önüne getirirsek, Kürdistan köylüsünün yalnız bu "döviz" muamelesiyle bile ne derecelere kadar soyulduğu daha aydın bir surette gözüktür.. 1930 sene-

sinde bir "Not" 26 ilâ 28 Gümüş kuruş arasında idi. 1932'de Not 58-60 Gümüş kuruşa çıktı. Böylelikle, evvelâ, bir hamlede Türkiye'nin eğer yarı değilse [ki Siirt Mebusu'na göre memleketin yarısında Gümüş para akar], hiç olmazsa 1/3'inde, küçük köylülüğün kıyıda köşede kara gün için saklıyabildiği beş on ak akçeceğizi, evvelce 100 ederse bugün 50 etmeğe başladı. Fakat fâcia bu kadarla bitse yine iyi. Bir de bu paranın gerçek alım kaabiliyetini ve köylü bütçesindeki açtığı gediği anlamamız için, pazardaki eşya fiyatlarına bakalım. Lâlettayn köylünün en çok aldığı ve sattığı iki metâi elimize alalım: 1930'da yağın okkası 30 kuruşken, 1932'de 33 kuruş oluyor. Halbuki basma 1930'da 5-6 kuruşa arşını iken, 1932'de 13 kuruşu buluyor. Bu rakamlardan ne anlaşılıyor? Şu anlaşılıyor ki, paranın alım kudreti % 50 derecesinde düştüğü halde, köylü, kendi mahsûlünü ancak % 10 kadar fiyatlandırabiliyor. Çünkü o alışverişinde fiyat vâhid'i kıyasîsi olarak Gümüş parayı tanır. Gümüş para ise her zaman aynı 30 kuruş olarak teecessüm ediyor. Fakat madalyonun ters tarafı büsbütün başka çehrededir: Köylü evvelce 100 kuruşa aldığı basmayı şimdi vâsatî 250 kuruşa alıyor. Başka tâbirle, köylünün sattığı mahsûl fiyatı 1/10 (onda bir) nispetinde arttığı halde, satın aldığı sanayi mahsûlleri (iki misli)ni bulmuştur!.. Ve hazini şu ki, köylü bu müthiş altüstlüğü rakamını olsun eliyle yakalayamaz bir halde, ıztırabının tahteşşuurunu patlatan kızgınlığı ve gerginliği altında eziliyor.

2- Kürdistan'a has olmiyan sermayedar münasebetlerinden:

Ağalığın büyük arazi sahipliğinden tefeci sermayedarlığa doğru inkişaf ettiği mıntakalarda, tefeci sermaye ile köylünün arasındaki bütün münasebetler, aynen ve aslına mutabık bir surette ve belki aslından da daha fecî tarzlarda alır yürür. Tefeci sermayenin, hattâ bütün arazi sahiplerine bile musallat olmağa başladığı mıntakalarda, Ağalığın "nâşir'i efkâr"ları, veya yeni İcra ve İflâs Kanunu'ndan şikâyetçi olan tefeci-ticaret sermayedarlarının mümessilleri tarafından sızan vak'alar, aynı vetirenin "Şark vilâyetleri"ni de sarmağa başladığını gösterir.

İki kısa misalceğiz:

Elbistan'da: "Tüccar köylüye kredi üzerine muamele yapar, alacağını hâsılat zamanı alır." "... İhracat yapılamıyor. Vaziyetin en fenası köylüye kredi üzerine muamele yapılmaması ve köylünün istihsalâtının para etmemesidir. En âlâ unun okkası bir kuruş madenî paradır." (A.N.: keza; Cumhuriyet, 22-11-930).

Urfa'da: "İktisadî vaziyet: Mintakamızdan Suriye'ye ihracatımız geçen seneye nazaran fazladır. [Yukarıdaki "ihracat yapılamıyor" diyordu.] Köylü tamamen tarlasını ekmiş sayılır. Yalnız zahire ihracatı az olduğundan fiyat pek düşüktür. Buğdayın kilosu altı yedi kuruştur. [Yukarıdaki unun okkası 1 gümüş kuruş, yâni 2 kuruş ilâ yüz paradır, diyordu! Her ne ise.] Yalnız şikâyet edilecek bir nokta varsa, köylünün mürabahacılar elinde inlemesidir. [Sonra asıl maksadını ilâve ediyor.] Köylü demekle yalnız çifte yapışan ekinci değil, ziraat ile [çifte yapışmadan] uğraşan arazi sahipleri de aynı vaziyettedir. Bunu müteaddit defalar Millî Gazete'de neşretmiştim. Yüzde 25 ilâ 75 faiz veren ekinciler vardır. Hapis cezasının kalkması bunların sıyanetine kâfi değildir. Zira mürabahacının / 39 / ikinci sene para vermesi onlar için daha fecî bir ceza olur. Bunlar müteselsil ve mütevali borç altında kıvranan ve mürabahacılar namına çalışan ve kazanan biçarelerdir." (Urfa Millî Gazete sahibi: Cumhuriyet, 26-12-930).

İçtimaî vaziyetler ve felâketlerle, tabii âfetleri burada tekrarlamak uzun sürer*.

*) Bir misal: "ŞARKTA KURAKLIK

"Mardin 23 - Civardaki Haran kazası kâmilin, Sürüş, Viranşehir kazaları ile diğer bir kısım köylerin mezruatı kısmen kuraklıktan kurumuştur. Hattâ hayvanların yemesi için de ot yetişmemiştir. Bu havali köylüleri Siverek, Diyarbekir taraflarına doğru hayvanlarıyla beraber nakletmektedirler. Bu köylüler, köylerini muvakkaten terketmişlerdir. Geçenlerde de Suriye'deki bir kısım köylüler gene otsuzluk yüzünden bizim araziye nakletmişlerdi." (27-5-32).

AMELE SINIFI ve KÖYLÜLÜK

Buraya kadar geçen izahat, bundan sonra gelecek olanların da teyid eyliyeceği veçhile, Kürdistan içinde eğer bir millî taziyik ve bir Milliyet meselesi varsa, bu mesele içindeki özün de Köylü meselesinden başka bir şey olamıyacağını kâfi derecede gösterir. Kürdistan'da proleterleşen unsurlar, umumiyetle bir nevi "Kürt Paryası" adını almağa lââyık olan ve ora nüfusunun içinde mühim bir yekün tutan başlıca "Ameliye"lerdir. Bunlara "Köy Plebleri", "Aşiret Ziraat Ameleleri" de denilebilir. Pek büyük bir yekün tutmadığı muhakkak olan "Ev-sanayii" ile "Elimalâthaneleri" ameleleri, nakliye işçileri (şöförler, şimendifer amelesi ve ilh..), şehir ameleleri (fırın, elektrik, hammal, ve bahusus inşaat, bina yapı ameleleri, un ve kereste fabrikaları ameleleri) sayıları ve nispeti, herhalde Şark vilâyetlerindeki burjuvalaşmış ve burjuva unsurlardan birkaç misli fazla bir yekünü tutarlar. Son Fevzipaşa-Malatya-Ergani-Diyarbakir hattı; Erzurum-Sivas hattı; Sivas-Samsun hattı ile buna benzer nafıa işleri; hele Ergani Bakır Madeni gibi, Türk burjuvazisinin son zamanlarda büyük bir ehemmiyet vermeğe başladığı ihraç (extraction ve exportation) işletmeleri.. Kürdistan'da bugünden yarına varlığını hissettirecek büyük temerküzlü ve kuvvetli bir Kürt proletaryası kitlesini hazırlamak üzeredir. Kürdistan fakir halkının kara talihini değiştirmekte keşif kolu rolünü oynıyabileceği muhakkak olan Kürt ameleleri, bugün henüz "Sınıfın kendisi" vaziyetindedirler. Garpte olduğu gibi Şarkta da, amele sınıfının kemmiyeti ve keyfiyeti hakkında, Kemalist burjuvazinin "sükût konspirasyonu" mutlaktır. Onunçin, tam ve doğru rakam üzerinde fikir kurmanın imkânı yok. Fakat Şark vilâyetlerinde az çok tetkik yapabilmiş yoldaşların müşahadelere bakılırsa, oralarda hiç olmazsa münevverler derecesinde, yâni % 3 kadar nispetinde küçük büyük sanayi, nakliye ve maden işçileri bulunduğunu kabul etmek zarurettir. Tabii şehir küçük-burjuvazisi dediğimiz esnaf müstahsiller arasındaki, meşhur tâbiriyle "bin yıllığı bir kuruşa" çalışan Çırak-ameleleri bu nispetin içine almıyoruz.

Buraya kadar geçen rakamlardan yuvarlak hesap bir netice çıkarmak istersek, Şark vilâyetlerindeki sınıfların kemmiyetçe nispetleri şöyledir:

Mazlum köylülük:.....	% 85
Diğer küçükburjuvalar:.....	7
Şehir proleterleri ²³ :.....	1½
Orta ve büyük ağalar ve beyler:.....	1½
Münevverler:.....	2
Şehir burjuvaları:.....	0,5

İşte, Kürdistan'da, herhangi bir Strateji plânında rol oynayabilecek sınıfların birbirleriyle olan nispetleri aşağı yukarı, ve yuvarlak hesap, bu rakamlarla gösterilebilir. Şehir burjuvalarının, hakikî sermayedar denecek unsurları ikiyüz kişide bir kişi olarak gösteriliyor ki, az değil. Belki çoktur bile. Şehir küçükburjuvalarını % 7 olarak gösteriyoruz. Yukarıdaki araştırmamızda, bunları % 7 1/4 buluyorduk. Şüphesiz her iki nispet te oldukça yüksektir. Yukarıda da tekrarladığımız gibi, eğer şehir küçükburjuvalarının işlettikleri Çırakları bu nispetten ayıracak olursak, asıl küçükburjuvaların nispeti belki de % 5 ve hattâ 4'lere kadar düşebilir. Fakat biz, burada, bilimiz, / 40/ Şark vilâyetleri Çıraklarının henüz an'anevî Babasah zihniyetinde ve esnaf psikolojisi ile dolu olduklarını farz ve kabul ederekten, bu Çırakları da esnaf, şehir küçükburjuvası sayıyoruz. Yüzde seksen altı buçuk diye gösterilen "Ziraatçiler" içinde yalnız yüzde 85'ini Köylülük ve % 1½'unu Ağalık ve Beylik saymak, Ağalık lehinde bir nispet olur. Münevverlere gelince, yukarıdaki araştırmamızda, bunları % 3-3½ kadar bulmuştuk. Fakat, bunlardan bir kısmının Türkleşmiş, öteki kısmının da Kemalist devlet cihazına köpekçe bağlanmış, entegre olmuş olduğunu göz önüne getirirsek, hakikî Kürt münevverlerinin % 2'yi geçemeyeceğini teslim etmek lâzımdır.

Bu yuvarlak nispetlere nazaran, inkılâp sevkülceyşinde rol oynayacak sınıflar hangileridir ve bu sınıflar arasındaki münasebetler nasıl olabilir? Herşeyden evvel Kürdistan inkılâbı milî zulümden kurtuluş olduğuna göre, köy küçükburjuvazisinin,

yâni mazlum köylülüğün ihtilâlidir. Fakat, Emperyalizm devrinde, her içtimaî inkılâp bizzarure cihan proletarya inkılâbıyla biricik cephe kurarak yaşayabileceği için, bütün bu cins inkılâpların olduğu memleketlerde proleterler, ne kadar ekalliyette bulunursa bulunsun, ihtilâlciler rollerini oynamaya çağrılıdır. Umumî kaide olarak konulan aynı meseleyi buradaki hususiyeti içinde tetkik edelim.

Nüfusun onda sekiz buçüğünü teşkil eden mazlum Kürt köylülüğü herhangi bir inkılâpta hangi sınıflarla müttefik olabilir? Kürdistan'ın şimdiye kadar geçirdiği isyan ve ihtilâl tecrübelerine bakalım. Kürt köylülüğü başlıca iki sınıfın rehberliği altında iki mühim isyan yapmış görülüyor: 1- Şeyh Said isyanı; 2- Ağrı isyanı.. Şeyh Said isyanında Kürt köylülüğü, doğrudan doğruya ve belli başlı sınıf olarak, ruhânî ve fânî bey ve ağalar sınıfının rehberliğini kabul etti. Fiyaskonun kanlı âkibetleri Kürt köylülüğü için müthiş bir ders ve ceza oldu. Ağrı isyanı daha ziyade bu ağa ve beylerle burjuva inkılâpçılarının "millî" denilen damgasını taşır. Ondaki krah da, Kürt köylülüğünün hâlâ iliklerini zırlatan bir şeamet oldu. Şu halde, Kürdistan'ın mazlum köylülüğünü kurtarmak hususunda, Kürt ağaları ile beylerinin ve Kürt burjuvazisinin bu işte ne becerbildikleri meydandadır. Kürt ağaları ile Kürt burjuvaları kozlarını oynadılar. Şimdi Kürt köylülüğü her ikisinin rehberliğine karşı olan itimadını derinden derine kaybetmiştir.

Geriye kim kalıyor? Mazlum Kürt köylülüğü, kendisine hangi sınıfları müttefik ve kılavuz bulabilir? Çünkü, bu kadar teşkilâtsiz ve bu kadar câhil ve dağınık bırakılmış büyük bir yığın kendisine sâdik ve candan bir müttefik ve kılavuz sınıf bulamadıkça, muvaffak ve mantikî neticeli bir mücadeleye ve zafere, kavuşamaz.. Derebeğilik ve ağalık bu rolden bilfiil ekarte edildiğine göre²⁴, Kürdistan'da, Kürt köylülüğünün kurtuluş mücadelesine kılavuz ve müttefik olacak hangi sınıflar kalıyor? Münevverlerle proleterler.. Kürt proletaryası, ne kadar yeni, siyasî mücadelede tecrübesiz ve teşkilâtsiz olursa olsun, Kürdistan köylülüğüne kılavuz olmağa namzet midir? Evet.

Biz Kürt proletaryasının bu namzetliğini yalnız kemmiyet nispeti bakımından kestirebiliriz: birisi (Burjuvazi) % 0,5; ötekisi (Beyler-Ağalar) % 1½ gibi nispetlerde olan iki sınıf, Köylülüğü isyana sürükliyebildi. % 1½ gibi bir nispetle, kemmiyetçe gerek Kürt ağa ve beyler sınıfı, gerek Kürt burjuvazi sınıfından ayrı ayrıya hiç te aşağı kalmıyan Kürt proletarya sınıfı vardır. Eğer bu sınıf teşkilâtçı ve mücadeleci kaabiliyetini inkişaf ettirerekten, Kürt münevverliğinin ve hele köy "Ameliye"lerinin de hâlis ve sâdik müttefikliğini ve emek-beraberliğini temin edebilirse, Kürdistan'ın müstakil siyasî ve içtimaî kurtuluş döğüşünde, Kürt köylülüğünün en aldanmaz ve en kaabiliyetli yoldaşı olabilir.

Bu suretle Kürdistan'da Kemalist burjuvaziye ve kısmen Kemalizm ile sarmaş dolaş olmuş Kürt burjuvazisine, Kürt ağalığına karşı: Kürt köylülüğü + Kürt proletaryası (amele sınıfı) + Kürt münevverliği.. Kürdistan ihtilâlinin stratejik münasebetleri böyle olabilir. /41/

MÜSTEMLEKE SİYASETİ

Türkiye (Büyük Millet Meclisi)nin yamacında ve reisinin arkasında asılı duran büyük bir levha şöyle yazarmış: "Hâkimiyet milletindir"; biz görmedik.. "Şark vilâyetleri"nin, tâ Kızılırmak vâdilerinden Ağrı yamaçlarına kadar uzanan altına şöyle bir yafta yapıştırılmıştır: "Hâkimiyet jandarmasıdır".. Bunu gözümüzle görüyoruz. Fakat, bir gün, sahtekarlığı sevmiyen bir el, her iki levha veya yaftayı alıp ta tersine çevirecek olursa, görülür ki, her ikisinin de arkasında daha iri ve hakikî harflerle yazılan ve asıl olan şey şudur: "Hâkimiyet burjuvazisindedir"!

Bunun öyle oluşu, Türk burjuvazisinin orada, henüz aldatıldığı çalışkan Türk kitleleri, kısmen "millet" demagojisiyle intihara uysallaştırabilmesi; burada (yâni Şarkta) ise, Kürtlüğü Türk milleti yapmanın imkânsızlığı yüzünden, soygunu, düpedüz ve açıkça sırf "süngü" kuvvetine dayanarak yapmağa mecbur kalması yüzündendir.

1931 sonlarına doğru, dekoratif sırtıtışında Frenk devlet adamlarına bir mahsusluk bulunan Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey, Şark vilâyetlerinde teftiş seyahatine çıkarken, okuyoruz: "Teftiş seyahati mutâd olan devrlerden biridir; bununla beraber, ahvalinin hususiyeti, daimî surette endişeyi mücib olan o havalide tabîî vaziyetin avdeti hakkında yakından bir kanaat husulüne medar olacaktır." (Cumhuriyet, 27-10-1931).

Siyasette bir havalî "ahvalinin hususiyeti, daimî surette endişeyi mücib" niçin olur? O havalideki insan kitlelerinin teknilini birden saran derin bir hoşnutsuzluk bulunduğu için.. On senelik Cumhuriyet rejimine rağmen, Türk burjuvazisi neden hâlâ "daimî surette endişe" üzredir? Nasıl oluyor da, o derin hoşnutsuzluğu bertaraf edemedi? Orada "tabîî vaziyetin avdeti"ne kanaat getiremedi? Türk burjuvazisini "o havalide" sıkan nedir?

Yukarıda araştırdık: orada bir Kürt milliyeti var; bu milliyet, esas itibarıyla geniş köylü tabakalarının kurtuluş hamlesine vurulan darbelerle her gün kabarıyor. Meselenin Milliyet ve onun da başlıca Köylü meselesi olduğu anlaşıldıktan sonra, sıra bu ülkenin "endişeyi mücib" olan "hususiyeti"-ni görmeğe, ve Türk burjuvazisinin burada "tabii vaziyetin avdeti hakkında" ne yaptığını anlamağa gelir. Bir daha, şeyleri adlarıyla çağıralım:

Türk burjuvazisi, bir zamanlar ilân ettiği gibi Kürt milletini kardeş mi sayıyor, yoksa ona en berbat müstemleke usullerini mi tatbik ediyor? Yukarıdan beri olan sözün gelişi, ikinci şıkkı söyler. Şu halde, bugün Kürdistan'da müstemleke usullerinin tatbik edildiğini nereden anlayabiliriz? Başlıca şu üç noktadan: 1- Ağalıkla uzlaşması; 2- İktisadî metodları; 3- Siyasî metodları..

AĞALIKLA UZLAŞMA

Avrupa sermayedarları geri Şark memleketlerine saldırdıkları zaman oradaki büyük derebeğ saltanatlarını tahrip ve yağma etmişlerdi. Bugünkü Emperyalizm devrinin sermayedarlığı, eskiden tahrip ede ede, dinamitliye dinamitliye ufaladığı derebeğliğin üstünde, bugün yeni bir saltanat kurmuştur. Bu saltanat, Malî Sermayenin derebeğ metbûluğu tacıyla taçlanması demektir. Filhakika bugün, Avrupa emperyalistlerinin müstemleke siyasetlerindeki idare tarzları, yerli derebeğleriyle elele vermekle vasıflanır. Son demine gelen her sınıf gibi, sermayedarlık ta mâzide yapışacak tutanak arar. Faraza Hindistan müstemlekesinde topraktan intifa ve istifade hakkı derebeğ devletinin inhisarı altındadır. Anavatan sermayesine, arazi vergisi yerine senelik "Redevans: Mürettebat"ı veren "Zamin-dar"lar veya "Talûkdar"lardır²⁵. İran, Fas, Mısır vesairede, Emperyalizm, koca arazi sahiplerinin yerli teşkilâtlarını kullanarak arazi iradını yakalar. Öte tarafta, en iptidaf yaşama vasıtalarından mahrum kalan çalışkan köylülük aç ve aylâk geniş bir kır nüfusu halindedir. /42/ Memlekette tek tük

ve serpişik bir halde bulunan yerli sanayi bu fazla kırsal nüfusunu ememez. Ve bu nüfus hicret edecek, yerinden kıpırdıyacak halde de değildir. O zaman çalışkan müstemleke köylülüğü Zamindar'ların ebedî serfleri, toprakbentleri ve paryaları haline gelirler.

Şu halde, bir memlekette yabancı bir sermayedarlığın yerli derebeğlik ve artıkları ile elele vermesi, bir kelime ile o memleketin Müstemlekeleşmesi demektir. Şark vilâyetlerinde Türk burjuvazisi ile Kürt ağalığı arasında bir uzlaşma ve el-birliği var mı? Var.

Bunu şu üç bakımdan kısaca gözden geçirmek kâfidir:

1- Arazi meselesi; 2- İdare; 3- Mahkeme..

I- ARAZİ MESELESİ: Türk burjuvazisi, tekmiil Türkiye hakkında olduğu gibi, Şark köylüsü için de toprak vaadinde bulundu. Şeyh Said isyanı üzerine, Kürt ağalarından bir kısmını Garp vilâyetlerinde gezmeğe götürdüğü zaman, Kürt köylülüğü, o halka has olan tabii ve inkılâpçı sevgiyle, Ağaların topraklarına sessizce vaziyet etmeğe başladı. Kürdistan köylülüğünün bu hali, âdeta bir ân için toprağı şahsî mülk olmaktan çıkarıyor gibiydi. Halbuki Kemalist burjuvazinin maksadı böyle korkunç bir manzaraya seyirci kalmak değildi. Esasen Ağa nüfuzunun kırılmağı yüz tutması halk arasında her türlü zulme karşı bir ayaklanma istidadı da peyda edebilirdi. Derhal, Ağalar yerlerine döndürüldüler. Ve o zaman "Köylülere Armağan" risaleciğinde bazı burjuva eli kalem tutarlarının yazmaktan sakınamadıkları fâcialar faslı başladı²⁶. Mamafih, Kemalist burjuvazi bir kere nasılsa bozuştığı Ağalığa karşı, Kürdistan'da kendini tutacak unsurlar yaratmak lüzumunu hissetti. İskân siyaseti yetemedi. "Köylüye toprak" en parlak "yem borusu" olabilirdi. Ve boru çalındı.

Birinci sahne: Burjuvazi hesaplamıştır: Kürdistan ağalarını asrî arazi sahipleri ve tefeci sermayedarlar haline getirecek.. Meselâ Fransa'da 1902 senesi 5.702.752 köylü ailesi içinde 300 hektardan fazla toprağı olan en büyük arazi

sahipleri 4.280 kişi kadardı ve burjuvazi de büyük arazi sahibi için aşağı yukarı bu nispeti kâfi gördü: meselâ 3010 dönüm (344 küsur hektar kadar) arazi Kürt bey ve ağalarına bırakılacak.. Ağaların fazla arazileri, hükümetin garantisi altında, topraksız köylüye, trink para, satılacak... Kemalist burjuvazi, bunu ciddi bir plân dahilinde değil, en ziyade kuvvetini hissettirebileceği tek tük mintakalarda, şöyle bir deneme tarzında yapmağa teşebbüs etti. Faraza, Kaymakam ile Müfettiş'i Umumî Yaveri köye giderek bir ilân verdi: "Marabalar, ya toprak satın alın, yahut sizi süreceğiz!" İlk bakışta dehşetli "Halkçı" görünen bu ilânın, biraz düşününce, ne pis ve zâlim bir burjuva metodu olduğu kolay anlaşılır.. Burjuvazi, bir zaman gezmeğe götürdüğu Ağalığı tekrar, hem bu sefer daha tecrübeli ve kurnaz olarak, köylünün başına musallat ediyor; onunla siyasî ve idarî sahada birleşiyor.. Sonra köylüye dönüp: Ağadan korkmayın, sattığı toprakları satın alın, diyor. Fakat Ağa uzun sözü sevmez. Kısaca haber verir: Benim toprağım "yılan kemiğidir, yiyenin boğazında kalır".. Köylü her şeye razıdır, tek bir avuç toprağı olsun.. Ağaya şu teklifi yapar: Hükümete vereceğimiz 20 senelik taksiti 5 senede ödiyelim.. Geri kalan 15 senede aynı taksitleri bir daha Ağaya ödiyelim... Fakat burada henüz "Nazariyat" safhasındayız.

İkinci sahne: Jandarma yüzbaşısı ile Kâtip efendi kayıt ve tescil muamelelerini yapmak ve köylüye arazi "dağıtmak" üzere gelirler. Kâtip efendi zaten Ağanın amcazâdesidir. Ağanın evine konuklanılır. Bir kuzu dolması ziyafetinde arazi şöyle taksim edilir: a) Ağanın alacağı 3010 dönüm yerine 30.100 dönüm ayrılır. [Defterde yazan 3 bindir, ama "ketm" (saklanan) toprak bunun on misli fazladır.] b) Ağanın bütün silsilesi: karısı, kardeşi, oğlu, kızı kısrağı.. ayrıca birer tapu ile bu taksimden hisselerini alırlar.. Öyle ya, Ağanın yalnız şahsına "3 bin" dönüm değil miydi? c) Ağanın toprakları o kadar geniştir ki, bu taksimden sonra da satılığa çıkarılacak, zaten Ağanın da pek işine yaramıyan, en çorağından bir miktar toprak kalmıştır. İşte köylüye "dağıtılacak" (yâni para ile satılacak) toprak budur. Bu toprak satılır.. Ama kime: evvelâ Ağanın adamlarına.. Yâni gene Ağaya... Artık bütün taksimattan sonra da daha bir kısımçık

toprak kaldı ise, yukarıdaki tehditlere rağmen gözü kararmış olan köylülere nihayet satılır.. Ameliyata girdik... /43/ Ve Kemalist devlet cihazı ile Kürdistan ağalığını, ziyafet sofrasının başında kucak kucağa Toprak "inkılâbı" yaparlarken buluyoruz.

Üçüncü sahne: Ağanın amcazâdesi her topraksız köylüye 50 dönüm yazar. Fakat köylüye verilen hakikî tarla 30 dönümü geçmez. Ağa yalnız burdan % 40 ilk çapulunu, Kemalist devlet cihazı sayesinde yapmıştır. Mamafih köylü buna da razıdır. Karşılığı 20 senede mürekkep faiz usulüyle ödenecek. Bir köylünün vasatî ne vereceğini hesaplıyalım: 8 lira devlete vergi (bu işte Devletin gayesi de bu, çünkü bunu Ağadan alamıyordu) + 12 lira da Ağaya arazi parası = 20 lira nakden ödenecek.. Buğdayın okkasını 2 kuruşa satabilen bahtiyar bir köylünün bu parayı bulabilmesi için demek (1000) okka mahsûl elde etmesi lâzımdır. 1931 senesi Diyarbekir "Nümune Çiftliği"nde vasatî bir dönümden (67) kilo mahsûl alınıyordu (52,32 okka). Bizim köylümüz vasatî 50 okka dönümünden alırsa, 30 dönümden: 1.500 okka buğday mahsûlü alacak demektir.

Şimdi bir başka hesaba geçelim: malûm, Âşar 4-5 seneden beri "mülga"dır. Bu mesele hakkında bir Kürdistan köylüsüyle Kemalist hâkim arasında şöyle bir muhavere geçer: "Hâkim.- Ağanın âşarını niçin veriyorsunuz? Meclis'i İdare kararı var, % 2'den fazla vermeyin!.." "Köylü.- Öyle ama.. O, şehir etrafındaki köyler için.. Bizim köyde olmaz.." Köyde olan şudur: Köylü "Âşar" olarak $\frac{1 \frac{1}{4}}{10}$ + "Noksan'ı arz" $\frac{2}{10}$ + "Tohum" $\frac{3}{10}$ = $\frac{6 \frac{1}{4}}{10}$ mahsûlü, yâni yukarıdaki 1.500 okka buğdayın 937,5 okkasını bu üç yere yatıracak.. Elinde kalan 562,5 okkadır! Bunu yesin mi, satsın mı? Toprak alan köylünün tam elli dönümü olsa ve ellisini de buğday ekse ve mahsûl hiç bir kazâ belâyaya uğramadan tam verimle hasat edilse, 2.500 okka eder. Bunun 1.537,5 okkasından geri kalan tam 1000 kilo buğday bile olmayacak. Vergi ile arazi taksitini vermekçin bu

buğdayı satabilse, ne yiyecek?.. Nihayet yalvara yakara, toprağı Ağaya satmıyacak, yahut bırakıp bir tarafa kaçmıyacak mı?

Dördüncü sahne: Ağa, şu maskara "Arazi tevzii"ni tasdik eden Muhtarın, şu kadar bin liralık harmanını yaktırır. Cumhuriyet burjuva adâletinin istediğı vicdanî ve maddî bütün sübut ve kanaat unsurlarını bir çırpıda hazır ediveren Ağa, aynı Muhtarı, sirkat suçu ile de ayrıca beş günlük yerdeki hapishaneye iletir iletmez, o zamana kadar toprak alma merasimini bekliyen bütün köylüler, Kâtib'i Adl'deki mukaveleyi imzalamaya gitmekten vazgeçerler: Ağanın toprağı hakikaten "yılan kemiğı"dir ve köylünün "boğazında kalmış"tır.

Mamafih, âdet yerini bulmuştur: Kemalizm/köylüye "Arazi tevzi" ettiğinin delilini mi istiyorsunuz? Bütün ismi Kâtib'i Adl defterine geçmiş olan köylüler muntazaman her sene: 20 lira arazi için veriyorlar.. Hem de, toprak kendisinin değil.. "kemâfi-s-sâbık" bilfiil Ağanındır. Toprağı benimsemek cür'etini gösteren tek tük küstahlara gelince: bir gece Ağanın adamları tarafından evleri basılır, birkaç kadın ve çocuk ölüsü yanında bütün erkekler yaralı düşer ve olanca malları yağma edilip götürülür.. Yine hem de, ortada ne şahit var, ne ispat!

Ezelî sahne: Sermayedar, sermaye biriktirişinde ne kadar doymazsa, Ağa da toprak hırsında o kadar hudutsuzdur. Kemalist burjuvazi, baskakalıp hülyalarına devam ede dursun, Ağa doymak nedir bilmiyen genişleme hırsını muhtelif kanallardan tatmine uğraşır. Bunun için iki yol vardır:

1- Feodal usulle: "Meşe sürterek" tarla çalmak: bir köyde evvelce hepsi 42 tarla varken, sonradan Ağanın 105 tarlası meydana gelir. Ağa münbitçe bir toprağı göz mü dikti: o topraklar üzerindeki köylüleri birbirine düşürür; arada birisi vurulur, ötekisi "kaatil" sıfatıyla Kemalist adâletinin pençesine düşer.. Kurtulmasının bir tek yolu var: toprağını Ağaya devretmek suretiyle, onun hazırlatacağı muhtelif Heyet'i İhtiyariye ilmühaberleri, uydurma Jandarma zabıt varakaları ve yalancı şahitlerle kurtulmak.. Arazi ağanın elindedir. Dünyada Ağanın bilmediğı

ve bulmadığı "Hile'i Şeriyeye" mi yoktur! Meselâ, falan suyun kıyısında, bir köylücüğün ecdadının ecdadından kalma ağaçlık, bereketli bir bağlık var. Hudutları yıllardan beri malûm.. Bir gece, Ağanın adamları bağa girerler. /44/ Bütün asmalar yere kadar köklerinden yolunur. Eşinen toprağın üzerinden bir sürgü geçilir. Ertesi gün bakan, orada dün ağaçlık mamûr bir bağın mevcut olduğuna dair bir iz bile sezemez. Ağa toprağa arpa ektirmiştir. Sınırlar, Ağanın toprağı ile kaynaşmıştır. Artık eski bağ sahibi, eceline susadı ise, tırtıllara arzuhal vermeğe gitsin..

2- Sermayedar usuller: Meşrutiyet burjuvazisinin Ermeni talanından beri, yeni usuller, sırf kırtasiyeci metodlar meydana gelmiştir. Tapu memurları Ağanın ya hısım akrabası, yahut ta "adamı"dır. Ermeniler kesilirken hükümetin müttefiki olan Ağalar, derhal mevcut bütün Ermeni mallarını besbedavadan üzerlerine yazdırıvermişlerdi. Hâlâ bugün Şark vilâyetlerinde birkaç "Metrüke" veya "Emvâl'i metrüke" denilen - Fikret'in tâbi-riyle - "Hân'ı yağma: Yağma sofrası" vardır. Her gün biraz kabaran Ağa bunları bir "üslûb'u hakîmane"de sınırları içine alır. Böyle yapamazsa, Kemalizm tarafından gûya münakasa ile müzayedeye çıkarılır. Metrûkenin üstünde senelerden beri yerleşmiş, ev, bağ, bağçe yapmış, tarla açmış fakir ve çalışkan köylüler doludur. Onların ruhu bile duymadan, "Emvâl'i metrüke" yok pahasına Ağanın malı oluverir.

Bundan da ömürleri var: bir köyde Türkçe bilen, İstanbul kaldırımını çiğnemiş ve ilh. evsafıta yeni bir Ağa türer. Bir gün bu yeni Ağa, karakol kumandanı ve iki süngülü jandarma ile gelir, hiç bir şeyden haberi olmıyan güzelce bir tarlanın ol sahibi köylüye: Çık! der.. Bre aman.. Köylü niçin çıkacağını sorar: Ağa elinde o arazinin kendisine, şu hiç bir şeyden haberi olmıyan sahibi tarafından satıldığını bütün kanunî vesaik ve yollarıyla ıspat eden hüccetler şaşalayan köylünün suratına çarpılır. Nâçar, köylü vilâyete koşar. Tapu memuru, her şeyin kanunî ceryan ettiğini ve muamelenin tamam olduğunu bildirir.. Ve sonra, galiba epeyce acıdığı için, köylünün kulağına fısıll-

dar: "Bu muamelelerin sahte olduğunu biz de biliyoruz ama, ne çare herif bir kere şahit ıspat bulup mahkemede hak kazanmış.. Sonra vâliye hülûl etmiş.. Sizi kim dinliyecek.. Hiç yorulmayın..." Ve köylü, son meteliğiyle aldığı silâha sarılarak dağa çıkar. O zaman Kemalizmden şu ünvanı kazanır: Canavar şakî!

Tarih nasıl "tekerrür" olmasın! Senelerden beri Kemalizmin köylüye arazi "tevzi" ettiği bir mntakadan bakın ne "hoş sedâ"lar geliyor:

"Palu'da halk kitleleri; büyük arazi ve emlâk sahipleri namına çalışmaktadır. Hükümetin son zamanlardaki meşhur faaliyeti; bey ve ağa yetiştirmeye müsait bir anormal tasarruf usulü yerine çok makûl tedbirlerin tatbikini kolaylaştırmıştır. Bu suretle halk ağa ve beyden kurtulunca, toprak ve ev sahibi olunca, hükümete karşı fedakârlığı arttırmış olacaktır... [Mamafih 1928-1929'dan beri beş senedir, Kemalizmin gûya Toprak meselesiyle uğraştığı bu yerde, sözün sonu şöyle geliyor:] Palu kasabası halından hiç kimse yoktur ki bir köy sahibi olmasın. En mühim arazi ve emlâk Cemşit beyin ahfadından olan beylerin elindedir." (B.Turgut: "Şeyh Said'in ve Şark derebeğliğinin beldesi olan Palu'nun tarihçesi"; Son Posta, 1-II-1933).

II- İDARE: Yukarıdaki "Arazi meselesi", sistem olarak Kemalizm ile Kürt ağalığı arasındaki konspiratör uzlaşmanın derecesini ve derinliğini kâfi derecede gösterir. Bir kere, vak'aları ufak memurların suiistimali saymak ta safdilliliğin daniskası olur. Esas itibarıyla bu mesele şöyle konulabilir: Beynelmilel burjuvazi, sermayedar inkılâbının bir cüzz'ü ve zarureti olduğu halde, arazi mülkiyetini kaldırarak toprağı millîleştiremedi. Ve çalışkan sınıfların zâit-kıymetlerini büyük iradçı arazi sahipleriyle paylaşmağa razı oldu: tek "Şahsî mülkiyet"in kudsiyetine, mübarekliğine toz konmasın diye.. Bizim millî burjuvazi, yâni Kemalizm de, ikide birde hırıştığı ve tepiştiği Şark derebeğliğini, bütün gösterişlerine ve prestijini muhafaza zaruretine rağmen, atamadı ve mazlum

Kürt köylülüğünün munzam-mahsûllerini, Şark ağaları ve beyleriyle paylaşmağa mecbur kaldı: tek, kablessermayedar münasebet-

lerden kurtulacak olan "Şark vilâyetleri"nde herhangi millî bir hareket onmasın diye... /45/

Meselenin içyüzü bu olunca, Şark ağalığı ile Kemalist burjuvazinin sarmaş-dolaşlığında anlaşılmalıyacak hiç bir şey yoktur. Netekim Kemalist devlet cihazının en küçük müstahdeminden, en büyük erkânına kadar, Ağalıkla yapılan kompromide çeşit çeşit kahramanlara rastgelmek için Şark vilâyetlerini bilenlere iki kelime konuşmak kâfidir. O zaman öğrenilir ki, bir haraca çıkışta bütün köylünün evindeki çuval sicimine kadar derleyip toplıyarak konağına getiren ve köylünün getirdiği yağlar için küp müp yetmeyince bir bina kadar saçtan hazineler yapan Erzincanlı Mustafa Ağa, Kemalist devlet cihazının en mühim rüknü olan İsmet Paşa'yı oğluna "Kirva" etmiştir!..

Ağalar, 1927'den beri, fakir Kürt halkı üstündeki hâkimiyetlerini yeni usullerle başarmağa başladılar. Yine eskisi gibi silâhlı adamları var; fakat jandarma karakollarıyla de gayet sıkı, hususî ve yarı-resmî bağları vardır. Bu silâh kuvveti bakımından böyle.. Fakat köylüye karşı, Ağalar, Büyük Millet Meclisi'ne kadar nâfiz olmayı bilirler. Ve tekmil burjuva devlet cihazına "integre" olmuşlardır. Şimdi Kürt ağası da birçok işlerini, Türk tefecisi gibi, Kemalist devletini maşa gibi kullanarak becermeğe yavaş yavaş alışıyor. Tabii karşılık olarak, Kemalizm de, birçok işlerini Ağanın "himmetiyle" başarır. Gerçi arasına husule gelen çekinilmez çarpışmalarda sık sık genç jandarmalar harcanır. Ama buna mukabil de, Cumhuriyet hükümeti eline düşen Ağaları epeyce "sağar". Sermayedar nizamında, aynı zümre sermayedarlar arasında bile olabilen bu gibi "rekabet" kabilinden vukuat bir tarafa bırakılırsa, her türlü tezatlarıyla Şark ağalığı ve Kemalizm, aynı ip üstünde oynayan iki canbazdır. Unutmamalı ki, bu anlaşma ve beraberlik aynı sınıf zümreleri arasında değil, birbirine oldukça zıt iki ayrı sınıf arasındadır. Onunçin, bugünkü Türkiye ile Yunanistan dostluğuna ve Türk-Yunan milletlerinin kardeşliğine benzer basit uyuşmalardan fazlası bu beraberlikten beklenemez. Ama, tam birlik yok diye, bir kompromi de yoktur denemez. Ağalıkla Kemalizm arasındaki

kompromi, - ister dostça, ister düşmanca olsun, - vardır. Mi-
sal:

Alelûmum idarede: "Beyleri en çok kuşkulandıran şey halkın hükümetle temas etmesidir. Bu teması men etmek için her çareye başvuruyorlar... Hükümetin arzularını o kadar çalâki ile ifâ ederler ki, hakim olmıyan bazı idare memurları bundaki sühuletten vazgeçmiyorlar..

"Tahsildar vergiyi mükelleften istemez. Mübaşir adliyenin emrini taallûk edene tebliğ edemez... Bir şey tahkik olunacaksa halka sorulmaz... Ve ilh." (Yusuf Mazhar: keza; Cumhuriyet, 22-7-930).

Bir burjuva muharririnden daha fazla ne söylemesi istenebilir: Vergiyi Ağa toplar, Kemalist adâletin nüfuzunu Ağa temsil eder, jandarma işi Ağanın üstündedir, ve ilh.. Tahsildar, mübaşir, müstantik, müdde'i umumî hep Ağa ile elele vererek çalışırlar... Hem bu söylendiği gibi "bazı idare memurları"na has değildir. Şark vilâyetlerinde en ufak bir işin hakkından gelmek isteyen memur, ne kadar büyük ve küçük olursa olsun, Ağaların harimine girmeğe ve Beylerle senli benli olmağa mecburdur. Yoksa en kısa zamanda ayacağının altı karpuz kabuğu oluverir! Hem bu, tekrar edelim, mahallî memurlara da inhisar etmez. En büyük devlet rüknleri de mühim bir iş için "halka sorulma"sına imkân bırakmaz. Meselâ:

"Mazgirt 16 (A.A.) - Dahiliye Vekili Şükrü Kaya bey Hozat'ta kasaba halkını, gelen aşiret mensuplarını kabul etmiştir. Halk ve aşiret mensupları hükümetin kurtarıcı elinin bu mıntakaya uzanarak Cumhuriyetin feyzlerinden istifadeleri imkânını rica etmişlerdir." (Cumhuriyet, 17-11-931).

Burjuva Vekilinin halkı ve aşiret mensuplarını kabul edişinin mânasını bugün Türkiye'de anlamıyacak tek adam yoktur. Hozat kasabası, yukarıda adı geçen, maddeten mütenâzırı bulunan Palu kasabası gibi, her biri birkaç köy sahibi olan "Halk" ile meskündür. Aşiret namına bir Vekili görmeğe gelenlerin kimler olacağını tekrarlamıyalım. Şu halde Dahiliye Vekili de ağalarla büyük arazi sahiplerini "kabul" etmiş ve onlarla konuşmuştur.

Maarifte: "Kaymikayim" (bu Kürdistan'daki Kaymakamın telâffuzudur) bir Hoca getirteceği zaman hangi köye verilmesi lâzım geldiğini Ağadan sorar. Ağa köye devletin gönderdiği bir Hocayı sokmak istemez. Fakat, hayır da demez. Öyle bir köy gösterir ki, orada din dersi istemiyen âsi Kızılbaşlar oturur. Tabii Hoca köye varır varmaz kızılca kıyamet kopar ve Hoca ardına bakmadan sıvışır. O zaman Ağa Kaymakama şu hakikati /46/ söyler: "Canım, bu Marabaların çocuklarını okutayım da, yarın çocukları burnuna mı dikilsinler?" Ve zaten Birinci Umumî Müfettişlikten: "Kürtleri okutup ta, Kürdistan'ı da bir Arnavutluk mu yapalım!" kararını bellemiş olan Kaymakamın fikri de, başka yoldan, fakat gelir, Ağanınkiyle birleşir. Onunçin, her Kürt Marabasının acı hatıraları arasında şöyle hikâyelere rastlarsınız:

Bir Maraba çocuğu, nasılsa, erkekli kızlı Ağa çocuklarının kafilesine karışarak beraberce ders almak fırsatını ele geçirir. Bilgide hayatî bir ehemmiyet gören çocuk Ağazâdelerin bir sene de öğrendiğini devam ettiği bir ay içinde kavrar.. Vaziyeti sezinsiyen Ağa sınıfı teftişe gelir. Bu hali gözleriyle görünce, (kendininkilerden yaşça çok daha küçük olan) Maraba yavrusunu "namahrem kızlar" ile (evvelce bir ay hiç sesini çıkarmamışken, şimdi) bir arada okutmağı "namus"ça muvafık bulmaz; Hoca, kulağına: "Ne yapalım, Ağa emretti", diye fısıldıyarak, çocuğu dershaneden uğratar.. Babası Hocaya itiraz edecek olur: aynı cevabın tedhişçi darbesi!

Çapul: Edirne Mebusu Şeref "Birinci Millet Meclisi" hatıratında, Şark vilâyetlerinden Dersim hakkında şöyle bir tasvir yapar: "Bu yerler, bu dağlar ve taşlıklar fesat, şakavet, cehl ve gaflet bucaklarıdır. Burada yaşayan insanlar, iptidâî adamlardır. Bir taş kovuğunun içinde, başını bir taşa dayayarak, yüz bin yıl evvel yaşamış Âdem cediti gibi hâlâ, o enmuzeci gösterip duruyor. Bunun yalnız, birkaç yüz kelimelik bir dili ve eline öldürmek için şeyhin, beyin verdiği tüfeği vardır.

"İşte bunlar bu dağların sâkinleridir. Marifetleri de,

yalnız öldürmek ve rastgelen köyü, insanı, kervanı soymak ve hepsini götürüp (Mü'mine, Şeyhe, Seyide) vermektir." (Edirne Mebusu Şeref: z.k.; Milliyet, 3-1-932).

Aşiretler talancıdır. Bu muhakkak. Fakat, Marks'ın Kapital'-inde Roma için dediği gibi, ebediyen yeniden-husule gelen talan edilecek bir şey bulmaksızın talan yapılamaz. Zaten aşiretler en ziyade birbirlerini talan ederler. Sırf talanla geçinen üç milyon nüfus tasavvur etmek, hem Ağanın, hem Kemalizmin ayrı ayrı talan ettiği çalışkan Kürt "Miriyo"larını, İş Bankası'nın hissedarları yerine koymaktan farklı mıdır? Onunçin, Kürtlerin "yalnız öldürmek ve rastgelen köyü, insanı, kervanı soymak" ile değil, belki Maraba olarak Beye haraç ve Kemalizme vergi ve ilh. vermekten canı çıkıncaya kadar çalışmakla geçindiğini hatırdan çıkarmak için, Cumhuriyet burjuvazisinin tâyin ettiği Mebus olmak lâzımdır. Burada doğru söylenen cihet, Kürt fukarasının çapul edilen şeylerin "hepsini götürüp (Mü'mine, Şeyhe, Seyide) ver"diğidir.. Lâkin mesele buracıkta ve böylece bitmez.

Talanı teşkilâtlandıran Ağadır. "Kolbaşı"ların emrinde hareket eden birer "Kol" ile yolları kestirir, davarları çevirtir, ve ilh.. Talandan gelen metâların gayet cüz'î bir kısmını Kolbaşıya, bir iki taltif kelimesini de adamlarına bağışlar. Geri kalan eşyanın epeyce bir kısmını yüksek mülkiye ve jandarma memurlarına ayırır... Ağalarla "Kaymikayim"lar arasındaki mektuplaşmalara bir göz atan, çok kere Kemalist devlet cihazı ile Ağalık arasındaki sıkı tesanüt ve hususîleşme derecesi karşısında gözlerine inanamaz. Bazı mektuplarında, "Kaymikayim", Ağaya aşırıldığı koyunları kendisine gönderirse, şimdiye kadar olduğu gibi, meseleyi kapatacağını; yoksa, bu sefer için pek açığa çıkması? fena edeceğini bildirir. Bu gibi omuzdaşlıklar, talan yapan Ağadan daha baskın birisine ait mallar için yazıya dökülür.

III- BURJUVA ADÂLETİ: Cumhuriyet devrinde Karagöz ile Hacıvat heybetine ve heyetine soku lan, o "lâ-yen-azl", o "millet namına icra'i kazâ eden" "hükkâm", Garp vilâyetlerinde oldukça "perde kurup, şem'a yakar" ve bu perdenin arkasında oynarlar. Şark vilâyetlerinde ne "perde"de, ne

"şem'a"ya hâcet yoktur. Gerçi heybetleri orada da "zıll'ü hayâl: hayâl gölgesi" eşhasından farksızdır. Ama, oyunları, Garp vilâyetlerinin Komünist mahkemelerinden farksızcasına ve hattâ ona taş çıkartırcasına, ve Ortaoyunuvârî, perdesiz merdesizdir. Burjuva adâleti, dünyanın pek az yerinde, Kürdistan'da olduğu kadar sinik ve maskesiz sıtırır.

Kemalist burjuvazi Şark vilâyetlerinde yalnız zâbitlerine güvenir. Çünkü orada fiilen hâkim kuvvet jandarma ve askerdir. Fakat bu asker ve jandarma ile adâlet arasında su sızdırmaz bir "emek-beraberliği" var. Kemalizm derebeğliği - hasbelkader - bükemediği /47/ elini öper görünürken ısırmak siyasetini tâkip ediyor ve (Jandarma + Hâkim) blokunu bu siyasette mihver yapıyor. Ağalığı inkılâpçı metodlarla yok edemeyeceğini ve yok etmek istemediğini hisseden Kemalizm, o kendiliğindenci ve şuursuz burjuva mukadderatçılığı ile, Şark vilâyetlerinin istikbalini, kendisinin de pek iyi anlıyamadığı, fakat akıntıya kapılmışçasına uymağa mecbur olduğu bir "tedricî tekâmül" siyasetine bel bağlamış görmekten hoşlanıyor. İşte Şark vilâyetlerinin "adâlet"i, bu burjuva "tedricî tekâmül" cülüğünün tam tecessüdüdür. Ağalığı asla ürkütmeden eritmek! Bu vazife jandarma ile adâlet arasında üleşmiştir.. Adâletin bu öz rolü, onu bazen, mukaddes kitaplarda tasvir edilen "Allah" kadar mutlak salâhiyetli; bazen de, leblebicinin çırağı yahut Ağanın keloğlanı veya lokanta garsonu kadar "emre amâde" kılar. Ağalığın "lâyüs'el"liği ile sermayedarlığın "idare'i maslahatçılığı", Kemalist adâletin karakteristiğidir.

Muayyen bazı hudutlar dahilinde, nasıl adamlarına dayanan derebeğ, başka hiç bir kuvvet ve mes'uliyetten korkmaksızın dileğini yaparsa, neferlerine emir veren zâbit, mübaşirlerine "hüküm ki" diyen hâkim, - burjuvaziye karşı hiç bir hesap verme mes'uliyeti olmadığı nispette, - "lâyüs'el-ammâ yef'al"dir. "Hak kuvvetindir" mefhumunun ne olduğunu gözüyle görmek ve eliyle tutmak isteyen, Şark vilâyetlerine gitsin. Orada öyle: "Hakkım" diye haykıran Ağalar vardır ki, gözlerinin madenî parıltısından, bu "hak" kının adâlet huzurunda kaç altına alınıp satıldığını öğrenmekten daha kolay hiç bir şey yoktur. Onunçin burada "Hakkım

var" diye bağırabilen, mutlaka kuvvetli sayılır ve, haklı değil, kuvvetli olduğu zannıyla hürmet görür.

İşte bu çeşit bir adâletin, fakir Kürdistan halkı ile temasa geçmesi cidden acıklıdır. Şark vilâyetleri "hizmet'i mecburiye"-si zarfında, tekaüdiyesinin temin edemeyeceği bir dünyalık tedarikini gaye bilen Kemalist adâlet mümessilleri ile, bukalemun gibi her devrin rengine girmekte ve her çeşit soyguna uymakta emsalsiz olan derebeğlik, "Hem ye, hem yedir" şiârı ile bir kere elele verdiler miydi, artık Kürt fukarasının başına gelen düşünölsün.. "Teşkilât'ı Esasiye"nin menettiği: "İşkence, eziyet, angarya" Kürdistan halkının uğradıkları yanında pek hafif tâbirlerdir.

Şark vilâyetlerinde burjuva adâletinın hummalı faaliyeti hakkında bir fikir edinmek için şu iki enteresan vak'ayı biraz düşünmek kâfidir:

1- 1933 senesi başlarında bir İstanbul akşam gazetesi, İstanbul'da her bin nüfusa bir avukat düştüğünü yazıyordu. Halbuki Şark vilâyetlerinin merkez kazalarında, biz diyelim her yüz, siz deyin her on kişiye bedel bir avukat bulunabilir. Orada öyle şehirler vardır ki, çarşısında mevcut dükkânların yarısı avukat ve arzuhalci dükkânıdır! Bunların ticareti adâlet alım satımıdır..

2- Dil inkılâpçıları ne kadar sevinseler yeridir: Kürdistan halkı adâletin resmî lisansı sayesinde epey Türkçe öğrenmişler. Fakat Kürt köylüsünün öğrendiği Türkçe, insanı güldürmekle ağlatmak arasında şaşkın bırakacak derecede ibret parçalayıcıdır. Halkın en çok bildiği "malûmat" ve "Türkçe" hep adliye hileleri, mahkeme oyunları ve adliyecî tâbir ve ıstılahlarıdır. Türkçe su ve ekmek istemesini pek bilmiyen öyle köylüler vardır ki: "Merkunun raporunda darp âsâri müşare.. ve ilh." (Merkunun raporunda darp eseri müşahade.. ve ilh. demektir) tarzında size, bir mahkeme zabıtlarının bütün cümlelerini tekrarlıyabilir.

Bu şiddetli adâlet vetiresi, bu Kemalist adliye değirmeni hava için dönmüyor. Kürdistan fakir halkının kemiklerini öğütüyor. Birkaç örnek:

Tefeci misali: Köylü Ağadan 3.000 kuruş senetle ödünç alır. 1.000 kuruşunu arada öder. Tam mahsül zamanında Ağa 2.000 kuruşunu birdenbire ister. Halbuki köylü hemen o dakika ödiyecek vaziyette değil.. Ağa, köylüye ceza olarak, bu sefer evvelce aldığı 1.000 kuruşu da inkâr ederek, - çünkü Ağa köylüyü her kazığa bağlar, ama köylü Ağadan verdiği 1.000 kuruşa mukabil imza istiyemez, Ağa için bu hakarettir! - "İcra"ya 3.000 kuruş /48/ alacaklı gibi müracaat eder. Meseleye şahit var ama, kim Ağanın aleyhinde şahadet edebilir? Zaten köylü kendisini toplamağa vakit bulamadan, adâlet tarladaki mahsûle haciz koymuştur bile...

Derebeğ: Herhangi bir işten içerlediği köylünün tarlasını, Ağa söktürür ve adamlarına kendi tohumlarını attırır. Aç kalan köylü Ağayı şikâyet etmeği göze alacak babayigitlerdense, bir istida ile Kaza Mahkemesine başvurur. Ve kaç istida verirse hepsi de sistematikman kaybolur; çünkü mahkeme başkâtibi Ağanın akrabasından, müdde'i umumî gizli ve sâdik ahbabındandır. Aradan seneler geçer, yerinden yurdundan olan köylü, oldu olacak bari Ağaya birşey yapabilir miyim diye tekrar bir müracaat yapar.. Fakat, geç kalmış Tatar ağası: üç sene evvel olan vak'a, son Tecil Kanunu mucibince keenlemyekûn'dür!

Kemalist adâletle, şu kadar madenî altına uyuşan Ağa, herhangi köylüyü istediği gibi mahkûm veya beraet ettirmek iktidarındadır:

İsterse beraet ettirir: Ağanın kardeşi veya damadı hâkimlere bir ziyafet çeker, yahut bir gece müdde'i umumî beyi evinde mahsusen ziyarete bulunur: "Falan adamı bana bağışlayın!" dedi mi, maznun veya mevkufun suçu hakkında "kanaat'ı vicdaniyye" hasıl olması imkânı yoktur. Ufak bir formalite hazırlığından sonra, "suç sâbit olamadığından" merkumun beraetine gidilir: "Bizim Beğimiz olmazsa halimizi kim sorar? Bize kim sahip olur? Elimizden bir kazâ çıkarsa bizi kim arkalar?" (Yusuf Mazhar: z.y.; Cumhuriyet, 20-7-930).

İsterse mahkûm ettirir: Şark vilâyetlerinde şahitlik, parçası 5 mecdiyeden 15 mecdiyeye kadar değişen alınır satılır

bir metâdır. "Dâvanın cürmü bilir". Ağanın emrinden az bir sapıtma, fakir Kürt köylüsü için ölümlerden ölüm beğenmeyi icabet-tirir. Bir sirkat, bir yaralama, bir katl, ve ilh. isnatları, olmamış suçu iki kere iki dört edercesine, Cumhuriyet burjuva adâ-letinin dilediği şahit ve ıspatlarıyla birlikte hazırlanır! Ertesi günü jandarma onbaşısı lâzım gelen zabıt varakasını tanzim eder. Ağanın Muhtarı ve Heyet'i İdaresi ilmühaberleri mühürler ve çarçabuk Cumhuriyet müdde'i umumîsinin tevkif müzekkiresi ke-silir. Aylarca mevkufiyet ve yıllarca mahkûmiyet elde bir..

Bu Kemalizm + Ağalık ittifakı karşısında, Kürdistan köylüsü, burjuva kaldırım şâirlerinin ve satılık matbuat muharrirlerinin beceremedikleri edebiyatlar yaratır:

"Yoncama damıma kaldırsam, çoluğum, çocuğumla yakılacağımı bilirim. [İyi anlatıyor: hükümetçe satılan bir toprağın yoncasını biçen "Miriyo"..] Tarlada bıraktım. Cayır cayır yakıldı.. Kime şikâyet edersin... Ağa, Marabanın köpeği demirimi yedi dese, ina-nırlar. Biz Ağanın köpeği ekmeğimizi, pekmezimizi, etimizi yedi aman desek: - "Yalan söylüyorsunuz! Ağanın köpeği toktur." ceva-bını verirler..."

İşte Kemalist adâletin, Kürt köylüsü ağzıyla tasviri: Adâlet, Maraba köpeğinin Ağaya ait demiri yediğini kabul eder. Çünkü Ağa, bu yalanını mecidiyelerle tuttuğu şahitlere ıspat ettirecek kanun yollarını elinde tutar. Ağa köpeğinin Marabaya ait ekmeği yiye-bileceğini işitmek bile istemez.. Marabanın bütün iddiaları adâ-let nazarında: "Kavl'i mücerret" kalır*.

-
- *) Bilmem, burjuva Cumhuriyetinin hangi Kanunu'nun hangi madde-sinde yazılıdır veya yazılı değildir.. Yalnız her Şark vilâ-yetlinin ve her Kürt fakirinin kulağında küpe gibi taşıdığı bir suç vardır: "Makaamatı işgal" suçu! Bir Maraba, herhangi suretle verdiği istidaların yürümediğini, dâvalarını adâlet önünde kaybettiğini, ve ilh.. gördükten sonra, hâlâ inat eder, ayak direr ve şikâyete devam ederse, derhal "Makaamatı işgal" suçuyla "taht'ı tevkife" alınır... Sıkı ise, şikâyet et!

Yalnız bu "adâlet sermayesi" faslında, sermayedar Kemalizmi Ağalığı kullanayım derken, Ağalık Kemalizmi öyle bir kullanır ki, "Adâlet" hanımefendi, Galata sermayesinin vizitesi en aşağılarından da aşağıya düşer. Meselâ, Ağa düşmanını çerisine (silâhlı adamına) vurdurur. Düşman da bir Ağa ise, "arayanı" vardır. Şu halde, adâlet gayrete gelecektir.. Kim vurdu? Ağanın adamlarından biri.. Hangisi olduğunu bir Ağa, bir de vuranın kendisi (ve bilhassa köylünün tâbiriyle: bir de Allah) bilir... Onbaşı ile Ağa zabıt varakasında mutabık kalırlar. Ağa, her gün, sırtında sadist zevkini sopa ile tatmin ettiği "Miriyo"larından en şapşalını jandarmaya ve "pençe'i adâlet"e teslim eder. Memo yerine Azo'yu tevkif ettirir. Çünkü Memo yine yarın, öbürgünkü talanda veya düşmanla kavgada eli silâh tutar bir kuvvettir. Azo ise, insanlığı çignene çignene toprağın demirbaş bir davarı halinde hayvanlaştırılmış sayısız "Miriyo"lardan biridir. Azo adâletin cübbeli ve kulâhlı huzurunda Mahşer gününün terazisini ve zebanilerini görmüş gibi ne diyeceğini çoktan şaşırmıştır. Sorulan şeylere ya gülmek, ya ağlamakla cevap verir. Bereket, pek te akli yerinde görülmediği için, Azo mahkûm edilemez. O zaman Ağa bir taşla birçok kuşlar vurmuştur: en kötü "Miriyo"sunu bile kaybetmedikten maida, cinayeti güme götürmüş, çerisini cezadan kurtarmış /49/, ve Kemalizm sayesinde, nüfuzunu iki kat etmiştir. Yok mahkeme bir Azo'yu mahkûm ederse, adam sen de, günde beş altı Azo başka aşiretlerden kaçıp Ağanın himayesine sığınmıyor mu? Ağasına feda olsun Azo'lar.. Azo'ların parasını verdi ki, Ağa!..

*

Bu kısa izahattan kolayca anlaşılabilir ki, Şark vilâyetlerinde Ağalığın bütün erkânıyla mevcut olması ve yeni şartlara adapte olmaktan, yeni soygun usullerini tâlim etmekten başka bir değişiklik tanımaması, ancak Kemalizmin silâhlı ve silâhsız yardımı ve el-birliği sayesinde. Bilinemez, belki, Kemalizmin Şark vilâyetlerinde mevcut olması da, bilmukabele, ancak

Ağalığın silâhlı ve silâhsız yardımı ve el-birliği sayesinde. Çünkü Marabalar ve fakir köylüler arasında Ağaya veya Beye karşı tepreşmek istiyen en ufak bir hareket üzerine, Ağa derhal kazayı, vilâyeti, hattâ icabında Büyük Millet Meclisi'ni haberdar eder: Köylü isyan teşebbüsündedir!.. O zaman tekmlil jandarmalar, civar askerî kuvvetler, tayyareler kıpırdamak istiyen köylülüğü olduğu yerde dondurur. Hükümete karşı koymak istidadını gösteren herhangi bir isyan hareketinde, derhal Kemalizmden maaş alan sâdik Ağalarla Milis kuvvetleri mazlum Kürt halkının etrafını sarar.

Kemalizm, "nâm'ı nâmî'i hazret'i şehriyariye"²⁸ mevlûtlar okutarak halk hareketi kışkırtmağa kalkıştığı zaman, bu irticâi besleyişini çalışkan Türk köylüsünün dindarlığına yüklediği gibi; Kürdistan'da Ağalıkla ve Beylerle zımnî ittifakını da, "Şark vilâyetleri" nüfusunun mürteciliğiyle izah etmekten hoşlanır. Hakikatte Kemalizm, İstiklâl Harbi sırasında nasıl geniş ve demokratik bir Köylü hareketinden korktuğu için, Hilâfeti, sonuna kadar, Sultanın bizzat kendisi çekilip gidinceye kadar halka karşı bir kalkan gibi kullandı ise; tıpkı öylece, bugün de, Kürdistan'da gene geniş ve demokratik bir Köylü hareketinin varabileceği merhalelerden ödü patladığı için, Kürdistan fakir halkına karşı, Ağalığı ve Beyliği kalkan gibi kullanıyor; ve Kürtlüğün derebeğce parçalanışından sermayedar hâkimiyeti ve çapulu namına, uçsuz bucaksız bir zevkle hazzediyor. Kürt fakir halkı da, Kemalizmin her gün sırtında oynayan satırı ile amelî bir suretle öğrenmiştir ki, Kemalizm Şark vilâyetlerinde derebeğlik ve derebeğ artıkları ile müttefiktir. Onunçin, Cumhuriyet burjuvazisininin, ara sıra kürsü yüksekliğinden, derebeğliğe karşı sözde savurduğu palavralara asla kulak asmıyor. Ağalığa karşı mücadeleye geçtiği gün karşısında bütün yırtıcılığı ile Kemalist devlet cihazını bulacağını biliyor. Onunçin, Ağalığı kaldırayım derken, daha zâlim ve katmerli bir uçuruma yuvarlanmak tehlikesine düşmekten bihakkin korkar. Şimdiye kadar geçirdiği tecrübeler, Cumhuriyet burjuvazisininin müstemlekeleştirdiği Kürdistan'da, derebeğliliği tuttuğundan başka bir şeyi ispat etmemiştir.

Zikri geçen burjuva muharriri bile bir yerde bunu oldukça sarıh bir surette şöyle itiraf ediyor:

"Bu sahada yaşıyan halkın, geçirdikleri hayattan daha emin, daha mes'ut bir hayat mevcut olabileceğine inanmadıkları şüphesizdir. Onlarda öyle bir kanaat vardır ki - Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak - tan [yâni, Ağadan kurtulayım derken, hem Ağanın, hem sermayenin çifte soygununa uğramaktan] korkarlar." (Yusuf Mazhar: z.y.; Cumhuriyet, 22-7-930).

Aynı muharrir, "bu hissi, bu kanaat dalâletlerini eski devirler" in doğurduğunu söylüyor ve "Cumhuriyette tashih edecektir" diyor... Diyor, ama, yalnız buraya kadar olan misaller ve izahlarımız bile, burjuva "Cumhuriyeti" nin, bu "dalâlet" leri ne dereceye kadar ve nasıl "tashih" ettiğini kâfi derece göstermez mi?

İKTİSADÎ İSTİSMAR

Şark vilâyetleri meyva (üzüm, kayısı ve ilh.), hayvanî mahsûller (yağ, süt, deri, yün), unlu mahsûller (pirinç, patates ve ilh.) ca bereketli ziraî bir mıntakadır. Bugün tabîî iktisadiyatın buradaki genişliğine delâlet edecek surette, hemen her vilâyette az çok pamuk ve kenevir yetişir. Mamafih bazı mıntakalarında tütün ve afyon, hattâ incir, zeytin ve kereste de pazara çıkabilir.

Fakat, Şark vilâyetlerinin müstemleke iktisadiyatına bilhassa elverişli olan varlığı, zengin ilk-madde kaynaklarıyla dopdolu oluşudur. Yeraltında gömülü duran cevherler arasında (kurşun, gümüşlü kurşun, demir ve kükürt) gibi Türkiye'nin başka yerlerinde de bulunanlarından maida, /50/ o kadar sık rastlanılamıyan (çinko, kırmızı boya, tuz, şap, sünger taşı) gibi madenler hesaba katılacak zenginliktedirler. Ama, Şark vilâyetlerinde bilhassa modern sanayide, hattâ buhrana rağmen ehemmiyetlerini ve pazardaki değerlerini kolay kolay kaybetmeyen (bakır - manganez - kalay) ile (altın - gümüş) gibi kıymetli madenlerin, bilhassa (kömür - petrol) adlı enerji kaynak-

larıyla yanyana duruşu, bu mntakadaki ilk-madde hazinelerinin mânasını büsbütün canlandırır.

Şark vilâyetlerinin, iktisadî bakımdan üzerinde durulacak bir üçüncü vasfı, bol iş-eli kaynağı olabilişidir. Bu mntakaların iktisadî geriliğine rağmen nüfus hayatiyeti, tarihî âmillerle, nisbî bir kudret gösterir. Bunu anlamak için, Şark vilâyetleriyle Garp vilâyetleri arasında doğum, ölüm ve nüfus itibarıyla kısa bir mukayese yapmak yeter. "T.C. Devlet Yıllığı: 1928-1929" isimli resmî kitabın rakamlarını alalım. (Elâziz, Beyazıt, Hakkâri, Diyarbekir, Gaziyantap, Van) hariç olmak üzere, 11 Şark vilâyetinde bir sene zarfında doğanlar 46.589, ölenler 18.864 kişidir. Yâni doğanlar ölenlerden hemen iki buçuk defa (% 247,8) daha fazladır. Bu doğum ve ölümleri nüfusa nispet edersek, doğumlar nüfusun (11 vilâyette nüfus yekünü 1.914.167 olduğuna göre) % 2,48'i, ölümlerse % 0,98'i nispetindedir. Nüfus yekünleri (Şarkta 11 vilâyette 1,9 milyonken), 1.592.366 kişi olan 7 vilâyette doğanlar 33.148 iken, ölenler 20.876'dır. Bu yedi Garp vilâyetinde (İzmir, Manisa, Edirne, Isparta, İçiş²⁹, Burdur, Bolu), doğum, ölümün ancak bir buçuk misli (% 158,7)dir. Ve doğumlar, nüfusun % 2,08'i olduğu halde, ölüm nüfus yekününün % 1,31'ini teşkil eder. Başka tâbirlerle ve yuvarlak hesap: Garpte takriben senede 3 kişi doğarsa, 2 kişi de ölür; halbuki Şark vilâyetlerinde, senede 5 kişi doğduğu halde ancak 2 kişi ölüyor. Başka tâbirle, nüfus Garp vilâyetlerinde senede 1'den az fazla artıyorsa, Şark vilâyetlerinde hemen hemen 3'e yakın artıyordur. Şark vilâyetlerinde doğumlar daha çok, ölümler daha az; Garp vilâyetlerinde, Şarka nispetle doğumlar daha az, ölümler daha çoktur. Onunçin, Şark vilâyetlerinden 11'inde bir yılda nüfus tam % 1,50 arttığı halde, yedi Garp vilâyetinde aynı sene içinde nüfus ancak % 0,67 nispetinde artıyor. Şarkta nüfus her sene Garpten iki buçuk, üç fazla artıyor.

İşte Türk burjuvazisi, Şark vilâyetlerini ve Kürdistan'ı, bu üç noktadan müstemleke usulleriyle istismar ediyor: 1- İstihlâk ilk-maddesi; 2- İstihsal ilk-maddesi; 3- İş-eli.. cihetinden... Bunlara bir dördüncüsü olarak Maliye satırını da ilâve edersek,

Türk burjuvazisinin Kürdistan'ı iktisaden ezmesine az çok dik-kate değer örnekler bulunmuş olur.

Bugün müstemleke deyince ne anlıyoruz? Anavatan Malî Ser-mayesinin emrinde tutulan münhasır ve açık metâlar pazarı ve ilk-madde kaynağı olan siyaseten tâbi bir memleket.. Malî Ser-mayenin anavatanı, müstemleke memleketin daima zıraf kalmasını, bu pazar ve ilk-madde kaynağını elinden kaçırmamakçin ister. Şu halde bir mintakanın müstemleke vaziyetinde tutulduğu, bir kelime ile o mintakada sınaî inkişafın siyasî maksatlarla dur-durulmasından anlaşılır.

Türk burjuvazisi Şark vilâyetlerinde böyle bir maksat tâkib ediyor mu? Evet. Türkiye Malî Sermayesinin organı Şark hakkında yazıyordu:

"Her içtimaî reformun birinci merhalesi, hemen hemen ger-çekleştirilmiş sayabileceğimiz, nizam ve emniyetin tesisi ve küşadıdır." (Economiste d'Orient; 10 Teşrinisani 1931, S.444).

"Nizam ve Emniyet" için mi "Reform" lâzım, yoksa Reform için mi Nizam ve Emniyet lâzım? Bunu münakaşa edecek değiliz. Yalnız, şundan iki şey anlıyoruz: 1- Sekiz on senelik Cumhuri-yet burjuvazisi henüz Şark vilâyetlerinde "nizam ve emniyet"i tamamıyla "tesis ve küşad" ettiğine kendisi de kaani değildir; 2- Fakat bu nizam kurulursa, Şarkta "siyasî ve iktisadî isla-hat" yapacaktır.. Dikkat ediyorsunuz: Garp vilâyetlerinde, nerede ise Yalova'daki Gazi tesisatını "Yalova Sefası İnkılâbı" diye yayacak kadar, her değişikliğin adına "inkılâp" diyen Ke-malizm, Şarkta bu kelimeyi ağzına almaktan korkuyor. Ve sadece masum ve müttakî bir "islahat", hattâ bu kelimenin bile Türkçe gazetelerde Türkçesini değil, Fransızcası olan "Reform" (Siirt Mebusu Mahmut: Milliyet başmakalesi, 10-12-1931)dan bahsediyor.

Bu "Reform"lar neler olabilirler? Eğer köylüye "Arazi tevzii" (yâni Ağanın fazla toprağını satmak)ise, bunu, "nizam ve emniyet"in "hemen / 51 / hemen gerçekleşmiş" sayıldığı o (1931) tarihlerde, Şark vilâyetlerindeki misalleriyle yukarıda görmüştük. Ondan başka ise, acaba nedir?

Yukarıdaki satırların üstünden bir seneden fazla zaman geçtikten sonra, devlet sanayii karşısında telâşa düşen Türk burjuvazisine teminat vermek için, Gazi ile sâbık İş Bankası müdürü lâhik İktisat Vekili Celâl, Garp ve Cenup vilâyetlerinde tura çıktıkları zaman, Celâl, Balıkesir Ticaret Odası'ndaki hasbıhalinde: "Yeni tesis edilecek fabrikalardan bir kısmının Şark vilâyetlerinde tesis edileceğini, çünkü bu husustaki prensibinin muvazeneli iktisat sistemi olduğunu söylemiştir." (Son Posta, 22-1-1933).

Fakat burjuvazinin sözüne değil özüne, palavrasına değil yaptığı işine bakmak Bolşeviklerin âdetidir. Evvelâ, İktisat Vekili beyefendinin bu sözü söylediği yer bile Türkiye'nin en garp vilâyetidir. Eğer o sözü gidip Diyarbakir'de söylemiş olsaydı, bir derece mânidar olabilirdi. Sâniyen, aynı adam ve Gazi bu "tetkik seyahat"lerinde, Şark vilâyetlerinin en garp tarafında, Adana hududundaki Gazıayntap'tan ötede, hattâ şöyle formel bir "tetkik" yapar olsun görünmediler. Söyledikleri söze rağmen, seyahatlerinin çizdiği hudut, Şark vilâyetlerini Garp vilâyetlerinden ayıran huduttur. Bu da gösteriyor ki, Türk burjuvazisi Kürdistan'ı sanayileştirmeğe gelmiyor. Bu gelmeyişini, bilhassa daha âşikâr bir surette göze batıran vak'a şudur: 1932 senesinde, Sovyetler İttihadı'nın verdiği 16 milyonluk kredi ile, Türkiye'de dokuma ve şeker sanayii kurulacak.. Sovyet mütehasısları Türkiye'ninkilerle birleşiyorlar, memlekette tetkik yapacaklar. Fakat bu tetkikin sahası, Gazi hazretlerinin "tetkik" sahası ile tıpatıp geliyor. Mütehasıslar, - hattâ mahallî talep ve ısrarlara rağmen, - Şark vilâyetlerini hariç bırakan bir sınır içinde tetkikte bulundular. Yâni "yeni tesis edilecek fabrikalardan bir kısmının Şark vilâyetlerinde tesis edileceği", olan bitene göre, İktisat Vekili'nin uydurduğu bir lâftır. Hattâ, Sivas'ta bile ^{bir}şeker fabrikası açmak istiyen Çekoslovaklara müsaa-de edilmedi (bunda İş Bankası'nın rolü de ayrı tabii)..

Kemalizm, her hususta, Şark vilâyetlerinin sanayice ve hattâ iktisaden ilerlemesine mânidir. Cumhuriyet burjuvazisi için Şark vilâyetleri "extra-economique: haric-ez iktisadiyat" bir mınta-

kadır. Kemalizmin, Türkiye'de sermaye biriktirmekçin, son senelerde epeyce gürültü ile ortaya attığı Kooperatifçiliği bile, Şark vilâyetlerine çok gördüğü göz önüne getirilirse, Şark vilâyetleri hakkında ne düşündüğü açıkça anlaşılır. Birinci Umumî Müfettiş, Macaristan'dan M.Canadi isminde birisini getirterek, diktatörü olduğu dokuz vilâyette tetkikat yaptırıyor. Bu mütehasıs, yazdığı kitapta, buralara Kooperatifin zararlı geleceğini anlatmış! 1932 ortalarına doğru, Millet Meclisi'ndeki "müstakil" İzmir mebusu, bu kitaba dayanarak, Türkiye'de Kooperatifçiliğin "muzır" olduğunu, Halk Fırkası'nın yanlış yolda yürüdüğünü iddia ediyor. Halk Fırkası Umumî Kâtibi'nin cevabı şu oldu: "Mütehasısın bahsettiği bazı mahdut vilâyetlerimizde bugün derhal ziraî kooperatifler yapılması imkânını bana sormuş olsalardı ben de, bu kitabı okumadan aynı mütaleada bulunurdum." (Meclis zabıtları; Cumhuriyet, 27-6-932).

İktisadî reform yapılamaz: çünkü, "nizam ve emniyet" "hemen hemen gerçekleşmiş", yâni henüz gerçekleşmemiştir. Kooperatif "derhal" yapılamaz: çünkü, herhalde nizam ve emniyet yok!.. Hangi demagojide bu kadarlık kaypaklık bulunmaz? Mütehasıs Kooperatif "muzır"dır, der. Halk Fırkası "imkânsız"dır, diye tefsir eder. Halbuki, her ikisinin de mânası, hattâ burjuvazinin kendisi için bile, Köylü kitlelerini daha yakından ve teşkilâtli bir surette soymak ve sermaye biriktirmek için bir nimet olan Kooperatif kadar, her rejime adapte olabilen elâstik bir teşekkül, Kemalizmin on seneden sonra hâlâ Kürdistan'da tatbikten korktuğudur. Türk burjuvazisi Kürdistan'da ve Şark vilâyetlerinde her türlü sınaî teşebbüsü ve iktisadî teşkilâtı niçin bin bir ihtiyatla karşılıyor? Çünkü iktisaden orasını müstemlekeleştirmek, siyaseten orada Kürtlük dâvasını uyandırmamak istiyor. Meselâ: Kürdistan'da fabrikalar açılırsa, bir Kürt sanayi proletaryası temerküz edecek, bu proletarya iktisadî ve millî tazyike karşı Kürt burjuva ve ağalarını gölgede bırakırcasına harekete geçebilecektir. Kürdistan'da ziraat kooperatifleri kurulursa, Ağalığın karşısında dağınık ve mağlûp inliyen Kürt köylülüğü içinde sınıf farklılaşması ve onun neticeleri

ile birlikte teşkilâtlı mukavemet belirir ve bu mukavemet kaabiliyeti Kemalizmin de işine gelemes. / 52 /

Kemalizmin Şark vilâyetlerindeki iktisadî siyasetini anlamak için, şu kısa noktaları göz önünde tutalım:

I- MALÎ SERMAYE: Kemalist burjuvazi, Şark vilâyetlerini lâıyıkıyla istismar edebilmek için, iki şey muhtaçtı: 1- Orada kendisine müttelik hazırlamak; 2- Oralarda kendisine iktisadî teşkilât ve müesseseler kurmak.. Bu iki işi, bildiğimiz gibi, dünyanın bütün müstemlekeci anavatan hâkim sınıfları öteden beri tatbik ederler. Bu iki kuşu vuracak bir tek taş vardır: Malî Sermaye hazretleri..

Malî Sermaye sayesinde Kemalizm şu neticeleri elde edebilir: 1- Mahallî kıymetleri malî sermayedarlaştırmak; 2- Malî Sermaye ile kaynaşan kıymetlere bağlı sınıf ve zümreleri Kemalizmin kuyruğuna takmak; 3- Belli başlı mübadele merkezleri demek olan vilâyet merkezlerini bu Malî Sermayenin nüfuz ve istismarına uygun gelecek şekilde bezemek ve her türlü teşebbüsleri Malî Sermaye emrinde temerküz ettirmek; 4- Ziraati Malî Sermayenin emrine sokmak.. ve ilh... Herhangi bir anavatan, herhangi bir müstemlekedeyse, bu birbirinden çıkan neticeleri bir şebeke gibi yayamadıkça tutunamaz.

A- Mahallî kıymetleri Malî Sermayeleştirmek: Ağrı dağı isyanı temizlendikten sonra, Türk burjuvazisi, yalnız cebir ve şiddetle işlerin yürüyemeyeceğini, Şark vilâyetlerinin iktisadî mekanizmasında hâkim rol oynayacak bir sistem kurmanın zaruretini daha etraflıyla anladı. Ve ondan sonra yavaş yavaş, Şark vilâyetlerindeki dağınık servet billûrlarını, kendi devlet cihazının koyacağı Malî Sermayelerin etrafında derlemeğe teşebbüs etti. Bu teşebbüsün başında, Şark vilâyetlerinin içinde bilhassa hususî bir tedhiş sistemini tatbik edegeldiği ve koyu Kürdistan hükümünde bulunan Birinci Umumî Müfettişlik mıntakasının dokuz vilâyetini biricik bir Bankanın altında toplamak gelir. Bunu teyid eden havadisler 1931'den beri başladığı halde, ancak 1932'de asıl şeklini buldu:

"9 Şark vilâyeti kendi aralarında bir banka açıyorlar:

Diyarbakir (Hususî) - Umumî Müfettişlik mıntakası dahilindeki 9 vilâyetin iştirakiyle (Diyarbakir)de bir Yardım-Bankası açılıyor. Diyarbakir Hususî İdare bütçesinden 15.000, Mardin de 6.000 lira ile hissedar kaydolunmuştur. Diğer vilâyetler İdare'i Hususiyeleri de bütçelerinin malî müsaadesi nispetinde tahsisat vermişlerdir." (Son Posta, 26-10-1932).

"Diyarbakir'de 300.000 lira sermayeli bir banka kuruldu:

Diyarbakir (Hususî) - Birinci Umumî Müfettişlik mıntakasına dahil bulunan Diyarbakir, Elâziz, Urfa, Mardin, Siirt, Muş, Hakkâri, Beyazıt, Van vilâyetleri İdare'i Hususiyeleri ile bazı kimselerin iştiraki neticesinde üçyüz bin lira sermayeli bir (Yardım-Bankası) teşkil edilmesi takarrür etmiştir."(Son Posta, 3-XI-1932).

Bu iki kısa haber açıktır: Devlet (İdare'i Hususiye) baş-mayayı (sermayeyi) tohum gibi atıyor, ve bu ilk tohum etrafında, - tıpkı işbâ halindeki bir şeker mahlûlüne atılmış billûrun etrafında olduğu gibi, - civar ve dağınık servetler ("bazı kimselerin iştiraki") billûrlaşıyor. Avrupa'da büyük sermayedarların yaptıklarını, bizde Kemalist devlet cihazı yapıyor. Tabii, bu Şark bankası, yahut (Yardım-Bankası), Cumhuriyet burjuvazisinin kodaman bankalarından birinin patentesi altındadır. Fakat, yine tabii, bu kısa haberler içinde onun görünmez varlığını sezme imkânsızdır.

B- Mahallî sınıf ve zümrelerden müttefik derlemek:

Türk burjuvazisinin Şark vilâyetlerinde dayandığı sınıf ve zümreler hangileridir? Malûm: başta büyük arazi sahipleri ile koca müteahhitler gelmek üzere alelûmum burjuvalaşan ve burjuvalaştıkça kozmopolitleşerek Türkleşen zümreler ve nihayet iskân edilenlerden tutunabilen ve sivrilen bazı Türk aileleri.. Yukarıda Banka sermayesine iştirak ettikleri kaydolunan "bazı kimseler", daha evvelce, Kemalizmin ağalıktan tefeci arazi sahipliğine doğru inkişaf ettirmeğe uğraştığı kimselerle, Devlet hazinesinin kurdu haline gelen burjuvalaşmış unsurlardır. Nettekim burjuva gazetesi de tasrih ediyor:

"Bu banka iskân edilen muhacirlere, köylülere, çiftçilere, emlâk sahiplerine, sanayi erbabına ikrazatta bulunacaktır." (Son Posta, 3-11-932).

300 bin liralık bir sermaye ile hangi sanayi erbabına yardım edebileceğini sonraya bırakalım. Fakat burada âşikâr surette gözükten hususiyet, Kürdistan'ın ziraatçı sınıflarıyla olan irtibattır. Zikredilen Çiftçi = ziraat sermayedarı ve / 53/ Emlâk sahibi de = malûm arazi sahibi olduğuna göre, Banka bilhassa bu iki sınıfı içine alacak ve bunların kudretini kendi kudreti yapacak bir müessesedir. Ya köylü? Evet köylüye de "İkrazat" yapılacak.. Fakat, tıpkı Ziraat Bankası'nın Garpte yaptığı cinsten, ziraat sermayedarları ile büyük arazi sahiplerinin tefeciliğini sistemleştirerekten, ziraat sermayedarları ve arazi sahipleri vasıtasıyla köylüyü tefeliyerek tepelemek suretiyle.. O zaman, Kemalizmin kanaatine göre, Şarkla Garbın arasındaki fark, sadece Garpte Tefecilik denilen şeyin, Şarkta "Talancılık" adını almasından ibaret kalacaktır!

Böylece, Şark vilâyetlerinde, Malî Sermaye hazretleri yerleşip (mahallî servetleri malî sermayeleştirerek) kökleştikten (kendine istismar müttelikleri bulduktan) sonra ne yapacak? Türk burjuvazisi, Türkçedeki tiryaki sözünce, "kör kardeş" gibi bunu "kendinden bilir".. Kemalizm, Türkiye'de evvel ezel işlemiş bulunan Emperyalizmden hayli ders almıştır. Emperyalizm, Türkiye'ye Malî Sermaye dal ve budaklarını saldıkdan sonra ne yapmıştı? Bu Malî Sermayenin sayesinde: 1- Türkiye'deki merkezî şehirlerde nafia ve imar işlerinin imtiyazlarını üzerine almak; 2- Türkiye'nin ziraî mahsûllerinin ticaretini kodamanların elinde inhisarlaştırmak.. Dün Emperyalizmin Türkiye hakkında tatbik ettiği metodları, bugün Cumhuriyet burjuvazisi Kürdistan'a ve aynen tatbik etmekten başka bir şey yapmıyor.

C- İmar ve nafia imtiyazlarını zaptetmek: Şark vilâyetlerinde burjuvalaşan unsurlar, bilhassa son zamanlarda bütün kuvveti şehir imarı ve nafia işlerine verdiler. Yeni binalarla sağlam ve devamlı bir irad temin etmek; bir şehrin bütün küçük-burjuva istihisallerini bir darbeye paramparça ederek, o şube is-

tihsali birdenbire dünkü ağazâde arazi sahibi ile müteahhit ve ilh. kodamanlarının eline geçirmek (meselâ, bir şehrin bütün küçük ve serbest fırınlarını kapattırdıktan sonra, açılan değirmen fabrikasına bağlı birkaç fırınla ve yalnız fabrika unundan yapılmasına müsaade edilen ekmekle, bütün şehrin ekmek ihtiyacını inhisarlaştırmak, başlıca şekillerden biridir); Belediye bütçesiyle uyuşarak şehrin aydınlatma işini bir elektrik santralciği ile bir elde toplamak.. ve ilh... İşte Malî Sermaye canavarınının, tâbir câizse, kendisine "Yuva" yapışı Şark vilâyetlerinde böyle inkişaf ve devam ediyor.

Yardım-Bankasını haber veren fıkra şöyle bitiyordu: "Arazi sahipleriyle köylüye kredi açacak olan bu banka Hususî İdare ve Belediyelerin yapamadığı [yâni, Malî Sermayenin yapmakta menfaat gördüğü] umran işlerini de yapmak suretiyle Umumî Müfettişlik mıntakasında iktisadî hareketlerin inkişafına âmil olacaktır." (Son Posta, 26-10-1932).

Bankanın mühim bir hedefi de "Umran işleri" oluyor. Ve burjuva diyalektiğiyle, gûya Belediye ve Hususî İdarelerin yapamadıkları işleri yapmağı üzerine alıyor. Halbuki, bizzat şu Bankanın sermayesinde en büyük ve ilk hissedarlar bu Belediye ve İdare'i Hususiyelerden başka kimdir? Kemalizm burada da sermayedar yetiştiriyor. Fakat bu sermayedarları, tıpkı ecnebi sermayedarlar gibi, resmî ve devlet sermayelerinin beraberliğinde ve bir nevi kontrolunda yetiştiriyor. Tâ ki kendi müttefiklerini sâdıklaştırsın.

Bu imar ve nafia imtiyaz ve inhisarları, iktisadî bünye cüzz'ülerinin karşılıklı-tâbiyeti kanunu yüzünden elbet tek tük bazı sınaî inkişafalara kapı açıyor. Fakat, bu sanayi, ne kadar sermayedar vafında olursa olsun, her bir zaman Garp vilâyetlerindeki Türk burjuvazisinin temel sanayiine rekabet edebilecek cinsten olamaz.

D- Zıraf mahsûlleri inhisarlaştırmak: Osmanlı imparatorluğunda, Türkiye'nin zıraf mahsûllerinin ihracı tamamıyla ecnebi Malî Sermayenin elinde toplanmıştı. Cumhuriyet burjuvazisi bu ticareti yavaş yavaş ve kısmen eline geçirmekle

uğraşiyor. Mamafih büyük miqyasta zıraî mahsûllerin ihracatı bugün hâlâ ecnebi Malî Sermayenin inhisarındadır. Şark vilâyetlerinin zıraî mahsûlleri de, bugün Türk Malî Sermayesinin elinde inhisarlaştırılmaktadır. Hattâ bu, yalnız yukarıdaki Banka ile değil, belki onu gölgede bırakacak derecede büyük bir sermaye kitlesiyle yapılıyor. 1931 senesinde bu hususta başlanan teşebbüs belki Türkiye'nin tek mil yerli-Türk ticaret gruplarını gölgede bırakacak büyüklüktedir.

"Şark vilâyetleri mahsûlâtı: Trabzon 16 (A.A.) - Şark vilâyetleri hayvanatı ile yumurta ve meyvalarının nefaset ve tazeliğini muhafaza suretiyle ihraç edecek tesisat vücuda getirmek üzere bir milyon [İş Limited: yarım milyondur!] lira sermayeli bir Şirket teşkiline teşebbüs olunmuştur. Bu Şirkete hükümetin 200.000 lira ile iştirak edeceği, Trabzon'un 200 bin, Erzurum'un 300.000 lira ile dahil olacakları ve diğer kasabaların da cem'an 300.000 lira temin edecekleri vaad olunmuştur." (Cumhuriyet, 18-6-1931).

Onaltıncı asır Avrupa'sının "Şarkî Hindistan Kumpanya"larının bir minyatürünü andıran bu kabil Malî Sermaye tecemmüleri, açıkça /54/ yazılıp çizildiği gibi, bütün merkezî devlet, mahallî idare ve belediyelerle en kocaman Karadeniz banker ve tüccarlarını, ve şüphesiz en büyük emlak ve arazi sahiplerini birbirleriyle hal ve hamur ederek; Şark vilâyetlerinden Garba doğru yuvarlanan, yuvarlandıkça ezip çiğnediği, bünyesi içine aldığı küçük mülkleri yuta yuta gelen, geldikçe şişmanlıyan, büyüyen, dağlaşan, tam "efradını câmi, ağyarını mâni" adıyla sanıyla bir Malî Sermaye çığı'dır.

II- PAZAR ve İLK-MADDE: Türkiye'de 1927 Teşvik'i Sanayi Kanunu ile inkişafa başlayan sanayi şubeleri hemen hemen kusva hadlerine eriştiler sayılabilir. Ağır sanayiin Türkiye'de kurulacağını beklemeyi inananlara bırakalım. Son zamana kadar iç pazara yetmez görünen şeker ve dokuma sanayii de, bu yıllar içinde, İş Bankası ile Çek'lerin açacakları şeker, ve Sovyetlerin gönderecekleri dokuma fabrika-

ları ile artık Türkiye pazarını dolduracak demektir. Bazı istihsal kolları artık mevcut ve açık Türkiye pazarlarını doldurmuş, dışarıda pazar aramağa kalkışmış vaziyettedir. Türkiye'ye yeni pazarlar lâzım. Yoksa, olmaz! Bu yeni pazarları nerede bulacak? Kendisine şimdiye kadar yan bakan Kürdistan içlerinde; az çok yarı-kapalı bir iktisadiyata bağlı duran Şark vilâyetlerinde.. Bu bir.

İkincisi: Türkiye şu ifrat-istihsale "tıknafes"liğe uğramış Emperyalizm devrinde cihan pazarına mamûl sanayi eşyası çıkarıp satmağa kalkışacak kadar Donkişotluğu mümkün görmüyor. Onunçin, sanayi istihsal kuvvetlerini kendi kabuğu içinde, kendi yağıyla kavrulacak çaptan ileri götüremeyeceğini biliyor. Onunçin, Şark vilâyetlerine ve Kürdistan'a nazaran, bu bakımdan Metbû geçinen Türkiye burjuvazisi, cihan pazarı münasebetlerinde Emperyalizmin ister istemez Tâbi'idir. Türkiye'nin bu tâbiyeti, bugün siyasî sahada azalmış görülmesine rağmen, iktisaden devam etmekten geri kalmamıştır. Bu tâbiyetin ifadesi; Türkiye'nin cihan pazarına ancak ziraat mahsûlleriyle ilk-maddeleri ihraç edebilmesidir. Kürdistan ve Şark vilâyetleri, yukarıda işaret ettiğimiz gibi, zengin ve kıymetli maden damarlarıyla doludur. Cihan buhranı ziraî mahsûllerini yok pahasına indirdiği vakit, yeni ihracat metâları olarak bu yeraltı ilk-maddelerinden fiyat tutacakların işletilmesi büsbütün emrivâki oldu. Meselâ, Kars'ın Kağızman taraflarında 73 milyon altın liralık toz altın madeni ile zenginlik derecesinin hududu bile henüz çizilemeyen Ergani taraflarındaki bakır ve keza altın madenleri, Türk burjuvazisinin iştihasını bütün şiddetiyle kamçulamaktan geri kalmazdı. Hele maden işlerinin müteahhitliğini üstüne almış İş Bankası'nın sâbık Umum Müdürü lâhik İktisat Vekilliğine geleli beri, madencilik perspektivi büsbütün arttı. Madenlerden alınan resim % 1'e indirildi. İnfilâk maddeleri madencilere maliyet fiyatlarıyla temin olundu, ve ilh.. Başta "Deutsch Disconto Bank" bankasının bulunduğu "Otto Wolf Hirsch Kupfer" - "Metallgesellschaft" - "Nord Deutsche Raffinerie" - "Otavi" firmalarından mürekkep kuvvetli bir Alman grubu, yarı yarıya Türk-Alman hisseli bir Sendika teşkil ederek Ergani'de faaliyete hazırlandı.

Herhangi emperyalist bir memleket, müstemlekelerinde pazar münasebetlerini genişletmek ve orada gömülü duran yeraltı hazinelerini işletmek için ne yapar? Evvelâ bundan evvelki "Malî Sermaye" kısmında gördüklerimizi.. Ve ondan sonra da, iç pazarları açmak ve yeraltılarını karıştırmak için zarurî olan öteki tesisatı kurar. Bu tesisatın başında ne gelir? Anavatan mallarını içeriye, ilk-maddeleri dışarıya taşıyacak vasıtalar.. Bunların başında da: Şimendüferler! İşte İsmet Paşa hükümetinin, Malî Sermaye şebekesinden sonra, "memleketi demir ağlarla örme" siyaseti de/^{siyasi}iktisatça bu mânaya gelir. Samsun-Sivas, Ankara-Sivas şimendüferlerinin inşası, Toros ve Mersin-Adana hatlarının hükümetçe satın alınması, biri zikri geçen Kağızman'a kol atacak olan Sivas-Erzurum; ötekisi Fevzipaşa-Malatya çizgisiyle Ergani Bakır Madeninden geçecek ve Van gölünün petrol kaynaklarına doğru uzanacak olan iki demiryolunun mukaddemeleridir.

İstanbul'a "kamyon mübayaası etmek üzere" gelen "Van ve Siirt havalisi nafıa işleri müteahhidi tüccardan Nuri bey", nakliye siyaseti ve mânasını şu satırlarla hülâsa ediyor: /55/

"O tarafın bütün derdi yol ihtiyacı ve vesait'i nakliyesizliktir. Halk sâbık hükümetlerin seyyiatının cezasını çekmektedir. Ahali; her türlü ziraî faaliyete müsait olan bu yerlerde emeğinin hiç bir mukabilini alamadığı için meyus bir halde olup fazla istihsale gayret etmemekte ve mahsûlünün kazancını görememektedir. (Hizan) ve havalisinde vâsî fındık bahçeleri bile bulunduğunu söylediğim zaman beni hayretle dinliyorlar.

"(Siirt)ten hububat, yağ vesaire sevkine imkân mı vardır? İhracat istasyonu olan (Mardin)e (Siirt) bir günlük yol olduğu halde bir ton eşyanın kamyonla nakil ücreti 90 liradır. Benim (Mersin)den 34 liraya aldığım bir ton çimentonun mahalline nakli 300 liraya mal olmuştur.

"Artık vaziyeti siz kıyas ediniz. Vazifem dolayısıyla dolayışyorum, Anadolu çok velûddur. Vesait olsa rakip memleketlerle rekabetimiz işten bile değildir. Memleketi canlandıracak, aziz İsmet Paşamızın yol ve vesait'i nakliye siyasetidir." (Cumhuriyet, 26-9-1930).

Bir Türk burjuvasının, bütün Türk burjuvazisi namına Kürdistan'a sulanışı, bundan başka türlü ifade edilebilir miydi? Türk burjuvazisi için Kürdistan'ın "bütün derdi": ne Birinci Müfettişlik tedhişi, ne Jandarma saltanatı, ne Ağa tazyiki, asla değil; sadece "Yol ihtiyacı"dır. Halbuki, herifin ağzından çıkan sözler besbelli ediyor ki, bu "ihtiyaç" ancak oralarda, müteahhitlikle resmen ve ticaretle hususî olarak fakir Kürdistan halkını müstemleke çapuluna uğratmak için uğraşan Türk burjuvazisinin "bütün derdi"dir: 1- Çünkü o yerler, "vâsî fındık bahçeleri"ne kadar "her türlü ziraî faaliyete müsait"tir; 2- Çünkü, 150 kilometrelik bir mesafede (Siirt-Mardin) taşınacak Kürdistan ziraî mahsûllerinin tonuna 90 lira gibi ağır bir masraf veren kodaman Türk tüccarları, istediğinden âlâ ve süper-normal bir kârı tıkırına tamamıyla koyamaz; 3- Çünkü, Türkiye'yi haraca kesen İstanbul'un yarı-ecnebi, yarı-yerli büyük çimento şirketleri, çimentolarını Şark vilâyetleri pazarına fiyatının on misli kadar bir nakliye masrafıyla gönderdikçe, Kürdistan pazarını lâıkiyle inhisarlaşdırmış ve istismar etmiş sayılamaz; 4- Çünkü, zikrettiğimiz Alman-Türk malî grubunun Ergani Sendikası, bakır madenini Sinop veya Mersin limanına, - kablettarihten beri olduğu gibi, - develerle taşımağa kalkarsa yayan kalır.. ve ilh., ve ilh...

*

Buraya kadar söylediklerimizden ne çıktı? Türk burjuvazisinin Kürdistan pazarını açmak ve soymak için, orada umumiyetle nafıa işlerini ve hususiyle nakliye vasıtalarını inkişaf ettirmesinin, - zifafa girecek damadın suratını usturalatmağa razı olması gibi, - şart ve zaruret bulunduğunu değil mi? Nettekim bir müteahhit ve tüccar Türk sermayedarı "o tarafın bütün derdi yol ihtiyacı ve vesait'i nakliyesizliktir" demedi miydi? Bu izahatın mantıkî neticesi olarak, Kürdistan'da iktisaden istismarını kökleştirmek isteyen Türk burjuvazisinin, orada hiç olmazsa Yol faaliyetini canlandırması ve kuvvetlendirmesi icabetmez mi? Evet. Halbuki, aslında bizzat kendisi geri bir

memlekette bulunan Türkiye malî sermayedarı, bu noktada bile, büyük Malî Sermaye gruplarının (meselâ Ergani Bakır Madeni Şirketi'nin) "exigens" (ilca)ları dışında, hattâ bu "Yol ihtiyacı"-nı tatmin etmekte bile Kürdistan'ı terakki ettirmemekçin sistematik bir plân tâkibeder. Bunu anlatmakçın, Kemalizmin bir Şark vilâyetlerinde, bir de Garp vilâyetlerinde tâkibettiği Yol siyasetini, bizzat kendi resmî vesikalarının verdiği rakamlarla kısaca mukayese etmek yeter.

Mukayesenin nispetli olması için, Garp vilâyetleri içinde hususî ve umumî varidatları, alelûmum Şark vilâyetlerinkilerle müsavi olanları seçtik. Mukayeseye girecek olan vilâyetlerden; 1- Şark vilâyetleri: (Erzincan, Erzurum, Elâziz, Urfa, Beyazıt, Bitlis, Diyarbekir, Siirt, Şebinkarahisar, Ayıntap, Kars, Gümüşhane, Maraş, Malatya, Van) olmak üzere 15 vilâyettir; 2- Garp Vilâyetleri: iki gruptur: a) Sağlam şose nispetini arayacaklarımız (Edirne-İçel-Burdur); b) Yeni inşa olunmakta olan şose nispetini arayacaklarımız (Edirne-İçel-Bolu) vilâyetleridir.

Bunların evvelâ herbirinde, mesaha'i sathiyelerine nispetle bir; bir de, hususî varidatlarına nispetle mevcut yollarının yüzdesini bulmak ve sonra bu mevcut yollar içinde, sağlam olanların nispeti ile, yeni yapılmakta olan yolların nispetini tespit etmek için, zikredilen Devlet Yıllığı'ndan aldığımız rakamları derleyelim: /56/

	15 Şark vilâyetinde	a- (Edirne, İçel, Burdur'da)	b- (Edirne, İçel, Bolu'da)
Mesaha'i sathiyeye (kilometresi).....	222.501	24.025	22.795
Hususî varidat yetkünü (Türk lirası)..	7.246.622	1.443.162	1.691.911
Mevcut yolun uzunluğu	8.225+992	1.519+455	2.125+427
Sağlam şose	2.704+192	754+649	—
Yeni inşa olunmakta olan yol	864+885	—	1.066+201

Tekrar edelim: Mukayese için aldığımız Garp vilâyetlerini, büyük varidatlı olmalarıdan seçtik. Meselâ, dört Garp vilâyeti içinde hususî varidatı en çok olan Edirne'nin hususî varidatı 728.264 liradır. Diğer biri 600 bin küsur ve öteki ikisi 300 bin küsur lira hususî varidatlı vilâyetlerdir. Şark vilâyetleri içinde ise, yalnız Malatya'nın hususî varidatı 1.209.870 lira, Diyarbakir'ininki 720.268 lira, Erzurum'un 694.720 lira.. ve ilh.dır... Ne hacet, biz tekmi 15 Şark vilâyetini birden 3 Garp vilâyeti ile mukayese ediyoruz. Mesaha'i sathiyeye itibarıyla (a) grubu (Edirne-İçel-Burdur) onbeş Şark vilâyetinin % 10,7'si, (b) grubu % 10,2'si; hususî varidat bakımından (a) grubu onbeş Şark vilâyetinin % 19,9'u, (b) grubu (Edirne-İçel-Bolu) % 23,3'ü nispetindedir. Bunları yuvarlak hesaba çevirelim: şu 15 Şark vilâyeti, öteki 3 Garp vilâyetinin mesaha'i sathiyeye on misli, hususî varidatça beş misli nispetinde daha büyüktür.

Türk burjuvazisinin Bolşevizmden öğrenip uluorta kullanmağa özendiği kelimeler pek çoktur. Fakat, Bolşevizmle Türk sermayedarlığı arasında temelden birbirine zıt iki rejim farkı bulunduğu için, orada doğru olan sözler, çok kere bizim burjuvazinin ağzında, halkı kandırmağa yarayan asrî birer yalan şeklini alır. Meselâ, yukarıdaki müteahhit-tüccar, Şark vilâyetlerindeki "yolsuzluğu", "sâbık hükümetlerin seyyiatı" ile izah ediyor. Acaba bu söz doğru mu? Yâni, Saltanat devri Garp vilâyetlerinde fazla yol yaptırarak, Şark vilâyetlerini büsbütün ihmal etmiş midir? Bunu vak'alar ve rakamlarla araştıralım:

Filhakika kilometre murabbaina düşen umum yol uzunluğu: 15 Şark vilâyetinde vasatı 36,6 metre, (a) grubu Garp vilâyetlerinde 63,2 metre [kilometre falan değil ha!] ve (b) grubu Garp vilâyetlerinde ise 93,2 metredir. Bu rakamlara bakınca, kilometre murabbai başına, Şark vilâyetlerine nazaran (a) grubunda iki misli ve (b) grubunda üç misli fazla yol gözüktüyor. Ve bu nispet göz önünde tutulunca, denilebilir ki: Saltanat hükümeti Şark vilâyetlerine 1 yol yapıyorsa, (a) grubu vilâ-

yetlerine 2 ve (b) grubu vilâyetlerine 3 yol yaptırmıştır. Çünkü şüphesiz mevcut yolların tekmil uzunluğu eskiden kalmadır.

Fakat biz meseleyi bir vilâyetin mesaha'i sathiyesi itibarıyla değil, o vilâyetin zenginliğinin derecesini gösteren mesele hususî varidatı itibarıyla koymağa mecburuz. Yâni gerek eski Osmanlı imparatorluğu devrinde, gerek bugünkü Cumhuriyet burjuvazisi devrinde bir vilâyette yapılabilecek yol, o vilâyetin genişliği hesaba katılarak değil, iktisadî inkişaf derecesine bakılarak yapılabilirdi. İktisadî inkişafa delil olacak ise, elimizde bir vilâyetin hususî varidatından başkası yok. Daha doğrusu, Devlet bir vilâyetten ne kadar para alırsa, o vilâyette o kadar yol yapabilir, farzediyoruz. [Şimendüfer hatları bundan hariç.] İşte yukarıdaki nispetleri her vilâyetin hususî varidatına nispetle tekrarlıyacak olursak, şu rakamları elde ederiz: Her vilâyetten alınan hususî varidatın birer Lirası başına ne kadar uzunlukta /57/ yol düşüyor? 15 Şark vilâyetindeki tekmil hususî varidat yekününün her Lirası başına mevcut bütün yollardan düşen yol uzunluğu 1,1 metredir (yâni, Şark vilâyetlerinde her hususî varidat Lirası başına 1 metre 10 santimetrelik yol düşer); (a) grubunda hususî varidatın her Lirasına 1,05 (1 metre 5 santimetre); (b) grubunda 1,2 (1 metre 20 santimetre)dir.

Şu nispetlere göre, eğer mevcut Türkiye vilâyetlerinin yolları umumiyetle Saltanat devrinden kalmış farz edilirse, Osmanlı imparatorluğu devrinde, aşağı yukarı gerek Şark, gerekse Garp vilâyetlerinde yapılan yolların uzunluğu, her vilâyetin hususî varidatına göre, her vilâyetin zenginliği ile mebsuten mütenasip imiş. Şu halde, "sâbık hükümet"leri ne müdafaa, ne de itham etmeği düşünmeksizin diyebiliriz ki, İmparatorluk her vilâyete kudretince vermiş.. Fakat, acaba Cumhuriyet burjuvazisi de böyle mi yapmıştır? Yoksa, Şark vilâyetleri öveği vilâyet, Garp vilâyetleri has vilâyet mi sayılmıştır? Bu suale cevap vermek için, şu iki noktayı araştıralım:

1- "Sâbık hükümet"lerden ne kadar yol kalmışsa kalmış; fakat Cumhuriyet hükümeti bu yolları Şark vilâyetlerinde ne dereceye kadar ve Garp vilâyetlerinde ne nispette muhafaza edebil-

miştir? Başka tâbirle, mevcut yollar içinde sağlam şoselerin nispeti Şarkta ne kadar, Garpta ne kadardır? Bunu bulursak, Cumhuriyet burjuvazisinin Şark vilâyetlerini mi, yoksa Garp vilâyetlerini mi daha çok gözettiği anlaşılır.

2- Her vilâyette yeniden yapılmakta olan yollar ne nispettedir? Eğer Şark vilâyetlerinde yeniden inşa olunan yollar Garp vilâyetlerinde yeniden inşa olunanlarla aynı nispette iseler, mesele yoktur. Cumhuriyet burjuvazisi her iki cihette de aynı "Ümran" siyasetini tâkip ediyordur. Aksi halde, mesele de terstir.

Sağlam yolların nispeti: 15 Şark vilâyetinde kilometre murabbaina düşen sağlam yol 12,2 metre; (a) grubu Garp vilâyetlerinde kilometre murabbaina düşen yol 31,4 metredir. Fakat bir de hususî varidata göre bakalım: her Lira başına 15 Şark vilâyetinde düşen yol 0,3 metre (yâni 30 santimetre); halbuki (a) grubunda 0,5 metre (yâni 50 santimetre)dir. 15 Şark vilâyetinde mevcut bütün yollara nispetle sağlam kalan yollar % 32,8; (a) grubunda sağlam yollar teknil yolların % 49,1'idir. Yâni yuvarlak hesap edilirse, sağlam kalan yollar: Şark vilâyetlerinde hemen $\frac{1}{3}$ (üçte bir), Garp vilâyetlerinde hemen $\frac{1}{2}$ (yarı yarıya)dır.

Şu hesapça mevcut yollardan muhafaza edilenlerin nispeti Garpta Şarktan % 40 daha fazladır. Başka tâbirle, Kemalizm, Garp vilâyetlerinin yollarına Şark vilâyetlerinin yollarından hemen hemen iki misli kadar daha fazla dikkat ve ihtimam göstermiştir.

Bütün Şark vilâyetlerini değil de, hususî varidatı, (a) grubu üç Garp vilâyetinin hususî varidatı (1,4 milyon)ın hemen aynı olan üç Şark vilâyetindeki sağlam yolların teknil yollara nispetini araştırırsak [bu üç Şark vilâyeti: Diyarbakir, Van, Erzincan'dır ve hususî varidatları yekünü 1.428.186 liradır]: (a) grubu üç Garp vilâyetinde sağlam şosenin nispeti % 49,1 olduğu halde, üç Şark vilâyetindeki sağlam şosenin (tabîî mevcut yollar yekününe) nispeti % 15,9 olarak bulunur.

Yeniden inşa olunan yollar: 15 Şark vilâyetinde yeniden yapılan yollar kilometre başına 3,8 metre (3 metre 8 desimetre)-dir. (b) grubunun 3 Garp vilâyetinde ise kilometre başına 47,7 metre (47 metre 7 desimetre) yeniden yol yapılmaktadır. Hususî varidatın bir Lirası başına, Şark vilâyetlerinde 0,1 metre (10 santimetre); (b) grubu Garp vilâyetlerinde 0,7 metre (70 santimetre)lik yol yapılıyor. Yâni, Kemalizm, Garp vilâyetlerinde Şark vilâyetlerine nazaran 7 misli fazla yeniden yol yaptırtıyor; halbuki her iki kısım vilâyetlerden de, aynı miktar para topluyor!

15 Şark vilâyetinde mevcut yolların uzunluğuna nispetle yapılan bu yolların uzunluğu % 10,5'tir; (b) grubu 3 Garp vilâyetinde / 58/ bu nispet % 50,6'dır. Yâni Kemalizm Şark vilâyetlerine 1/10 (onda bir) nispetinde yeni yol ilâve ettiği halde, Garp vilâyetlerine 1/2 (yarı yarıya) yeni yollar katmaktadır.

Tekrar edelim, bu nispetler, Kemalizmin topladığı hususî varidat bakımından aynı gelirden olan Garp ve Şark vilâyetleri içindir. Yeniden yol yapma hususunda Kemalizmin Şark vilâyetlerini ne kadar geri bıraktığını anlamakçin, 15 Şark vilâyetinin arazice onda biri ve hususî varidatça beşte biri nispetinde küçük olan 3 Garp vilâyetinde yapılan yeni yolların rakamlarına göz atmak kâfidir. 15 Şark vilâyetinde yeniden 864 + 885 kilometrelik yol yapıldığı halde, 3 Garp vilâyetinde 1.066 + 201 kilometrelik yol yapılıyor. Yâni 3 Garp vilâyetinde, kendisinden 5-10 misli büyük olan 15 Şark vilâyetinden % 12,3 (eksik değil) fazla yeniden yol inşa edilmektedir!

Bu nispetleri bulmakçin, aslî rakamları bizzat Kemalizmin resmî neşriyatından alıyoruz. Şu kısa mukayeselerle varabileceğimiz umumî netice şudur: 1- Kemalizm Şark vilâyetlerini, hattâ istismar için zarurî olan yol yapma hususunda bile, geri bir müstemleke muamelesi yapıyor; 2- Bu siyaset Kemalizmin tarihi ile birlikte başlar.. Kemalizm (el tekrar, el hak..) Kürdistan'ı lâyıkiyle soyabilmekçin: Oranın zıraî mahsûl ve ilk-maddelerini tefeci fiyatlarıyla yok pahasına çekebilmek ve kendi sınaî mahsûllerini orada sürüm edebilmekçin, hiç olmazsa, bütün emperya-

list anavatanların müstemlekelerinde yaptıkları kadar olsun, Şark vilâyetlerinin yollarını düzeltmeğe mecburdur. Kürdistan'ın kapalı iktisadiyatını parçalamak için, bundan daha tabii bir zaruret ve mecburiyet te yoktur... Ne çare ki, Kürdistan, esasen "kendisi muhtac'ı himmet bir dede" vaziyetinde olan Türk Malî Sermayesi gibi piç bir sermayedarlığın müstemlekesidir. Onunçin orada Kemalizmin tatbik ettiği iktisadî usuller, hattâ normal bir müstemlekecilik bile değil de, âdeta bir tahtel-müstemlekecilik (= sous-colonialisme), en aşağı müstemlekeciliktir.

III- MALİYE SATIRI: "İlâmaşaallah" Kemalizmin maliye giyotininin ne âyar nesne olduğunu burada tekrarlıyacak değiliz.. Zaten Kemalist devlet cihazının Türk köylüsüne tatbik ettiği sistem, bugünkü Hint ve Çin köylüsünün başındaki satırdan farksız değil³⁰.. Burada iki kelimecikle kaydetmek istediğimiz şey, Kemalist devlet cihazının Kürdistan ve Şark vilâyetleri üstündeki tazyikinde, alelûmum köylülüğü soyuşundan maldaki hususiyetlerden birkaçını hatırlatmaktır.

A- Kitapta yazılı vergiler (sözde legal vergiler):
Bunlardaki bir kemmiyet, bir de keyfiyet bakımından hususiyetlere kısa bir temas edelim:

1- KEMMIYETÇE VERGİLER: Vergiler Kemalizm sahneye çıkalı beri en aşağı 10 misline çıkarılmıştır. Âşar umumiyetle Şark vilâyetlerinin iç köylerinde sözde kalkmıştır. Hakikatte, eskiden nasıl 1/8 Âşar alınıyorduydu, bugün de aynıyla, - on misline çıkarılmış arazi vergisinden maida, - mahsûlün sekiz misli³¹ vergi olarak alınıyor. Yol parası Garp vilâyetlerinde 10-12 lirayı geçmediği halde, Şark vilâyetlerinde 15 lirayı bulur. Aşağıda göreceğimiz sebepler yüzünden, toprağın verimli veya verimsiz olması da hesaba katılmaz. Vasati 10 dönüm (yani 1 hektardan 2 dönüm kadar fazla) toprağı olan bir köylü, her çeşit vergilerin yekünü olarak yılda 70 lira vermeğe mecburdur. Dönüm başına 7 lira!

Fakat verginin kemmiyetini, bir veren köylü, bir de Allah (yâni Pazar) bilir. Çünkü Şark vilâyetlerinde tedavül eden para Gümüştür. Yukarıda kaydettiğimiz gibi, Gümüşün piyaçası zemin ve zamana göre oynar. Vasatî olarak, Kürdistan'da 1 liranın 30 kuruş olduğu tarihlerde, Tahsildar köylüden 1 lira için 3 meci-diye (yâni 60 kuruş) alır. Kürdistan köylüsünün bu yük altından nasıl kalkacağını sormayın.. / 59/ Çünkü bu kalkma, doğrudan doğruya kalkışır, yâni ferdî veya kollektif isyan şeklinde olage-lir...

2- KEYFİYETÇE VERGİLER: Vergilerin keyfiyeti deyince, şu üç hususiyet derhal göze çarpar:

a) Asrî Cizye: Geçmiş derebeğ-bezirgân saltanatları zamanında, merkezî vergiler, derebeğ usulüyle: ferdî kudrete göre perakende değil, bir ağa veya reisin hükmündeki câmiaya toptan bir Cizye şeklinde biçilirdi. Bugün Kemalizm de, alelûmum Şark vilâyetlerinde, mahallî hususiyetlere adapte olarıktan, bu Cizye usulünü asrîleştirmiştir. Dönüm mefhumu zaten Kürdistan halkı için meçhul denecek bir kuş gibidir. Onunçin vergiler dönüm başına değil, alelûmum Nahiye başına kesilir.. Tabîf, bu toptan verginin çalışan Kürdistan köylüsü içinde hangi ellerle ve ne suretle üleştirildiği kendiliğinden anlaşılır.

b) Asrî Talan: Vergiler, Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına göre, halktan 3 taksitte alınırlar. Halbuki Şark vilâyetlerinde, Türk polisinin mâhut tâbiriyle, - Orman Kanunu hâkimdir. Onunçin vergiler Tahsildarın işine geldiği zamanda ve bir kerede "tahsil" edilir. O zaman Hürriyet edebiyatçılarının meşhur demagojilerinde, Sultan zaptiyesinin köylüyü talan edişine dair çizilen sahneler, Cumhuriyet burjuvazisinin Kemalîst jandarma ve tahsildarı tarafından, elifi elifine "temsîl" edilir: Köylünün nesi var, nesi yoksa, yatağı, çanağı, çömleği, davarı ve herşeyi gaspedilerek haraç mezat olunur.. Buna "asrî talan" adı verilemez mi?

Şark vilâyetlinin "Vergiler Anketi"ne cevabını bir daha okuyalım: "Gazetenizde vergilerin ağırlığından bahsediyorsunuz. Bize kalırsa bu meseleyi yalnız İstanbul halkına sormamalıdır. Bir

defa da Anadolu çiftçilerinin vaziyetini yakından tetkik etmeli ve hangi vergilerin köylüye ağır geldiğini onlara sormalıdır. Bu meyanda tahsilâtın ne suretle icra edildiği de öğrenilmelidir. Anadolu'da bir köy tahsildarının bir kaymakam, bir şube reisi kadar salâhiyeti vardır. Köy tahsildarı vergisini bir taksitte vermiyen köylüye, eza cefa ettiği gibi, onun altındaki yatağını vesairesini de derhal müzayedeye çıkarır. Bu doğru bir hareket midir?" (Kemahlı A.: "Vergiler hakkında anket"; Cumhuriyet, 22-11-1930).

c) Vergi sahtekârlıkları: Yukarıdaki vergi sisteminin baltası altında köylü ne yapar? Ya isyan eder, dağa çıkar. Yahut ta ezilip mahvolur.. Fakat, mahvolmak istemiyen köylünün, boğazına geçireceği son bir cankurtaran vardır ki, onun boynunu son defa olarak boyundurulamaktan başka bir netice vermez: Hile.. Evet, köylü son bir çare olarak Tahsildarla anlaşmayı ve vereceği verginin yarısını Tahsildarın şahsına rüşvet vererek öteki yarısından kurtulmayı dener. Garp vilâyetlerinde de, fakir köylü için ehven'i şer bir çare olan bu usul, bilhassa Şark vilâyetlerinde, bütün fâcialarını oynar.

Bir misal: Muço'nun 50 koyunu var. Yalnız yirmisini yazdırır. Aksiliğe bakın ki, - o her Şark vilâyetlinin başında, sermayedar nizamından ve ağalıktan başkaca, bu iki sistemin musallat ve yadigârı sıfatıyla eksik olmıyan, - bir "Düşman", "Ketm"i Tahsildara haber verir. Tahsildar gelir. 30 koyundan 3'er lira alacak olsa, 90 lira eder. Muço bu parayı rüyasında görmemiştir. Tahsildarla uzlaşmaktan başka çaresi yok. Uzlaşır: 30 değil 9 koyun "sikkat" (çalınmış: sirkat) yazılır. Ve bu dokuz koyun için 27 lira resmî vergi verilir. Geri kalan 21 koyun için, köylü Tahsildara (2 mecdiye altını + 15 not), yâni 25 lira kadar para rüşvet verir. Sözde uzlaşılır.. Fakat, az zaman sonra aynı Tahsildar, aldığı rüşveti az görür, daha ister. Köylü veremeyince, geri kalan 21 "sikkat" koyunun 63 lira vergisini talebeder.. Bu ânî darbeden şaşalıyan köylü, şaşkınlığını katmerliyen cehaleti yüzünden, meseleyi Müdde'i Umumiye anlatır. O, Tahsildara rüşvet verdiğini bir istida ile

bildirmesini söyler. İstida verilir verilmez: köylü hapisane-
dedir.. Rüşvet alan Tahsildar serbest gezdiği halde, köylü rüş-
vet verdiği için zındanda! /60/

B- Kitabında yazılmayan vergiler (sözde illegal vergi-
ler): Evvelkilere "sözde legal" dedik, bunlara da "sözde illegal"
diyoruz. Çünkü "legal" dediğimiz vergilerin gerek kemmiyet, ge-
rek keyfiyetinde öyle "antikalklar" var, ki bunları hiç bir ki-
tap yazmaz; şu halde illegaldirler.. Halbuki "illegal" dediği-
miz vergiler, öyle uluorta, gelişigüzel ve açık saçık istenir ve
alınır ki, değme legal vergilerini her devlet bu kadar zorbalık
ve şiddetle tahsile kalkışamaz.. Onunçin bunlara legal de desek
olur... Bir kelime ile, Kemalizme göre, zaten her sahada olduğu
gibi vergilerde de, legalite ile illegalite hududu, derebeğ sınır-
ları gibi bir şeydir; o hudutlarda dünyanın en vahşi çapulları,
taarruzları, cinayetleri ve ilh. olur..

Kitapta yazılmayan vergilere örnekler çoktur. Biz burada
iki misal verelim:

1- DAİMÎ BAÇ (TAYYARE VERGİSİ): Emperyalist işgal orduları,
soydukları müstemlekelere ayrıca kendi masraflarını da ödetirler.
Türkiye halkı gibi, ve ondan pek fazlasıyla de, biçare Kürdistan
halkı, Şark vilâyetlerini kasıp kavuran asker ve jandarma masra-
fını taşır. Fakat mesele bununla bitmez. Kürt paryaları, ikide
birde başlarına bomba yağdıran tayyarelere en çok ve ebediyen
haraçgüzar olmak gibi acıklı bir talihe çatmıştırlar. Ortaçağ
Avrupasında, kafile kafile, oradan oraya dolaşan bir serseri-
dilenciler tipi ve sınıfı tespit edilir. Kürdistan'ın da her-
hangi bir horoz ötmez, gün batmaz kasabacığına uğrarsanız, orada
ilk gözünlüze çarpan şey, her mahalleden fıskırıp çıkan süngü-
asker bölüklerinden sonra, bu "serseri-dilenci"lerdir. Yalnız
Kürdistan'daki "serseri-dilenci"lik, biri resmî, ötekisi gayrı-
resmî olmak üzere iki çeşittir:

a) Gayrı-resmî dilencilik: Bilindiği gibi, "Mesleksizler
veya Mesleği meçhul olanlar" gürühüdür. Bunlar, şu zavallı ül-
kenin zavallılığının canlı sürü halinde sürünüştür.

b) Resmî dilencilik: yahut "eli bayraklı dilencilik", Tayyare Cemiyeti'nin san'atıdır. Her Kürt kasabacığında jandarma karakoluyla yanyana, yahut altalta, üstüste, önünde bir ay-yıldızlı bayrak sarkan "Türk Tayyare Cemiyeti" levhası görülür. Bunu Ortaçağın serseri-dilencilerine benzetmiştik. Fakat, teşkilât ve soygun cihetinden Tayyare Cemiyeti, her tepede bir şato kurmuş, yanında silâhlı adamları yatan bir derebeğ; yahut bütün geçitleri tutmuş, Zaloğlu Rüstem tipinde bir eşkiyaya daha çok benzer. Civar köyler, Kemalizm sayesinde, Tayyare Cemiyeti'nin de teb'aları ile meskündür.

Bir defa, köylünün bütün mahsûllerinin ve hayvanlarının % 1'i, ister istemez Tayyare Cemiyeti'nindir. Ondan başka, meselâ her çeşit hayvandan bir lira "Tayyare ianesi" almak; yahut tam haraç istiyen derebeğ, fidye'i necat istiyen eşkiya gibi, Tayyare Cemiyeti'nin de Tanzimat'ı Hayriyye devrinden beri kaldırılmış olan "Kesim"e benzer şekilde köy başına şu kadar lira hükm'i-karakuşî'sini savurmak ve bunu köyün zengininden, tüccarından değil, - çünkü bunlar Kemalizmin gûya müttetikleridir, - fakir halkından sızdırmak.. her günün "olağan iş"lerindedir.

Bir başka Şark vilâyetlinin nasılsa çıkabilmiş sesini bir başka defa daha dinlemenin sırasıdır: "... Bundan başka çift hayvanatının beherinden birer lira Tayyare ianesi alınıyor. Alım ve satım üzerinden esasen Tayyare ianesi alındığına nazaran artık köydeki çift hayvanatından hiç olmazsa 20 kuruş alınmalıdır. Bundan başka Tayyare Cemiyeti meselâ bir köye 60 lira iane yazıyor. Halbuki bu iane yalnız köyün zürra kısmından alınıyor. Diğer ticaretle iştigal eden daha zenginlerden alınmıyor." (Diyarbakir muhabirinden: "Vergiler anketine cevap"; Cumhuriyet, 26-11-930).

2- NÖBET NÖBET BAÇ: Kürt-ilinin bir adı da "İsyan-ili"dir. Şimdiye kadar daima muvaffakiyetsizlikle neticelenen bu isyanlarda, Kemalizmin gönderdiği te'dip seferleri, Kürt halkını, bir koyun sürüsünü kurdun parçalayışından daha yırtıcı milita-

rist /61/ bir terörle eline geçen Kürtleri bire kadar dişler.. Ve sonra sefer masrafı yaptım diye, aynı mintakalar halkından, eski zamandaki feodal iftarlarında verildiği gibi, bir "Diş kirası" alır; yâni, isyanın masrafını da ayrıca baçtan yıkılan köylüye ödetir.

Bu söylediğimiz de bir komünistin sözü ile kalmasın.. Bakan, Türk Malî Sermayesi, - kimse anlamasın diye, - gençliği "Vatandaş Türkçe konuş" palavrasıyla sokağa uğratmasına rağmen, kendisi "Fransızca konuş"tuğu vakit, bu "Diş kirası"ndan nasıl bahseder. Bahis, boyuna açık veren bütçenin muvazenesi bahsidir. Açıkların nasıl kapandığı anlatılmaktadır. Malî Sermayenin Frenkçe organı şöyle der:

"Bununla beraber, (Ağrı-Dağı) fitne hareketinin te'dibi gibi, önceden-görülmez bir cins mesarif vardır, ki ancak ve tamamıyla aynı vilâyetin bütçesinin başka fasılları üstünden gerçekleştirilecek ekonomilerle temin edilebilirlerdi. Yapılmış olması icabeden de budur." (L'Economiste d'Orient; 10 janvier 1931, İstanbul).

SİYASÎ TAZYİK

(I.T.) "Vurun, tutulmayın; sakin sikilmeyin!"... Bütün sâ-bık Bâbıalî, lâhik Ankara Caddesi ile Taş Han'ın terbiyeli maymuna çevrilmiş edebiyatçı küçükburjuvaları, ve bütün "münevver ve mütefekkir beşeriyet", "ol peri" gibi "kat kat düşüp hicâba gark olsun gülâb'ı ıztıraba" (katmer katmer utanca düşüp, menevişli sıkıntıdan döktükleri gül kokulu ter içinde boğulsunlar).. Vak'a vak'adır... Sonra, haber verelim ki, bizim bunu sadece "aslına mutabık" surette nakletmekten başka kast ve günahımız yoktur: bu şiâr, Kürdistan'ın başına modern bir Atilâlık kesilmiş olan Birinci Umum Müfettişlik tarafından, aynen, tekmil muhafız sey-yar ve sâbit jandarma ve asker kıtaatına "illegalman" tamim edilen paroladır! Kemalizm: "Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz" dedikten sonra, bütün "vatan"da tekmil Türk burjuvazisini toplayan Halk Fırkası'nın bayrağı üstüne, halka karşı çekilmiş Kemalist

yatağanın üstüne, her göze görünmez casus mürekkebiyle, bu yukarıdaki şiâr, teknil (Ağa - Tefeci - Malî Sermayedar - Kalın Memur) blokuna hitaben söylenmiş: bu yurdu "inna fethanâlek = biz senin için fethettik" nass'ı şerifi ile yanyana dizilmedi mi?..

Kemalizmin bayrağı bu iki şiârı da sentetize eden bir "Gâve"³²dir. Yalnız, Ankara'da dalgalanan bu bayrağın üstündeki şiârlardan: "inna fethanâlek = biz senin için fethettik" nassı, Garp vilâyetleri tarafından gözükür; Şark vilâyetleri cihetine bakan Kemalist bayrağın yüzünde ise: "Vurun tutulmayın! ve ilh.." parolası yanar...

Onunçin, "Vurun, tutulmayın, ve ilh.." şiârını Kürdistan'da gerçekleştiren Birinci Umumî Müfettişlik, o mintakadaki Kemalist siyasetin maskesiz tecessüdüdür; Kürdistan'da tatbik edilen müstemleke siyasetinin hülâsasıdır.

Müfettiş'i Umumîlik, tâ 1926 senesinden beri tedhişe başlayan Kemalizmin, memlekette tutunabilmekçin, icabeden mintakalarda tatbik edilebilecek daimî bir terör vasıtasını el-altında bulundurmak için bir "Kanun" ile legalize ettiği, müstemlekeci ve militarist diktatörlüğe dayanan bir müessesedir. Kürdistan'a 1927 sonlarında ilk defa tatbik edildi. Dahiliye Vekili, Müfettişliğin yalnız Kürdistan'a has kalmasını, aradan beş altı sene geçtikten sonra şöyle izah etmek istemişti: Para bulunmadığından, adam bulunmadığından!

"Bütçede karşılığı olmadığı için yalnız Şark havalisinde tatbik edilmiştir. Müfettiş bulunmadığı için yalnız Şark vilâyetlerinde tatbik edilmiştir." (Şükrü Kaya: Mecliste istizaha cevap nutku; Cumhuriyet, 27-6-1932).

Halbuki biraz daha aşağıda, "Birinci [sanki bir ikincisi varmış gibi] Umumî Müfettişliğin" betahsis Kürdistan'da tatbik edilmesinin, oranın umumî ve hususî /62/ idaresi için bir zaruret olduğunu aynı beyanatta okuyoruz:

1- Umumî idare zarureti: "Bu doğrudan doğruya idare'i umumiye ve âsaiş ve emniyet meselesine ait olan bir keyfiyet-

tır ki, esasen Mufettiş'i Umumîliğin tesisinde esas maksadı teşkil eden keyfiyet te bu olmuştur." Netekim daha yukarıda bu âsaiş meselesini daha konkret olarak şöyle koyuyordu: "Mufettiş'i Umumîlik Şarka girmezden evvel, Şarkta efrad adedi 30 ilâ 40 arasında dolaşan 100 tane çete vardı ve Ağrı dağında 2.000 silâhlı çete alayları mevcuttu. Cenup hudutlarımız akın diyarları gibi Urban'ın tecavüzüne mâruzdu." (Şükrü Kaya; Cumhuriyet, 26-6-32).

2- Hususî idare zarureti: Malî Sermayeye "yuva eşelemek"ti: "Mufettiş'i Umumîlik idare'i hususiye mesailinde de vilâyetlerin mesaisini tevhid etti. Karakolları yaparak yolların intizam ve emniyetini temin etti. Ümran işlerine başladı. Memlekette hiç bir fabrika yokken un fabrikaları açtı. Belediyelere elektrikler yaptırdı. Şark vilâyetlerimizde de Garptekiler gibi Ümran faaliyeti başladı. Diyarbakir'in eski halini bilen varsa şimdi aradaki farkı takdir ile görürler. Keza Osmaniye, Elâziz de öyledir. Van'da da Ümran faaliyeti başlamıştır. Van bir şehir haline gelmek üzeredir. Van'ın en büyük mahrumiyeti nüfusedir. Nüfus olmayınca tabiidir ki, Ümran da geç olur." (keza).

Bu izahattan bir daha anlaşılıyor ki, Birinci Mufettişlik idaresinin Şarkta iki gayesi var: 1- Malî Sermayeye yuva yapmak; 2- Bu yuvayı emniyet altına almak.. Netekim, sütunlar dolduran Dahiliye Vekili'nin beyanatında, Kürdistan'da mazlum bir köylülük olduğuna, bu köylülüğün derebeğlikle olan münasebetine ve Cumhuriyet burjuvazisinin Kürt köylülüğü hakkında düşündüklerine dair bir tek satır değil, kelime bile yoktur. Mazlum Kürt halkı hakkında, Dahiliye Vekili'nin ağzından dökülen sözler hep şunlardır: 1) "Âsî"ler, "şakî"ler, "çete"ler, "eşkiya"lar.. 2) "Yola getirmek", "amansız bir tâkip", "birer birer imha etmek", "bir tek nefer kalmayıncaya kadar hepsini tepelemek", ve ilh.. dır. (Mecliste beyanatı, 27-6-32).

Sonra hiç sıkılmadan, sürekle avından bahseden bir avcı iştihasıyla ağzı sulana sulana, Kemalizmin Kürdistan siyasetinden bahseden aynı Vekil, mâhut burjuva teresliği ile, Şark vilâyetlerinde "Ümran" olması için "nüfus" istiyor; "nüfus" için "Ümran" değil!.. Tıpkı yün satabilmek için, kırılacak koyun sürüsü isteyen burjuva gibi...

Şark vilâyetlerinin bahusus Birinci Umumî Müfettişliğe tâbi olan mıntakada, Çin-Japon harbi gibi, ilân edilmemiş ezeli bir idare'i örfiye kasırgası ortalığı kasar kavurur. Neşriyat namına, münakasa ilânlarını neşretmek şartını yerine getiren tek tük vilâyet gazetelerinden başka hemen hiç bir şey yoktur. Diyarbekir'de köylü "ağa"lara Gazi'nin mucizelerini sayıklamağa yarıyan tek tük methiye risaleleri, Birinci Umum Müfettişliğin ağalık içinde kalan tahrikâtını yazar; Urfada çıkan bir gazete doğrudan doğruya demagojik bir perde altında büyük arazi sahipliğinin nâşir'i efkârlığını yapar. Bir kelime ile burada, hattâ Garp vilâyetlerindeki matbuat derecesinde hiç olmazsa sermayedar unsurlarının bir nevi "otokritik"ini beceren vasıtalar da yoktur. Çünkü, Türk burjuvazisi, amelî sahada bütün kompromilerine rağmen, Kürt burjuvazisiyle, Kürt ağalığına itimat edemez.. Hattâ itimat değil, tahammül dahi edemez. Halk Fırkası, bütün (Ağa-Tefeci-Malî Sermayedar), hattâ kısmen de Münevver sınıflarının en "mezhebi geniş" blokunu inhisarlaştırmıştır. Onun dışında legal bir fırka değil, hattâ "müstakil"vârî bir tenkid bile Kemalizmin tüylerini kirpi gibi diken diken eder. Garpte böyle diken üstünde oturan "Cumhuriyet" burjuvazisi, Şark vilâyetlerinde, değil siyasî, hattâ Kooperatif kadar "anodin" bir iktisadî teşekkülü (bizde kollektif şirket mahiyetini geçmiyen kredi kooperatiflerini) bile "zararlı" bulur. Halkın en ufak şikâyeti, en fecî kırtasiyecilikten, imha tehditlerine kadar her çeşit metodlarla bastırılır. Bir köylü bir istida yazdırsa, onun köşesine kimin tarafından yazıldığını gösterecek bir imza kondurmağa mecburdur. Tâ ki, icabında yazan bulunup pişman edilsin, yahut derdini yazdıracak adam yazan bulamasın.../63/ Kürdistan'da yazılan her istida için mutlaka bir misli "fidye" ve iki misli de "posta" masrafı alınır. Bu yüzden bir istida verebilmek için, o Şark vilâyetlerinde pek seyrek rastlanılan cinsten, cebinde 2-3 lirası bulunan bir adam olmak şarttır. Fakir ve halktan bir Kürt için bütün bu merasimi yerine getirmek, "mâkâm'ı aid'ine" bir istida vermek için kâfi değildir.

Eğer istida hoş gitmez bir şikâyetense, kaydiye ve posta ücretlerinin alınmasına rağmen, sepete atılır. Çünkü, gûya numara vermek için burjuva demokrasisinin icadettiği kaydiye muamelesi âdeti, Şark vilâyetleri için hayaldir. Hiç bir köylü, verdiği istidanın kayıt numarasını hiç bir zaman öğrenemez. Hattâ damga resminin varidatı artsın diye, bililtizam en mâsum dilekleri bil-diren istidalar bile beş on defa tekrarlanmadıkça yerini bulmaz, kaybolurlar. Fakat, bir meselenin herhangi bir memurcuğa dokunur şekil aldığı görülmesin; eğer şikâyet eden köylü veya halktan biri ise, şikâyet derhal boğulur ve şikâyetçi hiç ummadığı bir taraftan en beklemediği bir darbe ile sersemleşir. Şikâyet ettiğine ve edeceğine bin kere pişman olur.. Çünkü, bütün Kürdistan memurlarının, en büyüğünden en küçüğüne kadar, nasıl bir silsile'li meratipleri varsa, tıpkı öylece riayet edilmesi şart olan bir gizli anlaşmaları, halka karşı, âdeta işaretle anlaşılan harikulâde bir müttehid cephele ve memur tesanüdü vardır.

Bu izahatı niçin kaydettik? Türk burjuvazisinin, en aşağı müstemleke muamelesine uğrattığı Kürdistan halkına, hattâ kendi sermayedar kanunlarının tespit ettiği vatandaş haklarını bile yasak ettiğini hatırlatmak için.. Yoksa bütün Kemalizm idaresi için şu iki nokta esastır:

1- Şikâyet eden ağa veya burjuva ve (bu ikisinin menfaatine zıt olmamak şartıyla) münevver ise, istida usulen hiç bir arıza-ya uğramaksızın rolünü oynar. Halktan bir ferdin istidası aylar ve yıllarca süründükten sonra bir hasır altında can verir.

2- Fakat farzedelim, ki Kürdistan halkından birinin istidası "yüksek mâkamata" erişti.. Ne olacak? Millet Meclisi'nin daima yaptığı gibi, evvelâ "ait olduğu vekâlete", oradan "Birinci Müfettiş'i Umumîliğe", oradan: vilâyet, kaza, nahiye vasıtasıyla nihayet mutlaka, halkın şikâyetçi olduğu memurun veya arkadaşının eline geçecek değil mi? "Millet Meclisi"nin talebettiği tahkikatı kendisinden şikâyette bulunulan memurluk veya o memurluğun bağlı olduğu Ağalık yapmıyacak mı?.. Bu kadar tehlikeli bir sergüzeşte hangi zavallı köylü katlanabilir?..

İşte bütün bunlar, Şark vilâyetlerinde "hizmet'i mecburiye"ye gönderilen veya gönderilmeyen öyle bir memur tipi yaratmıştır ki, Senegal veya Hindicini'deki Fransız memuru, bunun yanında belki de "insaflı" kalır. Bu yüzden Kürdistan'da her şey bir konspirasyon havası içinde akar. Ağa memurla, memur burjuva unsurla, koklaşa koklaşa, kulaktan ağıza, yahut bir romanın adı gibi "Dudaktan Kalbe" fiskos ederek işler pişirilir. Şark memuru gayet kârlı bir yağmadadır. Yavaş yavaş aşınan eski bir içtimaî bünye üstünde aşındıran Kanunu temsil ve tatbik ederken, Şark vilâyetleri memuru, hem Kanunu, hem de aşınan rejimi kemire kemire yaşayan bir sansar gibi işler. Orada burjuva kanunu tam burjuva memurunu, ve burjuva memuru da tam burjuva kanunu, - kara tencerenin yuvarlanıp isli kapağını buluşu gibi, - bulmuştur. Kemalizm, bu efendilere, göze görünmeden,³³ bir sesle T.Fikret'in hep şu öğüdünü vermiştir: "Yiyin! Efendiler yiyin! Bu hân'ı iştiha sizin. * Yiyin: doyuncaya, çatlayıncaya, patlayıncaya değin!"

Ne tenkid, ne şikâyet, ne sual ve ne de cevap! Muharebeye girişmiş bir ordunun fertleri, Şark memuruna nispetle, belki yaptıklarından daha ziyade "mes'ul"durlar: Kemalizm sermaye biriktiriyor! Hiç şikâyet, hiç teftiş, hiç mes'uliyet olmuyor mu? Eh, devede kulak kabilinden oluyor. Fakat bunlar: 1- Ya büyük ağalarla burjuvaların ahbapçavuşvârî şikâyetleri; 2- Yahut bu "hân'ı yağma: yağma sofrası"nda öteki memurlarla konspirasyon tesanüdünü bozanlara karşı, omuzdaşlaşmış memurların bir müşterek boykotu, / 64 / "tecziye"si şeklinde oluyor. Ki, bu da, pek nâdir ve müstesna hallerden sayılır.

Kemalizm, Şark vilâyetleri memurluğunu o kadar başıboş bırakmıştır ki, bu resmî klik, bazen bindiği dalı kesen yobazlar kadar küçük menfaatleri içinde boğulur, ve sermayedar nizamı için şaşılmıyacak surette, bizzat dayandığı sistemi ve devlet iktidarını tehlikeye düşürür. Şeyh Said isyanında Şark vilâyetlerinin idare'i maslahatçı memurunun rolü az aceleleştirci rolü oynamıştır. Zaten her zaman oynadığı öz rol de budur. Bir misal: Diyarbekirli mi, ne.. herhalde Türk burjuvazisinin kendi harsıyla

idealize edebildiği nâdir münevverlerden biri, muallim Mehmed Emin, Şeyhlerin isyan kararlaştırdıklarını Vâli Cemal'e söyler.. Vâli, böyle bir şey yoktur ve olamaz, der.. Mehmed Emin işi Dahiliye Vekâleti'ne aksettirecek kadar ileriye gider. Vekâlet Vâlilikten sorar. Vilâyet aynı cevabı tekrarlar. Muallim durmaz, bir daha Vekâlete başvurur. Bu ısrarı gören Vâli, - galiba "makaamatı işgal" maddesini tatbik edereden, - Muallimi yakaladığı gibi hapse atar! Fakat, gafletin kabağı yine Muallimin başında patlar: ilk isyanda darağacına çekilen Vâli değil, Mehmed Emin'dir...

Sivil teşkilâtı bu olan Kemalist devlet cihazının, jandarma ve hele asker metodlarını tasavvur etmek mümkündür. Yol kesmek yalnız eşkiyanın ve ağaların harcı değildir. Şehir ortasında bile, bir jandarma neferi, istediği "Kürd"ü, istediği angarya için çevirir. Neferlerin bir mühim kazanç menbaları da, تنها sokaklarda, rastgeldikleri Kürtten nüfus tezkeresi vesair evrak istemek; umumiyetle böyle "medenî" merasiminden şaşalıyan Kürt köylüsünü, bir eyi patakladıktan sonra, birkaç mecidiye veya kuruşunu alarak, lütfen serbest bırakmaktır.

En büyük şehir ortalarında oynanan bu sahnelerden sonra, köydeki jandarmanın yaptıkları ve yapabilecekleri, uzun fâcia destanlarını doldurur. Kürdistan halkının dilinde, jandarmanın adı "Yumurtacı"dır. Bir müfreze, herhangi bir tahkikata veya "tâkib"e çıkmasın.. Artık, öntüne gelen köy halkı, bilsin bilmesin, - büyük Ağaların huzuriyle, - çala kırbaç mavzer falakasıyla birer birer işkenceden geçirilir. İşin daha fecî tarafı, Kürdistan köylerini bir âfet gibi saran müfrezelerin, bu işkenceleri tatbik ettikten sonra, ayrıca izzet ve ikram görmek haklarındadır. Dayağı "yiyen" köylü: yumurtasını, sütünü, ekmeğini, davasını da bu müstevlilere "yedirmek" mecburiyetindedir. Karakol jandarmasının içtimaî ve idarî bütün meselelerde mutlak bir iktidarı vardır. Köyde karakol ile köy ağası elele işlerler. Ağa soygununu jandarma vasıtasıyla yaptırtır, "Miriyo"larını karakola sevketmekle sindirir. Karakol bir kimse hakkında Ağanın işaret ettiği şekilde bir "zabıt varakası" tertip etti miydi, artık

o varakanın hükmünü bozacak yeryüzünde hiç bir kuvvet yoktur. "Büyük Millet Meclisi" köylerdeki tahkikatını bu jandarma vasıtasıyla yaptırır. Karakol, tahkikatı isterse yapar, isterse yapmaz; daima istediği şekilde yapar. Karakol bir "Kürd"ü öldürmeğe kadar salâhiyetlidir: Kaçtı, vurdum! der, ve mesele kalmaz.

Kemalizmin köyde Ağalıkla en güzel sentezlerinden birini teşkil ve temsil eden Karakol, zulmünü siyasî ve içtimâî sahada bırakmaz ve yalnız Kemalizmle Ağalığın soygununa âlet olmakla kalmaz. Bizzat Karakolun kendisi de, civar köylerin kaymağını sömüren bir soyguncudur. Jandarmalar arasında Karakola gitmek bir nevi kârlı tâlihtir: 1- Nöbet yok, mes'uliyet yok, ve ilh.. yok; 2- Masraf ta yok: "Karakoldakiler on para sarfetmezler"; para arttıırırlar, Kemer yaparlar. Yaşasın "yumurtacı"lık!

Asker, bastığı yerde ot bitirmiyerek, bütün şüphelendiği köyleri gazyağı ile yakmak için, jandarmaya yardımcılıkla muvaz-zaftır. Meselâ, bir köyün eşkiya yataklığı ettiğinden şüphelenildi mi, köyün etrafı bombalı ve makineli tüfekli müfrezelerle sarılır. İçindekilere çıkmaları için kısa bir mühlet verildikten sonra, yağlı paçavralarla ve gaz dökerek, köyün bütün canlı cansız mevcudu ile birlikte dumanı havaya savrulur.. Tekrarlamağa bilmem hacet var mı? Köylü köyünden yalnız canını kurtarabilir-se kurtarır..

Dahiliye Vekili, "Türkiye hakkında eskiden beri hasıl olmuş sakîm bir fikir vardır" başlangıcı ile, yukarıda söylediğini, yâni nüfus azlığını, aşağıda /65/ reddetmek ve meselâ Belçika'ya nispetle Türkiye nüfusunun az olmadığını ve azalmadığını ıspat eylemek için, Türkiye'de "dağ taş" var, "halbuki Belçika'da dağ, taş, çöl gibi bir şey yoktur" (Cumhuriyet, 28-6-932) diye, ancak Kemalist demagojide görülen "el-mânâ fî batn el-şâir" dedikleri cinsten bir cevher yumurtladığı Meclis beyanatında, Kürdistan'da Birinci Umum Müfettişliğin ordu ve jandarma ile elele başardığı mühim faaliyetlerden birini de şöyle anlatıyor:

"Müfettiş'i Umumiyye'nin iyiliklerinden biri de orada Harb'ı Umumî ve Mütareke zamanlarından kalan silâhları toplamağa muvaf-

fak olmasıdır. Bilirsiniz ki, bir senede yalnız Mardin vilâyetinden 9 bin³⁴ mavzer toplanmıştır. Bunlar Müfettiş'i Umumîliğin teşkilâtın mesaisini tevhid ve tanzim ederek müstakim görüşleri neticesidir. Şüphesiz ordumuzun 8'inci Kolordu kumandanlarının ve zâbitlerinin [nefer yok!..] yüksek kudretli görüşleri ve muvaffakiyetleri başta gelen âmillerdir. Bu vesile ile oralarda vatan ve cumhuriyet için çarpışanlara minnetleri arz etmek ve aziz kanlarını dökenleri rahmetle yad etmek vazifemdir." (Zikredilen beyanat).

Burjuvazi ne zaman iktidar mevkiini sağlamlaştırdıysa, o zaman daima halk kitlelerinin silâhlarını toplar. Engels'in Fransız ihtilâlleri misallerinden sınıf münasebetleri için çıkarıldığı bu netice, bizde millî ekalliyetlere karşı aynen tekrarlanan ezeli usuldür. Merhum Osmanlı imparatorluğu, sağlığında, Balkan milletlerine ve ekalliyetlerine bu usulü tatbik etmişti. Cumhuriyet burjuvazisi, aynı usulü bugün Şark vilâyetleri halkı üstünde hükmettiriyor. Rumeli "ekalliyet"lerine, nasıl belli olmasın diye, kum torbaları ile dögüle dögüle kan kusturulduğunu, işkence ve tazyikin envai altında ölüm sunulduğunu, bugün iktidar mevkiinde güdücü rolünü oynayan Kemalistlerden çoğu pek iyi bilirler. Bu bildiklerini, bu gibi zulümlerin ekilmesiyle, hangi kinlerin biçildiğini ve âkibetin nereye vardığını hiç düşünmeden, Kürdistan'da bir daha deniyorlar. Bu işler söylendiği kadar basit değildir. Bir vilâyetten, bir senede 9 bin mavzer toplamak için, hiç olmazsa 20-30 bin kişiyi sıra dayacağından geçirmek lâzımdır. Hele o vilâyetlerde ki, henüz sınıf mücadelesi doğrudan doğruya ve uluorta silâh mücadelesi, içtimaî münasebetler silâh münasebeti şeklinde olagelmektedir.. Zaten Dahiliye Vekili de meselenin içyüzüne dokunuyor: "Başta", "8'inci Kolordu kumandanlarının ve zâbitlerinin yüksek kudretli görüşleri"ni getiriyor.. Çünkü silâh kuvveti ancak silâh kuvvetiyle kalkar ve silâh ancak silâhla zaptedilir. Silâhların çarpışmasından hangi "barika'i hakikat"lerin çıktığını bugün beşiktekiler bile sormaz. Netekim, "oralarda vatan ve cumhuriyet için çarpışanlar"dan bahseden Vekil beyefendi, - bu beyanatını 1932 ortalarında yaptığına

göre, - bugün mazlum Kürdistan'ın başında yanan sinsi ve bitmez tükenmez dahilî harp yangınına kâfi derecede anlatmış oluyor. Vekil beyefendi, aynı zamanda, o kefen soyucu burjuva resmî mürâfiliğine has talâkatiyle, ve bir mezar talkıncısının vazifesini yapan soğukkanlılığıyla, din üfürükçülüğünü taklit ediyor: "Aziz kanlarını dökenleri rahmetle yad" ediyor. Bu yobazca ifadeyi siz Kürdistan'daki mânasıyla düşünün: bir nefer için on Kürt köylüsü, bir zâbit için on Kürt köyü mahveden Kemalist burjuvazi, elbette "kanlarını dökenleri rahmetle yad" etmekle kalmıyor. Fukara Türk çocuklarını, mazlum Kürdistan halkı ile boğazlaştıran, akan kanları sermayeleştiren Kemalizm, iki tarafta da gaddar kinleri, kanlı hınçları var kuvvetiyle kışkırtarak, bu sayede Kürtlüğü "imha"ya uğraşiyor.

*

Bürokrasi cenderesi, jandarma terörü, yalıncılık ordu taarruzu.. işte Kürdistan'da Türk burjuvazisinin müstemleke siyaseti... (Kırtasiyecilik + Jandarma + Ordu) zulüm üçüzünün teşkil ettiği temel üstünde yükselen Kemalist siyasetin birkaç hususiyetini daha tespit edelim:

I- AĞALIKLA MÜNASEBET: Kürdistan'da patlıyan her isyandan sonra, Türk burjuvazisi, Ağalığa karşı yeni bir tehdit savurur. Çünkü hisseder ki, patlıyan kanlı kavga içinde Türklerle Kürtler boğuştuğu kadar, birbirinden başka iki rejim de boğazlaşır. Fakat, hiç bir zaman yerine getirilmeyen ve getirilemeyecek olan bu taktik tehditler, ortalığın yatıştırılması ile birlikte unutulur. Yine Kemalizm Ağalıkla sarmaş /66/ dolaş yaşar ve bir daha herkes "tedricî tekâmül"e ısmarlanır. 1925 Şeyh Said isyanından sonra, bir kısım elebaşı Ağalar Garp vilâyetlerine sürüldüler. Fakat, çok geçmeden, Ağalar gâh kendi iradeleriyle sıvışarak, gâh Kemalizmin müsaadesine dayanarak aşiretlerinin başına döndüler. 1930 Ağrı dağı isyanı sırasında, burjuva matbuatı aynı teraneyi/^{tekrar}tutturdu: "Hükümetimiz mahallî ve idarî tedbir almakla meşguldür. Aşiret-

ler lâğvedilmiş, rüesanın maiyeti dağıtılmış, arazileri halka tevzi olunmuştur. Bundan sonra reisler 500 dönümden fazla araziye sahip olamayacaklardır. Arazi sahibi edilen köylüye kredi ile tohumluk dağıtılmaktadır." (Cumhuriyet, 27-7-930)... Fakat bütün bu "nikbin teyid"lere rağmen Aşiretler dipdiridir ve Ağalık ayak üstünde, eli kırbaçlıdır. Çünkü Kemalizm, sınıf münasebetlerine doğrudan doğruya bağlı olan hiç bir içtimâî meselede "halkçı" olamadı, yâni burjuva demokrasisini kuramadı. Ve daima hakikî inkılâpçı metodlardan ödü patladı. Bu belki de herkesin kulağını dolduran yaygaralara zıt gelir. Fakat, zaten tezatların kökü buradadır.

Aşiret arazisi denilen şey, yukarıda da söylediğimiz gibi, Aşiret ağasının şahsî mülkü değildir. Klânın müşterek mülkiyeti, pederşahî sistemden - derebeğ münasebetlerine kadar uzanan bir sürü dejeneresanslara uğramış ve Aşirette bir zaman herkesin olan toprak yavaş yavaş Ağaların malı haline sokulmuştur. Toprağın Ağa malı haline gelişi, Osmanlı imparatorluğunda Sultanlar tarafından başlanmış ve Türk burjuvazisiyle beraber tam kıvamını bulmuştur. Sultanlar, bazı işlerine yarıyan Reislere fermanla şu kadar köyü peşkeş çekmişlerdir. Fakat Osmanlı imparatorluğunda bu gibi peşkeşler, alelûmum Timar ve Zeamet usullerinde olduğu gibi, toprağı muayyen şahıslara mutlak surette mülk etmezdi. Mülkiyetten ziyade bir nevi Tasarruf, hattâ İdareci-tasarruf hakkı verilirdi. Türk burjuvazisi, sermayedar kanunlarıyla birlikte, Pâdişahların Ağalara verdikleri bu Tasarruf hakkını Şahsî mülkiyet hakkına çevirmekte gecikmediler. Netekim, yüzmilyonlarca Evkaf mülkü, daha hâlâ son zamanlara kadar bir dizi formalitelerden sonra böyle kapının elinde kalırcasına şahıslara mülkleştirilmiyor mu? Şu halde, hattâ hukuken bile, Aşiret arazisi Ağanın hiç bir vakit malı olmamıştır. Burjuvazi istese, hiç bir "kanunî" ârızaya çarpmadan toprak mülkiyetini çalışkan köylülere mal edebilir. Fakat, "Vouloire c'est pouvoire: İstemek yapabilmek, muktedir olmaktır".. Türk burjuvazisi ise bunu yapabilemez. Bunu yapamayınca, tam aksini pekâlâ yapabilir. Netekim Şark vilâyetlerinde son kadastro kanunlarıyla yaptığı da budur: Ağaların şahsî mülkiyetlerini "consolide" etmek!..

Kemalizmin Ağalığa yaptığı bu hizmete mukabil Ağalık ta âheste beste büyük arazi sahipliğine [500 dönüm lâftır, esası 3010 dönümdür] doğru tekâmül ederken, yeni "örtünme" usullerine müracaat ediyor. Eskisi kadar "açık saçık" gezmiyor. Ağalığın Kemalizmle bu son uzlaşma manevrası şu iki tabya ile belli olur:

1- "Tesettür: Örtünme": Garpte Kemalizm nasıl Türkiye'de "sermayedar"ların ve "sınıf"ların bulunmadığını "yemin billâh" tekrar ediyorsa; tıpkı öyle, Şarkta da Ağalık, artık herkesin bir olduğunu, Ağa-Maraba kalmadığını, şayan'ı hayret bir "ince-lik"le teyid eder durur. Sınıf dögüşünün en kat'î ve nihâf mertebelerine kavuştuğu devrimizde, bu asrî taktik, son harp usullerinin demagojisinde Kemalizmle Ağalığın iyi anlaşacağını göstermez mi?

2- Maşa kullanma: Eskiden Ağalık, kendi hükümlü yürütmek için, bir sürü silâhlı adam ve teb'a kullanmağa, ve tabif bunların masrafına katlanmağa mecburdu. Kemalizmle anlaşalı beri, artık bu gibi külfetlere yer kalmamıştır. Ağa arazi sahipliğine istihaleyi göze alabildiği nispette, Türk burjuvazisinin silâhlı adam (Jandarma)ları emrine âmâdedir. Sonra halkı soymakta, Ağalığın hoyrat muamelelerinden daha nâzik, dolambaçlı ve şaşkırtıcı usuller, Ağalara eskisinden daha elverişli soygunlar temin eder. Ve onunçin, Kemalizm devrinin Ağaları, eskilerinden daha az masrafla daha çok soygun yapabiliyorlar. Başka tâbirle, kendi elleriyle ateşi tutacak yerde, Kemalist paşaların maşalarıyla yakalıyorlar. Sürgünden geldikten sonra, Ağa, köylüden öteberi istedi, herhangi bir çapul yapmağa girişti de baş edemedi mi, Karakolla çoktan anlaşmıştır: tehdit-iftira-mahkeme-yalancı şahit.. ve ilh. ile, biraz geç te olsa, hiç te güç olmayacak yoldan maksadına kavuşuyor.. /67/

II- TEHCİR ve İSKÂN: Fakat, Kemalizm "yediği ekmek gibi" biliyor ki, Kürt ağalığı ile elele vermek, Türk mütegalibesi ve tefeciliği ile uzlaşmak kadar asla istikrarlı ve emin bir şey değildir. Gittikçe "millî" ve tek³⁵ alan Kürdistan hareketleri, bazen, hele küçük Ağaları, pek çok

kere peşinden sürükler. Zaten Ağalık ta, kendi beslediği silâhlı adamlarla, maaşını Türk burjuvazisinden alan Jandarmanın arasındaki farkın farkında olmuyor değildir. Onunçin, Kürdistan'da içtimaî ve siyasî kargaşalıklar her alevlendikçe, Türk burjuvazisinin başvurduğu bir başka çare de Tehcir ve İskân siyasetidir.

Meselâ, daha Ağrı isyanı bastırılırken ve isyan havadisleri sütununda bu tedbirlere rastlarız: "Ankara 30 (telgrafla) - Hükümet Şarkta umumî bir temizlik yapmağa karar vermiştir. İskân edilmemiş hiç bir aşiret bırakılmıyarak göçebeliği tamamen kaldıracak, bu kitle arasında devlete karşı olanlar te'dip edilecektir. Bu suretle kabile hayatı Şark havalisinde son günlerini yaşıyor. Türkiye tek bir nizam etrafında toplanmış, fesaddan âri, namuslu vatandaşların memleketi olacaktır." (Cumhuriyet, 31-7-1930).

Böyle ömür hayaller, gazete sütunlarındaki kadar hayatta da kolay ilân ve tatbik ediliverseydi, ne iyi oluverirdi. Ne çare ki, parlak havadisle gözleri kamaşan burjuva kalem uşaklarına rağmen, evdeki pazar burjuva çarşısına asla uyamaz. Netekim ondan sonra Tehcir ve İskân hakkında ne yapıldığını aynı matbuat sütunlarında tâkip ederseniz, yılda bir havadise zor rastlarsınız. Yukarıki havadis 1930'da yazılmıştı:

1931: "Ankara 3 (a.a.) - İran'da hududumuzun şarkında seyyar bir kabile vaziyetinde bulunan Halikanlı aşiretine mensup 405 aile Garp vilâyetlerinde yerleşmek üzere memleketimize hicret ve hükümetimize müracaat etmiştir. Hükümet bu aşiret efradınının Garp vilâyetlerine iskânlarını kararlaştırmıştır." (4-10-931). "Trabzon 17 - Garp vilâyetlerinde iskân edilecek Halikanlı aşiretinden 1.000 kişi bugün Anafarta vapuru ile sevk edilmişlerdir." (18-11-931).

1932: "Dün şehrimize Adana yolu ile ve trenle dokuz aile getirilmiştir. Muş'tan getirilen bu aileler elli kişilik bir yekün tutmaktadır." "Bu ailelerin Çanakkale mintakasında iskân edilmelerine karar verilmiştir." (16-8-1932)...

İşte bu kadardır, ol hikâyet.. 1931'de bin kişi tehcir ve iskân edildikten sonra, 1932'de ancak 50 kişi buluyoruz.. Neden?

Tabii bunda, İskân ve Tehcir işlerinin oldukça bir masraf yekünü tutabildiği gibi sebepler de vardır. Fakat başta gelen sebep, hiç şüphesiz bu usullerin, burjuva istismar hedeflerine aykırı düşüşündedir. Filhakika, sermayedar: âletleri değil, canlı insanları istismar eder. Türk burjuvazisi de, Kürdistan'ın dağını taşını değil, oradaki mazlum ve canlı halk kitlelerini soyabilir. Böyle herhangi bir Tehcir siyaseti devam ettikçe, Kürdistan'ın ıssızlaşması, orada istismar edilecek çalışkan insan yığınlarının yokluğu, ve beyhude masrafa mukabil kârın yokluğu gibi aksî bir netice Türk burjuvazisini çarçabuk korkutmuştur. Netekim, 1931 sonundan beri Tehcir ve İskân hareketi durdurulmuştur; çünkü, İş Bankası'nın idare heyeti reisinin seyahati münasebetiyle, Türkiye malî sermayesi (Ekonomist d'Oryan) da, aynı yılın sonlarında, bu noktayı şöyle tespit etmişti:

"Hükümet, bu kabilelerden bir miktarını Ege Anadolusunda iskân etmektedir. Eğer bu muhacirlerin yerine derhal gecikmesizin yeni muhacirler geçirilmezse, bu mıntakalar "depopülman"a [nüfus yokluğuna ve ıssızlığa] ismarlanacak, ki bu hiç te iktisadî bir terakki olmayacaktır." (Econo. d'Orient, 10-12-931, S.444).

*

Demek Kemalist burjuvazi, gerek Ağalıkla mücadeleyi, gerek Tehcir ve İskân siyasetini başaramamağa mahkûm olmuştur. Ağalıkla Türk burjuvazisinin bütün boy ölçüşme teşebbüsleri, fatalman bir uzlaşmaya varmıştır. Artık Kemalizmden bu ülkede ciddi bir Ağa aleyhtarlığı beklenemez. Tehcir siyaseti de, gördüğümüz gibi, malî ve içtimaî sebeplerle tutunamaz. Bilindiği gibi, evvelâ, Kemalizm malî kudret itibariyle devamlı ve "iktisadî" bir Tehcir siyasetine devam edemez: Parası yoktur. Fakat hepsi bu kadar değil. Araya belki bu malî yokluktan daha mühim olan içtimaî sebepler karışır. Kürdistan halkının ne müthiş bir temsil kaabiliyeti olduğunu, içine aldığı bütün yabancı unsur-

ları nasıl çarçabuk hazmedip / 68/ "Kürleştirdiği"ni burjuvazi de bizim kadar biliyor. Aşiret câdiasının, Kürt köylülüğü ruhunda öyle derin bir tesiri vardır ki, Şark vilâyetlerinde iskân edilen Türk muhacirler: ya, su içindeki zeytinyağı damlası gibi, civar Kürtlükten tecerrüt etmeğe, - ki bunun uzun müddet devam edebilmesinden daha imkânsız hiç bir şey yoktur, - yahut ta, muhitle münasebete girdiği nispette eriyip vahdetini kaybeylemeğe mecburdur. Bir Kürt erkeği bir Türk kıızıyla evlense, Türk kıızı, girdiği ailenin çarçabuk ayırdedilemez bir cüzz'ü olduğu ve Kürtleştiği halde; Türk erkeğin aldığı Kürt kıızı, hiç bir zaman Türk ailesiyle hal ve hamur olmaz ve daima ana-baba evinin Kürtlüğü temsil eden ve muvaffakiyetle yayan bir "cüzz'ü tamamı" olarak kalır. Bu, klân ve aşiret sisteminin müthiş kollektivitesinin dağınık aile sistemlerinden çok daha kudretli ve müessir olduğunu gösterir.

Madem ki Ağalık uzlaşmağa, Tehcir ve İskân neticesizliğe mahkûmdur; şu halde, Türk burjuvazisi ne yapabilir? Neticesi karanlık bir İmha, Tazyik ve Temsil siyasetine girmek.. İşte Kemalizmin Kürdistan'daki müstemleke siyasetindeki bu üç usule de, bir değelim:

III- İMHA SİYASETİ: Osmanlı imparatorluğunun Balkanlarda çok denediği İmha siyasetini, Meşrutiyet burjuvazisi "Şark Balkanları"nda Ermenilere karşı tatbik etti. Bunu tatbik eden "İttihad ve Terakki" fırkası rehberleri, yaptıklarının hesabını sonra birer birer kanlarıyla ödemiş olmalarına rağmen, az çok muvaffak olmuştu. Fakat, Meşrutiyet burjuvazisi, yukarıda kaydettiğimiz gibi, bu siyasetinde kendi başına, sırf "Te'dip seferleri" ile, herhangi tedhişçi Umumî Müfettişlik tazyiki altında değil; yine Kürdistan'da iki zıt içtimaî kuvveti çarpıştırarak ve görünüşte Millet değil, "Ümmet" prensibine dayanan Osmanlı saltanatı sayesinde "Müslüman" Kürtlüğü, Hristiyan Ermeniliğe, hakikatte Derebeğ nizamını Sermayedar münasebetlerine saldırtarak muvaffak olabilmişlerdi. Bugün Kürdistan'da açıkça bir Kürt câiası var ve Kürt'ten başka unsurları sür'atle temsil ediyor, emiyor. İçtimaî rejim bakımından, eski Derebeğ-Klân

sistemini kemiren sermayedar münasebetleri var. Yâni ortada bir rejim tezadı ve çarpışması mevcut. Fakat bu seferki zıddiyet sermayedar münasebetlerinin lehinde inkişaf etmek mecburiyetinde bulunduğu için, Kürdistan'da Kemalizmin iktisadî çapulu devam ettiği nispette ve bu çapulla mebsuten mütenasip olarak bir Kürt milliyet ceryanı ve hareketi büyüyecektir. Bu tarihî bir zarurettir.

Şu halde, bir adliyecinin komünistler hakkında söylediği gibi, bu iş: vurdukça tozuyacaktır. Bununla beraber, Kemalizm, "Çeşme'i pürhûn fenâdan: Fânî kan dolu çeşmeden" bir kere içmiştir. Artık "başın alamaz, bir dahi bârân'ü belâdan"...

İsyanlardan sonra başlıyan Te'dip seferleri, şu kadar kilometre mesafe içinde, rastgelen bütün köyleri ateşe vermek ve kaçmağa teşebbüs eden köylüleri, dere içlerinde bire kadar kurşuna dizmek şeklinde sürer. İsyan hareketinden sonra, çok kere ikinci isyana kadar, isyanla doğrudan doğruya bağlı Çete hareketleri devri açılır. Meselâ, Şeyh Said isyanından sonrası için Dahiliye Vekili şöyle diyordu: "Müfettiş'i Umumîlik Şarka girmezden evvel Şarkta efrad adedi 30 ilâ 40 arasında dolaşan 100 tane çete vardı. Ağrı dağında 2.000 silâhlı çete alayları mevcuttu." (Meclis beyanati, 27-6-32). Bunlara karşı iki makule tedbir alınır:

1- "Tecil" Kanunu ile enselemek: Birçok tehlikeli unsurlar, Kemalist burjuvazinin bu "kanunî" vaadine inanmağa hazırdır. Dahiliye Vekili: "Bu kanun sayesinde Şarkta ve Cenupta birçok âsî aşiretler dehalet ettiler. Birçok çeteler dağlardan indi. Bugün onlar da memleketin birer sâdık evlâdı olarak memlekete hizmet etmektedirler. Bir kısmının yola getirilmesi böyle idarî olmuştur." (Beyanat). Fakat, aldanıp ta Tecil Kanunu'na inanan ve köyüne dönenlerden çoğu, bugün değilse yarın, herhangi sudan bir bahane ile, bazen de hiç sebepsiz, ansızın yolda vurdurulur, yahut hapiste çürütülür.

2- Doğrudan tedhiş ile imha: Şark vilâyetlerinde ortodoks Kemalizm budur. Zaten bir³⁶ er geç sonu budur. Dahiliye Vekili: "Diğer bir kısmı hakkında amansız bir tâkip başladı.

Bunların içerisinde çok meşhur olanlar vardı. İlk hatıra, Yado, / 69/ Seyid Resûl vesaire gelir. Bu şakîler de Erzurum'a kadar gelebiliyorlardı. Bunlar son neferine varıncaya kadar birer birer imha edildi. Bu adamlar Şeyh Said'in döküntülerindendi." "Bunlar da imha edilmiştir. En sonra Şeyh Tahir denilen adamın cediti imha edildi." (Beyanat).

Biliriz ki, eşkiya umumiyetle köylünün mevcut rejimden çektiği zulme karşı yaptığı aksülâmeldir. Filhakika elebaşılar, likide edilmek istenen "Ruhanî Ağalık"tan, Şeyhlerden, Seyidlerden, hattâ Ağalardan pek çoğu idi. Fakat bunlar, isyanlarını köylünün derin hoşnutsuzluğu temeline dayanarak yapabiliyorlardı. Onunçin Kürt köylülüğü, dağa çıkanları, bütün dünya köylülüğü gibi korur, besler ve bakar. Şu halde, yapılan "İmha" hareketleri yalnız Şeyhlerin "ced"lerine münhasır kalmıyordu. Bilâkis, yukarıda jandarma ve asker seferleri hakkında işaret ettiğimiz şekillerin en fecîleri, çalışkan ve mazlum Kürt köylülüğünün canı ve kanı ile oynuyordu. Bugün hâlâ da oynuyor ve galiba Kemalizmin ömrü oldukça da oynuyacaktır.

Türk burjuvazisi, sureta Emperyalizme karşı kopardığı sahte yaygaralarda, "Şarkın mazlum milletleri"nin hakkından harıl harıl bahsettiği halde, nedense bu hakkı Kürt milliyetine teslim etmek şöyle dursun, yeryüzünde Kürt milleti diye bir şeyin varlığını işitmek bile istemiyor. Fakat adıyla sanıyla bir millet, öyle Kemalizmin zannettiği kadar kolay örtbas edilemeyeceği için, Cumhuriyet burjuvazisi, var kuvvetini böyle isyan ve isyan arkasından gelen isyan döküntüleri ve çete muharebeleri fırsatlarını hiç kaçırmıyarak, bu milleti "İmha" etmeğe veriyor. Ve dağınık Kürt köylüsünün, büsbütün parçalayıcı olan Ağalık içinde iken kopardığı her nevmid hareketini vahşi bir zevkle de karşılamıyor değil.. Ve her harekette binlerce ve onbinlerce mazlum Kürt köylüsünü mahvetmeği lezzetle ilân ediyor.

Ağrı dağının sancısı tuttuğu sırada, gazetelerde şöyle havadislere rastlıyorduk: "Büyük Ağrı'nın sisten görünmiyen yüksek zirvelerinde dehşetli kar fırtınaları vardır. Ordumuz bütün Şark havalisine tam bir demir pençe şeklinde hâkimdir. Hele harekât

sahasına civar olan mahallerde kuş bile uçurulmuyor." (31-7-930).

Dahiliye Vekili aynı meseleyi daha açık bir iftiharla tekrarlıyordu: "Ağrı dağı ihtilâli 1930'da olmuştur. Onun teferuatı burada çok anlatıldı. Ağrı dağı harekâtının âmilleri tamamıyla imha edildi. Edilemeyenler de kaçtı. Fakat bu sene kışın Ağrı'dan İran'a kaçanlar mevsimin tahtessıfır 35-40 derece soğuk yaptığı bir sırada Ağrı'dan içeri girdiler. Oraya memur olan askerlerimiz Ağrı'nın tâ tepesine kadar çıkarak, soğuklar içinde bir tek nefer kalmayınca kadar hepsini tepelediler." (Cumhuriyet, 27-6-32).

Kemalizm, bize dişlerini gösteren bir gülüşle sorabilir: Ne yapalım?.. İsyancılara karşı başka türlü hareket edilemez. Çeteleri bastırmak zarurettir. Yaş yanında kuru da yanar. Emperyalizmin para ile avladığı Seyidlere ve Şeyhlere meydan bırakaydık, Kürdistan'ı bir İngiliz, Fransız veya İtalyan müstemlekesi yaptıraydık, daha mı inkılâpçı bir hareket etmiş olurduk?...

Zaten Kemalizmin daima söylediği de budur. Fakat biz de kendisine şunları soralım: Bir yerde geniş halk tabakalarını ayaklandıran isyan sebepsiz olur mu? Şark vilâyetlerindeki isyanların sebebi sırf Ağalığın irticaî hamlesi ve ecnebi parmağı yüzünden olabilir mi? Eğer ortada ezilen geniş halk tabakaları olmasa, o tabakaların yerinden oynatılmasına imkân var mıdır? Şu halde isyanların böyle devam edegelmesinde kimin rolü esastır? Şeyh Said isyanına sırf irticadır, diyelim; ya son Ağrı dağı meselesi de öyle midir? ve ilh... Bu suallerden sonra, isyanların en büyük sebebinin Kemalizm olduğu daha etraflıyla anlaşılabilir. Bunu aşağıya bırakalım. Kürdistan'da köylü inkılâbının elifini bile ağzına almıyan, Şarkta demokratik burjuva inkılâbını bütün bütüne yasak eden, buna mukabil Kürt ağalığı ile elele vererek Kürdistan'ı iktisaden ve siyaseten müstemlekeleştiren Cumhuriyet burjuvazisi, elbette Şark isyanlarındaki mevkiini, kendisi herkesten daha iyi bilir. Bu isyanları yapanlar belli olabilir, fakat bu isyanları / 70/ kıskırtan

Kemalizmdir. Çünkü Kemalizmin iktidar mevkiinden evvel, Kürdistan'da böyle şümüllü isyanlar yoktu. Ve Kemalist sistemin kuruluşundan onlarca yıl geçtikten sonradır ki, Kürdistan, Şarkın Balkanı ve isyan mintakası, ateş ülkesi haline geldi. İsyanın içyüzü bu olduktan sonra, artık, Te'dip seferlerinin tatbikatı, eşkiya tâkibi, Birinci Umumî Müfettişliğin tertibatı ve ilh.. İmha şekillerinde/^{ki}vahşet, zulüm ve canavarlığın mânası, ancak sermayedar nizamının metodları olarak izah olunabilir.

Mamafih biz Cumhuriyet burjuvazisinin Şarkta sistematik İmha siyasetini nasıl teşkilâtlandırıdığına dönelim. Ağrı dağı (1930) isyanından sonra, Birinci Umumî Müfettişliğin şahsında Kemalizm, Kürdistan ağalığı ile yeni ve fiilî bir antant yaptı: Milis teşkilâtı!

Büyük Ağalığın küçük Ağalara ve tekmil Kemalizmle uzlaşmış Ağalığın devlet cihazıyla birlikte Kürdistan fakir halkına karşı çete teşkilâtı, bu Milis hareketidir. Ağrı dağı isyanı ile birlikte yeni bir şekle giren Kürdistan isyanı, Türk burjuvazisine, irticâ ile (Ağalıkla) daha sıkı el-birliği yaparak halk hareketine karşı yeni usuller kullanmanın zaruretini öğretti. Bu usul, Kürdistan halkını birbirine kırdırmak ve daha az jandarma ve asker harcatmak itibarıyla "tasarruf"a da elverişli idi. Ve Kemalizme hiç bir masraf mukabili mal olmuyordu: yalnız Kürdistan halkının sırtından geçinen tufeylilerle silâhlı çapulcuların sayısını arttırıyordu. Cumhuriyet burjuvazisi Milis teşkilâtına yalnız silâh ve cephane verir. Milisin geçimi büyük Ağaların anbarından, yâni Kürdistan çalışkan köylüsünün sırtından çıkar; idaresi hükümet kontrolü altında, büyük Ağaların Kolbaşılıarı ve bazen yakın akrabaları tarafından olur. Ağrı dağı isyanının üstünden iki ay geçmeden, Birinci Umumî Müfettiş Urfa'nın "Millî Gazete"sine şu beyanatı veriyordu:

"Halkımızın Cumhuriyete fiilen gösterdiği merbutiyet ve sadâkati her zaman sitayişle zikredebilirim. Şark vilâyetlerimiz haricin irticâi tecavüz ve hareketlerine karşı müdafaa etmek üzere halkımızın rekabet edercesine Milis teşkilâtına dahil olmaları ve canlı hareketler ve eserleriyle bunu ispat etmeleri

inkâr edilemez.

"Urfa'da olduğu gibi diğer Şark vilâyetlerimizde de Milis teşkilâtı yapılmıştır." (Cumhuriyet, 24-10-930).

I- Şark vilâyetlerinde, Milis teşkilâtı, eskiden jandarma ve askerinin yaptığı daha derin ve geniş mikyasta yapar. Hal-ka karşı tatbik edilen zulüm usulleri, Milis teşkilâtında artık burjuva ferdiyetçiliğinden çıkmış, tam derebeğ kollektivitesi şekline girmiştir. Mâlûm, sermayedar nizamınca bir suçtan ancak o suç işliyen mes'uldür: Her koyun kendi bacağından asılır. Fakat Şark vilâyetlerinde bu tarz nizam keenlemyekün'dür. Bir suç işliyenini ele geçirmek istiyen Kemalizm, birkaç jandarma ile birlikte bir köpek sürüsü kadar kalabalık Ağa milisini suçlunun köyüne saldırtır. Köyde suçlunun çoluk çocuğu, anası, babası, karısı, kardeşleri ve uzak yakın bütün akrabası silâhli bir çenber içine alınarak dağlara çıkılır. Yolda kadın ve çocuklara istenilen rezalet ve hakaret tatbik edilebilir. Zaten çok kere bu işe sevk edilen Milisler, hükümetin aradığı adamın ayrıca şahsen, yâni Ağa cihetinden "düşmanı"dırlar. Düşmanlarının çoluk çocuğunu ellerine geçiren bu câhil insanlar, gerek hükümete ve gerek Ağaya yaranmak, gerekse, - ve en ziyade, - ellerine düşen kurbanlardan âzamî istifadeyi çekebilmek maksadıyla, bir nevi insan "sürek avı"na beraberce sürükledikleri mazlumları, yolda bin türlü işkence ve hakarete uğratırlar. Bu zavallı kadın ve çocukları da niçin peşlerine alıyorlar, diyeceksiniz? Basit: 1) Fâcianın büyüklüğü önünde dağa çıkanın artık ölümü göze alıp, karısını, kızını bu halde görmektense, teslim olmağı göze alması için; 2) Çoluk çocuk dağdan dağa sürüklenip parçalanan mâsum "âsayaş" kurbanlarının, bir gün canlarına tak deyip, istenilen adamı teslim razı olmaları ve kendi candan sevdiklerini pusuya düşürmekte, Ağalık ve Kemalizmle elele vermeleri için; 3) Bu üçüncü nokta diğerlerinden / 71 / hiç te daha az mühim değil, belki pek çok kereler, hususî gazez ve maddî zaruretler yüzünden daha mühimdir bile.. Biliyoruz, Milisler Ağanın Kemalizme hizmet eden askerleridir. Birinci Umumî Müfettişin "her zaman sitayişle zikr"ettiği "merbutiyet ve sadâkat", Ağaların bu hizmetinden başka bir şey de-

ğildir.. Eh! Milisler melâike değildirler: yer ve içerler.. Ağa ise, silâhlı adamlarını âdeti veçhile çapul sayesinde geçindirir. Şu halde "tâkip" edilen adamların, - ki tekrar edelim, bunlar hemen daima Ağanın hususî düşmanlarıdır, - evini barkını gûya "taharriyat" bahanesiyle altüst etmek, hısım akrabasında işe elverişli ne var ne yoksa hepsini birden talan etmek.. Ağanın malî kudreti için olduğu kadar, Milislerin geçimi, maaşı için de lâzımdır.. Yoksa, "babası hayrına" hiç kimse hizmet etmez, değil mi?

II- Milisin bu söylediğimiz birinci kısım faaliyetini, jandarma ve asker de "pekâlâ" yapabiliyordu ve gene de yapar. Milisin bu kısım faaliyetinde keyfiyetçe olmaktan ziyade kemmiyetçe bir rol vardır: yâni yapılan iş daima aynıdır; yalnız Milisin araya karışmasıyla bu iş birkaç misli büyümüş ve ağırlaşmıştır.. Çünkü hususî gazez bakımından, zaten eskiden de, jandarmanın çoluk çocuğunu peşlerine takıp orman orman gezdirdikleri, o civarda o adama düşman olan Ağaların işaret ettikleri idi. Eskiden Ağanın Kemalizmle birlikte ezmek istediği kimselerin çoluk çocuğu jandarma ve askerlere yağma ettiriliyordu; şimdi bu işi jandarma ile birlikte Milisler: daha çok ve daha sistematik bir surette yapıyorlar.. Fark bu...

Fakat, Kemalizmin hiç bir zaman yapamadığı bir şey var ki, Milislerin mühim ve öz hususiyetlerinden biri, bu şeyi yapabilmelerindedir. Milislerin bu ikinci vazifeleri, başta Ağanın menfaati namına ve idaresi altında, Kemalizm için bir nevi (Casusluk + Hafiyelik) rolünü oynamalarıdır. Köyde en ufak bir hareket doğmadan Ağaya haber vermek, şüpheli şahısların bütün hareketlerini geceli gündüzlü tâkip etmek hususunda Kemalizm diz boyu altın dökse Milislerden gördüğü hizmeti ödiyemez. Onunçin, Kemalizm için Kürdistan ağalığı, artık Emniyet'i Umumiyye Birinci Şûbeleri kadar "aziz"dir, ve (Kürt ağalığı + Türk burjuvazisi) "mukaddes ittifakı", altın değerindedir.

Kemalizm, Şarkta süngü üstünde oturuyor. Eğer yapmış olduğu kanunlarla, Kürdistan'da yaşamağa kalksa, öldüğü gündür. Kemalizmin bütün icraatında hâkim olan bu ruh, yâni "fevk'al-kanun"

yaşama ruhu, bilhassa Şark vilâyetlerinin imha siyasetinde en kelbî ucûbelerini enikler. Zulüm ve imha kuvvetlerinin eline düşen Kürt köylüsünün "hayat ve mematı" (ölüm ve dirimi) iki yolda iki sistemin elindedir: 1- Tutulduğu köyden hapishaneye kadar olan yolda: Kürt köylüsünün hayatına Ağa hâkimdir. İsterse adamlarına, Milislere veya jandarmaya ufak bir işaret verir. Sevk edilirken, Kürt bir derenin içinde kurşuna dizilir. 2- İkinci ölüm yolu: bir hapishaneden öteki hapishaneye giden yoldur. Ağa tevkif altına alınan adamı öldürtmek istemez, yahut o salâhiyeti tahdit edilmiş bulunursa, bir hapishaneye gelen maznun, evrakıyla birlikte başka bir mahkemeye nakledilir. Bu Kemalist adaletin hükmüdür. Bu sefer imha edilmek istenen Kürt köylüsü, iki hapishane arasındaki yolda, kaçtı diye öldürülür.

Bu sonuncu imha usulü, bu ilk Komünist 15'leri Karadeniz'-de baltalıyan usul, bildiğimiz gibi, Kemalizm kadar eskidir. Fakat, Kemalizm bu usulü Kürdistan'da tatbik ettiği kadar, belki hiç bir yerde klâsikleştirmemiştir. Meselâ elli kişilik bir kabile, üç kol halinde, yahut üç otobüsle yola çıkarılır. Yolda kabilelerden birinin jandarmaları nedense yorulur ve istirahat için geri kalır, yahut kamyonun lâstiği patlar.. Sonra, bir daha artık bu geri kalan kafilenin ismini işiten olmaz. Yalnız, bütün mazlum kitleler arasında dehşetle uyanık duran o yaman konspirasyon sayesinde mesele kulaktan kulağa yayılır. Bazen, terör olsun diye, bililtizam resmî makamlar tarafından şu şekilde işaa edilir: Yolda firar etmeğe kalkışanlar, jandarma tarafından meyyiten (ölü olarak) derdest edilmişlerdir.. Halbuki, ayaklarından boyunlarına kadar, zincir ve kelepçe içinde perçinlenen bu biçare mahlûkların kaçacak değil, yerlerinden kıpırdıyacak halleri yoktur. /72/

Hülâsa, isyan zamanında: Kemalizm ne kadar Kürt köylüsü öldürebilirse kârdır, der; "normal" zamanlarda da, bin bir tazyik ile suçlandığı Kürt köylülerini, kaçaksa: evini, köyünü yakar; ele geçerse, sevkiyatta kaçtı diye vurdurur.. Ve bu "amansız" imha siyaseti, Şark vilâyetlerinde bir Kürtlüğün bulunmadığı ve bulunamayacağını ıspat için uğraşır. Milis

teşkilâtı bu imha siyasetini "derinleştirir". İktisadî istismar, siyasî ve içtimaî tazyik, Ağalığın ve Kemalizmin "temizliyemediği" biçareleri, birbirine kırdırır. Hapishaneler dolar. Sırf Toprak meselesi yüzünden, Kemalizmin halledemediği ve edemeyeceği bu içtimaî dâva yüzünden, Kürdistan halkının birbirini ne kadar yediğini, ve Kemalist içtimaî ve siyasî rejiminin bu bakımdan ne kadar feyizli olduğunu görmek için, bir Şark ve bir de Garp hapishanesindeki mahkûmların, "katl" suçundan nispetlerini yapmak yeter. Bir Şark ve bir de Garp hapishanesinde mahkûmlar yekününe nazaran katillerin sayısı, bize Kemalizmin Şark vilâyetlerinde,³⁷, istismar ve zulüm rejimi olarak ne kadar ağır bastığını gösterebilir. İstanbul hapishanesinde Buhran'dan çok uzak devirlerde, 1340 senesinde katiller bütün mahkûmlar yekününün % 8,9'unu geçmez; 1341'de bu nispet % 7,9'a düşmüştür. Yâni sermayedar nizâmı inkişaf ettikçe, İstanbul'da sirkat ve ilh. gibi "âdi" suçların nispeti, katl'lere nazaran artar. Halbuki, bir Şark vilâyetinde, cihan buhranının ortasında (33), 396 mahpustan 216-222'si katildir; yâni, % 54-60!.. Yâni Şark vilâyetlerinde Garp vilâyetlerinden 6-7 misli fazla insan öldürenler var...

İstanbul'da 1 kişiye mukabil Şark vilâyetlerinde 6-7 kişi ölürse, bunda içtimaî nizâmın ağırlığından başka hangi sebep aranabilir?

İçtimaî bünyenin bizatihi ağırlığından başka, Türk burjuvazisinin iktisadî istismar ve siyasî tazyiki altında müstemleke zulümlerinin envainna uğrıyan Kürdistan halkı, bu imha siyasetine karşı kaç türlü aksülâmel gösterir? Bilhassa şu iki şekilde:

1- Köyü bırakıp dağa çıkmak: Meselâ, falan kazanın falan köylerinden 15 kişi, uğradıkları zulümden kurtulmakçın, kendi evlerini yakıp dağa çıkar.. Hattâ, başkalarını da beraber gelmeğe teşvik etmekçin, öteki evlerden de birkaçını ateşe verirler.. Öteki köylüler dağa çıkmaz. Fakat arkadan bir tabur asker gelir.. Her iki köye ateş açılır: 7 kişi ölür. Köylü de mukabil ateş açmağa mecbur kalır ve çoluk çocuğu silâhlarıyla birlikte dağa çıkar.. Cumhuriyet ordusu her iki köyü tâ temelinden cayır cayır yakar...

İşte Kürdistan'ın her köyünde her gün işitilen hikâye..

2- "Tırtıllara arzuhal" vermek: Kürdistan'da şikâyetin ne demek olduğunu yukarıda gördük. Burada bunlardan birini, az çok karakteristik bir surette, gerek halkın ızdırab derecesini, ve gerekse bu ızdırabın Kemalizm bürokrasisinde karşılanmış tarzını burjuva diliyle anlatılmış şekilde tespit edelim. Ağrı dağı isyanından sonra, Erkân'ı Harbiye'i Umumiye Reisi Fevzi Paşa Şarkta.. Halk mübareği bir şey sanıyor, ve:

"Savur kadınlarının Fevzi Paşaya şikâyetleri: Savur'dan bildirildiğine göre, büyük Erkân'ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa, refakatinde Birinci Umumî Müfettiş İbrahim Tâlî ve Mardin Vâlisi Talât beyler olduğu halde, Savur'a gitmiş, otomobilinden hükümet konağı önünde inerken birtakım köylü kadınlar "Yanıyoruz, elaman" diye feryat ederek müşarünileyhe istidalar vermişlerdir. Bu istidalarda, bazı şahısların mezalim gördükleri iddia ve Kaymakam Osman Sabri beyden zımnen şikâyet edilmekte idi." (Cumhuriyet, 18-10-930).

Buradaki zâlim "şahıslar", tahmin edilebileceği gibi, Ağalık ile Milis teşkilâtıdır. Ve halk bu arada Kaymakamın da (Kemalist devlet cihazı mümessili sıfatıyla) bu işte bağıni biliyor, fakat bu bildiğini açıkça söyleyemeyeceği için, "zımnen" anlatıyor. Bütün bu şikâyetin burjuva matbuatı için mânası, kuru bir "iddia"dan ibarettir... Bu "Yanıyoruz, elaman" haykırışına, "Kemalist üç" [Kemal - İsmet - Fevzi Paşalar]ın biri nasıl mukabele eder? /73/ Aynı burjuva gazetesine göre, şöyle: "Fevzi Paşa, istidanameleri okuduktan sonra İbrahim Tâlî beye vermiş, o da herhangi bir haksızlığa meydan verilmiyeceğini müstedilere bildirmiştir." (keza).. Yâni, Türkçedeki meşhur tâbiriyle: "İt ite, it te kuyruğuna" buyurur...

Milis suiistimali hakkında ise, Birinci Umumî Müfettişliğin ne düşündüğü, yukarıdaki vak'adan altı gün sonraki beyanattan belli olur:

"Hüviyeti meçhul birkaç imza ile İstibdadın casus rapor ve ihbarlarına benzeyen bu müracaatta, Urfa milislerinin âsayişi

ihlâl eden hareketlerinden bahsedilerek şehir haricinde yapılmış bir katlı vak'asına işaretle lüzumsuz olan bu teşkilâtın ref'i arzusu izhar ediliyor.

"Bu isnat külliyyen hilâf'ı hakikattır. Mazbut bir şekilde olan bu teşkilât mansubinininden inzibat ve âsaiyişi ihlâl eden hiç bir hareket şimdiye kadar hiç bir yerde hâdis olmadığı hükümetçe muhakkaktır." ("Şark vilâyetlerinde Milis teşkilâtı"; Cumhuriyet, 24-10-930).

IV- TAZYİK: Gerek hars ve gerekse idare cihetinden, Kemalizmin Kürdistan'da tâkibettiği gaye, orada bir Kürt halkının varlığını inkâr etmek, bu varlığı her hususta yok etmek, ezmek, susturmaktır. İdarî ve harsî tazyikin hedefi budur.

İdarî tazyik: Ağrı dağı isyanından sonra Cumhuriyet burjuvazisi yeni bir "Belediyeler Kanunu" yaptı³⁸. Bu kanun, Meşrutiyet burjuvazisininin tertip ettiği eski kanunu bile fazla demokratça buluyor ve Belediyenin icra kuvvetini, yâni lâfta değil, işte Belediyeyi fiilen hükümetin emrine veriyor. Burjuvazi Türk amelesinin kuvvetini hissettirdiği büyük şehirlerden bilhassa İstanbul'da bunu tatbik etti. Fakat bu kanunun asıl yaman tatbikatı Kürdistan'da oldu. Bugün Birinci Umumî Müfettişliğe bağlı dokuz vilâyetin hemen bütün kazalarında seçilme ile bir Belediye Reisi yoktur. Kürdistan'da, Türk burjuvazisininin doğrudan doğruya tesiri altında tutabildiği birkaç büyük vilâyet merkezi müstesna sayılırsa, geri kalan her Belediyenin fiilî idaresini, o havalinin hükümet reisi elinde tutar. Her Kaymakam aynı zamanda bütün Muhtar, Millet Meclisi ve ilh. intihabatını yaptıran Belediye Reisidir de.. Dikkat edilirse, Şark vilâyetleriyle Garp vilâyetlerinde, aynı Belediye Kanunu'nun tatbikatı birbirinin zıttıdır. Garpte Vâli Belediye Reisidir. Yâni büyük şehirlerin belediyesi Kemalist devlet cihazınının demokrasi tanımaz bir cüz'üdür. Çünkü Garp vilâyetlerinde Belediye Kanunu'nun ameli hedefi, Türkiye amele sınıfınının inkılâpçı hareketidir. Şarkta Belediye Reisi Kaymakamdır. Yâni, daha ziyade büyük olanıyan kasabaların belediyesi Kemalist devlet cihazınının bir cüz'üdür. Çünkü Şark vilâ-

yetlerinde Belediye Kanunu'nun amelî hedefi, Kürdistan halkının isyancı hareketidir. Keyfiyet cihetinden Şarkla Garp arasında bu fark var.

Fakat kemmiyet cihetinden Belediye idaresinde büsbütün tedhişçi usul ancak Şark vilâyetlerine hastır. Hiç şüphesiz Hindistan müstemlekesinde Emperyalizm bu hususta geniş salâhiyetler tanımıştır. Çünkü anavatan o müstemlekenin arazi sahipleri ve burjuvaları ile çok daha ileri metodlar sayesinde bir ittifak kurmuştur. Halbuki Türk burjuvazisi, Kürdistan müstemlekesinde tatbik etmeğe mecbur kaldığı barbar müstemlekecilik yüzünden, henüz müttefiki³⁹ bulaşmış unsurlar ve Ağalıkla bile pek ısınmış bir halde değildir. Onunçin, tıpkı Hükümet karşısındaki "Büyük Millet Meclisi" gibi, Kaymakam karşısında Belediye Meclisi'nin de "ismi var, cismi yok"tur*.

Onunçin, Kürdistan devlet cihazı bakımından, Jandarma ile Tahsildarın üstünde ve Umumî Müfettişlikle Vâlilerin altında, diktatör Kaymakamlardır... Şark vilâyetlerinde mahallî idare lâftır. Her şey militarist ve terörist Ağalıkla Kemalizmin en zorbaca emr ve nehyine tâbi tutulur.

*) Ağrı isyanından sonra, Şark vilâyetleri belediyeleri hakkında gazetelerde, sık sık şöyle telgraflar okumağa başladık: "Van, Malatya, Siirt, Erciş, Beşir belediyelerine vâli ve kaymakamlar bakacak..." (Milliyet, 9-III-931).

Aynı tarihten az evvel Cumhuriyet'te çıkan bir liste, Kürdistan'ın hemen bütün kazalarında belediyeleri kaymakamların eline geçirtiyordu:

"Ankara 16 (telgrafla) - Beyazıt, Hakkâri vilâyet merkezleri belediye reisliği vâliler; Şinan, Lice, Kulk, Muradiye, Saray, Başkale, Şıtak, Palu, Malazgirt, Keban, Hersek, Nâzımiye, Diyadin, Puzluca, Tutak, Suruç, Siverek, Viranşehir, Gerze, Pervazi, Çabakçur, Mutku, Bulanık, Varto, Şimdinan, Beytüşşebab kazalarının belediye reislikleri kaymakamlar tarafından ifa edilecektir." (Cumhuriyet, 17-11-1930).

Harsî tazyik: Bir Şark vilâyeti (Siirt) mebusu ve İş Bankası kodamanı olan Milliyet başmuharriri Mahmut: "Şark ve Garp vilâyetlerimizi hususî bir idareye mi tâbi tutuyoruz?" ünvanlı bir Başmakalede, bize Şark vilâyetlerinin genç ve münevver tabakalarına işliyen şu havadisini veriyor:

"Maateessüf Şark ve Garp vilâyetlerimizin halkı arasına çirkin, yalan birçok fikir ve kanaatler yayılmış.. Bu uydurma şeyler; en akıllı geçinen bazı gençleri ve münevverleri de kazanmış.. Gûya hükümetin bu havalı halkına karşı hususî bir nokta'î nazarı varmış.. / 74 / Bu halkı, hele Kürtleri okutmamak, onları ebedî bir karanlık içinde bırakmak tasavvurunda imiş.. En fena memurları bu havalıye gönderiyormuş.. En mühim merkezlerde bu sebepledir ki liseler açılmıyormuş..." (Mahmut: Milliyet, 21-12-931).

İşte, İş Bankası'nın ve Halk Fırkası'nın mûtemedi bir Şark mebusu, Şark ve Garp vilâyetleri seyahatinden bu intibalarla dönüyor... Mebus Mahmut "bu ve buna benzer bir çok" şeyleri "iftiralar..." diye tavsif ediyor. Bu sözü işitince, siz de kendi kendinize hayret edebilirsiniz.. Acaba hangisi iftira? Yoksa Kemalizm Şark vilâyetlerinin Kürt ekseriyeti mahallerinde, Kürtlüğün harsî haklarını mı tanıyor?.. Hayır. Kemalizm değil Kürtlüğün harsî hakkını, hattâ varlığını bile tanımaz. İşte aynı yazı söylesin:

"Hakikat şu ki, hükümetin bu havalı halkı için gizli ve hususî bir politikası yoktur. Onun nazarında Türk vatani bir küll'dür. [Yâni Kürdistan diye bir şey yok!] Vatandaşları ayrı ayrı muameleğe tâbi tutmak [Galiba Türke Türk, Kürde Kürt demek.] Cumhuriyet idaresinin şîârına uymaz. Esasen böyle bir yol ihtiyarı için ortada bir sebep te mevcut değildir. [Çünkü..] Karşı-
mızda Türkten gayrı ırklara mensup olduğunu iddia edenler var mı? [Hemen hemen: Varsa boyunu görelim! gibi bir şey.] Bilâkis bu havalide herkes Türk mektebi, Türk harsı istiyor." (Mahmut: keza).

Siirt mebusu Kürdistan'da "Türkten gayrı ırk" tasavvur edemiyor. Halbuki Anadolu'da bile "Türkten gayrı" az mı ırk vardır?

Fakat mevzubahis olan "İrk" mı ya?.. Hars bugün İrk'in mı, yoksa Millet'in mi vasfıdır? Aynı "İrk"tan sayılan Bulgarlarla Türkler, bugün Millet olarak başka başka Harstan değil midirler? Şu halde Kürdistan'da bir İrk değil, bir Millet olarak Kürtlük var mı, yok mu, onu arıyacağız.. Bunu ise yukarıda aradık ve bulduk: Şark vilâyetlerinde temeli Köylü meselesine dayanan bir Kürt milliyeti dâvası vardır. Türk burjuvazisi bu Milliyetin Hars hakkını tanıyor mu? Hayır. Değil bir Millet ve Hars hakkı, hattâ "Türkten gayri ırk"ların bulunabileceği bile imkânsızdır. Şu halde, Kemalizm Kürdistan'da bal gibi müstemleke siyaseti tâkip ediyor. Çünkü bir Millet'in en iptidaî haklarından olan Hars hakkını tanımıyor.

Başka bir nokta var: İngiltere Mısır'da, Hindistan'da, Cenubî Afrika'da ve Kanada'da İngilizceyi elinden geldiği kadar çok tâmin etmek ister. Hattâ bu İngiliz müstemlekeleri içinde halkı sırf İngilizce konuşanları bile vardır. Anavatan müstemlekeyi kendisine daha iyi tâbi kılabilmeğin onu harsî esareti altına almağa da uğraşır. Hattâ müstemleke siyasetinin iktisattan sonra gelen mühim bir genişleme şartı da bu kültür nüfuzunu kökleştirmektedir. Bugün, Şark vilâyetlerinin pek azında konuşulan Türkçe, Fransızların Tunus ve Suriye müstemlekelerinde konuşulan Fransızcadan nispet itibarıyla çok daha azdır. Anavatan, ezdiği milletler içinde kendisine satın alacağı sınıf ve unsurları, kendi harsı ile yetiştirdiği nispette sâdik kul yapabilir. Tıpkı bunun gibi, Türk burjuvazisinin de, Kürdistan'da Türk harsını yayması, Türk mektebi açması müstemleke siyasetinin alfabesidir. Siirt mebusu da, "esasen böyle bir yol ihtiyarı için ortada bir sebep te yoktur" derken, bunu müradediyor. Yâni: Kürdistan'da Türk harsını yaymamak "için ortada bir sebep te yoktur"...

Halbuki vak'alar vak'alardır: "Son istatistiklere göre" "Diyarbakir ve Erzurum talebesi en az maarif mintakalarıdır." (Cumhuriyet, 8-10-1930). Sebep? Siirt mebusu bu sebebi aklınca bize veriyor: "Tehirin başlıca sebebi bütçe darlığıdır." (Milliyet; z.e. başmakale, 21-12-931).. Bir Kemalist vekil bir mebusu her zaman bu "Bütçe darlığı" ile "iknâ" yahut

"iskât" edebilir, fakat az çok siyaset ve içtimaiyyatla temasa geçenler bunu yutabilirler mi?

Bolşevik inkılâbını yaptığı zaman hiç olmazsa bugünkü Kürdistan kadar geri olan bugünkü Ermenistan Cumhuriyeti'ni ele alalım. / 75/ Orası hakkında herhangi tarafgir bir fikir yürütmemekçin, Kemalist matbuatta yazılabilenlerden bir misal okuyalım:

"1919-1921 tarihlerinde Ermenistan mekteplerindeki talebenin yekünü 47.000 idi. Şimdi 217.000 kişiye baliğ olmuştur. Ermenistan'da 9 âlî mektep vardır ki bunların talebesi 8.000'dir. Teknik mektepleri ve amele darülfünûnları ile birlikte yüksek talebe otuz iki bine baliğ oluyor. Ermenistan'da Ermeni ve ekalliyet lisanlarındaki matbuat fevkalâde ilerlemiştir. Ermenistan'daki Türk ve Kürt ekalliyetlerinin nef'ine çok işler vücuda getirilmiştir. Bu millî ekalliyetler için ayrıca mektep şebekeleri vardır." (Cumhuriyet gazetesi, 27-1-1933).

İşte, millî taziyik, müstemleke siyaseti gütmeyen bir sistemde Hars inkişafı böyle olur ve ekalliyetler böyle haklandırılır.. Boğulmaz. Yoksa her şeyi "Bütçe" ile izah etmeğe, mâhut bürok-rasi kafasıyla özenirsek, Maliye Vekâletine verilecek bir işaretle, daha nelere kaadir olunmazdı?..

"Tekrar ediyorum, diyor Siirt mebusu: bu halkta ayrılık temayülleri yoktur. Türk câmiasından ayrı bir vaziyette yaşamak arzusu hiç bir kafada yer tutmuş değildir. Kürtlük namına söz söyleyenleri ve tahrikât yapanları buralarda herkes tel'in ediyor." (Siirt mebusu Mahmut: Milliyet, 21-12-931).

Ancak "Âmin!" sesleriyle karşılanabilecek olan böyle "resmî nikbin teyid"ler, isyan ocaklığında "Şark Balkanları" şekline giren Kürdistan hesabına gülünç derecede kuru teselliler değil midir? Bir tek halk Muhtarının, bir tek köylü Belediye âzasının, bir tek Kürt mebusun, bir tek mahallî müstakil ve halka tercüman olan Gazetenin bulunmadığı Kürdistan içlerinde; "Ayrılık temayülleri" vardır diyebilecek, halkın kendiliğindenci ve mağrur isyanlarından başka ne olabilir? Kürdistan'da "Kürtlük namına söz

söyliyenleri" "tel'in" edenler bulunur mu? Elbette: Kemalizmle uzlaşan büyük Ağalık ne güne kalmış!.. Çünkü, Ağalık, zaten iktisadî ve içtimaî bakımdan daha yüksek bir vahdeti temsil eden Millet mefhumunun taban tabana zıttıdır. Zaten Kürdistan'-da Kemalizmin Ağalıkla ittifakının bir mânası da bu değil midir? Ağaların teb'ası halinde yaşayan insan yığınları, bir Millet teşkilâtına erişmiş insanlardan daha kolayca, ecnebi bir millî tazyike razı olmaz mı? Maraba kendisine Ağa denilen bir "Sahip" tanır. Onun için, Kürt ağasının Türk beyi diye bir sahibi bulunmasını bile tabiî görür. Hele kendi sahibinin Türk veya Kürt olması bir toprakbent için en sonra düşünülecek keyfiyetlerdendir.. Böyle kuzuyu kim kırpmaz.

Bütün bu kompromi, konspirasyon ve tazyik sistemlerine rağmen, Kürdistan'da bir "ayrılık temayülü", hem de denize düşenin yılanı sarılmasından daha fecî psikolojiler yaratan bir "ayrılık temayülü" hâkimdir, umumîdir, müthiştir. Ve Kemalizmin orada, hattâ kendi harsını bile yaymaktan çekinmesinin aslî sebebi o bütçe mütçe değil, bu korkudur. O zaman şu satırları daha iyi anlayabiliriz: "Esasen bir devletin, herhangi bir halk kitlesini, hattâ kendisinden ayrı ırktan bile olsa, kör ve câhil bırakmak suretiyle idareye kalkışması çoktan iflâs etmiştir." (Mahmut: keza). Evet, bir müstemlekeci memleket "kendisinden ayrı ırktan" olan müstemlekelerine bile, kendi kültürünün gaalibiyetini saldırtır. Fakat, o bizim Kemalist burjuvazi için değil..

Birinci Umumî Müfettişliğin topladığı gizli bir Konferansimsı içtimâda, Kemalist memurlar, ittifak'ı âra ile şu neticeye varmışlardı: "Kürtleri de okutalım da, başımıza yeni bir Arnavutluk gaillesi mi açalım!.."

Ne hacet, Kürdistan halkı bütün bunları bilmese bile, gözünün önünde olan biteni görmeyecek kadar kör müdür? Bugün Kürdistan'da yaşayan⁴⁰, Kemalizm, her gün, Siirt mebusunun söylediği gibi "yeni müesseseler kurmak" şöyle dursun; İstanbul'un her kazasında bir iki yeni Lise açarken, Kürdistan'daki Orta mektepleri, Muallim mekteplerini birer birer kapat-

maktan, "Bütçe darlığı"nın bütün⁴¹ lerini Şark vilâyetlerine yüklemekten geri kalmıyor ve "Lise"leri Sivas hududundan Şarka geçirtiliyor.

"Ne çare ki, her insanda tam bir tetkik ve mantık kuvvetinin mevcudiyetini farz edemeyiz; halkın akli, daha ziyade gözünde ve / 76/ kulağındadır." (Milliyet, keza). Bu satırları biz değil, aynı "sadâkatlı" Siirt mebusu yazıyor. Ve makalesini şöyle bitiriyor:

"Eğer halk, kendileriyle daimi temas halinde olduğu memurlar aleyhinde bir şikâyet mevzuu bulmazsa, hâinlerin yapmak istediği her türlü isnat ve iftiralar tabiatıyla tesirsiz kalır." (keza).

Tamam! Biz de bunu söylemedik miydi? Ateş olmıyan yerden duman çıkar mı? İş, Kemalîst burjuvaziye: "Şark vilâyetlerini müstemleke yaptın!" demekte değil, bu denilene Kürdistan halkını inandırmaktadır. Şark vilâyetleri buna çarçabuk inanıyor. Çünkü, Siirt mebusunun da farkında olmadan ağzından kaçırıldığı gibi, halk söylenen lâftan ziyade kendi gözüne ve kulağına inanır!

Lâftan ne çıkar? Meselâ bugün, eski Müslüman ağalarının İstanbul'da tortulaşan döküntülerine, hasta bir soygun ve çapul "daüssıla"sına tutulan birisi, Ermenistan Cumhuriyeti Sovyetlerin müstemlekesidir, demeye kalkışsa, buna develer de gülmez mi? Niçin? Çünkü, rakamlar meydanda. Bolşevizm Ermenistan'da, 12 sene içinde, mektep talebesinin sayısını % 461,7 (dört buçuk mislinden fazla) arttırmıştır. Türk burjuvazisi Kürdistan'ı gerilikle istediği kadar itham edebilir. Yukarıdaki hars inkişafının iktisadî temelini, yine bizzat Türk matbuatı bile bize öğretebilir:

"Sovyet devleti Ermenistan'da ağır bir yüke tevarüs etmiştir. Sovyet idaresinin ilk senedeki işi onbinlerce Ermeniye açlıktan ve ölmekten kurtarmak, ona Rusya'dan erzak ve tohumluk getirtmek olmuştur. Sovyet idaresinden evvel Ermenistan'da sanayi yok gibiydi. Ziraî istihsalâtın kıymeti dahi ancak yirmi milyon ruble tutuyordu. Halbuki Ermenistan'da bilâhare vücuda getirilen sanayi 1931'de 78 milyon ve 1932'de 144 milyon rublelik imalât vücuda getirmiştir. Bu sanayide 60.000 amele çalışıyor. Erivan, Leninakan

ve Karakilise'de yeni sanayi merkezleri kurulmuştur. Bundan başka muazzam pamuk, kimyevî mevad ve makine fabrikaları tesis olunmuştur. Memleketin elektrik teçhizatı süratle ilerlemiştir. Erivan ve Leninakan civarında muazzam su kuvveti tesisatı vücuda getirilmiştir. Dsogar'da tesis olunan elektrik fabrikası bir ay evvel açılmıştır. Bu fabrika 22.500 kilovat elektrik istihsal etmektedir. 1919'da Ermenistan elektrik tesisatı ancak 460 kilovat elektrik istihsal ediyordu. Şimdi ise bu miktar 36.000 kilovata çıkmıştır. Ermenistan'da ziraat dahi sanayi gibi çok terakki etmiştir. Sovyet idaresinden evvel Ermenistan'da ekilen saha ancak 82.000 hektardı. Şimdi 400.000 hektara çıkmıştır. Bunun 30.000 hektarına pamuk ekilmektedir. 125.000 hektar arazi kanallarla sulanmaktadır. Ermenistan'daki ziraat sahasının yüzde kırkını kollektif yâni müşterek çiftlikler teşkil etmektedir. Vaktiyle Ermenistan geride kalmış bir ziraat memleketi iken, şimdi müterakki bir sanayi ve ziraat yurdu olmuştur." (Cumhuriyet, 27-1-1933).

Ermenistan da harb'ı dahilî ve haricîler geçirdi. Ve ancak 1923'lerden sonra kendine geldi. Şu halde Türkiye Cumhuriyeti ile yaşıttır. Niçin aynı müddet zarfında Sovyet Cumhuriyeti, Ermenistan'da hemen hiç bulunmıyan sınaî istihsali 144 milyona, elektriği 78 misline, ziraat ekimini dört beş misline, yalnız kanallarla sulanan araziyi, eskiden ekilen toprak yekününün hemen bir buçuk misline yükselttiği halde; Kemalist Cumhuriyet, Kürdistan'da aç aça iki un fabrikası açarak, ekmeğin okkasını İstanbul'dakinden bir buçuk misli fazlasına yükseltmekten başka bir halt edemedi?

Çünkü Kemalizm, Kürdistan'ı bir müstemleke, hem de barbarca ezilen ve soyulan bir müstemleke yapmıştır.

Böyle bir müstemlekedede, yerli halkın millî varlığını bile inkâr eden Kemalizm, hiç orada kültür inkişafına hizmet edebilir mi? / 77/

V- TEMSİL: Türk burjuvazisi Tehcir, İskân ve İmha siyasetleriyle bir taraftan aşındırmağa uğraştığı Kürtlüğü, sırf bu yolla tüketmenin imkânsızlığını gördü. O za-

man, yâni son zamanlarda, şu son iki usulü daha kahir bir şekilde tatbik ve inkişaf ettirmek lüzumunu hissetti: 1- İdarî, harsî taz-yik siyaseti; 2- Temsil siyaseti..

Kemalizmin ötedenberi diline doladığı nakarat hep budur: "Kürtçenin buralarda taammüm etmesinin [Kürdistan'da Kürtçenin taammüm etmesinin!] sebepleri büsbütün başkadır. Bu sebepler arasında eski Saltanat idaresinin o mücrimâne ihmalini, kayıtsızlığını en başta kaydetmek lâzımdır." (Siirt mebusu Mahmut: Milliyet başmakalesi; 21-12-1931). "Bu hareketler [Şark isyanları] eskiden ekilen tohumların neticesidir. Vaktiyle ekilen fırtına tohumları bugün bize yıldırımlar biçtiriyorlar. Bunlar mâzinin seyyiatıdır. Eğer o hareketleri yapanlara Türk oldukları anlatılsa idi, bu elîm hadiseler vukua gelmezdi. Müfettiş'i Umu-mîliğin faydasına hakikaten kaniim." (Dahiliye Vekili Şükrü Kaya: "Meclisteki Beyanatı"; Cumhuriyet, 26-6-932).

Fakat bu nakarat bile, o Kemalizmin pek şaklabanca becerdiği: "Cesaret arzederken sirkatin söyleyiş"lerinden biri değil mi? "Ah! O körolası Osmanlı imparatorluğu, denilmek isteniyor, niçin bu Kürdistan'ı Türkleştirmemiş?.." Ne yapalım, beyler: Sizin bugün dünyayı "Türk"leştirmek cehdiniz ne kadar zarurî ise; Osmanlı imparatorluğunun bütün ırk ve kavimleri "Ümmetleştirmek" veya "Teb'alaştırmak"la iktifa eylemesi de o kadar tarihî bir zaruretti. Çünkü Kemalizm sermayedar nizamıdır; Osmanlılık derebeğ rejimi idi. Kemalizmde evet olan Osmanlılıkta hayır olacaktı.. Sermayedarlığın ak dediğine Derebeğlik kara diyecekti.. ve ilh... Yok eğer Meşrutiyet burjuvazisinden şikâyetiniz varsa, onda da yayasınız.. Daha ne yapsındı, o "İttihad ve Terakki"ciler ki, sizi, bugün uzlaştığınız Kürt ağalığından çok daha tehlikeli bir rakip olan Ermeni sermayedarlarının Milliyet dâvasından kurtarmıştır.. "İş olacağına var"ır... Meşrutiyet burjuvazisinin Ermeniliğe atabil-diği satırı şimdi siz Kürtlüğün sırtında deniyorsunuz.. Her tarihî devir kendi hükmünü icra eder. Fakat, her devir, tarihîdir: gelir, geçer ve geçince, hükmünü de bir daha dönmek üzere geçi-rip götürür.

Ama, nasıl oluyor da, bu beyler Kürdistan'da Türkten ayrı bir vahdetin bulunduğunu ispata kâfi gelecek olan Kürtçenin "taammüm etmesi"ni olsun saklamayı unutuyorlar? Bu peşinden mânaların tenakuzunu sürükleyip getirmez mi? Her ne ise, bu işte etekleri tutuşan Türk burjuvazisinin, bir kere gözü karar-
mıştır. Onunçin "Şark meselesi"nde de tezatlar içinde çarpın-
maktan kurtulamıyacaktır.

Şark vilâyetlerinde Türk kültürünü yaymak için en iptidai tedbir orada mektepler açmaktır; halbuki bir yerde mektep açmak, velev ecnebi kokusunu taşıyan da olsa, o yer halkının hars se-
viyesini az çok yükseltir.. Zülmün fırtınalar kopardığı bir ülkede ise, herhangi bir çeşit harsın ışığının aydınlığı, göz-
leri açabilir, mazlumların kurtuluşuna yeni perspektifler aç-
abilir.. Ne malûm: Türkçülük ceryanı için baş ideoloğu yetiştirebilen Kürdistan'ın, bir gün kendi fikriyatçısını da yaratması.. o kadar imkânsız mıdır?

"Ne yapmalı?".. İşte Türk burjuvazisini kıvrandıran istif-
ham.. Hars kuvvetiyle yapamıyacağını anlıyan Kemalizm, kanun zoruyla, ve parlak nutukların tehdidiyle Temsil siyasetine giri-
şiyor. Kültürle temsil, yumuşak, okşayıcı usullerle "Hülûl si-
yaseti"dir. Halbuki Kemalizm bu siyasette bile militarist (Asker - Banker - Düker)⁴² zılgıdından ayrılamıyor. Kemalizmin Kürdistan'daki yeni-Temsil siyasetine iki örnek:

1- Parlak nutuk tehditleri: Başvekil İsmet Paşa 1932 senesi sonlarında Şark vilâyetleri seyahatinden döndüğü zaman, bütün Türkiye münevver ve küçükburjuvalarının yüreklerini hop hop hop-
latacak ve ağız sularını zırıl zırıl akıtacak çeşitten parlak bir "mühim nutuk" irad buyurdular. Bu nutukta bir kere: "Son-
ra dahası var; nefsimize güvenerek söyleyebiliriz ki, Türkiye'-
ye taallük eden işlerin ana ve temel esasları ne olduğunu en doğru olarak biz Türkler biliriz." diye epey (bravo sesleri ve şiddetli alkışlar) derledikten sonra, tâ aşağıda, "çok sevine-
ceğimiz, mağrur olacağımız /78/ gibi mübalâğa ile ifade edici tedbirlerden kaçınmak için, halimizi endişe etmiyeceğimiz bir

vaziyet şeklinde ifade ediyorum." Bu tekerlemeler arasındaki "halimizi endişe" etmemek, Türkiye'ye ait işlerin "ne olduğunu en doğru olarak biz Türkler biliriz" kekelemeleri, üstlerindeki yaldızlardan çırılçıplak edilirlerse: "Korkmayın yahu! Ne korkuyorsunuz, korkacak bir şey yok, korkumuzu hiç olmazsa kimseye çaktırmıyalım, ve ilh.." gibi palavracı tesellilerden başka bir mânaya gelemez. Filhakika yavuz İsmet Paşa'nın ağzında gevelediğinin "ne olduğunu en doğru olarak biz Türkler biliriz". Bu muhakkak. Ama, Paşamız lâhana turşusu ile perhizi bir tek nutukta tavsiye edecek kadar acemi⁴³ tâbipliklere kalkarsa, bunun "ne olduğunu en doğru olarak" anlamak için Kemalist burjuvaziden diplomalı "Türk" olmağa hacet kalır mı? Meselâ, "Türktüm" diyen Anonim Şirketler gibi, "Kürdüm" diyen "Türk" vatandaşlarımız içinde de, lâhana turşusu ile perhizin yanyanalığından çıkan şiir ve edebiyat dolu tezadı kavrıyacaklar bulunamaz mı?

a) Perhiz: "Memleketin âsaiyişi, emniyeti, vatandaşların itimadı, kanunların yazılı olduğu gibi tatbikatı ve bütün vatanın Türk milletinde, Türk devletinde ısınmış ve kaynaşmış olmak telâkkisi her sene bir evvelkinden gözle görülecek elle tutulacak kadar açık, ileri, kuvvetlidir. (Alkışlar). Memleketin şarkında ve garbında dört köşesinde her sene hiç olmazsa bir iki defa dolaşırız. Bu sene Şark vilâyetlerinde birçok yerleri gezdim. Vatandaşın Türk milliyetine ve Türk devletine olan merbutiyeti ve Türk devletinin ve Türk kanunlarının vatanın her köşesinde mer'i olmak nüfuz ve kudreti bâriz bir surette göze çarpmaktadır." ("İsmet Paşa hazretlerinin mühim nutkunun metni"; Cumhuriyet, 21-11-1932).

b) Lâhana turşusu: daha aşağıda: "... Belki bugün de bazı yerler için sıkıntı sanılabilir. Mahsus kelimesiyle söyledim ama yakın bir zamanda, çünkü senelerin çoğu yüzde yetmişi, sekseni, doksanı gitmiştir. Yakın bir zamanda memleketin her tarafında millî işlerin aynı surette görülmesi, Ankara'da olduğu kadar tabii bir hal olacaktır. Bu sene seyahatlerimden iki esaslı intibâ ile döndüm. Biri vatandaşların Türk devletinde kendisini alâkadâr görmek hissi, çok terakki etmiş ve çok kaynamış [Acaba "çiğ değil"

mânasına mı?] bir haldedir. Diğeri bizim millî mefkûrede ve dahilî siyasette icabeden tedbirleri hem vakit geçirmeden, hem doğru olarak bulmakta isabet ettiğimizin senelerle mütemadiyen teeyyüd etmesidir." (keza).

Evvelâ, "kanunların yazılı olduğu gibi tatbikatı"nı "açık, ileri, kuvvetli" ve daha bilmem nasıl görüyor. Sonra "yakın bir zamanda memleketin her tarafında millî işlerin aynı surette görülmesi" ümidini, "olacaktır" istikbal siygasıyla vaadediyor. Bu görüş ve vaadediş bize bir şeyi gösteriyor: "Kanunların yazılı olduğu gibi" yahut "memleketin her tarafında... aynı surette" tatbik edilmesi "yüzde yetmiş, seksen, doksan" lâftan ibarettir.. Kemalist Başvekil, resmen, âlenen "açık, ileri, kuvvetli" bir surette ilân ediyor ki: Türk burjuvazisinin kitapta yazılı kanunlarıyla hayatta olan tatbikatı arasında ve "memleketin şarkında, garbında, dört köşesinde".. dağlar kadar fark vardır.

Niçin? Çünkü: "Hiç şüphe yoktur ki, Cumhuriyet Türkiyesinin bütün geçmiş devirlerden en esaslı farklarından birisi de millî bir devlet olmasıdır. Türkiye'nin, Türkün devleti ve vatanı olmasıdır. (Bravo sesleri, alkışlar). Bütün geçmiş asırlardan bir ânda görülen ve daima görülecek olan esaslı bir farkımız budur. Bu memleket Türkiye'dir. Burada yaşayanlar, Türk-türler ve Türk vatanperverliği ve Türk milliyetçiliği bu memleketin idaresinde, mukadderatında müessir ve hâkimdir. (Bir daha: Bravo sesleri, alkışlar)." (Paşa'nın aynı nutkunun başlangıcıdır).

Bu nutuk Emperyalizme karşı söylenmiyor. Zaten bugün Türkiye'de hangi ecnebi sermayesi Türk kılığına girmedi ve vatandaş olmadı? Bu nutkun "mühim" mânasını anlayabilmek için, "hadiseyi seyir halinde" almak, Başvekilin onu Kürdistan seyahatinden döner dönmez söylediğini asla unutmamak lâzımdır. O zaman kolayca kavranılır ki, "Türk kanunları" ancak "Türkler" içindir. Türk olmıyan bedbahtlara "kanunların yazılı olduğu gibi tatbikatı" mevzubahis olamaz. "Cumhuriyet Türkiyesinin bütün geçmiş devirlerden en esaslı farklarından birisi de" bu-

dur.. Zavallı Kürdistan köylüsü, müşkül bir vaziyette kaldıkça daima şunu teyid etmekten geri kalmaz: "Biz Kürdük, vuahşiyük".. Türk burjuvazisi ona, "Vahşi" olduğunu kabul ettirmiştir; fakat "Kürt" olduğunu asla unutturamamıştır. Şu halde / 79 / bu büyük çalışkan halk kitleleri: Kürdistan denilen yurttta oturdukça, Kürt zihniyeti ve Kürt dili ile yaşadıkça, "bu memleketin idaresinde, mukadderatında müessir ve hâkim" olamayacaktır. Çünkü "Türk" değildir; başka hiç bir şey değil, bütün taksiratı anasından Kürt olarak doğmuş ve öyle yaşamış olmaktadır. Ve Türkiye Cumhuriyeti altında Kürtler "idare ve mukadderatça" mahkûmdurlar.

Başvekil'in nutku bunu söylüyor.. Çare? Türkleşmek.. Nasıl? Başvekil, kolay, diyor ve Kürtlerin Türkleşmesi için şu reçeteyi veriyor:

"Türk milliyetçisi ve Türk vatandaşı olmak için, bu memlekette yaşayan herhangi bir fertten anormal hiç bir şey istemiyoruz. Türk olmayı sevmek ve Türk olmayı kabul etmek, Türk milletine mensup olmanın verdiği bütün haklara mâlik olmak için kâfidir. (Bravo sesleri, alkışlar). Kanunî vaziyet böyledir. İcyüzümüzde de samimî olan kanaatimiz ve vaziyetimiz böyledir. (Al bir daha: Bravo sesleri, alkışlar).

"Şarkta ve Garpta memleketin her tarafında dolaştığımız zaman, kendisinin Türk olduğunu bilen, kabul eden herhangi vatandaşın, her Türkün nâil olduğu haklardan herhangi birisinden mahrum olması endişesine müsaade etmedim. Herkesi tatmin ettim ki, Türk olmayı iftihar edilecek bir mazhariyet olarak yürekten kabul eden ve öyle çalışan vatandaş benim gibi, benim bütün hukukum gibi her hakka mâlik olmak için bütün esbaba mâliktir. Bu kanaati her yerde söyledim ve bu sözlerimde gayet samimiyim. Böyle bir idare ve zihniyet devletin millî devlet ve Türk devleti olmasındaki esasları ancak kuvvetlendirir. Onun artmasına, genişlemesine ve yükselmesine hizmet eder. (Nihayet: Şiddetli alkışlar)." (İsmet Paşa hazretlerinin mühim nutku"; Cumhuriyet, 21-11-932).

İsmet Paşa'ya göre, "Tarih inkılâpçıları"nın o derin "İrk" safsatalarına rağmen, Türkiye'de "yaşayan herhangi bir ferd"in

vatandaş haklarının tanınması için, onun yalnız "Türk olduğunu kabul" etmesi değil, aynı zamanda "Türk olmayı sev"mesi, "Türk olmayı iftihar edilecek bir mazhariyet olarak yürekten kabul" etmesi lâzım ve kâfidir. Müslümanlıkta bir "Eşhedüenlâilâhe-illâllah.." kelimesi "Ümmet'i Muhammed" muamelesi görmek için kâfiydi. Fakat Kemalizm daha "realist"tir: "Türk olmayı kabul" ettim diyenin, bir de "yürek"ini muayene ediyor.. Doğru mu, değil mi diye...

Halbuki bunun imkânı var mı? Bir Frenk sermayedarı, Türkiye'ye yatırdığı sermayesini, dış sermayedarların rekabetinden kurtarmak için, belki Kemalizmden ziyade Kemalizm ve Türk taraftarı olabilir. Hattâ isterse dinini, dilini bile değiştirebilir.. İsterse, yâni bunda bir kâr görürse... Ki hakikaten, bugün Türkiye'de çalışan herhangi Frenk sermayesinin, dünyanın hiç bir tarafında görmediği bir kâr içinde çalkandığı muhakkak olduğuna göre, Türkiye'deki bütün ecnebi sermayeleri birer T.A.Ş (Türk Anonim Şirketi) olmaktan daha istifadeli bir yol bulamamışlardır da.. Onun için "yürekten" Türktürler.

Lâkin, Kürdistan çalışan ve fakir halkı için iş böyle mi? Hayır. Bilâkis, Türk olmak ne kadar "iftihar edilecek bir mazhariyet" olursa olsun, maddî yoksulluğun ve acının en dehşetlilerine Türk burjuvazisinin çapulu yüzünden uğramış bulunan Kürt köylüsü, evvelâ mânevî bir "mazhariyet"i "yürekten kabul".. istese, kendini zorlasa da edemez... Çünkü bunda bir menfaati yoktur ve olamaz. Çünkü Kürt köylüsü "Türkün" de dese, bunu "yürekten kabul" ettiğini de söylese, bir müstemleke köylüsü gibi ezilecektir.. O zaman, ona Din değiştirmekten bin kere daha güç olan Millet değiştirmesi teklif olundukça, Kürt köylülüğü, "yürek"ine de sokulmak istiyen bir zehirli yılan görmüş gibi ürkecek ve Türklükten nefreti, "Vagon-Li" şirketinin muhabbetinden beş better olacaktır.

Yavuz Paşa'nın verdiği bu "mühim nutk"un üstünden henüz iki buçuk ay gibi kısa bir zaman geçmemişti ki, burjuva matbuatının birinci sahifesinin birinci sütunlarında, üstünde tipik Kürt köylüsü kıyafetli birçok insanların bulanık resmini taşıyan şöyle bir havadis okuyoruz: "Millî bir nüfus siyaseti tâkibi arifesindeyiz":

"Ankara 4 (Hususi) - Dahiliye Vekâleti tarafından" "derin bir tetkik mahsûlü" olarak "programla çalışmak için hazırlanmış kıymetli bir proje" "çok muhtemeldir ki Meclisin sonbahar içti-mâında müzakere mevzularından birini teşkil etsin." "Bu projenin kanuniyet kesbetmesi ile Emperyalist saltanatın memlekette bıraktığı esassız miraslardan bir tanesi daha kökünden yıkılmış olacaktır. /80/ Hilâfetin Osmanlılara intikali, mezhep gayret ve muharebeleri, Müslümanlığın cihet'i câmia yerine geçmesi; İslâmlaşan nüfus kitlelerini ve ahalisi Müslüman olan memalik'i meftuhayı Türklüğe temsile mâni teşkil ediyordu. Kanunî Süleyman kanunlarıyla Türk harsına temessül etmiyen bazı taife ve zümrelere eski Zeamet teşkilâtında bazı tâdiller ve muvazaalı şekiller vücuda getirilerek imtiyazlar tanınıyor, hattâ bu imtiyazlar aşiret reislerine, beylerine verilmekle kalmıyor ve Voyvodalara da teşmil olunuyordu ki bunların tasfiyesi Osmanlı saltanatının dura dura, eriyeye eriyeye tamamen dağılışına kadar neticelenememişti." "Artık normal bir sistem tahtında Millî bünyemizi korumaya, sağlamlaştırmaya, Millî harsımıza ve muasır medeniyete daha ziyade intibakları matlub olan nüfus kitleleri üzerinde müsmir bir surette devlet eliyle işleme, Türk nüfusunu kemmiyet ve keyfiyetçe inkişaflandırmaya müteveccih bir nüfus siyaseti tâkib ve tatbikine karar verilmiştir. Yeni Nüfus Kanunu projesi bu maksadı temin edecek bütün esasları ihtiva etmektedir." (Son Posta, 4-2-1933)⁴⁴.

/91/45.

AKSÜLÂMELLER

İÇTİMAÎ PSİKOLOJİ

Kürdistan halkı, ve betahsis Kürt köylülüğü iktisaden (Klân-Feodal) sisteminde yaşıyor. Fakat bu sistem Sermayedar ve Bezirgân iktisadiyatlarıyla de içli dışlıdır: Semiyeye → Derebeğ → Bezirgân → Sermayedar.. Bu dört çeşit iktisadî münasebetlerin Arapsaçı olduğu bu ülkede, bir de ayrıca Müstemlekecilik denen yaman kamçının şakladığını tasavvur edelim; artık dört hemzaman ekonominin dört başlı bir canavar gibi şahlandığını ve Şark köylülüğünü bütün içtimaî ve siyasî münasebetlerinde ne kadar şaşkına döndürdüğünü, ne derece⁴⁶ laştırdığını tahmin edebiliriz. Bir böyle iktisadî ve içtimaî bünyenin içinde, Kürdistan halkını saracak psikoloji de aynı derecede kargaşalıklı olacaktır. Bu psikolojide hâkim vasıf Babaşahça oluştur. Fakat Babaşah ruhiyatının Derebeğ psikolojisine dejenerasyon oluşu, sonra bu soysuzlaşmış psikolojiye en "deperresant: çürüyüp dökülmeci" ve "décomposition: çözümlenip dağılma" hususiyetlerini damgalayan (Bezirgân + Sermayedar) mikrobinin bir kere girmiş bulunması, zavallı Kürdistan köylülüğünde iler tutar bir içtimaî ruhiyat bırakmamıştır. Şüphesiz bütün bu dört çeşit içtimaî psikoloji, öz itibarıyla hâkim psikoloji, yâni hâkim sınıflar psikolojisidir. Fakat hâkim sınıfların bu soysuzlaştırıcı ruhiyatına karşı çıkan mahkûm ve mazlum yığınların psikolojisi de öz itibarıyla Maraba psikolojisinden sıyrılamamıştır. Şüphesiz, son iktisadî inkişaf, gittikçe bir Kürdistan proletaryasının müstakil ruhiyatına doğru mânevî inkişafı da kısırtacaktır. Fakat, bugün için Kürdistan halkının topyekûn ruhiyatı: en kelbî mübadele ruhiyatı ile soysuzlaştırılmış Babaşah + yarı-Toprakbent ruhiyatıdır⁴⁷.

2- Bu psikolojinin başında bütün köylülükte müşterek olan Hurafata itikat'lar gelir. Fakat bu bâtil itikatlar Mehdi beklemekten çok daha karanlık ve aykırı mevzulara kadar genişleyen

berbat bir şekildedir. Kürdistan köylülüğü, "Kanun" kadar umumî bir tesire değil, Ağasının keyfi gibi pek dar ve pek oynak bir kanuna tâbi ola ola, her şeyin şahıstan doğduğuna, bir şahıs ki bir şeyi kuvvetle söyler, o şeyi mutlaka yapabileceğine, fakat yapılan ve edilen her şeyin muhakkak surette ferdiyetlerden çok daha fevkalbeşer tılsımlı kuvvetlerden ileri geldiğine, ve ilh. inanır. O zaman, "Miriyo" ve Ameliye'lerin gözünde şahıslar hurafeleşir ve hurafeler şahıslaşır.

1- Kürdistan yığınlarının psikolojisinde ilk hususiyet: eskilerin "Seri'üt-teessür" dedikleri kabilden dehşetli ve çarçabuk bir alınganlık ile herşeyin mutlaka hoş'a gider olmasını istemek ve isteyince de öyle farz etmektir. "Infantilisme psycho-sociologique: İçtimaî-ruhî çocuklaşmışlık" adının verilebilmesi mümkün olan bu hal belki her insanda vardır. Tarihte her sınıf kendi mantığını, kendi menfaatinin ölçüsüyle endâzeler. Bu hal gülünç olmaktan ziyade maddeci bir zarurettir. Zor bazı veya tapu hileleri ile gaspettiği toprakta kendisine Allahtan gelme bir mukaddes mülkiyet hakkı bulunduğunu iddia eden cebbar Ağa, en zeki amele ve köylüleri soyup soğana çevirerek biriktirdiği sermayesine dayandıkça her şeyin "Akıl"dan çıktığına inanan aptal Burjuva.. nasıl bu telâkkilerinde gülünçten daha başka şey iseler; Kürdistan köylülüğü de, hoşunagiden her uydurmaya mutlak surette inanmakta ve kendi hassasiyetine, i'tiyadlarına hitap etmiyen en mantıkî vak'aları inkâr etmekte, öyledir. Bu öyle bir mantıktır ki, ilk insan câmialarında rastlanılan "Pre-logique: Kabl'el-mantık" mefhumuna doğru yaklaşır.

3- Kürdistan köylülüğünde göze çarpan üçüncü psikolojik halet, tezatlar ruhî haletidir. Bu ruhî haletin tezatlılığını şöyle bir dizi ile verebiliriz:

a) Müthiş yalan söyleme kaabiliyeti;	b) Müthiş kendini beğenme ve met-hetme;	c) Müthiş küstahlık, ve ilh..
á) Müthiş yalana inanma kaabiliyeti;	b) Müthiş benlik-sizlik;	ó) Müthiş te-vazu, ve ilh..

Kitleler içinde yayılan bu tezatlar psikolojisi, şüphesiz bütün diğerleri gibi, köylülüğün kendi "has malı" olmaktan ziyade, uzvî ve asırdîde hâkim ruhiyatın, Pederşah ve Derebeğ ruhiyatının artık büsbütün tefessüh ve tecezzî manzarasıdır.

/92/

4- Pazar kanunlarının en "kan içici" ve parçalayıcı şekliyle Kürdistan'ı kasıp kavurması, mübadelenin elle tutulur, şahsî timsaline, Para'ya karşı yaman bir zebunluk ruhu doğurtur. Derebeğliğin hâkim olduğu devrede Allah paralaştırıldığı, para haline kalbedildiği halde, burada para Allahlaştırılmaktadır. Ve paraya tapma, en miskin, en cüz'î paraya tapma, belki pek az yerde olduğu kadar, en kelbî şekliyle yoksul Kürdistan'da hüküm sürer. Konuşulan sözler arasında en çok yer tutan: "Mecidiye Allah kerim" ile "Allah kerim Mecidiye".. dir. Beş Mecidiyeye bir adamın kaatil olduğuna şahadet edilir; beş Mecidiye için katledilen en yakın ve sevgili akrabasının kanı aranmaz; beş Mecidiye için adam öldürülür...

Bu dört çeşit menfî psikoloji vasfını, vak'aları olduğu gibi teslim etmekten başka hiç bir maksatla tespit etmediğimizi ilâveye hacet yok. Esasen bütün mazlum sınıflar gibi, Kürdistan halkı da kusurlarının oldukları gibi hattâ yüzüne vurulmasından alınmaz. O bütün bunları kendisi de derinden derine karanlık bir tahteşşuurla sezer. Ve bütün bunlardan, kendi kendisinden tiksinişe benzer bir ıztırapla ve açıkça şikâyetçidir. Bir zaman Garp vilâyetlerinde duyulan "Türk milleti adam olmaz" palavrası, bu zihniyeti besliyen bir Kürdistan "Edebiyat'ı Cedide"sinin mevcut olmayışına rağmen, bugün Kürdistan'da işitilir: "Kürt milleti adam olmaz"... Fakat, bu ruhî halet bile, bütün o dört makule psikolojiye karşı, çalışkan Kürtlüğün içinde, müspet veya menfî şekilde başlamış bir aksülâmelden başka ne mânaya gelebilir?

Şüphesiz, biz bu menfî psikolojiyi, Kemalizmin çıtkırıldım salon münevverleri ve "Kütüphane fareleri" gibi, Kürdistan halkının herhangi medenî muameleye gelemeyeceği, ilelebet vahşî kalacağı ve mahvedilmiye lâıyk olduğu şeklinde bayağı saçmalayışla-

rına yem vermiş olmakçin değil; bilâkis, mazlum Kürdistan halkının lââyık olduğu iktisadî ve siyasî haklarına kavuşması, müstemleke zulmünden kurtuluşu için, meselenin olduğu gibi konularak, amelî sahada yanılmalara meydan bırakmamak içindir. Bu menfî karakteristikten ne gibi pratik neticeler çıkabilir? Sırasıyla şunlar:

1- Paraya Allahtan fazla tapış, Kürdistan'da bugünkü (Ağalık + Kemalizm) kombinezonu hâkim oldukça, Kürdistan halkını bol para dönecek herhangi emperyalist müdahalelerine, tabî bir hadde kadar ve daima gelgeç te olsa, âlet yapabilir.

2- Çürüyüp dağılıp haleti olan tezatlar psikolojisi, Kürdistan köylülüğünün, herhangi kat'î bir mücadele ânında, birdenbire mukavemetinin parçalanmasını, bir panik psikolojisine mağlûp düşmesini icap ettirir. Şu halde, Kürdistan köylülüğüne, içtimâî kurtuluş hareketinde kılavuz olacak, tezatlar içinde sallanmayan bir müttefik lâzımdır.

3- Kürdistan köylülüğünün hurafeleri şahıslaştırma ve şahısları hurafeleştirme psikolojisi, (Klân + Feodal) sistemlerinden biraz daha sıyrılabilmiş olan Anadolu köylüsündeki "Mehdî" bekleme psikolojisinin daha karanlıkça bir tarzıdır. Bunun Kürdistan Miriyoları dilinde başka bir tâbiri de vardır: "Sahip".. Pederşahî münasebetlerin en koyusu içinde yaşayan Kürt köylülüğü, çektiği işkenceleri, kendisini benimsiyecek ve koruyacak bir "Sahib" in yokluğuna atfeder. Bu hal, ikinci neticenin daha konkretleşmiş ifadesidir. Bugün Kürt köylülüğü son ve nevid bir ıztırlarla, henüz eski "Sahip"lerinden, "Ağa"lardan birşey beklermiş gibi görünüyor. Fakat Kürt köylülüğünün ruhunu içinden okuyanlar iyice anlarlar ki, köylülük, Ağalığın Kemalist devlet cihazıyla elele verdiğini tâ benliğinin içinde, hisseder. Fakat "zor oyunu bozduğu" için, Ağaya hâlâ "Sahip" demek mecburiyeti var. /93/ Halbuki "zorla güzellik olmaz". Burjuvazinin zorla dayattığı "hürmet" hissi gibi, Kürt köylülüğünün Ağalığa karşı bir "itaat" i var. Lâkin köylülük "hürmet" etmeğe mecbur olduğu Türk burjuvazisi gibi, "itaat" ten ayrılamadığı Kürt ağalığının da kendisine "Sahip" olmayacağını biliyor. Kürt köylüsünün aradığı Sahip: sevdiği ve

ardından gitmek istediği kurtarıcı kılavuz'dur. Kürdistan fakir halkı öyle bir "Sahip" arıyor ki, bu ona "Sahip çıksın" = yâni, dar zamanında yardımcı ve rehber olsun; fakat "Sahip olmasın" = yâni, başına bir Efendi, bir Bey, bir Ağa kesilmesin.. Bir kelime ile, Kürdistan halkı: kendisiyle dert ortağı, kendisinden daha derli toplu harekete kaabiliyetli, kendisine lütuf olarak değil, bir kurtuluş vazifesi olarak kılavuz olacak bir Yoldaş arıyor... Kelimelere bakmayın: Patriyarkal dilde "Yoldaş" sözü "Sahip" şekline de girebilir.. Şaşacak bir şey yok...

4- Kürdistan halkının, belki de sermayedar mantığından bambaşka, bizim düşünüş tarzımızdan apayrı bir: "yoğurt yeyişi" var. Bundan ne netice çıkar? Kürdistan halkını tezatlar içinde kıvrandırmaktan kurtararak, ona "kurtarıcı kılavuz yoldaş" olacak sınıf ve teşkilâtların, - eğer tâbir câizse, - "Kürtçe konuşmaları" icap ettiği...

Maalesef, Tarih-öncesinden Ortaçağa kadar tabî ve içtimâî parçalanışlarla başka başkalaşmanın envainna uğrıyan insanlık; sermayedarlık zamanında da, bu rejimin müsavatsız inkişafı yüzünden, iktisadî ve içtimâî beynelmilleleşme temayülüne rağmen, insan yığınları arasındaki tezatlı farklılaşma'yı arttırmaktan geri kalmadı. Onunçün, Mantık'tan Kabl'el-Mantık'a (Mantık-öncesi'ne) kadar uzanan bir dizi düşünüş tarzlarında rastlıyacağımız örnekleri ve nüansları hesaba katmağa mecburuz. İşte "Kürtçe konuşmak" derken, Kürdistan halkının mantığı ile, onun düşünüş diliyle anlaşmayı mürad ediyoruz. Yoksa yanılmak, yarılmak tehlikelerinden kurtulunamaz. Kürdistan halkında kurtuluş müttefikliğini gören sınıf, o halka karşı kullanacağı taktikte bu hususî mantığı göz önünde daima tutmağa mecburdur. Yukarıda bunun küçük bir misalciğini de gördük: meselâ, bugünkü Kürdistan köylülüğü, kendisine bir "Sahip" ister.. Bunu işiten insan, eğer söze değil, bu sözün altında gizlenen maddî mânaya dikkat etmezse şaşıp kalabilir: Nasıl olur, bütün Kürt halkının çektiği hep Türk veya Kürt "Sahipler"den değil midir? Kürt köylülüğü bu gibi zâlim Sahiplerden kurtulmadıkça kendine gelebilir mi? ve ilh... Halbuki mesele hiç te böyle telâşlara yer bırak-

maz: Kürt fukarası sizinle "Kürtçe" konuşmuştur. Siz onun mânasını Türkçe veya Arapça anlıyorsunuz.. "Kürtçe konuşma"yı iyi bilmiyorsunuz...

İşte, bizim, Kürdistan halkındaki menfî mahiyetteki psikolojik hususiyetlerden anladığımız.. Bu "menfî"lere, Kürdistan halkı gibi, bütün çalışkan köylülükte de müşterek olan birçok "müspet" hassaları ilâve etmekçin sayıp dökmeye lüzum görmüyoruz. Yalnız, bir sevkülceyş araştırmasında yer tutması icabeden ve bugünkü Kürdistan fakir halkında daha ilk bakışta göze çarpan iki noktaya işaret etmeden geçmek, "Aksülâmeller" bahsinin daha kolay anlaşılmasında behemehal bir noksanlık bırakmak demektir. İki nokta:

1- Pervasızlık: Kürdistan halkı hayatın o kadar tabîî çocuklarıdır ki, onlar için ölmek ve öldürmek en basit mücadele şekilleridir. Bütün zulüm görenler gibi, şu kötü hayattan iyice bıkmış olan Kürdistan köylülüğüne göre, yaşamakla ölmek birbirinden pek ayırt edilemeyen iki biçim zarurettten başka bir şey değildir. Onlar için çarpışırken ölüm korkusu yoktur.

2- Rejimden bıkkınlık: Kemalizmle uzlaşmış ve bu uzlaşmanın kaymaklı tadına kanmış olan büyük Ağalarla kalın Kürt burjuvaları bir tarafa bırakılırsa, Kürdistan halkı içinde, mevcut içtimaf münasebetlerden: "İllâllah" demiyen bir tek fert yoktur. Orada herkes, Lenin'in tâbiriyle: "Nous ne voulons pas: İstemiyoruz", tahammül edemiyoruz, dayanamıyoruz, diyor. Bunun mânası malûm.

/ 94 /

Bu psikolojik "girizgâh"tan sonra, alelûmum Kürdistan'da mevcut rejime karşı yapılan aksülâmelleri gözden geçirelim. Yukarıdaki karakteristikten sonra bu aksülâmeller üstünde çok durmayacağız. Bunları üç makulede görelim: 1- Anarşik aksülâmeller; 2- Siyasî aksülâmeller; 3- İsyenlar..

ANARŞİK AKSÜLÂMELLER

Ezilen köylünün ilk aksülâmeli silâhı alıp dağa çıkmaktır. Geçen izahlarımızda, Kürt köylüsünün, niçin ve nasıl, hattâ evini barkını yakıp dağa çıktığını görmüştük. Anadolu'nun fakir Türk

köylüleri de, anarşik aksülâmellerinde eşkiyalığa dökülüyorlardı. Fakat, Kürdistan'daki şekavet, gerek kemmiyet ve gerekse keyfiyet itibarıyla, Anadolu'daki eşkiyalıktan çok daha dehşetlidir. Filhakika bu eşkiyalıklar, devir devir patlıyan isyanlarla da bağlıdırlar. Fakat, Dahiliye Vekâletinin sandığı gibi, hiç te sırf "İsyan döküntüleri"nden ibaret değildirler. Belki gerek isyanları ve gerekse eşkiyalığı doğuran (Kemalizm + Ağalık) zulmüne karşı aynı aksülâmelin muhtelif şekillerinden biridirler. Zulüm gören köylü en canavarca şekillerde zâlimleşmeğe mecbur bırakılır.

Çeteler, yazın çoğalmak, kışın azalmak suretiyle büyüüp küçülen, fakat hemen daima sayıları onbeş yirmiyi geçen seyyar teşekküllerdir. Meselâ, okursunuz: "Diyarbakir muhabirimiz yazıyor: Savur ve Midyat mintakalarında mütemadi şekavetle halkı bîzar eden azılı eşkiyadan (Dayırboran)lı Ahmed Aziz çetesi tâkip kollarımız tarafından sıkıştırılarak bunlardan on sekizi ölü ve yirmi dördü de diri olarak tutulmuşlardır. Beşiri kazası halkının başına belâ kesilen (Ramanlı Abdullah) on beş kadar avanesiyle jandarmalarımızın tâkibatından kurtulamamış ve bâ-müsademe çete tamamıyla imha edilmiştir." (Cumhuriyet, 4-12-30).

Kürt çeteleri Kürdistan içlerindeki faaliyetleriyle kalmazlar. Bu faaliyetlerini tâ Orta Anadolu'ya kadar genişletirler. Bir misal: "Çorum İl (Hususî) - Çorum'un bazı kasabalarında, tahsisen Sungurlu mintakasında yollar tehlikeli bir hal almağa başladı." başlangıcından sonra, jandarmasız yola çıkan bir Fen memurunun hali anlatılır: "Cevat bey bir araba ile Ilgın karakoluna 4 kilometre mesafedeki dere içine gelince 5-6 kişi meydana çıkarak kendisini durdurmuşlardır. Etrafta tek tük adamlar görülmesinden şakîlerin 15 kişi kadar olduğu anlaşılıyordu. Haydutlar arabacı, yol çavuşu ve fen memurunun tamamen eşyasını aldıktan sonra Kürtçe birşeyler konuşarak ormanlığa karışmışlardır." (Cumhuriyet, 16-8-1931).

Unutmıyalım ki, bu Sungurlu, Şark vilâyetlerinden üç dört vilâyet aşırı bir yerdir, ve Ankara vilâyetinin hemen sınırığı üstündedir. Kemalizm vak'anın Ankara'ya kaç saatlik mesafesinde ceryan ettiğini bizden iyi bilir.

Çetelere karşı hükümetin aldığı iki türlü tedbir vardır:

1- Hile ile faka bastırmak; 2- Tarama usulü..

1- Hile: Meselâ birkaç vilâyette birden, eşkiyaların affedildiğine, teslim olurlarsa bir daha yapmamak üzere ceza görmeyeceklerine dair gizli açık ilânlar yapılır. Fakat bu ilânların gazetelere aksedişi şöyledir:

"Teslim olmaya davet edilen şakîler: Muş, Erzurum, Beyazıt, Van vilâyetleri mintakalarında soygunculuk ve şekavet yapan elli sekiz şakînin 20 Temmuz 1931 tarihinden itibaren bilâkaydüşart hükümete teslim olmadıkları takdirde, şakî ilân olunacakları Dahiliye Vekâletinin emri üzerine ilân edilmiştir." (Cumhuriyet, 7-8-931).

Kazara köyüne inenlerin başına geleni bugün Şark vilâyetlerinde bilmiyen azdır.

2- Tarama: Bütün vilâyet kaymakamları ve jandarma kuvvetleri, seyyar alaylarla elele vererek köy köy, yaka yıka, işkence ve dayakla eşkiya tararlar:

"Muş (Hususî) -- Yeni vâlimiz Mithat bey burada âsaiş ve inzibatın mükemmeliyetini temin için hararetli bir faaliyet sarfetmektedir. Dokuz kazanın kaymakam ve jandarma kumandanlarının da iştirak ettiği tâkip müfrezeleri, bir ânda Tarama ameliyesine /95/ başlamışlar ve pek kısa bir zaman zarfında Bitlis, Malazgirt, Çapakçur, Suluhan ve civarında ölü ve diri olarak 21 şakî yakalamışlardır." (Son Posta, 4-2-1933).

Bu Tarama usullerinin şekillerine yukarıda temas etmiştik.

Bu gibi Taramalar çok kere Kürdün daimî ormanda saklı bulunduğu silâhını da almak için iyi bir fırsattır. Eşkiya tâkipleri arkasından, gûya şekavetin kökü böyle kazanırmış gibi, silâhları toplama gelir:

"Diyarbakir muhabirimizden: Bu üç kazada halk evvelce kendilerini eşkiyadan muhafaza için silâh tedarik etmek ve kullanmak mecburiyetinde idiler. Bu muvaffakiyetler [eşkiyaların tutulması] üzerine halk ellerinde bulunan silâhları tâkip müfrezelerine teslim etmektedirler." (Cumhuriyet, 4-12-1930).

Mamafih öyle mıntakalar vardır ki, Kemalizm orada aşiret sisteminin kendi idarî teşkilâtı yerine geçmiş bulunmasına pişkince aldırılmaz. O zaman aşiret reislerinin çapulculuk teşkilâtını da hoş görmeğe mecbur olur. Meselâ:

"Şark vilâyetlerinde tetkik seyahati yapmakta olan Dahiliye Vekili Şükrü Kaya bey" "Çemişgezek'i gezerken kasabayı pek geri bir halde bulmuş, sebebini sormuştur. Kendisine bunun sebebi Dersim şakîleri tarafından yapılan taarruzlar olduğu anlatılmıştır. Dağlarda yaşayan Dersim haydutları kasaba halkının başına belâ kesilmiştir.

"Dersim'de eşkiyalık yeni bir şey değildir. Çok eski zamanlardan beri sürüp gelmektedir. Fakat bu defaki tetkikat bunlara karşı kat'î tedbirler almanın lüzumunu bir daha anlatmış, bu hususta icabeden kararlar verilmiştir." (Cumhuriyet, 17-11-931).

Fakat bu "kat'î tedbirler" on seneden fazla geçen Kemalist rejimde alınmadığına göre, ondan sonrası için de alınamaz. Çünkü Kürdistan'da Ağaları, aşiret sistemleri halinde hâkim kılmak ve aşiret zıddiyetlerinden istifade ederek Kürdistan'a hâkim olabilmek lâzımdır.

Çetelerin ele geçmesinde en çok yardımı olanlar: Kürdistan'ın yerlisi olan jandarmalar ve Milis teşkilâtı ile, bunların köylerde bağlı oldukları Ağalar ve Ağa adamlarıdır. Nihayet şüpheli köy halkını zincirlemecesine müfrezelerin peşine takıp canları çıkıncaya kadar dağdan dağa süründürmek ve ilh. gibi usulleri tekrarlamaya hacet yok...

Şu halde çeteleri tutturan, ihbarlar ve işkenceler vasıtasıyla yine ihbarlardır. Misal:

"Haydutlar bu ayın dördüncü gecesini Nemrut dağı civarında yol kesip kapatmak, sonra da yolcuları soymak teşebbüsünde bulunmuşlardır. Fakat, şerîrlerin bu kötü maksatları haber alınır alınmaz üzerlerine bir müfreze tahrik edilmiştir." İkinci vak'a: "Şerîrlerin gece şehrimiz civarındaki bir köye geldikleri jandarma karakol kumandanı Abdülkadir Çavuş tarafından haber alınmış

ve merkeze malûmat verilmiştir." (Son Posta, 21-8-1932).

Bu bahis daha çok uzatılabilir. /96/

SIYASÎ AKSÜLÂMELLER

Kürt köylülüğünün maddî ve mânevî vaziyetini gördük: en koyu Pederşahî münasebetler içinde boğulmuş, en karanlık cehaletle yolunu göremez vaziyettedir. Kürdistan münevverliği sinmiş ve susmuş, için için titriyor: o da "Mehdî" bekliyor. Kürdistan'da mevcut ziraat amelesi, alelûmum köylülük içinde mühim bir kemmiyet ve keyfiyet teşkil ediyor. Fakat köylülükle olan uzvî bağı, bu zümrenin henüz müstakil ve geniş bir teşkilât ve hareketini imkânsız bırakıyor. Şark vilâyetlerindeki alelûmum sanayi amelesi: küçük, yâni kalabalık efratlı olmıyan fabrikalarla, el-imalâthane-leri ve demirli demirsiz nakliye vasıtaları ameleleridir. Bu dağınık ve her türlü teşkilâttan mahrum amele sınıfı içinde de henüz Kürdistan'a has bir hareket, hele siyaset belirmiş değildir.

Bu bakımdan, Şark vilâyetlerinde siyaset derecesine yükselmiş herhangi bir teşekkül ve hareket ancak "üst" sınıflara ve Kemalizme karşı kalabilmiş olan eski hâkim sınıflara has olacağı gibi mantıkî bir neticeye varmamak mümkün değildir. Onunçin, son zamanlara kadar, Kürdistan'da gelmiş geçmiş bütün siyasî teşkilât ve faaliyetlerin ruhu Kemalizmle henüz uzlaşmamış Kürt ağalığı ve beyliğinin ideolojisi olmuştur. Sınıf münasebetleri bakımından, Kürdistan'da olan siyasî aksülâmeller içinde diğer zümrelerden de hoşnutsuz unsurlar yok değildir. Fakat biz unsurları değil, bir hareketin sınıfî istikametini mürad ediyoruz. Fakat Kürdistan siyasî hareketleri arasında, mutlak surette Kemalizmle uzlaşmamış bir kısım büyük Bey ve Ağalardan başka sınıf ve zümreleri kabul etmemek, vak'aları oldukları gibi görememek olur. Netekim Kürdistan hakkındaki siyasî hareketlere, büyük Bey ve Ağalardan başka, iki mühim ve şayan'ı dikkat sınıf ve zümre daha karışmıştır: 1- Kürt münevverliği; 2- Küçük asiller.. Sermayedar, fabrikasını işletmek için nazarı memurlar ve amelî ustabaşları nasıl kullanıyorsa; denilebilir ki, Kürdistan dâvası etrafında kopan gürültü-

lerde de, büyük ve kalın Kürt ağaları, Kürt münevverleriyle küçük asillerini sağ ve sol el gibi kullanır. Ağalar düşünün unsur olarak münevverleri ve yapan unsur olarak bu küçük asilleri kullanıyor.

Fakat madem ki her siyasî hareket, son zamanlara kadar fatalman Kemalizmle uzlaşmamış "muhalif" Kürdistan ağalığının hâkimiyeti altında oldu, şu halde: 1- Bu hareket, yine fatalman Emperyalizmin âleti oldu; 2- Bu hareket, yukarıda söylediğimiz anarşik aksülâmeller, yâni Çeteler kadar bile olsun, çalışkan ve fakir köylülüğe yakın ve lâyük olamadı. Emperyalizmin kucağına düşmek ve fakir Kürt köylülüğünden uzaklaşmak.. işte Kürdistan'ın en son siyasî tarihçesinde adı duyulmuş bütün siyasî teşkilâtların mahiyeti bu oldu. Bu kısaca karakteristiğini yaptığımız siyasî teşkilâta örnek, Şeyh Said isyanından sonra "Cenup hudutları" civarında teşekkül eden "Hoybon" (Kürt Muhipleri Cemiyeti: Kürt Sevenleri Cemiyeti)dir.

Mütareke yıllarında Hürriyet ve İtilâf mürtecilerinin kurdukları "İngiliz Muhipleri Cemiyeti" gibi bir şey.. Bu Cemiyetin başında hep eski hânedan ve paşa oğulları var. Tâ Mütareke yıllarında, Sultanın parmağıyla ve yedi sekiz Kürt süvarisiyle bir "Kürdistan" yapmak için dünyayı emrine âmade sanan Bedirhanlılar ve Cemil Paşazâdelerin ismi, bugün de "Kürt Muhipleri Cemiyeti"nin başındadır. Onunçin, bu Cemiyet İngiliz, İtalyan, Fransız emperyalizmlerinden maida, Yüzellilikler, Hânedan gibi Osmanlı imparatorluğunun artık gülünç bir iskeletinden başka hiç bir şey olmayan döküntüleriyle, Kürt-Çerkes Cemiyeti, Ermeni Taşnak Cemiyeti gibi hedefi büsbütün müphemleşmeğe yüz tutmuş ve mihverini kaybetmiş teşekküllerle düşüp kalkmakla vakit geçiriyor: "Kiminle düşüp kalktığını söyle, kim olduğunu söyliyelim!"

Hoybon Cemiyeti de, el-birliği ve söz-birliği etmek istediği sistem, zümre ve teşkilâtlara bakılınca, içyüzünde onlardan hiç te farklı olmıyan, yâni bugün cihanda kurulan değil, ölen bir nizamın; inkılâbın değil, irticânın yoluna girmiş bir teşkilâttir. Hoybon Cemiyeti'nin gayesi mâzi olunca, Kürdistan'ın istikbalinde bu hedefle hiç bir şey yapamıyacaktır. Çünkü, maz-

lum Kürdistan /97/ halkının kurtuluş hedefi, bizzarure mâzide değil, istikbaldedir. İstiklâl Kürdistan için ancak bir istikbal meselesidir. Kürdistan köylülüğünün gözü ister istemez geriden ayrılıyor; ileriye yöneliyor. Bunu anlamayanların, bu mazlum halk yığınları üstünde, onların her gün biraz daha zayıflayan i'tiyad ve bâtil itikatlarını kamçılıyarak fırtınalar koparması, bu yığınları Türk militarizmine nâhak yere kırdırmaktan başka bir netice bulmaları imkânı yoktur. Böyle bir netice ise, hanzâde ve paşazâdelere, Emperyalizm tarafından maddî bir iltifat ve hâlâ kendileri için ölenler var zannını hasıl eden mânevî bir hoş kuruntu vermekten başka neye yarar.. Kürdistan'a ne kazandırır?

Muhalif büyük Ağalığın teşkilâtı mahiyetinden henüz sıyrılmamış olan (Hoybon) Cemiyeti, yukarıda işaret ettiğimiz iki çeşit sapıklığı ile köksüz ve çiçeksiz bir kütük, iki bacağından da olmuş bir kötürüm vaziyetine düşmüştür: 1- Emperyalizmle ve umumiyetle cihan irticâi ile biricik cephe yapmıştır; 2- Umumiyetle Kürdistan fakir halkından ve hususiyle Kürt köylülüğünden kopmuştur.

1- Emperyalizmle elele verme: Yukarıda dedik, Hoyboncular bilhassa üç büyük müstemlekeci gaalip Emperyalizmle sıkı-fıkıdır-lar: İngiltere - Fransa - İtalya.. Bu üç devlet arasında, ismi âlenen en az geçmiş, belki hiç geçmemiş olanı İtalya'dır. Türkiye ile sureta ve işine geldiği nispette dost geçinen Faşist emperyalizm, daima en gizli şekilde saman altından su yürütüyor. Hakikat halde Afrika'daki rekabetinden kurtulmak isteyen Fransa'nın önünde, Musolini İtalyası, kendine çoktan beri yeni ufuklar arıyor ve Kemalizin rüyasında bile görmediği usullerle el-altından muhalif Kürt ağalarına, çok sevdikleri madenî Liretleri sayıyor. Son zamanlarda, gûya Fransa tarafından, İtalya'ya, Suriye'ye hudut ıssız Anadolu mintakalarının peşkeş çekilmesi ve "buyurun" denilmesi.. hiç te bir taraflı, yâni İtalyan emperyalizminin: "Teklif ediyorlar ama, ben istemiyorum" demeğe getirdiği gibi, kendi malûmatı ve arzusu haricinde olmuş hadiseler değildir. Anadolu ovaları üstündeki emperyalist düşünceler, alelûmum Emperyalizmin, teknil yarı-müstemlekelere çevirdiği kombinezonlu manevralardan ibarettir. Emperya-

lizmin başını kaşıdıran bir şey varsa, o da, Kürdistan'ın Trablusgarp gibi Sudan çölüne değil, Ermenistan gibi bir Bolşevik ülkesine hududunun bulunuşudur. Yoksa, çoktan Birinci Umumî Müfettişliğin mâkamında bir İtalyan "Vâli'i Umumî"sini görürdük.

İngiliz ve Fransız emperyalizmleri, şimdilik olsun Kürdistan'daki siyasi tahrikâtları ufak tefek "Stratejem: Harp hileleri" tarzında kullanmakla iktifa eder görünüyorlar. Onların düşündükleri, Kürdistan'ı, Kemalizmin ödünü patlatacak surette ellerinde bir koz gibi tutmak ve kendi idarelerinde serkeşleşen eski müstemlekeleri içinde de aynı Kürdistan'ı bir statüko âmili gibi kullanmaktır. Misal:

İNGİLTERE: Son zamanda Hoybon Cemiyeti'ni altüst eden meseleler arasında,⁴⁸ Türk gazetesine kadar akseden bir İngiliz generali var: "Geçen sene Dik isminde bir İngiliz cenerali Mısır'da Bedirhanîlerden Süreyya'ya külliyetli bir para vermiştir. Bu para ile Hoybon Cemiyeti muhtelif memleketlerde gizli teşkilât yapacaktır." (Son Posta, 16-1-933). "Geçen sene Dinç isminde bir İngiliz cenerali, Hoybon Cemiyeti'ne mühimce bir miktar para teberru etmiştir." (Son Posta, 20-1-933).

Hiç şüphesiz bir "İngiliz cenerali" Hoybon Cemiyeti'ne babasının hayrını, yahut Kürtlüğü sevdiği için para vermez. Hele böyle "mühimce bir para" ve "külliyetli bir para"yı "teberru" edebilecek olan İngiltere'de şahıslar değil, ancak Entelicens Servisi olabilir. İngiliz emperyalizmi bu "teberru"yu niçin yapar? Dikkat ettiyse, yukarıda bu paranın hedefi yalnız Türkiye de değil, "muhtelif memleketlerde gizli teşkilât" yapmaktır. Bu "muhtelif memleketler" içinde ve hiç şüphesiz başında Türkiye de var. Fakat, Türkiye'den başkaları da var: Entelicens Servisi parasını o kadar mahdut işlere hasretmez.. Kürdistan'ın bir Şark Balkanları teşkil ettiğini yukarıda tekrarlamıştık. Yâni Kürtlük, yalnız Türkiye'de değil, tekmil Türkiye ile şark ve cenupta hudutları olan devletler içinde de az çok⁴⁹, fakat şimdiye kadar sesi çıkmamış bir mazlum ekalliyettir. İşte

İngiliz /98/ emperyalizmi, satın almak istediği herhangi siyasî Kürt teşkilâtını bütün bu cephelerde, icabında Türklere, icabında öteki devletlere karşı kullanmayı düşünür. 1930'da başlayıp 1933'e kadar süren Irak'taki "Şeyh Mahmud" meselesi, siyasî bir Kürt dâvasının Irak'a karşı İngiliz emperyalizmine karşı⁵⁰ tutulmuş bir şeklinden başka bir şey değildir. Meselâ:

2-12-930'da: Kerkük gazetesinde Şeyh Mahmud'un 1927 taahhüdüne rağmen, "Kürdistan'da ahaliyi isyana davet ve tahrike sâî" olduğunu; üzerine A ve B fırkasının gönderildiğini yazan Kürtler, Irak hükümetinin teklif ettiği yeni "intihabata iştirak etmiyeceklerini ve Sevr muahedesinde olduğu gibi kendilerine Muhtariyet verilmesini istediklerini bildirmişler..." (Cumhuriyet, 4-12-930).

24-5-31 tarihli gazetelerde şu havadisleri okuruz: 1- Şeyh mağlûp: ama, bir İngiliz tayyaresi ile Fırat sahilinde⁵¹ bir "menfâ"ya nakledilmekle iktifa olunur. 2- "Âsi kuvvetlerine el-altından yardım eden Irak ordusu askerî müşavirlerinden bir İngiliz binbaşısı Süleymaniye'de tevkif olunmuştur." "Harekâtı İngilizler idare ettiklerinden kendi hesaplarına hareket eden Şeyhi yakalamak istemediler." (4-5-931).

12-1-1933: Kuvvetli Barzan çeteleri Serkeser'e tecavüz etmiş.. ve ilh.

Bu İngilizlerin Irak'a karşı Kürtlüğü tokuşturmasıdır. Aynı Kürtleri gayet ince bir üslûpla başka emperyalistlere de saldırır:

8-9-932'de: Kürt "eşkiya"ları bir tüccar kervanı ile birlikte 20 otomobilli bir kervana daha taarruz etmişler. "Amerika'nın Tahran ve Kudüs konsolosları ile diğer bir Amerikalıyı fidye'i necat almak maksadıyla alakoymuşlarsa da, bir müddet sonra hepsini serbest bırakmışlardır".. Bu oyun da, Amerikan bir "....."⁵² değil midir?

İşte Hoyboncuların İngiliz emperyalizmi ile ittifakı bu zaviyeden: yâni Kürt halkını, ne kendisine, ne de başkasına hayır ve huzur vermeksizin mütemadiyen kırdırmak için Emperyalizme peş-

keş çekmek zaviyesinden görülebilir.

FRANSA: İngiltere için Irak ne ise, Fransa içinde Suriye odur. Onunçin, istiklâl hevesine düşen "Vatanî"leri⁵³ ve Arap milliyetçilerini, ikide birde ürkütmek için, Hoybonculardan çok istifade etmesini biliyor. Meselâ, Ağrı dağı isyanından sonra Şam hükümeti, Şam'da ikâmete memur ettiği Kürtleri serbest bırakıyor. O zaman Belediye Meclis âzasından "Ömer Şemdin" Saadet: Haço, Emin Celâdet, Kadri Cemilpaşazâdelerin (Hoybon Cemiyeti) çağrılı bulunduğu bir ziyafet verir. "Ziyafette birçok Kürtler bulunmuş, Kürtlerle Suriyelilerin pek eski münasebetleri olduğundan, Kürdistan fikirlerinden bahisle nutuklar söylenmiştir." (Cumhuriyet, 12-4-931). Bu ziyafet ve nutuklar, Ağrı dağında muvaffak olamamakla beraber, az kafa tutar gibi olan Türkiye'yi Borçlar meselesinde yola getirmeğe kâfi gelecek derecede ürküten Hoybonculara plâtonik bir tatmin idi. Bu Türklere karşı Fransa..

Fakat Suriye'ye karşı Fransa da aynı Kürtlük siyasetini "Koçbaşı" gibi kullanır. Meselâ, yukarıki tarihten iki sene kadar sonra, işi azıtmak istiyen "Vatanî"lere karşı, hemen hemen aynı isimdeki Hoyboncuların şu yeni teşebbüsünü okuruz:

"Adana (Hususî) - Kaddur bey, Haço Ağa ve Cemilpaşazâdelerden Şam'da oturan birkaç kişi ve bazı Süryani ve Ermeniler, geçenlerde Şam'da toplanarak mâhut Bedirhanîlerin de iştirakiyle kendi aralarında uzun uzadıya müzakere ve münakaşada bulunmuşlar ve neticede şu kararı vermişlerdir:

"Suriye'den tamamıyla ayrı, müstakil bir Elcezire hükümeti kurmak!"

"Fakat karardan haberdar olan Şam hükümeti, keyfiyeti Fransız Komiserine de bildirdiği için [Mahkeme, ceza falan gelecek sanmayın..] bu adamlar birer ikişer toplanılmış ve Cemilpaşazâde Ekrem ile Bedirhanîler polis nezaretine alınarak, diğerleri de [Artık işleri bittiği için olacak..] geldikleri yerlere sürülmüştür." (Cumhuriyet, 2-1-1933).

2- Kitleden kopmak: Hoybon gúya bugün Türkiye'deki Kürdistan'ın istiklâlini hedef bilen bir cemiyettir. Halbuki Kürdistan halkı bu Cemiyetin ismini bile yeni yeni duyuyor. Çünkü Hoyboncular, Kürdistan'ın halkı ile ve halkı için değil, Kürt beyleriyle ve muhalif ağalarıyla temas ederler. Onların maksatları: Kemalizmi kaldırıp, onun iskemlesine Bedirhanîleri oturtmak; Türk burjuvazisinin soygunu yerine, Kürt ve Emperyalist burjuvazileriyle Kürt ağalığının soygununu geçirmektir. Bu zihniyet, Hoyboncuları, hattâ ara sıra kıskırttıkları isyan /99/ hareketlerine rağmen, Kürdistan halkı içinde bir teşkilât ve propaganda varlığı halinde tutunabilmekten menetmektedir. Umumiyetle Hoybonculuk, kaçakçı hudutları üstünde kalıyor. Sık sık gazete sütunlarında görülen havadisler bunlar:

"Türk Sözü gazetesinden aynen naklediyoruz: Halep'te çıkan "El-Misak" gazetesi; Halep'te Türkiye aleyhinde hafî bir cemiyet mevcut olduğuna ve hudutlarda isyan çıkarmak istediklerine dair mühim bir haber neşrederek, Türkiye Cumhuriyetinin ve Fransa idaresinin nazar'ı dikkatini celbetmiştir. Filhakika Halep'te gizli bir cemiyet vardır. Ve bunlar her fırsattan istifade etmektedirler. Hudutlardan daima Türkiye Cumhuriyeti aleyhine karışıklıklar çıkarmağa çalışmaktadırlar." (Cumhuriyet, 26-10-1931).

Fakat, kazara Türkiye hudutları içine sokulup ta orada herhangi bir teşkilât kurmak teşebbüsünde bulundular mı, ya Kemalizmle şüpheli kompromilere girişmeğe kalkışarak kendi kendilerini batırırlar; yahut ta, suyun üstünde yüzen zeytinyağı gibi, Kürdistan fakir halkının dışında kalarak Kemalizmin gülünç oyuncuğı haline gelirler.

1930 senesinin son aylarında, Şeyh Said'in oğlu Selâhaddin'in başına gelen böyle dipsiz maceralardan biridir. Irak'ta General Hamilton'un temin ettiği uç bin lira ücretle Bağdat Harbiye Mektebi'nde tahsilini bitirmek üzere olan Selâhaddin, orada Yüzellilikler ve Kürt Muhipler Cemiyeti ile tanışıp anlaştıktan sonra Hınıs'a geliyor. Yahut, gazetelerin dediği gibi, "Aff'ı Umumî'den istifade ederek Türkiye'ye dönmeğe ve burada faaliyete geçmeğe karar veriyor." Hınıs'ta "bir müddet gizlenerek mahallî bazı rüesa ile temas temini-

ne çalışıyor. Bunlardan yüz görmeyince, Selâhaddin Erzurum'a geçmek çarelerini araştırır"... Teşkilât için gelen Hoyboncunun temas ettiği insanlar: "Mahallî bazı rüesa", yâni Hoyboncuların "muhalif" bildikleri Ağalıktır. Fakat bu Ağalığın çoğu, çoktan Kemalizmle statükoya razı olmuşlardır. Yeni sergüzeştlere atılmaya hiç niyetli değildirler. Fakir Kürt köylülüğünü Kemalizm olmaksızın kolay kolay soymanın bugün güçleştiğini anlamışlardır ve onlar Kemalizmin, Kemalizm onların olmak üzeredir. Tabîî Hoyboncu bu adamlardan "yüz gör"emez.. Fakat, Hoyboncu dayanmak istediği Ağalıktan yalnız "yüz" bulmamakla kalmaz.. Daha başka şeyler de bulur... Yâni Ağalık, Hoyboncuya yalnız: "Defol!" demez.. Usulü veçhile başından savarken, yavaşça "Kaymikayim"ı da işten haberdar eder. Ağanın Kemalizm için bir adı da: "Muhbir'i sâdık"tır. O zaman Kemalizm, pençesi içine sıkıştırdığı yeni "av"ını bir daha kaçırmıyacağından emin bir tavırla adım adım tâkibeder ve bir faka bastırmak için vesileler hazırlar. Selâhaddin için gazeteler şöyle yazıyordu: "Hükümet bir müddetten beri hâinlerin hareketine vakıf olduğundan kendilerini haberleri olmadan nezaret altında tutuyordu."... Mesele açıktır: Türk polisi, sâbık Şark vilâyeti mebuslarından, lâhik burjuvalaşmış Kemalizm uşaklarından bir eski mebusu, bizim açığız Hoyboncunun yanına bir "ihtilâl" hareketi yardımcısı olarak "refakat" ettirir. Yedisi yuvarlak, yedisi müstatil biçiminde, üstlerinde hançerli bir el bulunan 14 tane "Şimalî Kürdistan Cemiyeti" mühürü kazılır.. Şimdi mühürler hazır, şu halde "bir nal" bulundu: Nasreddin Hoca'nın usulüyle isyana "uç nalla bir at kaldı".. Netice: Hoyboncu ...⁵⁴ şu kadar seneye mahkûm! Kemalizm onu asa da, yolda vurdura da bilirdi: fakat ne olur, ne olmaz, bir gün belki lâzım olur, diye saklıyordur.

Artık aradan yıllar geçer, bir daha, bir Hoyboncuya, Kürdistan içlerinde rastlanılmaz.. Bunun başka türlü olmasına da sınıfça bir imkân yoktur. Çünkü Hoybon Cemiyeti Kürt ağalığına ve beyliğine dayanıyordu. Halbuki Kürdistan ağalığı sınıf olarak Türk burjuvazisiyle az çok devamlı bir kompromi yapmıştır: İki taraf ta birbirine dokunmayacak ve beraberce fakir Kürdistan halkını soyacaklar!

Mamafih, bu izahatla, Hoyboncular içinde mutlak surette Kürtlük dâvasında samimî, yâni Kürdistan halkı için düşünür tek bir kimse bile yoktur⁵⁵. Zaten biz "fert"lerden değil, alelûmum bir siyasî teşkilât içindeki sınıfları ele alarak, o sınıf menfaatlerine göre o teşkilâtın perspektivine temas ettik idi. Mamafih temas ederken gördük ki, Hoyboncular içinde şimdiye kadar hâkim rolünü kalın, eski muhalif Kürt ağalığı oynadığı halde; fiilen, yine son zamanlara kadar, bu rolü tutanlar, bir düşünün, bir de yapan iki unsur vardır: 1- Kürdistan münevverleri; 2- Küçük asiller.. /100/ Büyük muhalif Kürt ağalığı dâvada kolayca ve çarçabuk muzaffer olsaydı, belki bu iki unsuru az çok tatmin eder ve onlarla herhangi bir kompromi ve antant yapabilirdi. Fakat, muvaffakiyetsizlik devam ettikçe, bu üç sınıf ve zümre arasında sürtünme ve çatışmaların başlamaması imkânı yoktu. Netekim bu hususta, gene, elde kat'î materyaller bulunmadığı için, sırf burjuva matbuatından sızan havadislerle bakılırsa, son zamanda Hoyboncular içinde bu çatışmalar belki de zikredildiği gibi sırf üstünkörü vesilelerle patlak veren tahteşşuuri şekillerde başlamıştır bile.

Mesele İngiliz generali Dik veya Dinç'in verdiği paralardan çıkıyor, gûya.. Fakat bundan çıktığı doğru bile olsa, meselenin bu olmadığını, az çok siyasî teşkilât ve mücadelelerle teması olanlar bilir. ...⁵⁶ 1932 senesi Temmuzlarında Hoyboncular içinde bir nevi müfritler hizbinin doğduğunu Kemalist matbuatta okuruz.. Gazetede: Halktan toplanan parayı Haço ağa yediği için, "kızılca kıyamet kopmuştur. Bilhassa aşiret halkı arasında müthiş bir heyecan başgöstermiş, hattâ Haço'yu ve avenesini parçalamak maksadıyla nümayişler tertip etmişlerdir." (Son Posta, 18-8-1932).

Bundan altı ay kadar sonra, gazetelerde: "Türkiye hakkında çok müfsit emellerle teşekkül eden Hoybon Cemiyeti infisah etmek üzeredir" diye verilen havadislerde, "mevsukan verilen malûmata nazaran, Suriye'de bulunan bir kısım Hoyboncular, Ankara'ya müracaat ederek aflarını ve Türkiye'ye kabullerini istemişlerdir." (Son Posta, 16-1-1933) tarzında, bölünüş hiziplerinin tam terediye kadar varabildiğine işaretler de mevcuttu. Netekim Bedirhanî Celâdet, o tarihlerde yapılan bir içtimâda kendisini itham

eden bir Cemilpaşazâde ile Haço ağayı "Türkiye hesabına müstakil Kürt hareketini baltalamakla itham etmiş"tir. (Son Posta, 20-1-1933).

Bu karşılıklı ithamların sözlerine değil, çarpışan zümre temayüllerine bakılırsa, "müstakil Kürt hareketi"ni Türkiye'ye satabilecek sınıfı, Haço ağa değil, onun efendisi mâkamında olan Bedirhanîlerin temsil etmesinden tabiî bir şey yoktur. Netekim aynı içtimâda "..."⁵⁷Haço ağa (Bedirhanîlerin "hizmetçisi" vaziyetinden gelmedir)nın kendi "aşığı" zümresine has olan sesini, şöyle haykırırken duyuyoruz:

"Zaman zaman bir müstakil Kürt hükümeti kurmak için yapılan bu toplantılar, işte bu zevatın [Bedirhanîler ve şürekâsının] keselerini doldurmak için bir tuzak mahiyetini alıyor. Öğreniniz ve biliniz!" (Son Posta, Şam muhabirinden, 20-1-1933).

Biz, Bedirhanîlerdense, Haço'ya daha çok inanıyoruz./101/

İSYANLAR

İsyan, ezilen Kürdistan köylüsünün yemek içmek kadar zarurî ihtiyacı ve hergünkü meşguliyetidir. Yalnız bu hergünkü ameliye (la pratique journaliere), arasıra daha geniş ve daha siyasî bir şekilde alevlenir; o zaman.. tam o zaman da değil ya.. bu alevlenişin Avrupa matbuatında yazıldığı, "mızrağın çuvala giremez" hale geldiği zaman, bizim "lâhana yaprakları" da "İsyan var!" diye "buram buram açılmağa" başlarlar. Ve biz de isyan varmış.. deriz. Bir burjuva muharriri, Ağrı dağı isyanı esnasında, Kürdistan'daki daimî isyanı "ateşperest ocağına konulmuş" kaynıyan bir "kazgan"a ve bizim "isyan" dediklerimizi de bu kazanın "taşması"na benzetiyordu:

"Ararat'ın etrafında Kürtler isyan etmiş; İran'dan bir takım Kürt çeteleri isyan dalgaları halinde bizim tarafa akmış!! Bunu işittiğim zaman - ben - ne hayret ettim, ne telâş: çünkü oralarda isyan ruhu, ateşperest ocağına konulmuş kazan gibi, daima kaynar.

"Demek oluyor ki bu defa birkaç zehirli nefes ateşi fazla

alevlendirmiş, birkaç hâin parmağı bunları ziyadece fıskırtmış, ve ezeli isyan kazanı taşmış..." (Yusuf Mazhar: "Ararat Eteklerinde"; Cumhuriyet, Tefrika 1).

Ve aynı Tefrika'nın sonlarını şu satırlarla bitiriyor:

"İsyan çıkarılan mantakaların ahval ve vaziyetini bilenlerin hayret ettikleri şey isyanın alevlenmesi değil, bu kadar sür'atle bastırılmasıdır." (Y.M.: keza; Cumhuriyet, 22-7-1930).

Kendi istediği neticeleri çıkartmak için de olsa, bir burjuva muharririnin yaptığı bu müşahade: "aslına mutabıktır". Kürdistan'da isyanın olması değil, isyan oldu denmesi, hele o isyanların kökünden kazındığının söylenmesi şaşılacak şeylerdendir.

Mamafih biz yine "normal" isyanlar hakkında iki kelime söyleyelim.. Her günkü isyan pratiklerini saymıyalım.

Cumhuriyet burjuvazisinin iktidar mevkiine eriştiği tarihten beri Şark vilâyetlerinde iki geniş siyasî isyan hareketi oldu. Bütün isyanlar gibi, bu iki isyanın da "motor"u aynı fakir Kürdistan halkı oldu. Fakat bu motor her iki isyanda da kendi hesabına işlemediği, başkalarının hesabına "işletildiği" için, iki isyanın mânası ve istikametleri, isyanı güden sınıfların vaziyet ve menfaatlerine göre başka başka oldu. Birincisine: "Şeyh Said", ötekisine: "Ağrı Dağı" isyanı denildi.

Bütün bu isyanların müşterek bir vasfı var: Salgınlıkları.. Bir başladılar mı, harikulâde bir sür'atle, mevcut mahallî devlet cihazlarını panik derecesinde bozgunlara uğrataraktan, çorap söküğü gibi yayılmaları... Bu vasıf Kürdistan halkının vasfı; Kürt köylülüğünün zulüm karşısında patlak vermek için fırsat kollayan ve her gün biraz daha keskinleşen ihtilâlciliğidir. Halkın bu temayülünü Kemalist devlet cihazı o kadar iyi bilir ve bu temayülün çığ gibi yuvarlanışından o derece yılığındır ki, isyan hareketi ortalığa yıldırım sür'atiyle yayılan bir şâyia halinde dolaşırken, bir kasabaya gelen 40 Mavzer ve Beşli ile silâhlı Kürt çetesi, o kasabada mevcut bütün köyler halkını etrafında toplıyabildiği gibi, Mitralyöz ve hattâ Topla mücehhez bir tabur askerle, Makineli tüfekli tekmil jandarma kuvvetlerini, ufak bir müsademeye mecal bırakmadan

silâhlarını atıp kaçmağa mecbur bırakabilir. Kürt isyanlarında, hiç umulmadık bir sür'atle, birkaç şehrin bir günde zaptediliverişi, daima bu isyanda mazlum halkın aksülâmelindeki hususiyetle izah edilebilir.

Bunda pek te anlaşılmiyacak bir şey yok. Leninizm, daha otuz otuzbeş yıl evvel, soyguncu devlet cihazlarının "zulüm etkileri yerde kin biçmek"e hazır olmalarını söylerken, maddeci tarihin asırlarca çağırıldığı şarkıyı bize bir daha tercüme etmekten başka bir şey yapmıyordu. Netekim, Türk burjuvazisi bile, bu hakikatı anlamış görünüyor. Yalnız daha edebiyatlı /102/ bir dille kabahati üstüne almıyor ve "mâzi"ye yüklüyor: "Vaktiyle ekilen fırtına tohumları, diyor, bugün bize yıldırımlar biçtiriyorlar. Bunlar mâzinin seyyiatıdır." (Şükrü Kaya: "Meclisteki beyanatı"; 26-6-1932).

Bununla beraber, bir daha unutmıyalım: Motor başkaları için işledi. Onunçin nasıl işletildiğini gayet kısaca hatırlıyalım:

I- ŞEYH SAİD İSYANI: Ruhanî ağalığın idaresinde ve "Şeyh", "Seyid" ideolojisi altında patlak verdi. Fakat, Şark vilâyetlerinin (Mesleksiz + Hizmetkâr + Ameliye + Miriyvo) yağınlarının o müthiş, zaptolunmaz çılgı çarçabuk bütün ağırlığını hissettirdi. Yukarıda kaydetmiştik: Şeyh Said isyanı, birbirlerine pamuk ipliği ile bağlı olan Ruhanî ağalıkla Fanî ağalığın arasını daha belli bir surette açmaktan, sonra Fanî ağalığın Kemalizmle elele vererek Ruhanî ağalığa karşı nihaî bir darbe indirmek istemesinden başka bir neticeye varmadı. Hattâ, enfüsî iddiaları bir tarafa bırakır da, âfakî vaziyeti göz önüne korsak, Şeyh Said isyanı her şeyden evvel Fanî ağalığın Uhrevî ağalığa karşı kurduğu bir tuzaktır. Çünkü Şeyh Said'le birlikte isyan meselesi etrafında konuşan ve isyanın Merkez Komitesi rolünü oynayacak olan öteki üç Beyden ikisi, Şeyh Said'den ayrılır ayrılmaz her şeyi Kemalizme haber verirler; ve bu ihbarı yapanlar Uhrevî değil, Fanî ağalardır.

Kürdistan isyanlarınının eğer salgın halinde çarçabuk yayılışı, seyyalliği,⁵⁸ ve biraz da tahripkârlığı mazlum halkın husu-

siyeti ise; bu isyanların çarçabuk "teslim" oluşu, bozgunu ve bir hayli de anarşikliği, kancık ruhlu Ağalığın ezeli orostopoğluluğundan ileri gelir. Şeyh Said isyanında, halk hareketi, Şeyhlerin ve Seyidlerin ne bir hareketini, ne bir işaretini ve tabii ne de muayyen bir idaresini beklemeden tam kendiliğinden patladı; ve Şeyhler, Seyidlerle birlikte, bir kısım "tarafdar" Fanî ağaları da, fakat hepsini başka başka istikametlerde, birer saman çöpüne yakın teslimiyetle aldı ve bir deli sel gibi peşinden sürükleyip götürdü. Fakat isyancılar içinde ne kadar sınıf ve zümre ayaklandı ise, o kadar da emel ve ihtiras kalkıştı. Bu temayüller içinde mülk sahipleriyle mülksüzler arasındaki kadar derin ve uçurumlu tezatlarla ayrılmış olanlar vardı. Müşterek hoşnutsuzluk bütün tezatlı temayülleri zembereklerinden bir kere boşalttıktan sonra, bu temayüllerin çarçabuk birbirlerine düşmesi kadar tabii bir şey yoktu. Hele isyan hareketi içinde en ufak bir sınıf disiplinini ve şuurunu temsil eden güdücü teşkilât nüvesinin bulunmayışı, Ruhanî ağalığın mânevî nüfuz taslağına çarçabuk dizginleri elinden kaçtırmak zaruretini dayattı. O zaman, köyde Ruhanî ve Fanî ağalık, şehirde de küçük ve büyük burjuvalık, dalgalanıp gelen mülksüzler ve dünyada hasırı olmiyanlar tufanı önünde kalakaldı.. Ezilen halkın kendi içinden doğmuş bir sınıf teşkilâtına sahip olmayışı isyanın tahrip-kârlığına zemin hazırlıyor; fakat başta çapulcu Ağalığın anarşik zihniyetinin bulunuşu, kuvvetleri büsbütün dağıtarak büsbütün talancılığa dejenere ettiriyordu. İşte (Teşkilâtsiz hareket + Çapulcu Ağalık ruhu + Mülksüzler aksülâmeli) olarak patlıyan isyan bir senteze bir türlü varamıyan beyhude bir anarşi şekline dökülmeğe başladı.

İsyan, başlangıcında, Fanî ağalığın Ruhanî ağalığa ihaneti ile başlamıştı. Fakat en sonra tek mil mülklü sınıfların hep birden mülksüzlere karşı ihanetiyle bitti. Köyde: Marabalar Ağaların "Konak"larını da, Karakollarla aynı zamanda yağma ettiler. Bu Ruhanî ve Fanî ağalığı birdenbire şaşalatıverdi. Şehirleri basan dağınık /103/ ve "başiboş" açlar ve isyancılar kafileleri, derebeğliğin, sermayedarlığın, yâni bütün hâkim sınıflı cemiyetlerde yukarı sınıfların "teşkilâtlı" bir şekilde yaptıkları "yağmacılığı", herhangi bir sınıf siyasetinin tabya ve sevkülceys ihtiyaçlarına

bakmaksızın ve teşkilâtsızcasına ulu orta, gelişi güzel yapmağa koyuldular. Hele Ağa tesirinin kamufle olması yüzünden, şehirlerdeki büyük burjuvaların servetlerini paylaşmağa kalktıkları gibi, kulübesine çekilmiş küçükburjuvaların da tuzuna ekmeğine sahip çıkmak gibi, aykırı ve tehlikeli usullere de sapıttılar. Zaten bu ekspropriasyonlar da, mülksüzler sınıfının geniş câmia-vî ihtiyaçlarına göre bir plân ve bir nizama göre, bir maksat için yapılıyor değildi. Şahsî yağmacılığa doğru sür'atle soysuzlaşıyordu... Tekmil şehir burjuva ve küçükburjuvaları bu mânasız yağmacılıkla tedehhüş etmişlerdi..

Ve iş bu merhaleye döküldükten sonra, artık isyan çoktan hızını kaybetmiş, büyük ayrılıklarla param parça olmuş ve kendi içindeki en büyük düşmanlarına kalabalık bîtarafklar kesimini iltihak ettirerek, karşısında Kemalizmden başka ve onunla birleşmeğe hazır müttehit bir düşman cephe yaratmıştı. Köyde birçok Ağalar zaten "arz'ı hulûs" için aradıkları fırsatlardan birini, bu sefer Konak'larının da yağma edilmiş olması gibi daha içten gelen bir ıztırarla yakalılarak, Kemalizme el-altından muavenet vaadtiler. Şehir küçükburjuvaları debboylardan yağma edip nöbet bekledikleri ocaklarını birer mazgal haline koyarak çapulculuğa karşı ansızın cephe tuttular. Ve beş on gün evvel arkasına bakmağa vakit bulamadan teknil Kürdistan halkının dehşetli kini önünde paldır küldür kaçan Kemalist kuvvetler, kendi kendini bozan isyanın üstüne gayet kolayca zafer kazanan, fakat bu kolaylık nispetinde vahşetini, çapulculuğunu arttırarak "Te'dip seferleri" teşkilâtlandırdı.. Kürdistan köyleri yanlıyordu...

Şeyh Said isyanı iki kelime ile budur. Onunçin koyu irticaî mahiyeti altında boğuldu gitti.

Bu isyanda Ağalığın evvel ezel anarşik, çapulcu ve zâlim vasfı, ebedî hâinliği ile isyanı yine arkadan vurdu. Ve isyanın bozgununda bir mühim âmil de bu Aşiret parçalılığı oldu. Bu şüphesizdir. Netekim Ağrı dağı isyanı sırasında eline kalemi alan Yusuf Mazhar, bir yerde bu ciheti şöyle anlatır:

"İsyanın başlıca Zilânlılar, Celâlîler, Haydaranlar tarafından yapıldığını tahmin ediyorum. Şeyh Said'in kıyâmı hengâmında

buralarda fiilî hareketlerin vuku bulmamış olması o tarihte bu haşaratin aralarının açık olmasındandır; yoksa bu çapulcular öyle bir fırsatı kaçırmırlar mıydı hiç?" (Y.M.: z.y.)⁵⁹.

Fakat, halkın yaman motor kudretiyle işlediği bütün isyanlar-
da olduğu gibi, Şeyh Said isyanında da bozgunun belli başlı sebebi
iç âmillerdî. İsyanı içinden fetheden üç belli başlı âmil: 1- Ru-
hanî ağalık tarafından ve Ağalık menfaati namına Ağaca idare edi-
lir olması; 2- Bizzat Ağalık tarafından en büyük ihanete uğraması;
3- Bîtaraf kalmaya temayüllü unsurları, yok yere kendine düşman
etmesi.. dir.

Şeyh Said isyanından, Şark vilâyetleri halkı ve Kürt köylü-
lüğü büyük bir ders aldı: Ağalığın bu isyanı boğduğu, Ağalığın bir
halk isyanına gelemeyeceği ve zaten herhangi bir isyanı ne Şeyh-
lerin, ne Seyidlerin beceremeyeceği.. gün gibi aydın oldu.

Umumiyetle Ruhanî ağalık ve kısmen Fanî ağalık, isyancı hal-
kın gözünde bir isyan için her türlü prestijini kaybetmiş, iflâs
etmişti.

II- AĞRI DAĞI İSYANI: Bizzat burjuvazinin de kabul ettiği
gibi, Şeyh Said isyanından mahiyetçe
bambaşka ve hattâ daha "mühim" oldu. İsyanın artık ric'ata başla-
dığı tarihlerde Kemalist matbuat şöyle yazıyorlardı: "İki kolor-
dunun bütün vesaitiyle tam bir hafta meşgul olmasını icabettiren
hadise şüphe yok ki Şeyh Said isyanından daha mühimdi." (Cumhuri-
yet, 15-7-930). Tabii burjuva gazetesi "mühim" derken bile isyanı
"bir hafta"ya düşürerek gayrı-mühimleştirmeğe de uğraşiyor. /104/
İsyan bir hafta değil, bir aydan çok fazla sürmüştür. Bizzat aynı
gazetede, isyan kolları "19-20 Haziran gecesi (Gevirişamyan) civa-
rından hududu geçerek Haydaranlıdaki akrabaları yanına kadar sokul-
muşlar ve hudut üzerindeki Hanik köyüne taarruz etmişler..." diye
gösterildiğine göre⁶⁰, isyanın o tarihte başladığını farzederek,
29-7-1930'da okunan şu satırlar: "Ağrı'daki vaziyet eski şeklinde-
dir. Tayyare bombardımanlarının bitkin ve nevmid bir hale getir-
diği eşkiya hiç bir hareket yapmaya kaadir olamıyarak âkibetlerini
beklemektedirler." (Cumhuriyet, 29-7-930).. aradan bir ay geçtiği

halde isyanın henüz devam ettiğini gösterir.. Fakat Ağrı dağı isyanının ehemmiyeti kemmiyet, müddet ve devam cihetinde değil, daha ziyade keyfiyet cihetindedir. Bu keyfiyet farkı, gerek kullanılan isyan vasıtaları ve gerekse isyan hedefi itibarıyla daha başka idi:

Vasıtaca: Şeyh Said isyanında eline bir mavzer veya yatağan kapan "Şeyh Said efendinin askeriyim" diyebilirdi. Teslim olan bölüklerin makineli tüfenk ve mitralyözleri âsiler tarafından muzır birer hayvan gibi mahvedilirdi; kullanılacak yerde kırılıp atılırdı. Onlar biraz da Seyidlerin "üfürük" kuvvetine dayanmış görünüyorlardı. Halbuki Ağrı isyancıları en asrî silâhlarla işe girişmiştiler. Ve kullandıkları vasıtalar pek çeşitli idi:

"Fikre gelen şüpheler sırasıyla teeyyüd etti: İran hudutları bize karşı bir açık ordugâh halindedir. Hubyan Cemiyeti⁶¹ fesat tohumları hazırlamaktan fariğ değildir. Lavrens "Hacı Mehmed" nâmı altında Bağdat'ta bulunuyor. Eşkiyaya dışarıdan yardımı meydana koyan sebep te bu aşiretlerin mitralyöz, makineli tüfenk gibi son fennî silâhlarla hazırlanmış olmalarıdır." (Cumhuriyet, 15-7-930).

Gaye: Şeyh Said isyanında isyanın hedefi, herkesin kendince, her sınıf ve zümrenin kendi menfaatince anladığı müphem bir mânâsı var veya yok idi: Şeriatı kurmak! Halbuki bu aynı kelimedenden, Şeyh Said'in anladığı, bir nevi Kürdistan Papalığı kurmak; Ağaların anladığı, bütün Kemalist burjuva usulleri yerine tam Ortaçağ derebeğliğini geçirmek; şehir burjuvalarının umduğu, Türk burjuvazisinden müstakil Kürt burjuvazisininin Kürdistan halkını ecnebi rakipsiz istismar nizamına girmek; şehir küçükburjuvalarının bekledikleri, meşhur olduğu kadar meçhul olan Adalet; bütün mülksüzler ve fakir köylülüğün peşinde koştuğu ilâhî bir refaha kavuşmak, ve ilh.. idi. İsyân bir muzdu, onu yiyenin niyetine göre koku veriyordu.

Ağrı isyanı öyle olmadı. Onda muhalif Kürt ağalığı ile muhalif Kürt burjuvazisi kendi sınıfî ve kombinezonlaştırılmış hedeflerini her şeye hâkim tutmağı bilerek, bu hedeflere elle

tutulur şekiller bile vermişlerdi:

"Bütün düşmanca maksatların aslî bir gaye yolunda toplandığı nihayet anlaşıldı." "Kıyamı hazırlıyanlar, meğer Acem hudutlarındaki Kürt aşiretleri de dahil olmak üzere bir "Nesturî Kürt Krallığı" kurmak azminde imişler." (Cumhuriyet, 15-7-930).

Ağrı isyanı patlak verdiği zaman, bütün burjuva matbuatı: "Son irticâ unsurları", "yeni bir irticâ hamlesi yapmak hırsiyle" tarzında, tarihi bir tekerrür saymağa alışkın ruhlarınca, Şark hadiselerine bir daha basmakalıp "İrticâ" damgasını yapıştırmışlardı. Sonra, önce yavaş yavaş, nihayet tam iki sene sonra bir Meclis münakaşasında gayrete gelen Dahiliye Vekili'nin resmî beyanatı ile, bu "İrticâ" vasfı tekzip edildi: "Sonraki hareketleri kastediyorlarsa, diyordu Dahiliye Vekili, onlar irticaî olmaktan ziyade siyasî idiler. İftirakî hareketlerdir." (Şükrü Kaya: Meclisteki beyanatı, 28-6-1932).

Bu kayıttan da anlaşıldığına göre, Kemalizm için iki türlü isyan var: 1- "İrticaî": bunun mânası sırf Derebeğ, Ağa isyanıdır (Şeyh Said isyanı gibi); 2- "İftirakî": yâni, "millî" denilen burjuva isyanları...

Ve Kemalizme göre, Ağrı dağı isyanı "irticaî olmaktan ziyade" "iftirakî"dir. Kemalizm dini siyasetten ayırdığı ve Şeyh Said isyanını sırf "dini" bir hareket saydığı için, irticâî siyasî saymıyor. Onda böyle saçmalar çoktur. Kusuruna bakılmaz. /105/

Yalnızca mühim olan bir noktayı tekrar edelim: Herhangi içtimaî bir hareket, bugün, millî mikyasta sınıffî mahiyetince ölçüldüğü gibi; beynelmilel mikyasta, ancak dünyanın bulunduğu İnkılâp ve İrticâ cephelerinde tuttuğu mevkie göre yer alır. İşte, Kürdistan'ın başından geçen Şeyh Said ve Ağrı isyanlarını bu bakımdan tetkik edersek, şu neticelere varırız:

1- Şeyh Said isyanı: a) Bir memleket içinde, Ağalığın sermayedarlığa taarruzu olduğu için irticaî idi. b) Dünya içinde, Emperyalizmden medet umduğu için yine irticaî idi. Şu halde, Şeyh Said isyanı: gerek millî, gerek beynelmilel mikyasta irticaî idi.

2- Ağrı dağı isyanı: a) Bir memleket içinde, bir millet ola-

rak ezilen Kürtlüğün ezen Türk burjuvazisine karşı isyanı olmak istedi. Bir sermayedar nizamına karşı çıkan Millî Kurtuluş hareketi, bu harekette çalışkan aşağı sınıfların da kurtuluşu temsil edildiği nispette, bir memleket içinde olsun, ileri ve inkılâpçı bir hareket sayılabilir. b) Dünya içinde, Ağrı isyancıları, Lavrens'li Emperyalizme dayandı. Emperyalizm demek cihan irticâi demektir. Şu halde Ağrı isyanı, dünyaya nispetle irticâi bir harekettir.

Fakat bugün gerek İrticâ, gerekse İnkılâp cepheleri birer âlemşümül sistemdirler ve sistem olarak karşılaşırlar. Şu halde cihan içinde bir hareketin, İrticâ cephesinde mi, İnkılâp cephesinde mi bulunduğu, dahil olduğu sisteme göre taayyün eder. Çünkü küll, daima cüzz üzerinde hâkimdir. Herhangi içtimaî bir hareket cihan içindeki iki hareket sisteminden birinin cüzz'u olmağa mecburdur. O zamansa, cüzz'u olarak içine girdiği sisteme göre mürteci veya inkılâpçı olur.

İki Şark isyanı arasındaki fark, cihan içindeki mevkilerinden ziyade, bir memleket içindeki hususiyetleri bakımındandır. Şeyh Said isyanı, din kisveli Ağalığın açıkça mâziye doğru kıyametli bir koşuşu idi. Ağrı dağı isyanı, daha ziyade Kürdistan'daki Kemalizmle uzlaşamıyan (Burjuva+Ağa) unsurlarının, fakat daha asrî olan burjuva şiârlarını, yâni Milliyetçilik prensiplerini fikriyat edinerek harekete geçmesi ve halkın hoşnutsuzluğundan istifadeye girişmesi idi. Netekim Kemalist matbuatında intişar eden Ağrı dağı beyannameleri açıkça Kürt milliyetini öne sürüyordu:

"Ey büyük bir millet olmağa lâayık Kürt kardeşler! Bütün milletlerin istiklâllerini kurtardıkları bugün Türk idaresinde kavru lan aziz Kürt milletinin hâlâ esaret halinde yaşamasına tahammül edecek misiniz?" (Cumhuriyet, 29-7-1930).

Kürdistan halkı, Ağrı dağı isyanı karşısında ne yaptı? Kemalist matbuat, bu mesele etrafında, sistematik bir örtbas etme propagandasına girişmiş olmasına rağmen, tezat içindedir. İsyanın başlangıcından iki ay kadar sonra, mevziî infilâkların henüz yer yer devam ettiği bir sırada, Birinci Umumî Müfettiş

İbrahim Tâli bey, İstanbul gazetelerine intibâlarına anlatıyordu:

"Suriye hudutlarından daha bazı yeni tecavüzlere intizar olunabilir. Fakat bütün bu tecavüzlere karşı tedbir alınmıştır. Esasen bunların arkalarından halk arasından gidecek kimse olmayacağı görülecektir."

Fakat bu yukarıda söylediğini hemen unutuveren Umumî Müfettiş, daha aşağıda: "Bunların arkalarından gidecek kimse"lerin bulunduğunu, - meşhur adliye istilâhiyle, - şöyle "meâlen itiraf" ediyordu:

"Bu hususta beslenen siyasî emeller bu suretle revaç bulmuş oluyor. Hududu geçenlerin müsellâh tehditleri üzerine bir kısım halk kerhen onlara iştirak etmiştir." (Cumhuriyet, 18-8-1930)⁶².

Türk burjuvazisine göre, halk "kerhen", yâni istemiye istemiye ve zorla isyan etmiştir. Halbuki bu iddia gülünçtür. Kürdistan halkını tanıyan ve Ağrı isyanı esnasında halk arasında şimşek sür'atiyle dolaşan şâyialara kulak kabartan herhangi bir kimse, eğer Kemalist değilse, olan bitenin büsbütün aksi olduğunu açıkça söyleyemezlik edemez. Şurasını muhakkak surette /106/ kabul etmek lâzımdır ki, Ağrı dağı isyanında ve hattâ isyandan evvel, halk bütün gönlünü ve hülyalarını böyle bir isyana kaptırmıştı. Belki o isyan da muvaffak olsaydı, Kürdistan halkı bir daha sükût'u hayâle uğriyacak, zulmün yalnız çeşit değiştirdiğini görerek, beyhude aldandığını anlayacaktı. Fakat sonu her ne olursa olsun, ezilen halk bugün kendisini ezenlere karşı çevrilmiş⁶³ isyan hareketini, bütün varlığı ile özlüyordu. Bütün Kürdistan halkı için müşterek olan bu psikolojinin tam isyan mıntakasında tersine dönmesi anlaşılmas bir şeydir. Zaten, Kemalizmin militarist konspirasyonuna rağmen, bunun böyle olduğu hadiselerin dilsizliğinden de anlaşılmıyor değildi. Ağrı isyanı daha başladığı gün burjuva matbuatı bir tek şeyden iştihakla bahsediyordu: İmha, Kürtlüğü mahvetmek.. "Hükümetimiz çok ciddî ve serî tedbir ittihaz ederek eşkiyanın geriye kaçmasına da fırsat vermiyerek kâmil imhasına azmetmiştir." Ve bu imha usulü, yalnız isyancı unsurlara değil, isyan mıntakasında çoluğuna çocuğuna kadar bütün Kürt köylülüğüne tatbik edildi. İsyanın bastırılmağa başlandığı günlerde

sık sık şöyle kayıtlara rastlanılıyordu:

"Kıyamcılara iltihak eden, Ağrı eteklerinde dört köy yıkılmıştır." (Cumhuriyet, 15-7-930).

Te'dibe memur Kolordu kumandanı Salih Paşanın gazetelerle neşrettiği tebliğler şu satırlarla doluydu:

"Mürteci şakîlerin kâmilten yok edilmeleri ve ocaklarının söndürülmesi için mürettep kıt'alarımız.. ve ilh..." "Eşkiya sürüleri çok perişan ve münhezim bir halde Zilân ve Hacıdiri dereleri etrafında tedricen sıkışan çember içinden hiç birisi kurtulmamak şartıyla yok edilmiştir." (Cumhuriyet, 15-7-930).

Türkiye içinde "söndürülecek ocakları" bulunan "mürteci şakîler", hiç şüphe yok ki, Türkiye'ye hariçten gelmiş olamazlar. Ve işte, düzgünlü çehresinde şişli ruhunun sırttığı Paşamız, böyle "eşkiya sürüleri"ni "hiç biri kurtulmamak şartıyla yok" etmekten bahsetmiştir.

Ağrı dağı isyanına Kürdistan halkının iştirak derecesini gösterecek bir başka işaret te, yalnız tevkifatı bile bir sene-den fazla süren Adana mahkemesidir. Kemalizm, bire kadar kırmakla doymadığı Kürdistan köylülüğünün "kılıç artığı: bakiye-tüssüyuf"unu meşhur Birinci Umumî Müfettişlik usulüyle tüketmek fırsatını kaçırmadı. Şu kısa haberi okuyalım:

"Adana 27 - Ağrı şakîlerinden 700 kişinin muhakemesine Adana Ağırceza Mahkemesinde bu hafta içinde başlanacaktır." "Şimdiye kadar şehrimize 192 kişi getirilmiştir." (Cumhuriyet, 28-11-1931).

Bunun mânası nedir bilir misiniz? Beyazıt vilâyetinden 700 kişi olarak çıkarılan maznunlardan yalnız 192'sinin Adana'ya sağ ve sâlim olarak kavuşabildiği.. Ötekiler yollarda ne mi oldu?.. O tam "ne siz sorun, ne biz söyleyelim" bahsidir.

Şu ufak kıssadan çıkan hisse şudur: 1- Ağrı isyanında Kür-

distan halkı isyanı mânen ve maddeten tuttu*; 2- İsyancılar halkı tutmadı.. Yahut tutmağı bilemedi. Çünkü bir halkı isyanda tutmak demek: a) O halka isyanın ne vereceğini bir gaye olarak göstermek; b) O gaye uğruna halk kitlelerini teşkilâtlandırarak hazırlamak lâzımdır.

Ağrı dağı isyanını güdenler, halka, yâni bilhassa fakir Kürdistan köylülüğüne elle tutulur hemen hiç bir maddî hedef göstermemelerine rağmen, bu halkın umumî sempatisini kazandılardı.. Fakat, halk içinde değil, hâlâ aşiret Ağaları ve yanar döner Kürt zenginleri arasında neticesiz ve kısır teşkilât teşebbüslerinden ileriye geçemedikleri için, hem isyanı kaybettiler.. hem de, eğer ebediyyen değilse, epey uzunca bir müddet için halkın itimadını da kaybettiler.

Acaba Kürt milliyetçileri, içtimâî ve siyasî dâvalarda kuru Bakuninizmin sökmediğini, hiç bir zaman anlayabilecekler mi?

/107/

*) Hattâ İzmir'de bile, "Kürdistan ordusu geliyor, bu hafta İzmir'e girecek! gibi herze savurmuş" Kürt Ahmetler bulunmuş ve adliyeye verilmiş idi. (Cumhuriyet, 19-8-1930).

FIRKA VE ŞARK

1- Türk burjuvazisi'nin mazlum Kürt köylülüğü hakkındaki iltifatları malûm. Bunlar, kullaştırılmış mazlum Asya milletleri hakkında, salon edebiyatlarından en ilmi burjuva fikriyatlarına kadar bütün sermayedar Avrupa'sının bol bol harcadığı tâbir, istilâh ve tasvirlerin kabataslak alaturka birer kopyasıdır. Avrupalı, hâlâ bugün bile bir Türk için aynı şeyleri düşünüyor. Fakat, Türk burjuvazisi, şimdi yumurtadan çıkmış bir civcivin beyinsizliğiyle, dünkü kabuğunu: mazlum Kürdistan halkı için ebedî ve parçalanmaz bir kabuk, duvarları mutlak çimento-dan örülmüş bir kale ve zindan gibi göstermekten zevk duyuyor. Kaldırım matbuatının uçkur peşkir mevzuları sırasında Kürtler hakkında söylenenleri bir tarafa bırakalım; tebliğ'i resmîlerde Kürtlüğü bir vahşi hayvanlar "sürü"sü sayan zihniyeti tekrarlamayalım. Kendisine içtimaî tetkikçi süsünü veren bir burjuva muharririnin Kürtlük hakkındaki fikirlerini kısaca okuyalım.. Orada Türk burjuvazisinin Kürdistan fakir halkı hakkındaki düşünceleri kendiliğinden belli olur:

"Anlaşıyor ki Türkiye'nin düşmanları İran dahilinde, diyor Yusuf Mazhar bey, bu aşiretlerin aralarını bulmağa çalışmışlar; muvaffak ta olmuşlar... Hududun bu tarafına saldırmaya ve köylerinde ayaklandırmaya sebep oldukları bu şuursuz, iptidai adamları ma'mûr bağlara üşüşen vahşi hayvanların zararlarını izale için yapılan tedbir ittihazına mecbur ettikleri Cumhuriyete - acaba o düşmanlar, muarızlar - bir fenalık edebilmiş olduklarını düşünerek gönül hoşluğu mu duyacaklar? Bugün Ararat, Süphan dağı eteklerini basan kan sellerinden - bu kanı damarlarından akıtan insan şeklindeki mahlûkat hesabına - o muzarızlar - bir şey kazanmış olduklarını mı zannedecekler? Onlara kıymışlardır.. Ben isyan eden bu Kürtlere - bir vatan evlâdı olmak hissiyatıyla - uğrıyacıkları âkibetten dolayı hiç acımam... Hattâ hükümetin bunlar hakkında ihsan ve merhametle hareket etmesini münasip görmem. Çünkü bunlar - tarihin şهادetiyle

sabittir ki - Amerika'nın kırmızı derililerinden fazla kaabiliyetli oldukları halde ziyadesiyle hunhar ve gaddardırlar... Desas ve bediî hislerden, medenî temayüllerden tamamıyla mahrumdurlar.

"Bunlar asırlardan beri ırkımızın [Ya ırkımız onların?] başına belâ kesilmişlerdir." (Yusuf Mazhar: Ararat Eteklerinde).

"Medenî" Türk burjuva münevverinin mazlum Kürt köylüsü hakkındaki fikri budur: Kanı helâl "insan şeklindeki mahlûkat"; "Amerikan kırmızı derililerinden" "ziyadesiyle hunhar ve gaddar" "ma'mûr bağlara üşüşen vahşi hayvanlar"; "Bediî hislerden, medenî temayüllerden tamamıyla mahrum" "şuursuz ve iptidâî adamlar", ve ilh., ve ilh...

Kemalist burjuvazinin "fikriyatçı"larına göre, Kürtler adam olmaz. Bir zamanki: "Türk milleti adam olmaz" lâfı, şimdi Kürtlüğe mahsus biçilmiş bir kaftan olmuştur.. Şu halde, madem ki adam olmazlar.. bunun mantıkî neticesi kendiliğinden çıkar: Tıpkı "medenî" Avrupa korsanlarının ve korsan devletlerinin yaptığı gibi, "medenî temayüllerden tamamıyla mahrum" olmıyan mukaddes-mübarek Türk sermayedarlığına da tarihî bir misyon düşüyor: Avrupa beyazlarının yeryüzünden nâm ve nişanlarını kaldırdıkları "Azteque"ler ve "Inca"lar gibi, kırmızı derililerden "ziyadesiyle hunhar" olan Kürtleri dünyadan silmek!.. Mâhut "İmhâ" siyaseti:

"Bu Kürt kitlesindeki karanlık ruhu, kaba hissiyatı, hunhar temayülâtı kırmak mümkün olmadığına kaaniim. Bunu uzun bir tekâmülden beklemek bunların zaman zaman böyle isyanlar çıkararak, yahut memlekette âsaişi bozarak veyahut hırsızlık ederek hükümetin daima meşgul olmasına, halkın mütemadiyen mutazarrır olmasına sebep olur." "Şimal Kürtleriyle cenup Kürtleri arasında büyük farklar vardır. Ümit ederiz ki hükümet meseleyi bu nokta'î nazarı da tâkip ederek bir Cumhuriyetin şiârına yakışan (!) kat'iyet ve ciddiyetle halleyler." (Yusuf Mazhar: keza; Cumhuriyet, 20-7-1930).

"Kürt kitlesi" Kemalist burjuvazinin hiç şüphesiz "halk"ı değildir. Belki burjuva "halk"ını ve hükümetini "mutazarrır"

eden hayırsız, âsayaş düşmanı bir isyancılar yığındır. Mama-
fih, aralarında Şimal Cenup, ve Aşiret ihtilâfları bulunan bu
kitleleri evvelâ /108/ "bölünüz", fakat "hüküm" (regnez) etme-
yiniz, - bu Avrupa sermayesinin bugünkü müstemleke usulüdür, -
"mahv" ediniz.. Avrupa'da da, sermayedarlık ilk doğarken,
müstemleke geri kavimlerine aynı usulü tatbik etmişti.

Türk burjuvazisi böyle diyor.

2- Kürt burjuvazisi: ne yapıyor? "Türkleşen" bir mühimce
kısmı, çoktan Kemalizmin "Char: Zafer arabası"nı taşımakla meş-
gul. Daha az mühim olmıyan bir başka kısmı ise, kendi kendi-
sini inkâr derecesinde silik bir benlikle ürkmüş, şuraya buraya
sinmiş, susuyor ve titriyor. Hoyboncuların temsil etmek iste-
dikleri yarı ağa/ve yarı burjuva temayüllü Kürt milliyeti ceryanı
ise, - yukarıda gördük, - şimdiye kadar tâkip ettiği metodlarla
halk içindeki nüfuzunu baltalamaktan başka bir şey yapamadı.
Yukarıda "Siyasî hareketler" bahsinde temas ettiğimiz gibi,
Kürt milliyetçiliği, Ağrı dağı bozgunundan sonra, epey şiddetli
bir farklılaşma yoluna girmiştir. Bu farklılaşma temayülünde
ne dereceye kadar yeni hedeflere yöneliş var; yeni mücadele
usul ve şekilleri araştırma cehdi gizli? Bunu zaman göstere-
cektir. Fakat, şurası muhakkak ki, şimdiye kadarki mücadele
usul ve şekilleriyle Hoybonculuk ölmüştür.

Hem bu ölümün gömme merasimini de bizzat Türk burjuvazi-
siyle birlikte, Hoybonculuğun pek ziyade güvendiği dış kuvvet-
ler ve Emperyalizm yapmıştır. Hoybonculuğun nazarı tutum taşı,
Sevr muahedesinin Kürtlüğe verdiği haklara dayanan bir sergü-
zeşt ve mazlum milletler mefumu ile istihza yolu idi. Sevr
yolunu tıkayan bugün bütün bir cihandır. Cihan Harbi'nin gaalip-
ler⁶⁴ bugün bizzat o gaaliplerin kendileri bile artık bah-
sedemez hale gelmişlerdir. Zaten, millî bir kurtuluşu, falan
Emperyalist klikin, filân türlü zulüm beratından beklemek, zehir
dolu bardağı "ab'ı hayat" diye içmektir.

Kürt burjuvazisi, Kürdistan'ın dışında, hudutlar üstünde
tahrikâtla/bir iş yapacağını umuyordu. Dışarıdan körüklemekle kal-

mak, içtimâî dâvanın içine girmekten korkmak, neticesiz ve anarşik sergüzeştlerden başka ne verebilir? Onu geçen tecrübeler de kâfi derece gösterdi. Kaldı ki, hele Ağrı dağı isyanından sonra, Kürt burjuvazisinin bu dışarıdan ve uzaktan tahrikâtına karşı da Kemalizm tedbirlerini aldı. Artık bu yol da yarı tıkanmış sayılabilir. Suriye ve Irak'ta İngiliz ve Fransız emperyalizmleriyle iyi kötü birer "İade'i mücrimîn" ve ona yakın Dostluk muahedeleri imzalandı. Hele Acemistan'la yapılan son "İran-Türk Muhadenet" i'tilâfı, bu çeşit anlaşmalardaki hedefi en kelbî satırlarla ifade eder. 1932 "İran-Türk Muhadenet"inin beşinci maddesi aynen şudur:

"Madde 5- Âkid taraflar kendi memleketleri içinde diğer taraf memleketinin huzur ve emniyetini bozmak veya hükümetini değiştirmek maksadını güden teşekküller ve tecemmülerin vücut bulmasına ve ikâmetine ve gene diğer memlekete karşı propaganda yahut herhangi başka bir vesait ile mücadele maksadında bulunan şahısların veya tecemmülerin ikâmetine meydan vermemeği taahhüt eder." (Cumhuriyet'te intişar eden metni, 5-XI-932).

Zaten bundan evvelki isyan hareketleriyle ununu elemiş ve eleğini çiviye asmış olan Kürt ağalığı ve kısmen de Kürt burjuvazisi, artık bu son tedbirlerle eski imkânlarını da kaybetmiş ve son kozunu oynamış vaziyetindedir.

*

Bu iki makule mülâhaza, mazlum Kürdistan halkını kurtaracak, mazlum Kürdistan halkından başkası olamayacağı; yâni Türk burjuvazisinden olduğu kadar, hemen hemen Kürt burjuvazisinden de Kürdistan köylülüğüne bir hayır beklenemeyeceği gibi bir "La Palice" in hakikatini bir daha tekrarlamış oluyor. Şüphesiz, Şark vilâyetlerinde de sermayedar münasebetleri inkişaf ettikçe, bugün Kemalizmin "Metbû" müteahhitliğini yapan Kürt burjuvaları da, Türk /109/ kanunlarının ve idaresinin Kürdistan'daki müstemlekevarî tatbikatı önünde muhalefetlerini arttıracaklardır. Hattâ bugün bile, Kemalizme en "sâdık" görünen Kürt burjuvaları içinde, hiç olmazsa ikinci derecede sermayedarlar arasında, bu muhalefetin

tohumları filizlenmiyor değildir. Şehir iktisadiyatındaki üstünlüğü ve geniş münasebetleri sayesinde, gerek şehir, gerek köy küçükburjuvaları üstünde hâkim olan Kürt burjuvazisi, inhisarcı Kemalist Malî Sermaye ile çarpıştıkça, bugün gizliden gizliye kışkırttığı derin hoşnutsuzluğu, belki bir gün teşkilâtlandırarak kaabiliyeti de gösterebilecek şeraitte bulunabilir. Lâkin, her ne olursa olsun, bugün Kürt ağalığı gibi, Kürt burjuvazisinin de "göbek bağı" Kemalizme bağlıdır: Kemalist Malî Sermayenin ordu ve devlet cihazlarıyla, iktisadî, idarî ve siyasî müesseselerinin "müteahhitlik"ine dayanır. Şu halde, bütün muhalefetine rağmen, Kemalizme "sâdik teb'a" görünmeğe mecburdur. Bu tezattır; fakat, hangi burjuvazi, hangi meselede tezatsızdır?

Şu halde Kürdistan halkı ve Kürt köylülüğü millî ve içtimâî tazyiklerden kurtulmak savaşında bugün bir dönüm noktası üstüne gelmiş bulunuyor. Bu dönüm noktasının başlıca karakteristikleri şunlardır:

1- Kürdistan'ın geniş halk tabakaları iki mühim isyanın verdiği derslerden aydınlandı: a) İçeride: ne Kürt ağalığı, ne de Kürt burjuvazisi kendisine kurtuluş yolunda samimî yoldaş olmayacaktır; b) Dışarıda: Emperyalizm denilen nalıncı keseri, bin bir manevresiyle, hiç bir zaman Kürdistan halkının hakikî kurtuluşunu istemeyecek ve yalnız ezelden beri olduğu gibi Kürdistan meselesini de daima kendi tarafına yontmak ile iktifa edecek, Kürdistan'ı kendine "koç başı" yapmak istiyecektir.

2- Kürdistan fakir halkı, geçen tecrübelerden iki kere iki dört edercesine öğrenmiştir ki; millî kurtuluşun başarılması için: a) Elle tutulur bir gaye lâzımdır: Mânasını yalnız Kürt ağalarıyla bilhassa Kürt burjuvazisinin anladığı ve geniş köylü kitlelerinin pek anlamadığı kuru bir Milliyetçilik mefhumu, geniş yığınları yerinden oynatamaz. Kürdistan halkını çelikten bir yay gibi yerinden oynatacak olan şey, köylünün ve fakir halkın siyasî ve iktisadî umumî ve müşterek menfaatleri olabilir. Türk burjuvazisi bile, Ağrı isyanından sonra, Kürdistan halkı arasında yaptığı demagojide: Köylüye toprak vereceğini boşuna söylemiyordu. Kürt milliyetçiliği bu esastan yürümedikçe hiçtir.

b) Yeni savaş usul ve şekilleri lâzımdır: İsyân bir san'attir. Her san'at gibi, isyanın da ilmini bilmek zarurîdir. Kürt milleti namına, şimdiye kadar hareket edenlerin, ikide birde yaptıkları, eski devirden kalma "Huruç" hareketleri, fakir Kürdistan halkını, Kemalist militarizme barbarcasına kırdırmaktan başka bir fayda vermiyen Bakuninist Puçızmden ibaret kalıyor. Millî bir isyan, halk kitlelerinin büyük mikyasta ayaklanmasıyla başarılır. Halk kitlelerinin ayaklanması için ise, tutkun, bıkmak usanmak nedir bilmez, doğru ve sağlam bir (Propaganda+Teşkilât) hazırlığı şarttır. Böyle hazırlıksız isyana kalkanlar, bir uçurumu hız almadan atlamak isteyenler gibi, beyin üstü düşmeği muhakkak bekleyebilirler. Bir böyle hazırlık, hattâ mevcut usulleri kısmî tenkid ve tashih ile değil, bütün maddî unsurlarıyla birlikte yeni baştan ve bambaşka savaş usul ve şekilleri kurmakla mümkündür.

3- Kürdistan'da öteden beri devam eden Çete muharebesinin birçok neticeleri arasında bir diğeri de: Haço'ları, küçük Kürt asillerini de yavaş yavaş deklâse ediyor, sınıfından öldürüyor. Ve bu Haço'ların Miriyvolardan farkları, eskiden beri az çok siyasî iktidarın tadını tatmış, siyaset ve idare işlerinde daha tecrübeli ve açık göz olmalarıdır. Kemalizm, büyük Ağalıkla olan ittifakını ilerlettikçe ve çete başı rolünü oynayan küçük /110/asilleri fukaralaştırdıkça, şimdiye kadar büyük Ağalığın kolu olan bu küçük asiller zümresinden de mühim bir kısmı Ağalığa karşı, ve fakir Kürdistan köylülüğünden yana geçmektedirler.

4- Kürdistan'a, Türk Malî Sermaye iktisadiyatı ve siyasiyatı işledikçe, velev kaplumbağa sür'atıyla de olsa, Kemalizme has bir sınıf farklılaşması başlangıçları, şehirlerde olduğu gibi, Kürt köylülüğü içinde de kendini gösterir. Sınıf farklılaşması, şehirde Kürt proleterini Kürt sermayedarına ve Türk burjuvazisine karşı koyduğu gibi; köyde de, Miriyvo ve Ameliye'lerle Büyük Arazi Sahiplerinin ve Kemalist devlet cihazının arasını gittikçe daha ziyade açar.

5- Kemalizmin bugünkü Kürdistan'da bir tek tezi var: Temsil ve İmhâ siyaseti! Bu tez, tek mil Kürdistan'da ne kadar şiddetle tatbik edilirse, - var olan bir milletin canlılığı, yirminci asır-

da sessiz sedasız, pek kolay mahvedilemeyeceğine göre, - o kadar şiddetli aksülâmelini doğuracak; Kemalizmin teziyle mebsuten mütenasip olarak Kürdistan halkını baştan başa saran bir antitez büyüyecektir. Bu antitez: Türk burjuvazisinin siyasî ve iktisadî taziyik cephesine karşı, tekmil Kürdistan halkının müşterek mukadderatını temsil eden biricik Kürtlük cephesidir. Bu bakımdan Kemalizm, Almanya'da Bonapartizmin oynadığı rolü oynayacak. Kürdistan bir tarla ise, onun üstünden geçen Kemalist terör, bir silindir olacak ve ekinleri evvelâ ezecek, fakat sonra, toprağa yeni kökler saldırarak büsbütün kuvvetlendirecektir.

6- Türk burjuvazisi, Kürdistan'ı lâıyıkıyla soyabilmek için orada iyi kötü bir münevver tabakası yaratmağa mecburdu. Yeni harfleri kullanışı, ister istemez Kürdistan halkı içinde okuyazarların sayısını arttırıyor. Bu ceryan, bir taraftan Kürdistan halkına görüş ufku daha genişçe yeni müttefikler hazırlarken; öte taraftan, Türk burjuvazisinin dayatmak istediği Türk harsına karşı bir aksülâmel uyandırıyor ve Kemalizmin "Vahşi Kürt" diye fakir Kürdistan halkına reva gördüğü "aşağı Kast" muamelesine derinleşen ve bilenen bir kin büyütüyor.

*

Bu mesele karşısında Fırka'nın şimdiye kadar takındığı tavır ciddî ve merhametsiz bir tenkide değer. Fırka'nın Şark meselesinde, her şeyden evvel hiç unutmaması lâzım gelen şu noktayı kabartılandırarak lâzımdır:

1- Mesele çetindir: Bu muhakkak. Hele meselenin beynelmilel miyasta az işlenmiş bir mevzu olması; ezberlenilmiş klâsik ve kolay düsturlara sığdırılamıyacak kadar orijinal, dokunulmamış, "kız" (bâkir) bulunması.. dâvayı büsbütün çetinleştirir ve çetrefilleştirir. Fakat, hiç unutmamalı, çetin ve çetrefil meseleleri ya hiç ağza almamak, yahut ta basmakalıp formüllerle sıyrılıp çıkmak, ancak II^C Enternasyonal oportunist Sosyal-Demokrat fırkalarının şânıdır. Bolşevik Fırka, isyan ve ihtilâllerin

çocuğu, yangına göz kırpmadan bakan inkılâp fırkasıdır. Bolşevizm, her çetin ve çetrefil meselenin, harekete ve inkılâba yepyeni bir yayılım ve bir hız veren bir özü bulunduğunu asla unutamaz. Çetin ve çetrefil diye meseleden kaçamayız.

2- Mesele âcildir: Meseleden yalnız "kaçmamak", kaçmamak ta yetmez. Fıkır fıkır kaynıyan dâvadan çekinmek bal gibi oportünizmdir.. Âmenna! Fakat dahası var: Mesele aceledir, zannedildiğinden ziyade aceledir de. Bunu basit bir misalle anlatmakçın, şunu hatırlıyalım: Garpte beyanname dağıtıyoruz; Şarkta isyan ediyorlar.. Garpte burjuvazi ne kadar piç olursa olsun kendi inkılâbını yaptı; Şarkta Türk burjuvazisinin yapamadığı ve yapamıyacağı /111/ demokratik burjuva inkılâbı bile boğuluyor... Böyle bir vaziyet ne bizim, ne kimsenin keyfini bekliyemez. Er geç kendine bir çağır açar. İş bu çağırın, şimdiye kadar olduğu gibi, sapık ve "irticâf" mahiyette mi, yoksa inkılâpçı tarzda mı açılabilceğindedir. İş bu iki şıktan birisini gaalip getirebilmeği bilmektedir.

Meselenin umumî manzarası bu olunca, biraz da hususiyetine girelim. Meselenin hususiyeti bir İrticâ, bir de İnkılâp bakımından tetkik edilişiyle meydana çıkar.

I- İRTİCÂ MESELESİ: Kürdistan'ın irticâ ile olan münasebeti hatıra şu iki noktayı getirir:

A- Gerilik: Hiç şüphesiz, Kemalizmin sayesinde, Şark vilâyetlerinde büyük ekseriyet henüz (Feodalo-Klân) rejimi altındadır. Aşiretler ve Göçebelik tarzı hemen hemen dokunulmamış vaziyette yaşıyabiliyor. Böyle bir memleket geridir. Fakat geri memlekette sosyalist şiârların atılmaması ancak merhum II^c.Enternasyonal fikriyatının mezar taşıdır. Bolşevizm, memleket nüfusunun 1/13'ü göçebe ve % 97'si köylü (10 milyon göçebe; 130 milyondan fazla köylü) olan memlekette proletarya inkılâbını başardı ve bugün sosyalizme girdi. Bolşevizmin "Asgarî Program"ının atılmıyacağı yer çoktan yeryüzünde kalmamıştır. Şu halde, Bolşevikler arasında, bir memleketin geri olduğu için oraya sosyalist şiârlarla girip girmemek meselesi, münakaşa mevzuu bile teşkil etmez.

Fakat, bizim burada üzerinde durmaklığımız icabeden asıl hususiyet: geri Kürdistan'ın geriliğiyle mütenasip savaş şîâr ve şekilleri bulmaktadır. Eğer biz, Türkiye'yi, Kemalizmin iddia ettiği gibi, bir ve tek Malî Sermaye vatani saymağa muadil olacak şekilde, Türkiye'de biricik bir Köylü meselesi var farzeder ve Kürdistan köylülüğünün müstemleke şeraitini hesaba katmazsak, iflâh olmaz softalığa düşer ve Leninist tabya ve sevkülceyş usullerine elveda etmiş oluruz. Şu halde: 1- Şark vilâyetlerine de tek mil cihan gibi sosyalist şîârlarla girmek her Komünist fırkasının boyun borcu; 2- Fakat boyun borcunu, sırf alelûmum Köylü meselesi hakkındaki usullerle yerine getirmeğe kalkmak, yine III^C. Enternasyonal'in çizgisinden çıkmak, II^C.nin çizgisine girmek olur.

B- İrticâ hareketi: Şimdiye kadar Kürdistan'da olan isyanlar umumiyetle cihan Emperyalizminin ekmeğine yağ sürmekçin, cihan Emperyalizmine âlet ve oyuncak olmak, ona dayanmak suretiyle olup bitti. Şu halde "irticâ" mahiyetinde idiler. Hattâ "iftirakî" denilen Ağrı isyanı bile böyle bir sergüzeşt oldu. Bu manzara önünde, Kürdistan'da olan her harekete sadece "irticâdır" damgasını basmak, acaba tatmin edici bir marifet midir? Onu burjuvazi bizden iyi yapıyor: Kürdistan, Kemalizme göre, karanlık bir kuyu, bir irticâ batağıdır; bu kuyuda Türk sermayedar militarizminin kılınç parıltısından başka ışık verilmez; o irticâ batağı ancak mahmuzlu Kemalist çizmelerle çiğnenmeğe lâyıktır.. ve ilh... Fakat, Kemalizmin aynı suretle kılınç parıltısından başka bir ışık göstermediği ve mahmuzlu çizmelerle bir çamuru çiğner gibi çiğnediği Türkiye proletaryası için, Kürtlük meselesi, bir müşterek felâket meselesidir. Şu halde, Kürdistan isyanı dendi mi, onda "karamık ile iyi taneyi", irticâ ile inkılâp taraflarını birbirinden ayırmak lâzımdır. Onunçin meseleye, önceden-edinilmiş kanaatlerle değil, yeni bir şey bulmak istiyenin ilmî araştırma gözü açıklığı ile, yakından, daha yakından bakmalıyız:

1- Şark vilâyetleri halkı eski rejimi istiyor mu?: Evet. Şark vilâyetleri köylülüğü, Kemalizmi istemiyor ve açıkça /112/

eski devirleri aradığını söylüyor. Fakat Kürt köylüsünün bu sözünden yalnız söylediğini anlamak, ne söylemek istediğini anlamamakla birdir. Yukarıda, onun psikolojisindeki "Archaïsme"e işaret etmiştik. Şark köylülüğü, eski devri ararken, sadece yeni devre, Cumhuriyet burjuvazisinin istismarına karşı, kendine has diliyle protestoda bulunuyor.. O kadar. Tıpkı "Sahip" araması gibi bir şey.. Fakat biz, Kürdistan fakir halkının mâziyi özleyişinden, onun devâ bulmaz bir mürteci olduğuna, inkılâp için bir tehlike, şu halde mahkûm bırakılmağa lâyık bir "sürü" olduğuna hükmetmeğe kalkar isek, bu bizim, siyaset sahnesinde kendi idam hükmümüzü kendimizin imzalaması olmaz mı? İrticaî psikoloji ile sermayedar istismarına protestoda bulunan insan yığınlarına, biz kurtuluşun geride değil ileride olduğunu göstermezsek, hâlâ inkılâpçı hamleyi temsil ettiğimize kimi inandırabiliriz? Meseleyi daha anlaşılır bir şekilde sokmak için bir misal alalım:

Bugün Anadolu'da ezilen çalışkan Türk köylülüğü de Halife'yi istemiyor mu? Saltanat devrinde "daha rahat" yaşadığını iddia etmiyor mu? Tabiî tefeci sermayedar ile ziraat sermayedarlarını değil, asıl çalışkan orta ve fakir köylüleri, Ortakçıları mürad ediyoruz. Onlar da, bir kesimde 12-13 lira Yol Parası istiyen Kemalizm karşısında, hattâ Baç ve Haraçlar devrini aramıyorlar mı? O zaman Türk köylüsüne de mürteci diyebilir miyiz? O zaman Köylü meselesini de, Milliyet meselesi gibi rafa koyup bir güzel "Amele Fırkası", bir "joli " Tradünyonist teşkilât, yâni mürteci bir Fırka olabilir miyiz?

2- Şark vilâyetlerindeki hareketler hep irticaî mi oldu?: İsterseniz, buna da evet! Fakat, bu "evet" te, Kemalizmin ekmeğine yağ sürecektir hiç bir şeyi ispat etmez. Şimdiye kadar olan olmuş; bu olan irticaî imiş.. Olabilir... Fakat, ondan sonra bizim, Komünistçe vazifemiz başlar. İsyan hamlesini gösteren bir hoşnutsuzluğu, geniş çalışkan kitleler içinde doğduktan sonra, bu hamle şimdiye kadar sapaktı, mürteciydi diye, onu kendi haline bırakabilir miyiz? Bırakırsak, belki Kemalizm ve Türk burjuvazisi bundan pek memnun kesilir.. Fakat acaba o hamle bıraktığımız yerde, biz bıraktık diye kalır mı? "Akacak kan damarda durur mu?"

Madem ki kalmaz ve durmaz, şu halde, Kürdistan hareketini bırakmak, onun evvelce olduğu gibi bundan sonra da irticâ yolunda bo-
calamasını bir emrivâki olarak kabul etmek demektir. İrticâî emrivâkiyi kabul etmek, onunla döğüşmemek, inkılâpçılıktan vaz
geçmek ve irticânın içine düşmek, irticâî tutmak demek değil mi-
dir?

3- Meselenin konuluşu: Şarkta bir Kürt milliyeti meselesi var mıdır? Bütün tespit edegeldiklerimiz buna evet der. Bir Kürt milliyeti var. Çünkü, Leninizmde, Milliyet meselesinin vasfı şudur: "Her millî tazyik halkın geniş kitleleri içinde bir aksülâmel kıskırtır, ve millet olarak tazyik gören bir halktaki her aksülâmelin temayülü, millî isyandır." (Lenin)⁶⁵. Millet olarak tazyik gören Kürdistan halkının geniş kitleleri, aksülâmelerini isyan şeklinde defalarca ifade etti. Yalnız bu isyanların başında şimdiye kadar Kürt ağaları, hânedanları ve bir kısım Kürt burjuvaları bulunduğu için, isyanların ibresi Emperyalizme doğru temayül etmişti. Haydi bir daha tekrarlıyalım. Kürt isyanları şimdiye kadar irticâî vasıfta olmuştur. Bu tekrarlar "kabak tadı verdi". Meselenin yeni şekline bakalım...

Marksizmde hadiselerin mantığı dinamiktir. Yahut, Lenin'in dediği gibi, vak'aları ...⁶⁶ riyaziye kafası ile ölçmemeli, cebr'i âlâ dâvası gibi muameleye uğratmalıdır. Bize, bütün Kemalizm ve onun irili ufaklı çömezleri, Şark isyanlarının - (nâkıs, menfî), yâni mürteci olduğunu hikâyeye edebilirler. Bizim, hikâyeye değil, harekete inancımız var. Biz biliyoruz ki: dün herkesin - (nâkıs, menfî) dediği şey, bugün veya yarın + (zâit-müspet)e dönebilir. /113/

Bize Kürdistan isyanlarınının dün - (nâkıs-menfî=mürteci) olduğunu ispat edenler, bunun yarın da böyle olabileceğini iddia edebilirler mi? Fakat biz, bu - (nâkıs-menfî=mürteci)nin, bir gün + (zâit+müspet=inkılâpçı) olabileceğine, sırf felsefe yüksekliğinden bile hükmedebilenlerdeniz.. Ve işte meselenin inkılâpçı konuluşu buradadır.

II- İNKİLÂP MESELESİ: Kürt milliyeti meselesi, şimdiye kadar Emperyalizm kucağında, irticâ âleti olarak kaldı, demek doğrudur.. Oracıkta kalmak: en hafif tâbiriyle Pasifizm'dir. Çünkü Marksizm, İkinci Enternasyonal sosyal-şövenizmi gibi, cihanı pertavsız veya teleskopla temaşa eden bunak burjuva ilmi, Lenin'in sözüyle Kautski "kocakarılığı" değildir. Lenin'in daima üzerinde durduğu ve inkişaf ettirdiği veçhile, Marksizm: 1- Hadiseleri müşahade ve izah etmek; 2- Hadiseleri değiştirmek, inkılâp ettirmek.. ilmidir.

İnsan cehdinin bir hadiseyi değiştirmesi, o hadisenin şartlarını, sebeplerini bilmekle mümkündür. Kürdistan hareketinde böyle bir dönüme: - (mürteci) vasıftan, + (inkılâpçı) vasfa geçmeğe müsait kanunlar var mıdır? Kürt milliyeti anti-emperyalist, beynelmilel Komünizm safına atlıyabilir mi? Bunu başlıca iki cihetten tetkik edebiliriz:

A- Kemalizm anti-emperyalisttir: Filhakika, Türk burjuvazisi, kısa tarihçesine ufak bir göz atımıyla kolay anlaşılacağı gibi, şimdiye kadar eğer istikrarlı bir istiklâl havası içinde yaşıyabildiyse, memlekette iktisadî ve harsî hegemonyasını kurmağa vakit bulduysa, bunu ancak cihan Komünizminin mazlum milletler safında, Emperyalizme karşı yaptığı savaşa borçludur. Bu bakımdan, Türkiye'deki istiklâl hareketi, cihan inkılâbına zıt değil, ona yardımcı ve şu halde bizzat kendisi de inkılâpçı oldu. Elbette bu muhakemeden sonra, kuru mantığın varabileceği şöyle "tabiî" bir sual şunun veya bunun hatırına gelebilir: Acaba.. bugün inkılâp cephesinde bulunan Türk burjuvazisine karşı, yine bugüne kadar irticâ cephesinden ayrılmıyan Kürdistan millî hareketini tutmak irticâ olmaz mı? Filhakika, eğer göz göre Emperyalizme âlet olan bir Kürtlük hareketini, her ne pahasına olursa olsun anti-emperyalist Kemalizme karşı tutmak, bu söylenen neticeye varabilir. Fakat, Mahz'ı Mantık, canlı vak'aların mufassal realitesinden kopmuş, ezberlenen düsturları tekrarlamaktan ibaret olan basmakalıp mantık, İslâm felsefesindeki Cenab'ı Hak gibi "nelere kaadir değildir"? "Nazariye, dostum, daima soluktur; daima yeşil olan hayatın ağacıdır"...

Bu mevzuda düşüncemizi yabancı sınıfların varlıklarının tesiriyle sakatlamamak, Türkiye amele sınıfının maddî tarihinin dışına fırlatıp sapıttırmamak için, her şeyden evvel hepimizin hiç bir zaman unutmamaklığımız icabeden iki noktayı tekrarlıyalım:

a) "Aprioriquement: Üncileyin" korkmıyalım: Bir savaşa girmişiz. Sınıf savaşı. Bunun bütün icaplarını pervasızcasına karşılamayı göze almadıktan sonra bir adım atmanın imkânı yoktur. Marksizmin, hele yakın Leninizmin tarihinde, sırf kuru mantığın canlı Bolşevizme karşı ne "inkılâpçı" ithamlara kalkıştığını görmiyenimiz yoktur. 1905 İnkılâbı'nın mağlûp olduğunu ve yerini koyu bir irticâa bıraktığını gören Plekhanov: "Amele sınıfı eline silâhları almamalıydı" dedi. Çünkü kuru mantık ve burjuva mantığı için harp, ancak mutlak zafer ihtimalleri yüzde yüz temin edildikten sonra yapılmalıdır.. Ya, düşman kuvvet sana hücum ederse? O zaman iki şık var: 1- Hiç ele silâh almamak ve miskince ölüme ve esarete bel bağlamak; 2- Ne kadar hazırlıklı ve kuvvetli bulunuluyorsa, o hazırlık ve kuvvetle düşmana karşı komak, hiç olmazsa düşmana varlığını tanıtmak.. Kuru burjuva mantığı, - kendisi için değil, - amele sınıfı için birinci şıkkı, yâni kendi kendisini inkâr etmeği daima tavsiye /114/ edegelmiştir...

1917 Oktiyabr İnkılâbı geniş köylü kitlelerini amele sınıfına toprak vasıtasıyla müttefik yaptığı zaman, yine amele sınıfı içinde beynelmilel mücerret burjuva mantığını incelte incelte satmak isteyen bir "Marksist" II^c.Enternasyonal "kocakarısı", bir doktriner "inkılâpçı" Karl Kautski, köylüye küçük mülk şeklinde toprak dağıtan Bolşevizmi mürtecilikle itham etti. Halbuki o zamanda şu iki şıktan biri vardı: 1- Ya, mücerret ve mutlak "herkesten ziyade" "inkılâpçı"lık yapıp, köylü tabakalarının toprak metali-bini hiçe sayarak, toprağı dağıtmamak; bu suretle, Macaristan'da, İtalya'da ve sair memleketlerde sonradan defalarca görüldüğü gibi, amele sınıfını köylü müttefikinden ayırarak proletarya inkılâbını koyu Faşizm irticâına feda etmek; 2- Yahut ta evvelâ Rusya'da, sonra Çin'de olduğu gibi, toprağı üstünde çalışanlara dağıtarak (Amele + Köylü) ittifakını perçinlemek ve böylelikle proletarya ve Şûralar inkılâbını yaşıtmak...

Tekrara hacet yok ki, "amele" tulumunu giyinmiş burjuva mantığı, daima birinci, parlak "inkılâpçılık" şikkını bize tavsiye edegelmiştir.

Uçuncü Enternasyonal'in Harp-sonrası tecrübeleri böyle bin bir misalle doludur. Bulgar irticâi, "Köylü Hükümeti" ile Tsankof Beyaz Muhafızları'nın boğazlaşmasını iki burjuva çekişmesi sayan zihniyetin mahsûlü oldu. Leh tedhişi, Milliyet ve Köylü meselelerinde vaktiyle tabyasını kuramıyan teşkilâtın sapıklığı sayesinde tutundu.

Şu halde, kelimelerden korkmıyacağız. Bilâkis, kelimelerin altında ve içinde bulunan sınıf münasebetlerini inkılâba nispet edeceğiz. Bunu yapmadıkça, Komünizm softalığından kurtulmuş sayılamayız.

b) Değişişe inanalım: Biz, Kürt milliyeti meselesini koyarken bir istihaleden bahsediyoruz. Lavrens'in sterlinleri uğruna silâha sarılan Paşazâde ve Beyzâdelerin değil, ezilen Kürdistan köylülüğünün ayaklanışından bahsediyoruz. Bu ayaklanış eğer şimdiye kadar olduğu gibi Bedirhanîlerin ve Cemil Paşa oğullarının beceriksiz idaresi altında yürürse, sadece şimdiye kadarki neticeye varır: Beyhude yere mağlûp olur ve fakir Kürdistan halkını kılınçtan geçirtir. Bizim dediğimiz bu değil.. Bizim dediğimiz: Kürdistan halkının millî ve içtimaî kurtuluş hareketinde artık bir zaruret haline gelen inkılâpçı, ileri ve anti-emperyalist yöneliş ve idaredir. Kürdistan'ın şimdiye kadar Ağalık ve burjuva batağı içinde bocalayan ters talihi yenmektir. Bu ters talihi yenebilecek biricik kuvvet, fakir Kürdistan halkına, çoktan özlediği, bugüne kadar aramaktan bunaldığı yeni, ileri, inkılâpçı şuuru sunmak, cihan Komünizminin (Teşkilât + Tahrikât + Propaganda) yardımını ve kuvvetini onunla kaynaştırmak olabilir. Bu yapıldıktan sonra, Kürdistan mazlum halk hareketinin tabiî yolunu bulması için artık hiç bir keramet ve mücizeye hacet kalmaz. Değişiş: - (irticâ)nın + (inkılâb)a çevrilişi, yıldırım sür'atiyle günün meselesi haline gelir. Bunu yapacak olan tesadüfler değil, Türkiye'nin inkılâpçı amele sınıfının keşif kolundan başkası olmaz. Ve keşif kolu bunu yapmadıkça, ne keşif kolu, ne inkılâpçı

olamaz. Çünkü Leninizmde, müstemleke ve mazlum milletlerin ayrılmasını propaganda etmiyen sosyalistler: "İnkılâpçı propagandalarını ve kitlelerin inkılâpçı hareketini millî boyunduruğa karşı mücadeleye kadar genişletmiyen sosyalistler... Monarşik ve Emperyalist burjuvazinin kanı ve çamuru ile örtünen leşler gibi hareket ederler. [Altını biz çizdik]." (Lenin: Marksizm Karikatürü ve ilh.)⁶⁷.

Türkiye Komünist Fırkası "leş" midir? Hayır. Bunu zaman daha iyi gösterecektir.

Fakat, bu umumî mülâhazalardan sonra, yine hadiselerin kanunlarına ve şartlarına dönerek araştırmamıza devam edelim:

1- Türk burjuvazisinin inkılâpçılığı gayet izafidir: Hiç unutmıyalım. Kemalizmin Emperyalizme düşmanlığı, Emperyalizmin Türkiye fakir halkını, çalışkan köylü ve amelelerini ezdiği, soyduğu için değil; bu eziş ve soyuşta arslan payını kendine /115/ ayırdığı ve Türk burjuvazisine zâit-kıymet ve fazla-mahsûllerden yalnız kırıntı bıraktığı içindir. Türk burjuvazisinin Emperyalizme düşmanlığı, koyunlarını komşusuna sağdırmak istemiyen mal sahibinin düşmanlığı kabilindedir. Bir gün koyunlar: Biz koyun değiliz, insanız, diye ayaklanırlar, ve mal sahiplerinin sağmalı olmaktan kurtulmakçin birleşirlerse; o zaman dost düşman, mal sahibi komşuların müşterek tehlikeye karşı birleşmeleri mümkündür. Netekim Hindistan müstemlekesinde, Çin yarı-müstemlekesinde, çalışkan köylülük ve yerli amele sınıfları, yalnız millî değil, kendi içtimaî kurtuluşlarını da istemeğe kalkıştıkları vakit, o zamana kadar millet ve vatandan bahsederek Emperyalizme karşı duran burjuvazinin birden bire Emperyalizmle uzlaşmağa girişmesi böyle olmuştu. Bu bakımdan Kemalizm, hiç te "sağlam ayakkabı" değildir. Netekim Lozan muahedesinden bugüne kadar, Cumhuriyet burjuvazisi, her sahada, içeride dışarıda, Emperyalizmle uzlaşma kaabiliyetini, maddî imkânların çerçevesini kırmıyacak derecede uzlaşmaktan geri kalmadı . Fakat Türkiye amele sınıfının teşkilâtsız ve zayıf davranışı, Türkiye'de mazlum ekalliyetlerin Emperyalizme dayanırcasına hareketi, Türk burjuvazisini ve Kemalizmi, açıkça Emperyalizm cephesine geçmekten mütemadiyen alakoydu.

Şu halde Türkiye'nin müstemleke usulleriyle soyduğu Kürdistan fakir halkının umumî ve daimî menfaati, hiç bir zaman Kemalizmden daha az sermayedarlığın tekmiline ve dolayısıyla müstemlekeci Emperyalizme karşı düşman değildir ve olamaz. Türk burjuvazisi yarı-müstemlekelikten bile kurtulduğunu iddia ediyor. Kürdistan halkı en better müstemleke tazyiki altında inliyor. Acaba hangisi daha samimî ve derinden Emperyalizme düşman olabilir? Şüphe yok ki, müstemleke zulmüne en çok uğrayan halk..

2- Kürdistan'ın kurtuluşu burjuvazinin eseri olamaz: Kürt burjuvazisinin Kürt milliyetçiliğini az çok tanıyoruz. Kürdistan halkı ondan ümidini tamamıyla kesmek üzeredir. Türk burjuvazisinin Kürdistan'da on senelik hâkimiyeti, eski devirleri gölgede bırakacak derecede bir müstemleke soygunundan başka ciddî bir netice vermedi. Gerçi arasına, Kemalizmin Şarkta derebeğiliğe atıp tutan palavralarını herkes işitti. Fakat, herkesin bilmediği ve işitmediği realite, Kemalizmin ve Cumhuriyet devlet cihazının Kürdistan'daki Klân-Derebeg sistemine yapışarcasına, adapte olması, Ağalıkla ve bir kısım en kalın Kürt burjuvalarıyla elele vererek, aman bilmez bir surette Şark vilâyetleri çalışkan halk tabakalarını soyuşu ve barbar müstemleke usulleriyle ezişidir. Uzun yılların birikmiş dersleri de ayrıca öğretiyor ki, Kemalizm, zoru görmedikçe Şarkta en ufak ıslahata bile girişmemiştir. Şeyh Said isyanında bir kısım Ağaları Garp vilâyetlerine sürgün etti. Ağasız halkın başıboş kaldığını görünce, birdenbire ürkerek, Ağaları tekrar eski saltanatları başına getirdi. Ağrı isyanı üzerine, Cumhuriyet burjuvazisi köylüye toprak dağıtma (yâni satma) işini, meselâ dört yıllık bir plân yerine, daha acele tatbik edeceğini ilân etti. Fakat, bu demagojinin de ömrü, "immediat: yakın" tehlikenin geçişine kadardı. Ondan sonra Ağalıkla olan mukaddes ittifakını yavaş yavaş mükemmelleştirdi. Kemalizmden başka lütuf ve ihsan bekliyecek tek bir Miriyvo kalmış mıdır bugün?

Türk burjuvazisi kadar pısrık ve içtimaî hareketlerden ödü patlamış bir sınıftan, vev demokratik burjuva inkılâbı sahasında daha ne beklenebilir? Hiç. Çünkü, faraza Şarkta hiç dokunulmamış bir halde duran demokratik burjuva inkılâbı dâvasını,

Kemalizm asla, hattâ reformlarla bile halledemeyecek haldedir. Halbuki bu dâva, bütün keskin dâvalar gibi, yarım-reformlarla değil, tam inkılâp metodlarıyla çözülebilir. Böyle bir çözüm ise, hiç bir zaman Kemalizmin harcı değildir. Şu halde, Türkiye amele sınıfı ve çalışkan halkı gibi, Kürdistan mazlum halkı da, Kemalizme, Türkçenin meşhur şıklarından birini teklif etmekte artık gecikemez: "Ya bu deveyi gütmeli, ya bu diyardan gitmeli..."

3- Kürdistan halkının kurtuluşundan vaz geçmek inkılâptan vaz geçmektir: Türk burjuvazisi anti-emperyalisttir. İnkılâbı tutmak için, her ne pahasına olursa olsun Türkiye'de Kemalizmi tutmak lâzımdır, şu halde Kemalizme karşı olan mazlum Kürt halkının kurtuluş /116/ hareketi durakosun.. ve ilh. tezi, Fırkamız için pek te yeni bir tez olamaz. Bu tez, Türkiye'deki inkılâpçı hareketleri Kemalizme kuyruk etmek tezidir, ki sâbık Kuyrukçulardan ve lâhik Kuyruk-yalayıcı = Kadrocu'lardan bu nazariyelerin çeşitlerini dinlemiştik. Mazlum bir halk kitlesini Kemalizme feda edebilenler için, esasen fedakârlığın ucu bucağı da yoktur. O zaman, Kemalizmin "inkılâpçı"lığına inananlar, karşımıza dikilip mantıklarını şöyle, nâmütenahiye kadar uzatabilirler: a) Kürtlük meselesini kurcalamamalı, çünkü Emperyalizme dayanmış olan bu hareket anti-emperyalist olan Kemalizmi baltalayabilir. b) Türkiye'de Türk köylüsünün ihtilâlcî hazırlanışını da bir tarafa bırakmak kâr'ı akıldır. Çünkü maazallah, köylü kalkar, Menemen hadisesinde olduğu gibi, Halifeyi ve Şeyhleri yeniden tesis etmek sevdasına düşer. Memlekette inkılâp yapalım derken, irticâa düşebiliriz ve Türkiye'yi Emperyalizme karşı zayıf düşürerek, inkılâp cephesinde bir gedik açmış oluruz. c) Nihayet, ister misiniz: Türkiye'de amele sınıfının müstakil ve ihtilâlcî hareketine meydan vermemeli; Türkiye'de sınıf mücadelesinin zağlanması, anti-emperyalist ve "inkılâpçı" davranan Kemalizmi belki bozguna, belki de Emperyalizmle ittifaka sürükleyebilir.. Neme lâzım, hazır "anti-emperyalist" bir cepheyi bozup ta, ne olacağı belirsiz "sergüzeşt"lere atılmağa niçin kalkışmalı? Ve ilh., ve ilh...

Nereye vardığımız meydanda: Kuyrukçuluğun bile ancak Kadro-

culuğa soysuzlaştığı zaman açıkça itiraf edebildiği nesne..
 Kemalizme Kemalizmden ziyade inanmak; Türk burjuvazisinin sözde
 "inkılâpçılığı" önünde tam ve mutlak "capitulation: teslimiyet";
 her türlü inkılâpçı hareketten yüz geri etmek; hattâ ufacık re-
 form metalipçiklerinden, hattâ meselâ İş Kanunu istemekten (çün-
 kü o da Kemalizmi ürkütür ve belki Emperyalizme yaklaştırır) vaz
 geçmek.. Bütün silâhları Halk Fırkası'nın silâh deposuna teslim
 ederek, (İpekiş)in işlemeli (İhram)larından birine bürünüp, Anka-
 ra Arafat'ının Çankaya Kâbesi etrafında hacı olmağa gitmek...

Bu çeşit burjuva münevverliğine has "müminlik" Türk Bolşevik
 Fırkası'nın içinden temizleneli yıllar geçti. Biz Türkiye Komü-
 nistleri meselenin taban tabana zıddını görenlerdeniz: Kürdistan
 mazlum halkını Emperyalizmin kucağına atan Kemalist müstemleke-
 cilğin zulmüdür: "Denize düşen yılanı sarılır" der, Türkler..
 Türkiye köylülüğüne geçmiş arattıran, bugünkü (Tefeci + Mütegal-
 libe + Malî Sermaye) Asker-Banker-Düker⁴² sisteminin misli görül-
 memiş soygunundan başka bir şey değildir. Türkiye proletaryasına
 gelince, o bütün dünya biricik amele sınıfının bir cüzz'ü olan
 Türkiye amele sınıfı, yeryüzünde gerek müstemleke, gerek anavatan
 soygunlarını ve tarihte gelmiş geçmiş tek mil insanın insanı soyma-
 sı usullerini kökünden kazımakta; şu halde yalnız Emperyalizmi
 değil, her türlü sermayedarlığı dahi yeryüzünden kaldırmakta men-
 faattardır. Şu halde, Kemalizmle kıyas kabul etmez derecede
 ileri ve kudretli Emperyalizm düşmanı ancak Türkiye amele sınıfı-
 dır. Türkiye proletaryası kardeş Kürdistan proletaryası ile
 elele verip, gerek Anadolu'nun soyulan, sovana çevrilen çalışkan
 Türk köylülerini ve gerekse mazlum Kürdistan köylülüğünü Şûralar
 İnkılâbı şîârıyla insanlığın ilk ve son defa gördüğü büyüklükteki
 o yaman ihtilâl kıyametine kavuşturduğu gün, Anadolu ve Kürdistan
 Şûralar İnkılâbı, bugünkü Kemalist Türkiye'nin bin bir tezatla
kemirilen "millî" vahdetinden keyfiyetçe bambaşka, kemmiyetçe uç-
 suz bucaksız nispette müthiş, aşılmaz ve yenilmez bir anti-emper-
 yalist kale olacaktır. İşte, Türkiye Komünist Fırkası bu kaleyi
 kuracaktır.

Kürdistan halkı bu kaleyi kurmağa gelir mi? Buna kısmen

yukarıda cevap verdik. Aynı meseleyi bir başka noktadan daha araştıralım. /117/

B- Kürdistan halkı anti-emperyalist olur mu?: Kürdistan halkı kendi kurtuluş hareketini Komünizm inkılâbı ile birleştirebilir mi? Yahut, anti-emperyalist olabilir mi? Bu iki sorunun mânası: mazlum Kürdistan halkı Komünist şîârları ve Komünizm için mücadeleyi tutar mı? Komünizme gelir mi?.. dir. Kürdistan halkının Komünizme gelmesi için iki şey lâzım: 1- Dafia kuvveti: ki onu Emperyalizmden ayırsın; 2- Câzibe kuvveti: ki onu Komünizme çeksin..

1- DAFIA KUVVETİ: Kürdistan halkı, Emperyalizme karşı olabilir mi? Geçirdiği on yıllık tecrübeler, - hiç olmazsa zenden Hoyboncular müstesna, - tek mil Kürdistan halkına, Kürt ağaları, beyleri ve burjuvaları gibi, beynelmilel Emperyalizmin de Kürt istiklâline bir yardımı dokunamayacağı dersini az çok öğretti. Tek mil Kürdistan halkında bu kanaat, üstü küllenmiş, fakat için için yanan bir tahteşşuur ateşi halinde meknî bir varlık muhafaza eder. Bu külün kalkması, tahteşşuura hâkim olan kanaatin şuura çıkarılması için, Kürdistan'da, - ama, sakın Kemalizm tarafından değil.. çünkü oradan gelen her tesir, en şedit ve aykırı aksi-tesirleri uyandırır, - faraza bir Komünist teşkilâtı tarafından yapılacak en zayıf ve hattâ üstünkörü tahrikât yeter. Mamafih, bu tahrikât ve propaganda işinden daha kuvvetli bir surette Kürdistan halkını Emperyalizmden ayıracak olan harekettir. Bu hareketin iki birbirine bağlı ifadesi vardır:

a) Yalnız Türkiye'deki değil, bütün Kürtlüğün kurtuluşunu gözetme: Kürt halkı (amele ve köylüleri) Türkiye'ye has bir "millî ekalliyet" değildir. İran hudutlarından Irak ve Suriye'ye kadar, eski Osmanlı imparatorluğunun eczâsı olan, şimdiki Cumhuriyet hudutları civarında, bilhassa İngiliz ve Fransız emperyalizmlerinin müstemlekesi halinde ezilen ve soyulan bir Kürtlük var. Türkiye hudutları dışındaki Kürtlerin müstemleke şeraitini tekrarlamak sadece bir totoloji olurdu; çünkü onlar, adı üstünde müstemlekedirler. Biz burada, Türkiye içerisindeki Kürtlerin de, dışarıdakilerden farksızcasına, müstemleke usul-

lerine tâbi olduğunu göstermekle, "Şark Balkanları" üstünde çirpanan (İngiliz-Fransız-Türk ve ilh.) müstemlekesi halindeki bütün Kürtlük ekalliyetlerinin mukadderatça müşterek bir küll teşkil ettiğini ıspat etmek içindi. Şu halde, Kürdistan halkının kurtuluşu demek: ayrı bir Devlet teşkil etmeğe karar vermek hakkı, Kürtlüğün kendi mukadderatına siyasî istiklâl derecesinde kendisinin sahip olma hakkı; yalnız Türkiye'deki Kürtlerin değil, Şark Balkanları üstünde parçalanmış olan bütün Kürtlüğün bir tek içtimaî ve siyasî bünye halinde kurtuluşu demektir. Bu kurtuluşun mefkûreleştirildiği gün, Irak'ta, Suriye'de Kürtleri, eski zamanın "koç başı" gibi, müstemleke halkına karşı tokuşturmakta menfaatlar olan Emperyalizm, Kürtlükten lâayık olduğu silleyi yemiş olacaktır.

b) Kürtlüğün müstemleke kurtuluşu ancak teknil cihan mazlum milletlerinin kurtuluşu ile elele yürüyebilir: Mazlum Kürdistan halkı, kurtuluşu zâlim anavatanlara karşı bir harp açarak başarabilir. Herhangi bir harpte düşman cepheyi açıkça görmek ne kadar zaruretse, müttefik kuvvetler bulmak ta o derece elzemdir. Kürdistan'ın düşmanı: umumiyetle cihan Emperyalizmi, hususiyle Türkiye sermayedar sınıfıdır. Şu halde müttefiklerini de, hususiyle Türkiye içindeki ezilen ve soyulan sınıflar arasında ararken; umumiyetle, teknil dünya mazlum milletleriyle, meselâ Suriye, Irak ve ilh. gibi müstemlekelerin amele ve köylü sınıflarıyla, Emperyalizme karşı müşterek cephe kurmağa mecburdur. Bu bakımdan da, keza, Kürtlük dâvası Emperyalizme düşman olmağa, maddî vaziyeti icabı mecburdur.

2- CÂZİBE KUVVETİ: Kürtlüğün müstemleke kurtuluş hareketini Komünizm yoluna çekecek olan kuvvet, bellidir:

a) Teknil cihan mazlum halklarının kurtuluşunu mefkûreleştiren ve gerçekleştiren, cihan ihtilâlcisi bütün dünya proletaryası, /118/ yâni alelûmum Komünizm ve III^c. Enternasyonal;

b) Türk burjuvazisi tarafından ezilen ve soyulan teknil Türkiye mahkûm sınıflarının kurtuluşunda kendi kurtuluşunu gören, ve gerek Türkiye çalışkan köylülüğünü ve gerekse mazlum Kürdistan halkını kurtarmak istemedikçe ve kurtarmadıkça kendi kurtuluşunun

imkânsız olduğunu iyi bilen Türkiye proletaryası, yâni Türk Komünist Fırkası...

*

Şu vardığımız mantıkî neticeden sonra daha amelî bir sorgu açiverelim: Kürtlük Komünist şîârlarını tutar mı? Bu sorguya cevap vermekçin Kürtlük kelimesinin mânasını bir daha göz önünde tutalım: 1- Hâkim Kürtlük: Türk burjuvazisiyle zar veya zor birleşmiş Kürt Ağaları, Beyleri ve Burjuvaları; 2- Mahkûm Kürtlük: Kürt Köylüleri, Kürt Miriyvoları, Kürt Ameliyeleri ve İşçileri.. Biz Komünizmi tutacak Kürtlükten bahsederken, mahkûm Kürtlüğü müradediyoruz; ve onlar Komünizme dört elle sarılmağa hazırdırlar. Bunun pratik, gayet pratik delilini mi istersiniz? İşte size iki vak'a:

1- Normal zamanlarda: Kürt fukarasının fazla patriyarkal olduğu, "öldüm Allah" Ağasından ayrılamıyacağı; Ağanın ise, onu ikide birde dış Emperyalizme yahut Kemalizme satacağı.. gibi bir yâve var. Fakat, bu kanaat, evvelâ insan mukadderatında tarihî maddeciliğin mânasını hazmedemiyen, insanların "Mutlak Fikir"le⁶⁸, hattâ "Mintarafillâh" harekete geldikleri zu'munu geviş getiren babayığitlerle, Kürdistan fakir halkını ya tanımayan veyahut tanımamazlıktan gelmekte menfaati olanların harcıdır. Hakikatte, Kürt fukarası ve köylüsü, en normal zamanlarda bile her gün Ağaya isyan eden, Ağayı mütemadiyen inkâr eden bir unsurdur. Misali: Aşiret firarîleridir. Bu ufak ve mevziî gibi görünen hadise, Kürdistan içinde şümüllü bir keyfiyettir ve Kürt fukarasının hâkim Kürtlükten ve dolayısıyla onun Emperyalizme satılık malı olmaktan ne kadar kolay ayrılabilmiş olduğunu gösterir. Fakat bu normal zamanlarda böyle..

2- İhtilâl günlerinde: Kürt fukarasının kendi yolunu ne çabuk bulduğunu yukarıda bir misalle görmüştük: Şeyh Said isyanında, Kürt ağalarının birden bire Kemalizme el-altından uzlaş-

mağa mecbur oluverişi, isyan eden Kürdistan fukarasının, bizzat Ağaları da "yağma" etmiş olmasındandı.. Demek, kat'î günde, Kürdistan fakir halkı, sınıfî vaziyetini pekâlâ hissedebiliyor. İş bunu ona şuur ve şîâr şeklinde öğretebilmekte ve yaptırabilmektedir.

*

Şu halde, Türkiye Komünist Fırkası'na iki vazife düşüyor: 1- Mazlum Kürdistan halkı ile bağlanmak; 2- Bir Kürdistan Komünist Fırkası'nın kuruluşunu kardeşçe hazırlamak.. Bu iki vazife de, hiç olmazsa bugün için, nazari olmaktan ziyade amelîdirler. Ata binmek, ata binmekle olur. Ve nazariye ancak ameliye ile atbaşı gidecektir. Bununla beraber, bu iki nokta üstünde son iki kelime ile ufak bir işaret yapmak yeter:

1- Tabya ve Sevkülceys: Sevkülceys bakımından, Türkiye amele sınıfının Kürdistan'daki ihtiyat müttefiklerine, yukarıda kısmen işaret etmiştik. Garp vilâyetlerinde inkişaf eden yerli sermayedar sanayi, Şark vilâyetlerindeki tabiî iktisadiyatı parçalarken, mevcut küçük san'atları da tahrip eder. Buna mukabil, değil Kürdistan'da, tekmil Türkiye'de açılan yeni sınaî teşebbüsler, açıkta-hazır kalan iş-kuvvetini emecek kadar geniş değildir. Zaten geniş bile olsa, Kürdistan halkının omuzları üstüne çöken yoksulluk o kadar ağırdır ki, uzak şehirlere hicret bile edecek halleri yoktur. Onunçin, alelûmum müstemlekelerde görülen vetire buraları da kasar kavurur: Köylülüğe doğru ric'at, koyu kara câhillik.. fakir halk tabakalarının /119/ toplu, teşkilâtli ve devamlı mücadele kaabiliyetini baltalar. Bugün Kürdistan'da Türk ameleleriyle onun keşif koluna müttefik olacak sınıf alelûmum mazlum Kürdistan köylülüğüdür. Bu köylülüğün vasati olarak % 25'i "Ameliye" ve Hizmetçi, yâni Ağalığa has bir nevi Ziraat amelesi, % 50'den fazlası da "Miriyo" farzedilse, hiç olmazsa % 75 köylülük topraksızdır. Yâni, Komünist Fırkası'nın Ziraî Programını, ölümü göze alarak tutacaklardır. Kürdistan'daki şehir proleterleri sınıfı % 1½ kadardır. Bunlar şehir Plebleri ile sanayi

amelesi arasında sayılacak amelelerdir. Kürdistan'ın küçük münevverlerinden hiç olmazsa nüfusun % 1 kadarı, bir müstemleke kurtuluşu için gösterilecek yolu bekleme vaziyetindedir. Şehir küçükburjuvaları % 7,6'yı buluyor. İşte Fırka'nın müttefik ve bağ arıyacağı sınıf ve zümreler bunlardır. Komünizmin Kürdistan faaliyetinde keşif kolu, hiç şüphesiz bugünlük Türk proletaryasının yardımı ile Kürt proletaryası (Kürdistan amele sınıfı) olacaktır. Kürt ameleleri, bütün bir mazlum millet namına girişeceği müstemleke ve içtimaî kurtuluş savaşında, büsbütün dayanaksız kalmamak ve inkılâpta proletarya hegemonyasını muhafaza etmek için, şu klâsik Bolşevik usulleriyle hareket edecektir:

a) Sevkülceysçe: Kürt proletaryası, orta sınıfları, yâni (Kürt küçükburjuvazisi + Kürt münevverleri)ni dâvasına bağliyaraktan, başta Ameliye'lerin hususî teşkilâtı gelmek üzere, tek-mil Miriyvo'ları, bu sayede de bütün Kürt köylülüğünü kendine çekecek ve hep birden: Kürdistan Ameleleri ve Köylülerinin Demokratik Diktatörlüğü'ne götürecektir.

b) Tabyaca: Kürt proletaryası, Türk proletaryasının kardeş yardımı ile ve keskin Bolşevik sınıf mücadelesi usulleriyle harekete geçecek; Kürdistan'da başlayan Demokratik Burjuva İnkılâbına proleter damgasını vuracak; müstemleke kurtuluşunu içtimaî kurtuluşa ve Sosyalizme doğru, Asgarî Program'dan başlayarak inkişaf ettirecektir.

2- Teşkilât: Bu işleri yapacak Kürt proletaryasının, bir erkân'ı harbiyesi teşekkül etmelidir: Kürdistan Komünist Fırkası.. Fakat, böyle bir teşkilâtın kurulması için, tâbir câizse, ağabeylik vazifesi Türkiye Komünist Fırkası'na düşer. Türkiye Komünist Fırkası, uzun siyasî tecrübelerini, Kürdistan'ın içinde yaşadığı şeraite adapte ederekten bu vazifeyi yapabilir. Fırkamıza bu bakımdan düşen iki mühim yetiştirici ve hazırlayıcı rol vardır: 1- Fikriyat rolü; 2- Teşkilât rolü..

a) Fikriyat rolü: Savaş içinde yetişecek kardeş Kürt Fırkasına, Türkiye Komünist öz oğlu Leninci-Marksizmi silâh olarak vermelidir ki, bu silâh, Kürt proletaryasını olduğu gibi, onun

vasıtasıyla Kürt orta sınıflarını ve köylülüğünü de, harekette, (Ağa + Burjuva + Küçükburjuva) fikriyatının muzır tesirlerinden tamamıyla korusun; Kürt amelesini yabancı sınıfların ideolojik tesiri altında bırakacak yerde, öteki sınıfları kendi fikriyat ve teşkilât hegemonyasına candan inandırsın. Meselâ isyan Komünizmce bir san'attır. Bu san'atın işçisi, bütün işçiliklerin yaratıcısı ve sebebi olan amele sınıfının biricik mefkûresi, Komünizm, Leninci Marksizmdir. Bolşevizmde isyanla oynanmaz ve isyan bir Puçizm, üç beş yüz kişinin işi değildir. "Halkın geniş kitleleri içinde bir aksülâmel kışkırtan" (Lenin)⁵ ihtilâldir. Hiç şüphe yok ki, Kürdistan halkı böyle bir ihtilâlin san'atkârlarına muhtaçtır. Bu san'atkârları yetiştirmek, bu san'atı en yüksek ve en göz kamaştırıcı şekliyle gerçekte tatbik etmek için şart: Keşifkolu teşkilâtı, burjuva ve hele burada Ağa ve küçükburjuva fikriyatından keskin sınırlarla ayıracak ve her türlü sergüzeştçi "inkılâpçılıklar"a kapılmaktan alıko- yacak olan Marksizmi, en büyük ihtilâl ilmini temsil etmek, benimsemektir. /120/

b) Teşkilât rolü: Kürdistan'da (Merkez Komite)sinden (Hücre) cüzz'ü tamm'larına kadar bütün unsurlarıyla tam ve Bolşevik bir Fırka yaratmakta Türkiye amele sınıfının keşif koluna mühim mecburiyetler gelir dayanır. Herhangi siyasi ceryanlar içinde ve tabya bakımından yönelişlerde aldanmamak, harekette kitlelerin yanlış sürüklenişlerine meydan bırakmamak ve hattâ kapılmamak için, müstakil Kürdistan Komünist Fırkası'na doğru inkişaf etmek idealdir. Bir böyle teşkilât, Fırkamızın gizli faaliyet tecrübelerinden çok istifade edebilir. Mamafih, Fırkamız, özde kardeş olmakla beraber, önce Ana-teşkilât, sonra Ağabey-teşkilât olduğuna göre, Kürdistan'ın yeni, mahallî ve mahsus şartlarına göre büsbütün mahsus (spesifik) savaş şekil ve şiârları bulmakta da, bilhassa ilk zamanlarda bütün kuvvetiyle ve imkânlarıyla uğraşmalıdır.

Nereden başlamalı? Bugünkü Kürdistan'da herhangi bir Komünist ceryanı ve teşkilâtı yaratmak için, mahallin hususiyetlerine bakınca, iki noktadan işe girişmek zarureti var: 1- Kadro yetiştirmek; 2- Partizanlar hareketi..

Bunlardan birincisi, Fırkamızın emekleme devrinde iyi işlenmiş ve bugün muayyen istikametlerde yetecek kadar meyvelerini ve derslerini vermiş tecrübeler hazinesinden bol bol beslenebilir. İkincisi, bilhassa Kürdistan'ın hususî ahvaliyle sıkı sığına bağlıdır. Bu sahadaki tecrübeler hazinesini, Fırkamızın tarihçesinde bol bol bulmanın imkânı yoktur. Fakat, Fırkamız, biricik cihan Fırkamızdır. Komünizmin beynelmilel tecrübeleri o kadar zengindir ki, yeni savaş fikriyat ve teşkilâtına, hazine değil, deryalar kadar geniş ve bereketli bir kaynak olabilir.

Bu iki ana halka için, birçok sıçramalar, sun'î köprüler ve mancınıklar yapılabilir. Zemin, geçen izahatlarımızdan da az çok anlaşılacağı gibi, müsaittir. Mamafih biz, yine Lenin ustamızın "Tabiî muvassala"larını son bir defa daha hatırlamış olalım. Köylülük için umumiyetle koyduğumuz "Tabiî muvassala" yolları⁶⁹, aynen Kürdistan köylülüğünün hususiyetinde de ihmal edilmedikçe muhakkak mahsûllerini verecek ve hedefe eriştirecektirler. Bu "Tabiî muvassala" yolları sırasında, meselâ daha ilk düşünüşte hatıra gelenler şunlardır: Kürt münevverlerinin halka yakın zümrelerini muhtelif müessese ve mintakalarda aydınlatmak ve yetiştirmek, onlardaki asırdîde ürkekliği inkılâpçı çelikleme usulleriyle silmek.. Büyük şehirlerde Kürdistan halkından sık sık rastlanılan Kürt proleter, müstahdem ve hattâ küçükburjuvaları içinde tutkunca ve "specifiquement" çalışmak.. Türkiye'nin Garp vilâyetlerinde bile, bazı şehirlerde, Kürdistan halkından toplanmış olanların bir fazileti vardır: bu toplananlar eğer halktan kimselerse, umumiyetle pederşahî psikolojinin, bu zümreye karşı şehirlerde beslenen hislerle de kıskırtılması yüzünden, hepsi de bir nevi Komünote, Câmia halinde kolektif yaşarlar. Hususî Kürt mahalleleri, Kürt sokakları vardır. Ekseriyeti proleter ailelerden teşekkül eden bu semtler, denilebilir ki, Türkiye Komünist Fırkası'nın "specifique" işi için, Türk ve Kürt proletaryalarının sıkı elbirliği için, Türkiye ve Kürdistan halk kitlelerinin müşterek hareketi için başlangıçta işlenecek bitmez tükenmez birer maden damarı değil midirler?

Bu bahise de Marks'ın sözüyle başlamıştık, sözü yine Lenin'e bırakalım:

"Müstemlekelerle Avrupa küçük milletlerinin kalkışması olmaksızın içtimaî inkılâbın mümkün olduğunu düşünmek, bütün bâtil itikatlarıyla küçük burjuvazinin inkılâpçı patlangıcı (infilâkı) olmaksızın, şuursuz proleter ve yarı-proleter kitlelerinin asiller, papaslar, /121/ istibdat aleyhinde ve millî boyunduruğa karşı hareketi olmaksızın, içtimaî inkılâbı düşünmek, içtimaî inkılâptan vazgeçmek, yüz geri etmek mânasına gelir... "Saf" (temiz) bir içtimaî inkılâp bekleyen beyhude bekler. Öyle bir inkılâp lâfta kalan bir inkılâptır, ki hakikî inkılâp ...⁷⁰ değildir." (Lenin: Marksizmin Karikatürü, ve ilh.)⁷¹.

Notlar

- 1- Bir kelime okunamadı. "Tekmil" olabilir. (s.9)
- 2- " " " (s.9)
- 3- " " " (s.18)
- 4- Bu pasajın, Lenin: "Collected Works"teki yeri şudur:
"Millî Mesele ve Sömürgeler Meselesi Üzerine İlk Taslak Tezler", Haziran 1920.. C.31/s.145...
Oradaki metinde Lenin'in 1,2,3 gibi bir sıralaması var, fakat Dr.H.Kıvılcımlı'nın çevirisinde bunlara yer verilmemiş.. Anlaşılmayı kolaylaştırmak için, aslına uygunca, bu sıra numaraları tarafımızdan eklenmiştir. (s.21)
- 5- Lenin: "Marxizmin bir Karikatürü ve Emperyalist Ekonomizm", Ağustos-Ekim 1916.. C.W., C.23/s.61... (s.22)
- 6- Çaldıran savaşının tarihi 1514'tür. (s.24)
- 7- Cevdet Paşa'nın eserinden yapılan alıntılar aslıyla karşılaştırılamamıştır. (s.25)
- 8- Buradaki ve daha aşağılardaki alıntılar, "Nutuk"un "Ali Galip Hadisesi" ayrimındandır: 1962 İstanbul baskısı, C.I, s.117-137. (s.29 vd)
- 9- Bir kelime okunamadı. "Sür'atçe"ye benziyor, fakat "sür'-atçe" cümledeki anlama pek uygun düşmüyor. (s.39)
- 10- "Hat altı": Türkiye-Suriye sınırını teşkil eden demiryolu hattının güneyi (altı), yâni Suriye demektir. Kuzeyi, yâni Türkiye kesimi ise "Hat üstü" adını alır. (s.41)
- 11- Burada geçen Arapça ifadelerin bir kısmının karşılıkları "Demokrasi: Türkiye Ekonomi ve Politikası Hakkında" broşüründe, bizzat Dr.H.Kıvılcımlı tarafından şöyle verilmişti:
"Lâ-şerîke lehü ve lâ-nazîre leh": Ortağı ve benzeri yoktur
"Celle celâlühü": yüceliğin yücelsin
Diğerleri ise, gene Allah'ın sıfatlarından olup, şu anlamlara gelmektedir:
"Alîm": Bilgisi ezeli ve ebedî olan
"Semî": İşiten, işitme kudreti olan
"Basîr": Görüp anlıyan
- 12- Bir kelime okunamadı. (s.44)

- 13- Bir kelime okunamadı. (s.50)
- 14- " " " (s.58)
- 15- Elyazmasının sayfa numaraları burada 24'ten 27'ye atlamaktadır. Fakat bu sadece bir numaralama hatâsıdır; metinde herhangi bir boşluk söz konusu değildir. (s.59)
- 16- Bir kelime okunamadı. (s.60)
- 17- Buradaki "Celâlî": bir Kürt aşiret adıdır. (s.67)
- 18- Burada söz konusu olan sarı lira, altın liradır. (s.68)
- 19- Burada sözü geçen "Niyaz götürme"nin, "Bektaş'ı Veli"ye olduğu birkaç paragraf aşağıda belirtiliyor. (s.69)
- 20- "Köylü bahsi"nden kasıt: YOL'un "İhtiyat Kuvvet.."ten önce gelen ve "Müttefik: Köylü" başlıklı bölümüdür. (s.72, 74)
- 21- Üç dört kelime okunamadı. (s.74)
- 22- Buradaki "düşer" kelimesi, tam tersine "yükselir" olmalıydı. Netekim, "Müttefik: Köylü"de bu konuyla ilgili şu satırlara rastlanmaktadır:
"Gümüşün fiyatı, vergi verme mevsimlerinde birdenbire beş altı puvan birden yükselir, vergiler verilip bittikten sonra aynı nispette alçalır." (Elyazması, s.257). (s.80)
- 23- Biraz yukarıda "Şehir proleterleri"nin oranı % 3 olarak bulunmuştu. Oysa burada % 1½ olarak gösteriliyor. Listedeki % 1½ oranı yanlışlıkla belirtilmiş olamaz; çünkü, rakamla verilen oranın yanına ayrıca yazıyla "yüzde bir buçuk" kaydı düşülmüştür. Yüzde 3'ten yüzde 1½'a nasıl geçildiği anlaşılamamıştır. (s.84)
- 24- Bu cümledeki "Ağalık" kelimesi "Burjuvazi" olmalıydı. Kalem sürçmesi olsa gerek. (s.85)
- 25- "Zamindar" ve "Talûkdar": Hindistan derebeğileridir. "Zamin": zemin, arazi, toprak ve "Talûk": malikâne demektir. (s.88)
- 26- Burada sözü geçen risale ("Köylülere Armağan") üzerinde "Müttefik: Köylü" bahsinde uzun uzun durulmaktadır. (s.89)
- 27- Bir iki kelime okunamadı. (s.98)
- 28- "Nâm'ı nâmî'i Hazret'i Şehriyarî": "Hazret'i Şehriyarî"nin, yâni Padişahın "ünlü adı".. Bu sözler 21 Nisan 1920'de M. Kemal'in tüm ordu, mülkiye ve belediye şeflerine çektiği telgraftandır. (Nutuk, C.I., s.431.. 1962 baskısı). (s.104)
- 29- "İçiç": "İçel" olmalı idi herhalde. (s.106)

- 30- Buradaki "farksız değil" sözleri: "farklı değil" ya da "farksızdır" şeklinde olmalı idi. (s.123)
- 31- "Mahsûlün sekiz misli"nin "vergi olarak" alınması mümkün değil. Herhalde "sekizde biri" kastediliyor. Aşar'ın oranı sekizde birdir. (s.123)
- 32- "Gâve": Kürt tarihinde çok önemli yeri olan meşhur demircinin adı (Kava) burada bu şekliyle ve bir bayrak anlamında kullanılmıştır. (s.129)
- 33- Bir kelime okunamadı. (s.133)
- 34- Gazetedeki aslında bu rakam "9 bin" değil, "6 bin"dir. (s.136)
- 35- Bu cümlede, "tek" kelimesinden sonra birkaç kelime daha olması gerektiği, fakat Dr.H.Kıvılcımlı'nın yazışı sırasında bunların atlandığı anlaşılıyor. (s.139)
- 36- Sonunun, "...nin de" ya da "...nın da" olduğu bir kelime okunamadı. (s.143)
- 37- Bir iki kelime okunamadı. (s.150)
- 38- Belediyeler Kanunu'nun çıkış tarihi Nisan 1930'dur. (s.152)
- 39- Bir kelime okunamadı. (s.153)
- 40- " " " (s.157)
- 41- " " " (s.158)
- 42- (Asker + Banker + Düker): "Junker"i Dr.H.Kıvılcımlı burada Fransızca "Dük"ten türemiş "Düker" şeklinde kullanmaktadır. Sonraki eserlerinde bu ifade, Almanca deyişle: (Asker + Banker + Junker) halini alır. (s.161, 214)
- 43- Bir kelime okunamadı. (s.162)
- 44- Bu haberden bir yıl kadar sonra, Haziran 1934'te "2510 sayılı İskân Kanunu" çıkarılmıştır. Bak: İsmail Beşikçi, "Kürtlerin Mecburî İskânı".. (s.166)
- 45- Elyazmasının sayfa numaraları, burada, yanlışlıkla 80'den 91'e atlamaktadır. (s.166)
- 46- Bir kelime okunamadı. "Aptallaştırdığını" olabilir. (s.167)
- 47- Hemen aşağıda gelen 1,2,3,4 maddeler, elyazmasındaki orijinal durumlarına dokunulmadan verilmiştir. Normal olarak 1 ve 2.ci maddelerin yerlerinin değişmesi gerekirdi. (s.167-168)

- 48- Birkaç kelime okunamadı. (s.179)
- 49- Bir kelime okunamadı. (s.179)
- 50- "İngiliz emperyalizmine karşı" değil, "İngiliz emperyalizmi tarafından" olmalıydı. (s.180)
- 51- Bir iki kelime okunamadı. Gazetenin aslında bu haber şöyledir: "Fırat sahilinde Semave'de devamlı bir menfâya.. ve ilh." Fakat okunamıyan sözleri, "Semave'de devamlı" şeklinde okumak mümkün değildir. (s.180)
- 52- Cümledeki birkaç kelime okunamadı. (s.180)
- 53- "Vatani"ler: Vatanseverler anlamında, o günkü Arap milliyetçilerine verilen isim. (s.181)
- 54- Bir kelime okunamadı. "Ankara'da" olabilir. (s.183)
- 55- Burada: "demek istiyor değiliz" veya buna benzer bir ifadenin yer alması gerekirdi. (s.184)
- 56- Bir kelime okunamadı. (s.184)
- 57- "Haşlak" diye okunabilecek bu kelimenin ne olduğu anlaşılammıştır. (s.185)
- 58- Bir kelime okunamadı. "Sarflığı" olabilir. (s.187)
- 59- Gazetede aslında "kaçırırılar mıydı" kelimesi, aynı anlama gelen "fevtederler miydi" olarak geçiyor. (s.190)
- 60- Buradaki alıntı 2-7-1930 tarihli Cumhuriyet'tendir. (s.190)
- 61- "Hubyan Cemiyeti": gazetenin aslında böyledir. (s.191)
- 62- Bu alıntı gösterilen gazetede bulunamamıştır. (s.194)
- 63- Birkaç kelime okunamadı. "Olan bu" ya da "olan bir" sözleri olabilir. (s.194)
- 64- Bir kelime okunamadı. "Misakından" olabilir. (s.199)
- 65- Bak: Not 5.. (s.207)
- 66- Bir kelime okunamadı. (s.207)
- 67- Bu pasajın, Lenin: "Collected Works"teki yeri şudur: "Sosyalist Devrim ve Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı (Tezler)", Nisan 1916.. C.22/s.153-154... Türkçesi: "Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı", Sol Yayınlar, Mart 1976, s.154.. (s.211)
- 68- "Mutlak Fikir": Geist.. İdealist Hegel felsefesinin dayandığı temel kavram... (s.217)

69- Burada sözü geçen "Tabii muvassala" yolları üzerinde "Müttefik: Köylü"de uzun uzun durulmaktadır. (s.221)

70- Bir kelime okunamadı. (s.222)

71- Bu pasajın yeri şudur: Lenin, "Kendi Kaderini Tayin Tartışmasının Özetlenişi", Temmuz 1916.. C.W., C.22/s.355-356.. Türkçesi: "Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı", Sol Yayınları, Mart 1976, s.201.. Ve, "Doğuda Ulusal Kurtuluş Hareketleri", Ant Yayınları, Kasım 1974, s.243.. (s.222)

Institut kurde de Paris

Institut Kurde de Paris

Sözlük

(Kitapta geçen Osmanlıca ve diğer yabancı asıllı kelime ve deyimlerin karşılıkları)

- Ab'ı hayat: hayat suyu
Adâvet: düşmanlık
Âfâkî: objektif, nesnecil
Aff'ı umumî: genel af
Agoitage: (fr.) spekülâsyon
Ahfad: oğul oğulları, torunlar
Ahvâl ve Âdat: durum ve âdetler
Aidiyet: ait oluş
Akdolunan mukaveleler: yapılan sözleşmeler
Âkid: sözleşme yapan
Aksam: kısımlar, bölümler
Aksülâmel: tepki
Alâmet: belirti
Alelûmum: genel olarak
Âlemşümûl: evrensel
Alenî: açık seçik, gizli olmıyan
Âlî: yüksek
Allâme: çok bilgin
Amelî: pratik
Ameliyat: operasyon, pratik
Âmil: neden, sebep, faktör
An'ane: gelenek
An'asl: aslen, aslından
Anodin: (fr.) kansız
Antant: (fr.: entente) anlaşma
Arazi tevzii: toprak dağıtımı, üleştirimi
Arbede: kavga, patırdı
Archaïsme: (fr.) geçmişî, eskiyi özleyiş
Ârıza: güçlük, engel
Ârizî: rastgele, gelgeç
Ârî: arınmış, temizlenmiş
Arîz ve amîk: enine boyuna, uzun uzadıya
Arz: dünya, yeryüzü, yer
Arzetmek: büyüğe sunmak
Arz'ı hulûs: saygı ve bağlılığını sunma
Arzuhâl: halin bildirilmesi, dilekçe
Arz ve talep: sunu ve dileği
Asırdîde: yüzlerce yıllık
Asrî: çağdaş, modern
Avdet: geri gelme
Aynî: nakdî olmıyan; karşılığı para olarak değil, mal olarak ödenen

Bahriye Nâzırı: deniz kuvvetleri bakanı

Bahusus: hususiyle, en çok

Bâliğ olma: erişme, ulaşma

Bâ-müsademe: müsademe (çar-pışma) ile

Bârân'ü belâ: belâ yağmuru

Barika'i hakikat: hakikat şim-şegi, hakikat ışığı

Bâ-tapu: tapu ile, tapulu

Bâtıl itikat: kör inanç

Bedîf: güzel, estetik

Behemihal: herhalde, elbette, mutlaka

Beher: her bir

Belde: şehir

Berât: rütbe, nişan, imtiyaz vb. verildiğini bildiren ferman

Beşeriyet: insanlık

Betahsis: hususiyle, özellikle

Beynelmilel: uluslararası

Bihakkın: hakkıyla, tamamiyle

Bî-Kürtler: Kürt olmıyanlar

Bilâhare: daha sonra

Bilâkis: tam tersine

Bilâkaydüşart: kayıtsız şartsız

Bililtizam: bile bile

Bilmukabele: karşılıklı olarak

Bilûmum: bütün, tüm

Biraderzâde: kardeşioğlu

Bîtaraf: tarafsız

Bîzar: rahatsız

Bizatihi: kendiliğinden, özünden

Bizzarure: ister istemez

Brigandage: (fr.) çapul, soygun

Câmia: topluluk, komünote

Câzibe: çekicilik, çekici

Ceberûtlu: ilâhî kudrete sahip

Cebbar: zorba

Cebr: zor

Cebr'i âlâ: yüksek cebir

Cehl: cahillik

Celb: çekme

Cem'an: toplam olarak

Cemiyet'i Akvam: Birinci Ci-han Harbi'nden sonra kurulan ilk "Birleşmiş Milletler" teşkilâtı

Cenup: güney

Cezbe: kendinden geçme hali

Cezrî: radikal, kökten

Cibilliyeti iktizası: yaradılışı gereği

Cihanşümûl: dünya çapında, evrensel

Cihet'i câmia: bağlayıcı, bir arada tutucu şart

Cihet'i erbâ: dört yön

Consolide etmek: (fr.) güç kazandırmak, tahkim etmek

Cürüm: suç

Cüzz: parça, kısım, kesinti

Cüzz'ü tamm: kendi içinde bütünlüğü olan parça

Cüz'f: az

Çâlâkî: çeviklik, eline çabukluk
Çeyrek: Mecidiye'nin dörtte biri

Dafîa: defedici, itici
Dahilî harp: iç savaş
Dahiliye Vekili: İçişleri Bakanı
Dalâlet: doğru yoldan sapış, sapıklık
Darülfünûn: üniversite
Daüssıla: özlem
Debboy: depo
Dehalet: birinin merhametine ve himayesine sığınma
Deklâse: sınıfından olmuş, sınıfından kopmuş

Delâlet: yol göstericilik, kılavuzluk
Derdest: yakalama, göz altına alma
Deruhte: üzerine alma, yüklenme
Desise: hile, oyun, elaltından yapılan iş
Dessas: desiseci
Devr: tur, dönüp dolaşma
Dûnunda: altında, aşağısında
Düstur: formül

Eczâ: (Cüzz'un çoğulu) parçalar, kısımlar
Efkâr'ı umumiye: kamuoyu
Efrâd: fertler, bireyler
Efrâdını câmi, ağıyarını mâni: kendi elemanlarını derleyen, yabancı elemanları dışlayan
Ehven'i şer: kötülerin iyisi
Ekalliyet: azınlık
Ekarte edilmek: (fr.: écarter) bir tarafa itilmek, tasfiye edilmek
Ekseriyet: çoğunluk
Ekspropriasyon: (fr.: expropriation) mülksüzleşme, mülksüzleştirme
Elcezîre: Mezopotamya

Elhasıl: sözün kısası, uzatmayalım
Elîm: elem verici, üzücü
El-mâna fî batn el-şâir: anlamı şâirin karnında
El-tekrar, el hakk..: Tekrarın yeri burasıdır (?)
Elyevm: bugün, bugünkü günde
Emre amâde: emirleri yerine getirmeğe hazır
Emrivâki: oldubitti
Emr ve nehyine tâbi: emr ve yasaklamasına bağlı
Envâl'i metrûke: terk edilmiş, sahihsiz mallar
Endâzelemek: ölçmek, ölçüye vurmak
Enfûsî: subjektif, kimesnecil

Enmuzec: örnek, mostra, tip
Entegre olmak: (fr.: integre) bir bütünün ayrılmaz parçası haline gelmek
Envai: pek çok çeşitleri
Erkân'ı Harbiye'i Umumiye Reisi: Genelkurmay Başkanı
Esbâb: sebepler

Eshâs: şahıslar
Evrak'ı nakdiye: kâğıt para
Evvelâ: önce, birinci olarak, ilk olarak (evvelâ, saniyen, sâlisen...)
Evvel ezel: oldum bittim
Ezcümle: başka şeyler arasında

Fânî: ölümlü, bu dünyaya ait
Fâriğ: vazgeçmiş, çekilmiş
Fatal: mukadder ve meş'um
Fazla-mahsûl: artık-ürün
Fevkalbeşer: insanüstü
Fevk'al-kanun: kanunlar-üstü
Feyizli: verimli
Fırka: (siyasî anlamda) parti, askercil anlamda) tümen

Fıtrî: yaratılıştan, doğal, doğuştan
Fidye'i necât: kurtarmalık, can kurtarma akçesi
Fiiliyat: işlemler
Fikriyat: ideoloji
Filhakika: doğrusu
Fi-mâbad: bir daha
Formelman: resmen

Gaafil: gaflette bulunan, ilerisini iyi düşünmeyen
Gaalip: ağır basan, üstün
Galat'ı meşhur: yaygın yanlış, yanlış olduğu halde herkes tarafından tutulan ve kullanılan söz
Galat'ı meşhur, lûgat'ı fasîhten yeğdir: yaygın yanlış, yaygın olmiyan fasîh (doğru, düzgün) sözden daha üstündür
Galebe çalmak: üstün gelmek
Garp: batı

Gayrı-müstakil: bağımsız olmıyan, bağımlı
Girizgâh: giriş
Giyme: (fr.: guillemets) tırnak işareti
Gülbâng: eskiden tekkelerde âyin sırasında ve saraylarda muayyen merasim sırasında hep bir ağızdan yüksek sesle okunan ilâhî veya duâ

Hâdim: hizmet eden
Hâdis olma: meydana gelme
Hafî: gizli
Hal: şimdiki zaman
Halet'i ruhiye: ruh hali,
ruh durumu, psikoloji
Hâlisüddem: saf kan
Halita: karışım
Harabiyet: haraplık, viranelik
Haraçgüzar: haraç verici
Harb'ı dahilî ve haricîler:
iç ve dış savaşlar
Harb'ı Umumî: Genel Savaş,
Birinci Emperyalist Evren
Savaşı
Haric'ez iktisadiyat: ekono-
mi dışı
Harîm: harem dairesi gibi
dışa kapalı ve kutsal
olan yer
Hars: kültür
Hasbelkader: kaderden
Hasbihâl: söyleşi
Hâsılat: ürün toplama
Hassa: özellik, karakteris-
tik
Hava'i nesîmi: solunan hava,
atmosfer, ortam
Hengâmı: zamanı, günleri
Heyet'i ihtiyariye: ihtiyar
heyeti
Hicret: göç

Hilâf'ı hakikat: gerçeğe aykırı
Himmetiyle: gayretiyle
Hiyerarşi: mertebeler zinciri
Hizip: fraksiyon, grup
Hizmet'i mecburiye: mecburî
hizmet
Hunhar: kan içici
Hurafe: uydurma, yalan hikâye
ve rivayet
Hurafata itikat: hurafelere
inanma
Huruç: çıkış, sokağa dökülme,
ayaklanma
Hurufat: dizgide kullanılan
harfler
Hususî idare: özel idare
Hususî varidat: özel gelir
Hususiyet: özellik
Hususiyile: özel olarak
Hüccetler: belgeler, deliller
Hükkâm: hâkimler, yargıçlar
Hükm'i karakuşî: Karakuş hükmi,
mantiğa uymayan, hesaba kita-
ba gelmiyen hüküm
Hülâsa: özet
Hülûl: sızma
Hüsnüniyet: iyi niyet, iyi
dilek
Hüsn'i tefsir: iyiye yorma

Islahat: reform
Istılah: term
İttılal haricinde: bilgisi,
haberi dışında
Iztırar: mecburiyet, çare-
sizlik, zorlama

İade'i mücrimîn: suçluların
geri verilmesi

İcraat: işler

İcra'i kazâ: yargılama

İcra kudreti: yürütme gücü

İçtimâ: toplantı, toplanma

İçtimai: sosyal

İçtimaiyyat: sosyoloji

İçtimaiyyen: sosyalman

İdare'i hususiye: hususî
idare, özel idare

İdare'i örfiye: örfî idare,
sıkıyönetim

İdare'i umumiye: umumî ida-
re, genel idare

İfâ etmek: yerine getirmek

İfrat-istihsal: aşırı-üretim

İftirakî: ayrılıkçı

İhbar'ı vâkî: yeralan ihbar

İhrâm: Kâbe'ye girerken Hacı-
ların örtündükleri
dikişsiz bürgü

İhtilâf: ayrılık, görüş
ayrılığı

İhtiyar etmek: seçmek

İhtiyat kuvvet: yedek güç

İkâmet: oturma

İkrâz: borç (çoğulu: İkrâ-
zât)

İktisadî muayyeniyetçilik:
ekonomik determinizm

İktifâ: yetinme

İlâhî tevekkül: işi Allaha
bırakıp kadere razı olma

İlâmaaşallah: alaylı bir şe-
kilde "Maaşallah" demeye
gelir

İlcâ: mecbur etme, zorlama,
... zorunda bırakma

İlgâ': lâğvetme, ortadan
kaldırma

İlmühaber: resmî vesika, hal
kâğıdı

İltihak: katılma

İ'mar: bayındır hale getirme

İmhâ: yok etme, mahvetme

Imperméable: (fr.) su sızdır-
maz

İnfilâk maddeleri: patlayıcı
maddeler

İnfisah etmek: dağılmak, kendi
kendini feshetmek

İnhilâl: dağılma, erime

İnhisar: tekel

İnkılâp: devrim

İnkıyad etme: boyun eğme, kendi-
ni teslim etme

İnkışaf: gelişim

Integre: bak "Entegre"

İntibâ: izlenim

İntifâ hakkı: bir gayrı-menkulün
yalnız gelirinden yararlan-
ma hakkı

İntihap: seçim (çoğulu: intihap-
bat)

İntihap dairesi: seçim bölgesi

İntikal: geçiş

İntişar eden: neşredilen, yayın-
lanan

İntizar: bekleme, bekleyiş

İptidâî: ilkel

İrad: rant

İrad buyurmak: söylemek

İrticâ: gericilik, karşı-
devrim

İskân: yerleştirme

İskât: sükût ettirme, susturma

İsnat: bir şeyi birisinin yap-
tığını söyleme, üstüne
atma

İstibdat: otokrasi

Istidat: yetenek

Istifham: soru işareti, soru

Istihale: başkalaşım, biçim
değiştirme

Istihlâk: tüketim

Istihsal kuvvetleri: üretim
güçleri, üretici güçler

Istihsal tarzı: üretim yor-
damı

Istihsal vasıtası: üretim
aracı

Istihzâ: alay

Istikamet: doğrultu, yön

Istikbâl siygası: gelecek
zaman kipi

Istiklâl: bağımsızlık, kur-
tuluş

Istinad: dayanma

Istismar: işletip soyma, sömürü

Istitâle: uzantı

Istizah: gensoru

İşaa: yayma, propaganda etme

İşbâ hali: doymuşluk

İştihakla: şevkle, istekle

İtibarî: var sayılan, saymaca

İ'tiyad: alışkanlık

İttifak'ı ârâ: oybirliği

İttihaz: tasarlama

İzaffî: rölâtif, görecil

İzafiyet nazariyesi: rölâti-
vite teorisi

İzâle: giderme

İzzetinefs: şeref, onur, hay-
siyet, öz saygısı

Janr: (fr.: genre) tür,
tarz

Joli: (fr.) hoş giden

Kabl'el-mantık: pre-lojik,
mantık-öncesi, ön-
mantık

Kabl'es-sermayedar: pre-
kapitalist, kapitalizm-
öncesi

Kabl'et-tarih: pre-histoire,
tarih-öncesi

Kadîmen: eskiden, eski za-
manlarda

Kahir: ezici

Kâinat: evren

Kalbedilmek: değiştirilmek

Kâmilen: tümüyle

Kanaat'i vicdaniyye: vicdanî
kanaat

Kâr'ı akıl: akıl kârı, akıl işi

Kâtib'i Adl: Noter

Kâtib efendi: Kâtib'i adl

Katl: adam öldürme

Kavl'i mücerret: delilsiz, is-
patsız, şahitsiz söz

Kayd'ı hayat: ömür boyu

Keenlemyekûn: sanki yokmuş,
hiç olmamış gibi

Kelbî: sinik

Kemâ-fi-s-sâbık: eskisi gibi

Kemmiyet: kantite, neçelik

Kerrat: çarpım

Kesbetme: kazanma

Ketm: saklanan

Keyfiyet: kalite, nitelik, öz,
husus

Kırtasiyecilik: bürokrasi

Kıssadan hisse: hikâyeden pay,
ders

Kıt'a: birlik (çoğulu: kıtaât)

Kıyam: ayaklanma

Kifayetsizlik: yetmezlik, yeter-
sizlik

Kirva: sünnet olan çocuğun eli-
ni ya da kolunu tutan ve
çocuk üzerinde baba hakkı
taşıyan kimse

Lâgv: kaldırma, hükümsüz bı-
rakma

Lâhik: şimdiki, "sâbık"ın
karşıtı

Lâkaydi: kayıtsızlık, aldır-
mazlık

Lâlettayn: sıradan

Landlord: (ing.) büyük arazi
sahibi

Kombinezonlaştırılmış: (fr.)
birleştirilmiş, bağdaştırıl-
mış

Kompromi: (fr.) uzlaşma, tâviz

Konspirasyon: (fr.) gizli faali-
yet

Konspiratör: gizli, gizlilikçi

Krah: paldır küldür yıkılış

Kusva haddi: uç sınırı, erişil-
ecek son nokta

Kuvve'i askeriye: askerî kuvvet

Küll: tüm

Küll-cüzz: tüm-kesinti

Küll halinde: tüm olarak

Külliyen: tümüyle

Küll'ü ayıbı: tüm ayıbı

Küşâd: açılış

Lâ-siyasî: politika dışı

Lâ-yen-azl: azlolunamaz

Lâ-yüs'el-ammâ-yef'al: yaptığı-
ndan dolayı sorguya suale uğ-
ramıyan (Allah'ın vasıfla-
rından)

Likidasyon: inhilâl

Maarif: eğitim

Maateessüf: yazık ki

Maazallah: Allah korusun,
Allah saklasın

Mağlûbiyet: yenilgi

Mahal: yer

Mahdut: sınırlı

Mahfe: devenin sırtına konu-
lan bir nevi oturla-
cak sepet

Mahlûkat: yaratıklar

Mahlûl: eriyik

Mahreç: çıkış kapısı

Mahsûl: ürün

Mahsus: özel, spesifik

Mahsusen: özel olarak

Mâhut: bilinen, adı geçen

Mahz'ı mantık: salt mantık,
pür mantık (?)

Mâkaam'ı aid'ine: ait (ilgili)
olduğu mâkaama

Makarrı: karargâhı, merkezi,
ocağı

Maksad'ı zâhirîsi: görünüş-
teki amacı

Makule: kategori

Malî-Sermaye: Finans-Kapital

Malûm: bilinir, biliyoruz,
belli

Malûmat: bilgi

Mamafih: bununla birlikte

Ma'mûr: bayındır

Mandater: (fr.) mandacı

Mânaların tenakuzu: anlam
çelişkisi

Mânidar: anlamlı

Manzume: sistem

Mâruf: ünlü, tanınmış

Mâsun: korunmuş

Matbuat: basın

Matlub olan: istenilen

Mazbut: disiplinli, derli toplu

Mazhariyet: şeref, şereflenme

Mâzi: geçmiş

Mazlum: ezilen

Maznun: zanlı, sanık

Meâlen itiraf: anlamca itiraf

Mebсутen mütenasip: doğru
orantılı

Mecal: güç, takat

Mecidiye: Abdülmecid zamanında
basılan ve bir Osmanlı altı-
nının beşte biri değerinde
olan gümüş para

Mecmu heyeti: topu birden

Mecra: nehir yatağı

Medar olma: yardımı, yararlığı
dokunma

Meddah: övgeç, metheden

Meduza başı: Yunan mitolojisinin
kendisine bakmanı taşa çe-
viren, saçları yılanlardan
efsanevî varlık

Med ve cezir: gel-git

Mefhum: kavram

Mefkud: yok, bulunmayan

Mefkûre: ideal, ülkü

Mehdî: bir gün ortaya çıkıp
gerçek mü'minleri kurtara-
cığına inanılan İslâm Mesihî

Meknî: gizli, görünmeyen fakat
var olan

Melâike: melekler

Mel'un: lânetli, lânetlenmiş

Memâlik'i meftuha: fethedilmiş
topraklar (memleketler)

Menbâ: kaynak

Menfâ: sürgün yeri

Menfî: olumsuz, negatif

- Menkul: taşınabilir
- Mensubîni: mensupları
- Menşe: orijin, asıl, kök
- Merbutiyet: bağlılık
- Merhale: konak, aşama
- Mer'î: yürürlükte
- Merkantil: (fr.) ticarî, ticarî zihniyete dayalı
- Merkum: adı geçen
- Mesaha'i sathiye: yüzölçümü
- Mesai: çalışma
- Mesail: meseleler
- Mesame: gözenek
- Meskûn: iskân eden, yerleşmiş
- Mesnet: dayanak
- Metalip: talepler, istekler, dilekler
- Metbû: kendisine tâbi olunan, süzeren
- Meteriz: metris, siper
- Methiye: övgü
- Metrûke: terkedilmiş, boş
- Mevadd'ı iptidaiye: ilk-maddeler, ham-maddeler
- Mevcudiyet: varlık
- Mevkuf: tutuklu
- Mevsukan: belgelere dayanarak
- Mevziî: konumcul, konumuyla ilgili
- Mevzubahis: sözkonusu
- Meyus: ye'se düşmüş, umudu kırılmış
- Mezalim: zulümler
- Mezkûr: zikredilen, sözü geçen
- Mezra: ekilebilir tarla
- Mezruât: ekinler
- Mikyâs: ölçü
- Mintarafillah: Allah tarafından
- Misillû: gibi, örneği
- Mistisizm: tasavvuf
- Muadele: eşdeğer oluş, denk oluş
- Muadelet: eşdeğerlik, denklik
- Muadil: eşdeğer, denk
- Muafiyet: bağışıklık
- Muahede: Andlaşma
- Muallim: öğretmen
- Muasır: çağdaş
- Muarız: karşı çıkan, düşman
- Muavenet: yardım
- Muayyen: belirli, belli
- Mucibince: gereğince
- Mufahham: (fehâmet'ten) saygı, büyüklük, ululuk kazanmış, kerem sahibi, itibarlı
- Mufassal: tafsilâtli, ayrıntılı
- Muhacir: göçmen
- Muhadenet i'tilâfı: Dostluk anlaşması
- Muhafaza: koruma
- Muhafız: koruyucu
- Muharrik: harekete geçirici
- Muharrir: yazar
- Muhassala: bileşke
- Muhavere: konuşma
- Muhbir'i sâdik: sâdik ihbarcı
- Muhitî: çevre ile ilgili
- Muhtariyet: otonomi
- Muhzz'ı kuvvet: salt kuvvet
- Muhızz'ı nüfuz: salt nüfuz
- Mukabele etmek: karşılık vermek
- Mukabil: karşılık

- Mukaddeme: başlangıç, giriş
Mukaddes: kutsal
Mukaddes-mübarek: sakro-sent
Mukavemet: direnç
Mukayese: kıyaslama, karşı-
laştırma
Mukayyet: kayıtlı, yazılı
Munzam-mahsül: fazla-mahsül,
artık-ürün
Murabba: kare
Musaltan: saltanatlı
Mutabık: uygun, uyan
Mutâd: alışılmış
Mutasarrıf: Tanzimat'tan son-
ra Osmanlı idarî sistemin-
de bir Sancağın en yüksek
yönetim görevlisi
Mutazarrır: zarar gören, za-
rara uğrıyan
Mûteber: itibarlı, saygın
Mûtemet: güvenilen adam
Muvacehesinde: karşısında
Muvafık: uygun
Muvakkaten: geçici olarak
Muvassala: vâsıl olma, ulaşma
Muvazaalı: dânişıklı
Muvazene: denge
Muvazzaf: vazifeli, görevli
Muzır: zararlı
Muztarip: ızdırıp içinde
Mübadele: değış-tokuş
Mübâsir: Mahkemede kâğıtları
getirip götürme, tanıkları
çağırma gibi işleri gören
Mübayaa: satınalma
Mücazat: bir suçta karşılık
cezasını çektirme
Mücerret: soyut
Mücrimâne: suçlucasına
Müdafaa: savunma
Müdâfi: savunucu
Müddeiumumî: savcı
Müessir: tesirli, etken
Müfreze: bir asker birliğin-
den ayrılan kol
Müfrit: aşırı
Müfsit: fesatçı, bozguncu
Müfteri: iftiracı
Mühtedî: ihtidâ eden, İslâm
dinini kabul eden
Mülâhaza: düşünce, bakım
Mülga: ilga edilmiş
Mülteci: sığınan
Mü'min: i'man etmiş, İslâm
Münakasa: eksiltme
Münazaa: çekişme
Münbit: verimli
Müncî: kurtarıcı
Münevver: aydın
Münhani: eğri
Münhasır: inhisar eden
Münhezim: hezimete uğramış,
bozguna uğramış
Münkad: inkiyad eden, boyun
eğen
Müphem: bellisiz, açık seçik
olmayan, kuşkulu
Mürabahacı: tefeci
Müradetmek: kastetmek, demek
istemek
Mürâî: ikiyüzlü
Müreffeh: refah içinde, yaşam
düzeyi yüksek
Mürekkep faiz: bileşik faiz
Mürettep: tertip olunmuş,
düzenlenmiş
Mürettip: dizgici

Mürteci: irticâi tutan, gerici,
karşı-devrimci

Müsademe: çarpışma, dövüş

Müsadere: zor-alımı, el-koyma

Müsavi: eşit

Müsavat: eşitlik

Müsavatsız inkişaf: eşitsiz ge-
lişim

Müsellâh: silâhlı

Müselles: üçken

Müsmir: semereli, sonuç alıcı

Müspet: olumlu, pozitif

Müstahsil: üretmen

Müstakim: doğru

Müstantik: sorgu yargıcı

Müstatil: dik dörtgen

Müstedî: istidacı, dilekçe
sahibi

Müstemleke: sömürge

Müstevli: istilâcı

Müşahade: gözlem

Müşahhas: somut, konkret

Müşarünileyh: adı geçen

Müşterek: ortak

Mütalâa: gözden geçirme, üye-
rinde düşünme, görüş

Müteaddit: birçok

Mütecanis: homojen, bir cins-
ten

Mütecerrit: tecerrüt etmiş,
soyutlanmış

Müteessir olma: etkilenme

Mütefekkir: düşündür

Mütehassis: uzman

Mütehassis olmak: duygulanmak

Mütemadiyen: hiç durmaksızın,
sürekli olarak

Mütemayil: temayül eden, eği-
limli

Mütenazır: birbirinin karşı-
sında bulunan

Müterakki: terakki etmiş,
ilerlemiş, ileri

Müteselsil ve mütevali borç:
zincirleme olarak sırasıyla
birden fazla kişiyi bağli-
yan borç

Müteveccih: yönelik

Müttakî: (fr.: pieux) haram
yemez, beş vakit namazında,
dini bütün

Müttehid cephe: birleşik cephe

Müzayede: açık arttırma

Müzekkire: üstün makama yazı-
lan resmî kâğıt

Nâçar: çaresiz

Nafia: bayındırlık

Nâfiz: nüfuzlu, sözü geçer

Nâhak: haksız

Nakdî: aynî olmıyan, karşılığı
para olarak ödenen

Nâkıs: eksi

Nakletmek: aktarmak

Namütenahî: sonsuz

Namzet: aday

Nass: dogma

Nass'ı şerîf: kutsal nass

Nâşir'i efkâr: yayın organı

Nazar'ı dikkat: dikkat gözü
Nazarî: teorik
Nazariye: teori
Nebeân eder: menbalanır, kaynaklanır, fışkırır
Nef'ine: yararına
Nefs: kendi, şahıs
Neşretmek: yayınlamak
Neşriyat: yayın
Nevmid: umitsiz
Nezinde: gözünde
Nıfs'ı kutr: yarı-çap
Nikbin teyid: iyimser doğrulama

Nispet ve izafetle: oran ve görece
Nispet ve mensubiyet: oran ve bağlılık
Nizam: düzen
Noksan'ı arz: bir yerin ekilmeden önceki değeriyle ekildikten sonraki değeri arasındaki ücret farkı
Nokta'î nazar: görüş
Nüfuz: etki, etkenlik
Nümayiş: gösteri

Örfî idare: sıkıyönetim
Örf ve âdetler: gelenek ve görenekler

Pederşahî: patriyarkal, babaşah, babahan
Pençe'î adâlet: adâletin pençesi
Perspektif: görüş ufukları

Peyk: uydu
Pirat: (fr.) korsan
Prejüje: önyargı

Râtıb: rutubetli
Redevans: mürettebat, belli miktar ödenti, kesim
Ref'i: lâğvı, lâğvedilmesi
Revaç bulma: geçerlik bulma, itibar bulma

Ruhanî: ruh dünyasına, öbür dünyaya ait
Ruhî halet: ruh durumu, psikoloji

Ric'at: gerileme
Risale: broşür
Riyaziye: matematik
Rub: çeyrek

Rüesa: reisler, şefler
Rükn: temeldireği
Rükû'a varma: namaz kılariken öne doğru eğilme
Rüsum: gümrük vergileri
Rüşeym: embriyon

Sâbık: önceki, eski, lâhik'in karşıtı

Sacro-saint: mukaddes-mübarek

Sadâkatlû: sâdık

Sahra: çöl

Sâî: çalışan

Sakametli: kusurlu, bozuk

Sakîm: yanlış

Salâhiyet: yetki

Sâniyen: ikinci olarak (evvelâ, sâniyen, sâlisen...)

Sarahat: açıklık

Seciye: karakter

Sellemeüsselâm: teklifsizcesine

Semiyye: klân

Septik: varlığı ile yokluğu kesin belli olmıyan, kuşkulu

Sergerde: elebaşı

Sergüzeşt: macera

Serkeş: itaatsiz, dikbaşı

Sevk: güdü

Sevkitabiî: içgüdü, instinkt

Sevkülceyş: strateji

Seyyal: akıcı

Seyyat: kötülükler

Sıyanet: koruma, korunma

Siklet: ağırlık

Şakî: eşkiya, haydut

Şakulî: dikey

Şar: (fr.: char) zafer arabası

Şark: doğu

Şayan'ı dikkat: dikkate değer

Şayan'ı hayret: hayrete değer

Şâyi': yaygın, herkesçe bilinen

Şayia: söylenti

Şeâmet: uğursuzluk

Şedit: şiddetli

Şekavet: eşkiyalık

Silsile'i merâtip: hiyerarşi, mertebeler zinciri

Sinik: kelbî

Sirkat: hırsızlık

Siyasî iktisat: ekonomi politik

Specifiquement: (fr.) özel olarak

Subtilise et sublime: (fr.) inceltilmiş ve yüceltilmiş

Suret'i haktan görünmek: temiz yürekle davranır görünmek

Suiistimâl: yolsuzluk, kötüye kullanma

Sureta: görünüşte

Sübût ve kanaat unsurları: mahkemede bir durumu tespit edecek ve o yönde kanaat uyandıracak unsurlar

Sühulet: kolaylık

Sükût'u hayâl: hayal kırıklığı

Sürproduksiyon: (fr.) aşırı-üretim

Şem'a: mumlu fitil

Şe'niyet: realite, gerçeklik

Şerîr: kötülük işliyen, fesatçı

Şiâr: parola, slogan

Şimal: kuzey

Şûralar İttihadı: Sovyetler Birliği

Şuur: bilinç

Şümüllü: kapsamlı

Şürekâsı: ortakları

Şüûn: işler, yeni işler, hadiseler

Taaddi: saldırı

Taallûk: ilişigi, ilgisi olma

Taammüm: umumîleşme, genelleşme

Taarruz: saldırı

Taayyûn: belirlenme

Tâbi: başkasına bağlı olan, vasal

Tabiiyet: tâbi oluş

Tâbir câizse: deyim yerindeyse

Tabya: taktik

Tâdil: değişiklik

Taharriyat: aramalar, araştırmalar

Tahdit edilmiş: çevrelenmiş, sınırlanmış

Tahkik: doğru olup olmadığını araştırma

Tahrikât: kıskırtma, ajitasyon

Tahrir'i nüfus: nüfus sayımı

Tahsisen: hele, en çok

Tahtessıfır: sıfırın altında

Tahtesşuur: şuuraltı, bilincaltı, alt-bilinç

Tahtında: altında

Taht'ı tevkife: tevkif altına, göz altına

Takarrür etmiş: kararlaştırılmış

Tâkibat: kovuşturma

Taksirat: alinyazısı

Talâkat: düzgün söz söyleme kolaylığı, dil açıklığı

Talî: ikinci derecede

Taltif: gönül okşayıcı

Tamim: umumîleştirme, yayma, genelleştirme

Tanzimat'ı Hayriyye: Hayırlı Tanzimat, 1839 Tanzimat Fermanı

Tasallut: sataşma

Tasfiye: arındırma, saflaştırma

Tashih: düzeltme

Tasrih: açıklama, açık açık söyleme

Tavassut: aracılık

Tavsif: vasıflandırma, ni-teleme

Tayyare: uçak

Tazyik: baskı

Teadül: denklik, kur

Teb'a: tâbi olan, uyruk

Teberru: bağış

Tebliğ'i resmî: resmî bildiri

Tecavüz: saldırı

Tecemmü: yığılış, birikiş

Tecerrüt etme: soyutlanma

Tecessüdü: cesetleşmesi, vücut bulması

Tecessüm: cisimleşme

Te'cil: (belli bir zamana kadar) sonraya bırakma, geciktirme

Tecrit: soyutlama

Tecziye: cezalandırma

Tedavül: dolaşım

Tedehhüs: dehşete düşme

Tedhiş: dehşet saçma, terör

Te'dip: uslandırma, yola getirme

Tedricî tekâmül: derece derece gelişim, evrim

Tedvin edilmiş: kodifiye edilmiş, divan şekline sokulmuş, dergilenmiş

Teessür: üzüntü

Teeyyüd: doğrulanma, teyid olma

Tefessüh ve tecezzî: çürüyüp dağılıp

Tefsir: yorum

Tehcir: hicret ettirme, göç ettirme

Tekaüdiye: emeklilik

Tekmil: tüm

Telâffuz: söyleniş

Telâkki: kavrayış

Telâkki etmek: saymak

Telef: yok etme

Tel'in: lânetleme

Temerküz: merkezîleşme

Temessül etme: içinde erime, assimile olma

Temsil: assimilasyon

Temyiz ve nakz: yüksek mahkemeye götürüp bozulmasını sağlama

Tensip: uygun bulma

Terakki: ilerleme

Tereddi: soysuzlaşma

Tesalüb: ırk kaynaşması

Tesanüt: dayanışma

Tescil: sicile geçirme

Teslis: üçüz tanrı (Tanrı, Oğul, Ruh'ül Kudüs)

Teşebbüsât: girişimler

Teşkilât'ı Esasiye: Anayasa

Teşmil: yayma, içine aldırma

Tetkik: inceleme

Tevarüs etme: mirasçı olma

Tevazu: alçakgönüllülük

Tevhid: birleştirme

Tevzi: dağıtma, dağıtım

Teyid: doğrulama

Tezahür: beliriş, kendini gösteriş

Tezahürat: tezahürler

Tezvirat: yalan dedikodu

Ucûbe: acûbe, monstre, acaip şey

Ufkî: yatay

Uhrevî: ahirete, yâni öbür dünyaya ait, ruhanî

Umumî kaide: genel kural

Umumî kâtip: genel sekreter

Umumî varidat: genel gelir

Urban: Çöl arapları, aşiretler

Uzvi: organik

Uzviyet: organizma

Üslûb'u hakîm: hikmetli söz söyleme tarzı

Umran: bayındırlık

Vahdet: birlik
Vâhid'i kıyasî: birim
Vâli'i umumî: genel vâli
Varidat: gelir
Vasatî: ortalama
Vâsî: geniş
Vazih: açık seçik
Vaziyed: el koyuş
Vaziyet'i iktisadiye: iktisadî vaziyet, ekonomik durum

Yâd etmek: anmak
Yâve: saçma sapan söz
Yegâne: biricik

Zaaf: zayıflık
Zabıt: tutanak
Zabıt varakası: tutanak belgesi
Zâbit: subay
Zâit-kıymet: artı-değer
Zaviye: açı
Zâlim: zulmeden, ezen
Zaruret'i kaide: kural zarureti
Zebanî: cehennemlikleri cehenneme atmaya memur edilmiş melek
Zebunluk: düşkünlük, acz
Zevat: zatlar, şahıslar, kimseler

Velûd: doğurgan, bereketli
Vesâik: vesikalar, belgeler
Vesâit'i nakliye: taşıt araçları
Vetire: süreç, prose
Vezn: ağırlık, tartı, ölçü
Vilâyat'ı Şarkiyeye: Şark vilâyetleri
Vuku: meydana gelme, vâki olma

Yeknesak: tek düzen
Yekpâre: tek parça, bütünlüklü

Zimnen: dolaylı olarak
Zıtların cem' oluşu: zıtların toplanişı, zıtların birliği
Zikri geçen: sözü geçen, adı geçen
Ziraat amelesi: tarım işçisi
Ziya: ışık
Zuhur: görünme, meydana çıkma, başgösterme, türeme
Zu'm: (fr.: tupe) zuum, bâtil zan
Zürrâ: (fr.: agrarien) büyük çiftçi, tarım kapitalisti

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

INSTITUT KURDE DE PARIS
BIBLIOTHÈQUE

YOL'UN GENEL PLANI :

Eserini bizzat Dr.H.Kıvılcımlı bize "Kim Suçlamış?"ta şöyle tanıtıyor:

"1930 yılına dek Türkiye'de geçirdiğim ilk 10 yıllık Marksist-Leninist pratik ve teori savaşına dayanarak, 40 yıl önce "YOL" adı altında bir seri yerli orijinal araştırmalar yazmıştım. Burada herbiri ayrı kitaplar halinde : İDEOLOJİ, SOSYAL GELİŞİM, PARTİ TARİHİ, STRATEJİ Planında : BURJUVAZİ, PROLETARYA, KÖYLÜ ve MİLLİYET ve TAKTİK problemleri ayrıntı ve eleştirile-riyle ele alınıyordu.

"Bunu, o zaman içinde bulunduğum Santral Komite'ye bir tartışma platformu olur umuduyla verdim...Üstüste tevkifler, mahkemeler ve en sonunda 1939 Do-nanma Davasında "Askeri isyana tahrik"ten 15 yıla mahkum edilişim, ideolojik tartışma özlemimi kursağında bıraktı. Sezdiğime göre, Santral Komite'ye sun-duğum araştırmalar yok edildi."

İlk eski yazı nüsha ise binbir güçlükle günümüze dek ulaşabildi. Bu nüshaya göre YOL'un genel planı şöyledir:

Kitap I : GENEL DÜŞÜNCELER
Sunuş -Yol -Teori-Geç Gelme

Kitap II : YAKIN TARİHTEN BİRKAÇ MADDE
Türkiye'de Kablessermeyedar Amaleye Kısa Bir Bakış - Bir Mukayese - Arpa Boyu:
Türkiye'de Burjuva İnkılabı Başlangıçları - Bir Damla: Meşrutiyet Burjuvazisi - Cum-huriyet Burjuvazisi ve Bolşevizm

Kitap III : FIRKADA KONAKLAR VE KONUKLAR
İlk Yol Gösteren Kazıklar - Başlangıç Konak ve Konukları: Ütopizm-Onbeşler-Halk İştirakiyun Fıkrası - Aydınlıkçılık + Müterakkipçilik = Kuyrukçuluk - Hazırlık Konak ve Konukları: Marksizme Doğru

Kitap IV : FIRKA VE FRAKSİYON
Sentezleşmeye Doğru Son Konak - Fraksiyonculuk Karşısında Komünist-Leninist Fırka ve Fraksiyonlar - Anarko-Bundizm: Dar Ekaliyetçilik - Dar Amelecilik: Komü-nizm Softalığı: Ültimatömcülük - Fırka Tekamülünden Rakkamlar - Konak Yakma ve Bolşevikleşme

Kitap Va : SEVKÜLCEYŞ PLANI
Sevkülceyş Planı - İnkılap

Kitap Vb : DÜŞMAN : BURJUVAZİ
Serbest Rekabetçilik ve Kapitülasyonculuk - Sanayileşme ve Yeni Alemşümül-Türk-çülük - Sermaye Birikişi - İktisadi Bünye Hususiyetleri

Kitap Vc : MÜTTEFİK : KÖYLÜ
Köyde Sınıf Münasebetleri - Burjuvazi ve Köylü - Proletarya ve Köylü - Müsterek Düş-manlar: Ağalık Artıkları - Tefeci Sermaye- Mali Sermaye- Sermayedar Devleti - Müş-terek Emek Birliği Zaruret ve İmkanları: Kısmi Metalipler - Amele-Köylü Bağları Türk Köylüsünde İnkılapçı Hız Var mı?

Kitap Vd : İHTİYAT KUVVET : MİLLİYET (ŞARK)
Giriş - Usul ve Plan - Kürt Milliyeti - İçtimai Münasebetler ve Köylülük - Müstemleke Siyaseti - Aksülameller - Fırka ve Şark

Kitap VI : TABYA ANA HALKASI : LEGALİTEYİ İSTİSMAR
Tabya Ana Halkası: İlegalite + Legalite - Legalite Plan ve Şartları - Legalitede Zorluk ve Tehlike